

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ФІНІВ ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 811.161.2:82-3:81'42

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАГМАТИКА ЛЕКСИЧНОГО ПОВТОРУ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ**

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. М. Фінів

Науковий керівник – **Голянич Марія Іванівна**, доктор філологічних
наук, професор

Івано-Франківськ – 2019

АНОТАЦІЯ

Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору в сучасній українській малій прозі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню прагматичних особливостей лексичного повтору в текстах сучасної української малої прози. Об'єктом вивчення є повтор лексем, ужитий у блоках міжперсонажної комунікації та в мовленні автора сучасної української малої прози. Предмет аналізу – семантико-структурні та прагматичні особливості лексичного повтору та його функційне навантаження в досліджуваних текстах.

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, визначено предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження, висвітлено методи, з'ясовано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, окреслено практичне та теоретичне значення роботи, наведено відомості про апробацію основних положень, публікації, структуру та обсяг дисертаційної праці.

У першому розділі – «Теоретичні та методологічні засади дослідження лексичного повтору» – визначено зміст та статус поняття «лексичний повтор» у сучасних лінгвістичних студіях, проаналізовано основні підходи до інтерпретації лексичного повтору в українському мовознавстві, з огляду на специфіку матеріалу дослідження запропоновано власне визначення терміна, описано методологію роботи, розкрито лексичний повтор як когезійно-когерентний засіб у художньому тексті, виявлено й диференційовано функції повторюваних лексем у текстах сучасної української малої прози.

Повтор як мовна універсалія неодноразово перебував у полі наукових зацікавлень багатьох учених-лінгвістів [13; 14; 15; 30; 33; 35; 36; 53; 55; 65; 107; 122]. У сучасному мовознавстві термін «**повтор**» не набув чіткого визначення, оскільки під ним розуміють явище повторюваності, процес повторення, а також

одиниці різних мовних рівнів, утворені в результаті цієї дії. Вивчення повтору як одного з текстотвірних засобів зумовило його дослідження у комунікативно-прагматичному вимірі аналізу тексту, де повтори характеризуються як лінгвостилістичні засоби експлікації авторської модальності та прагматичної настанови тексту.

У ключі нашого дослідження важливим є висвітлення ролі повтору не лише в художньому мовленні (маємо на увазі мовлення автора), а й у міжперсонажній комунікації, яку вважаємо прототипом реальної, спонтанної. У такому аспекті повтор, що є засобом нагромадження та деталізації, може паралельно вживатися у висловленні одного учасника мовленнєвої взаємодії та в різних висловленнях комунікативних ходів інтерактантів. Тому лексичний повтор є невід'ємним компонентом інтерсуб'єктної комунікації та може уточнювати вже сказане, бути засобом експресії, стилізації.

Лексичний повтор у роботі кваліфіковано як кількакратне відтворення у окремому фрагменті тексту тотожних за значенням та структурою синсемантичних та/або автосемантичних лексем, використаних з певною комунікативно-прагматичною метою.

Методологія дослідження лексичного повтору ґрунтується на фундаментальних положеннях таких науковців: Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, П. Грайс, С. Єрмоленко, О. Іссерс, А. Мойсієнко, М. Нікітін, Г. Почепцов, Дж. Серль, Й. Стернін та ін. Дослідження лексичного повтору здійснено шляхом опрцювання теоретичної бази дослідження, добору, систематизації та опису виокремлених у малій прозі лексичних одиниць, узагальнення та висновків проведеної роботи.

З метою більш глибокого розкриття прагматичних та структурно-семантичних особливостей лексичного повтору редуплікації досліджено в аспекті втілення ними текстової категорії зв'язності. Установлено, що лексичні повтори є вагомим засобом реалізації темо-ремної зв'язності: з кожною наступною редуплікованою лексемою реципієнт отримує нову інформацію, що

дозволяє декодувати авторський задум, розкрити глибинні пласти буття художнього тексту.

Дослідження текстів сучасної української малої прози дало змогу виявити і систематизувати дві групи функцій редуплікованих лексичних одиниць: загальностилістичні та комунікативно-прагматичні, які, співдіючи між собою, сприяють розкриттю прагматичних особливостей лексичного повтору в художньому тексті.

У другому розділі – «Структурно-семантичні особливості лексичних повторів у текстах сучасної української малої прози: комунікативно-прагматичний вимір» – проаналізовано підходи вчених стосовно типології лексичних повторів. Виокремлено критерії класифікації видів повтору, зокрема повтори кваліфіковано відповідно до місця розташування (лінеарності) (контактний, сумісний, дистантний); характеру структури (простий контактний, розширений, кільцевий, повтор-підхоплення, ланцюжковий); кратності (дво-, три- і багатокomпонентний); точності відтворення повторюваних лексем (точний (повний, абсолютний), частковий); частиномовної належності (повтор автосемантичних слів (іменниковий, прикметниковий, займенниковий, числівниковий, прислівниковий, дієслівний) та повтор синсемантичних лексем); особливостей семантики (синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний).

Матеріал дослідження дав можливість виділити також лексичні редуплікації, ужиті в мовленні автора та в міжперсонажній комунікації.

Складна різнофункційна природа лексичного повтору зумовила дослідження прагматичних та структурно-словотвірних особливостей повторюваних внутрішньоформних номінацій і редуплікованих лексем з оцінною та імпліцитною семантикою.

У роботі висвітлено різноаспектні підходи до тлумачення поняття «імпліцитність» та «оцінка», проаналізовано лексичний повтор як засіб вираження латентності та аксіосемантики в художньому тексті, на комунікативній осі «персонаж – персонаж» та «автор – читач».

Третій розділ – «Лексичний повтор як релевантний засіб експлікації прагматичного значення в сучасній малій прозі» – присвячений визначенню ролі повторюваних номінацій у формуванні та реалізації тактико-стратегічного персонажного наративу, у втіленні інтенцій персонажів у комунікативних актах та глобальної авторської інтенції в художньому тексті. Матеріал нашого дослідження зумовив аналіз конфліктогенного потенціалу лексичного повтору у міжперсонажній комунікації, а також дав змогу проаналізувати повтор в аспекті комунікативно невдалих мовленнєвих актів.

Лексичний повтор, використаний в адресантно-адресатній міжперсонажній взаємодії, є вузловою категорією для втілення комунікативних стратегій і тактик, виступає скріпом мотиваційно-ретроспективних та темо-ремних зв'язків. Прагматика комунікативних ходів персонажів, ідентифікованих унаслідок аналізу лексичного повтору як засобу їх вираження, виявляє як конфронтаційні, так і конформаційні комунікативні стратегії і релевантний набір тактик (асертивну, запиту інформації, квестивну, супозитивну тощо), необхідний для їх втілення.

Тактико-стратегічну програму мовців кваліфіковано в аспекті кооперації / конфронтації, експліцитності / латентності, апіорності / апостеріорності.

Будучи вербальним маніфестантом тактико-стратегічної програми мовців, лексичний повтор є вагомим засобом корекції комунікативно неуспішних мовленнєвих ситуацій, у яких частково або повністю нівельовано перлокутивний ефект. Лексичний повтор, використаний у невдалій персонажній комунікації, є релевантним засобом вираження локальних мовленнєвих тактик, спрямованих на усунення комунікативних збоїв, тобто коригування комунікативних невдач. Різномасштабно функціонуючи в міжперсонажній комунікації, різні типи повторів маркують комунікативні дії уточнення, перефразування, перепитування, запиту, затягування комунікативного ходу, пояснення та актуалізації, які безпосередньо сприяють уникненню комунікативних невдач. Крім того, лексичні редуплікації, що здатні

виступати прямим чи опосередкованим конгруентним засобом вираження різних типів комунікативних невдач, збоїв, носять конфліктогенний потенціал.

Конфліктогенність повтору виявляється в його здатності бути експлікатором комунікативних стратегій і тактик конфронтаційного спрямування, а також брати участь у втіленні таких стадій вербального конфлікту: латентної, інциденту, ескалації, кульмінації та припинення.

У висновках узагальнено результати дослідження прагматичних особливостей лексичного повтору в сучасній українській малій прозі. Установлено, що лексичний повтор, наявний у міжперсонажній комунікації та в автомовленні, є вагомим при втіленні текстової категорії зв'язності. Виокремлено та систематизовано комплекс функцій, які виконує повтор в обраних для аналізу текстах. Визначено, що лексичний повтор як кількакратне відтворення тотожних за структурою та семантикою синсемантичних та / або автосемантичних лексем є важливим засобом вербалізації інтенцій мовців, утілення тактико-стратегічної програми персонажів сучасної української малої прози, бере участь у коригуванні комунікативних невдач і носить конфліктогенний потенціал.

Ключові слова: лексичний повтор, прагматика, комунікативний акт, імпліцитність, внутрішня форма, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативна інтенція, іллокуція, вербальний конфлікт, комунікативний шум, комунікативна невдача.

SUMMARY

Finiv V. M. The Pragmatics of Lexical Repetition in Contemporary Ukrainian Flash Fiction. – Scientific qualification work with the manuscript copyright.

A thesis for the Candidate degree in Philology, Specialty 10.02.01 «Ukrainian Language». – State Higher Education Institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», Ivano-Frankivsk, 2019.

The thesis is concerned with the study of pragmatic features of lexical repetition in the texts of modern Ukrainian flash fiction. The object of the study is the

repetition of lexemes used in the blocks of communication between characters and in the author's speech of contemporary Ukrainian flash fiction. The subject of analysis involves the semantic, structural and pragmatic features of lexical repetition and its functional load in the studied texts.

The introduction justifies the choice of the topic, its relevance, defines the subject, object, purpose and objectives of the study, highlights the methods and outlines the practical and theoretical significance of the work.

The first section is called "Lexical Repetition: Conceptual Approaches to Characterization" and describes the theoretical foundations of the study, defines the content and status of the concept of "repetition of lexemes" in modern linguistic studies, analyzes the main methodological approaches to the interpretation of lexical repetition in Ukrainian linguistics, and in view of the study on the research material, we suggested our own definition of the term.

In the key to our study, it is important to highlight the role of repetition not only in artistic speech (we mean author's speech), but also in communication between characters, which we consider to be the prototype of the spontaneous real one.

Thus, in the work, the repetition of lexemes qualifies as repeated reproduction in a certain segment of text (utterance, dialogical unity or fragmentation of author's speech), identical in meaning and structure to synsemantic and / or autosemantic lexemes used for a certain communicative and pragmatic purpose.

The second section is titled "Typology of Lexical Repetitions in the Texts of Contemporary Ukrainian Flash Fiction in Terms of Their Implementation of Communicative Categories" and analyzes the approaches of scientists to the typology of lexical repetitions. The criteria of classification of types of repetition of lexemes are defined, namely, repetitions are qualified according to the location (linearity) (contact, compatible, distant); the nature of the structure (simple contact, extended, circular, recapture, chain); multiplicities (two-, three- and multi-component); accuracy of reproduction of repetitive lexemes (exact (full, absolute), partial); part of speech (repetition of autosemantic words (nouns, adjectives, pronouns, numerals,

adverbs, verbs) and repetition of synsemantic lexemes); features of semantics (synonymous, antonymic, periphrastic, hyponymic).

The complex multifunctional nature of lexical repetition has led to the study of pragmatic, structural and word-forming features of repetitive nominations within the same form, reduplicated lexemes with evaluative and implicit semantics.

The thesis covers various approaches to the interpretation of the concept of “implicit nature” and “evaluation”, analyzes lexical repetition as a means of expressing latency and axiosemanitics in an artistic text on the communicative axis «character – character» and «author – reader».

The third section is titled «Lexical Repetition as a Relevant Means of Explaining Pragmatic Meaning in Contemporary Flash Fiction» and concerned with defining the role of repetitive nominations in the formation and realization of strategic and tactical narratives of characters, in embodying the intentions of characters in communicative acts and global author’s intentions in a fictional text. The material of our study led to an analysis of the conflict-generating nature of lexical repetition in communication between characters and allowed us to analyze repetition in the aspect of communicatively unsuccessful and indirect speech acts.

The conclusions summarize the results of the study of the pragmatic features of the repetition of lexemes in contemporary Ukrainian flash fiction. It was determined that the lexical repetition found in communication between characters and author’s speech are significant in embodying the textual category of coherence. The thesis singles out and systematizes the set of functions performed by word repetition in the texts selected for analysis. It is determined that lexical repetition as a repeated reproduction of identical in structure and semantics synsemantic and / or autosemantic lexemes is an important means of verbalizing the intentions of the speakers, the embodiment of the strategic and tactical program of the characters of contemporary Ukrainian flash fiction, is involved in the correction of communication failures, explication and decoding of indirect speech acts, and may be conflict-generating in nature.

Key words: lexical repetition, pragmatics, communicative act, implicit nature, internal form, communicative strategy, communicative tactics, communicative intent, illocution, verbal conflict, communicative noise, communication failure.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

1. Фінів В. М. Лексичний повтор як складник стратегічно-тактичної взаємодії персонажів сучасної української малої прози. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2014. № 2 (26). С. 335–345.

2. Фінів В. М. Лексичний повтор у вербалізації інтенцій комунікантів (на матеріалі сучасної української малої прози). *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2016. С. 247–257.

3. Фінів В. М. Лексичний повтор в аксіологічних комунікативних актах персонажів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української малої прози). *Studia Ukrainica Varsoviensia*. Warszawa, 2017. № 5. С. 63–73.

4. Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору у художньому тексті (на матеріалі малої прози Олеся Гончара). *Літературознавчі студії* : збірник наукових праць. Київ, 2019. № 1 (54). С. 256–263.

5. Фінів В. М. Прагматика повторюваних внутрішньоформних номінацій у текстах сучасної української малої прози. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies* : збірник наукових праць. Вінниця, 2019. Вип. 37. С. 70–75.

6. Фінів В. М. Лексичний повтор як когезійно-когерентний засіб у художньому тексті. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2019. № 3 (55). С. 491–499.

7. Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору у непрямих мовленнєвих актах персонажів сучасної української малої прози. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Сучасні філологічні дослідження* (3–4 листопада 2017 р., м. Київ). Херсон, 2017. С. 33–36.

8. Фінів В. М. Прагматико-ітераційні функції лексичного повтору. *Матеріали науково-практичної конференції: «Філологічні науки: історія,*

сучасний стан та перспективи досліджень» (20–21 вересня 2019 р., м. Львів). Херсон, 2019. С. 22–26.

9. Фінів В. М. Лексичний повтор у вираженні імпліцитності в сучасній українській малій прозі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 42–43. С. 199–204.

10. Фінів В. М. Лексичний повтор у коригуванні комунікативних невдач персонажів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української малої прози). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2015. Вип. 770. С. 199–205.

11. Фінів В. М. Особливості реалізації конфліктогенного потенціалу лексичних повторів у сучасній українській малій прозі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2016. Вип. 44–45. С. 240–245.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ПОВТОРУ	21
1.1 Лексичний повтор як об'єкт лінгвістичного аналізу	21
1.2 Методологічні основи дослідження лексичного повтору	35
1.3 Лексичний повтор як когезійно-когерентний засіб у художньому тексті	39
1.4 Функційне навантаження лексичного повтору в текстах сучасної української малої прози	50
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ПОВТОРІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ВИМІР	74
2.1 Типологія лексичних повторів у досліджуваних художніх текстах	74
2.2 Прагматика повторюваних внутрішньоформних лексичних одиниць у текстах сучасної української малої прози	100
2.3 Редупліковані лексеми із семантикою оцінки в адресантно-адресатній взаємодії персонажів у художньому тексті	114
2.4 Лексичний повтор у вираженні імпліцитного смислу в малій прозі кінця XX – початку XXI століття	122
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИЧНИЙ ПОВТОР ЯК РЕЛЕВАНТНИЙ ЗАСІБ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ	142
3.1 Лексичний повтор – виразник інтенцій у текстах сучасної української малої прози	142
3.1.1 Роль повторюваних лексем у втіленні авторського задуму в художньому тексті	143

3.1.2 Повтор лексичних одиниць як вербалізатор мовленнєвих намірів персонажів у досліджуваних художніх текстах	152
3.2 Лексичний повтор у тактико-стратегічному процесі міжперсонажної комунікативної взаємодії в художньому тексті	161
3.3 Редупліковані лексеми в експлікації та коригуванні комунікативних невдач в інтеракції персонажів сучасної української малої прози	180
3.4 Конфліктогенний характер лексичних повторів у конфронтаційній міжперсонажній комунікації в досліджуваних текстах	190
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	209
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	230
ДОДАТКИ	233

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВК – вербальний конфлікт

ВФ – внутрішня форма

КН – комунікативна невдача

КС – комунікативна стратегія

КТ – комунікативна тактика

КХ – комунікативний хід

ЛП – лексичний повтор

МА – мовленнєвий акт

ХТ – художній текст

ВСТУП

Сучасна наукова антропозорієнтована лінгвістична парадигма передбачає різні аспекти дослідження художнього тексту (праці М. Баган, С. Бибик, І. Гальперіна, М. Голянич, В. Дреслера, С. Єрмоленко, А. Загнітка, Н. Кондратенка, В. Кононенка, Л. Марчук, А. Мойсієнка, Л. Струганець, Г. Сюти), одним із яких є комунікативно-прагматичний, що акцентує на особливостях інтерсуб'єктної комунікативної взаємодії персонажів. Вагомими у цьому ключі є дослідження, присвячені розкриттю характеру інтеракції (Н. Арутюнова, В. Борисов, О. Гнатковська, Г. Осіка, І. Прокоп, О. Селіванова, Дж. Серль, С. Шабат-Савка), декодуванню породжених унаслідок цього імпліцитних смислових пластів (Ф. Бацевич, Л. Безугла, К. Долинін, Л. Невідомська), виявленню функційного навантаження окремих мовних одиниць у тексті як дискурсі, до яких відносимо й лексичний повтор.

Повтор як мовна універсалія неодноразово перебував у полі наукових зацікавлень багатьох учених-лінгвістів (Ю. Волянська, Ю. Зеленська, В. Кобков, М. Кобзєв, Е. Маліновський, З. Пахолок, Л. Пац, Л. Пишна, І. Синиця, О. Смолинюк, І. Соколова, З. Чапіга та ін.), проте проблема «Прагматика лексичного повтору і художній текст» до кінця не розкрита, що і зумовлює актуальність обраної теми.

У комплексі лінгвістичних засобів вербалізації прагмакомунікативних значень лексичний повтор посідає особливе місце. Дослідження художнього тексту, зокрема сучасної малої прози, крізь призму розкриття ролі лексичних повторів у вербалізації комунікативно-стратегічної взаємодії персонажів, а також характеристика автомовлення, наявного в досліджуваних текстах, є виправданими і важливими. Незважаючи на, здавалось би, надмірність та надлишковість, у досліджуваних текстах повтор сприяє смислопородженню, розширюючи семантичний обсяг лексичних одиниць, детермінує виникнення нових прагматичних конотацій, є важливим засобом формування структурно-семантичної єдності і цілісності тексту. Тому дослідження повтору лексем в окресленому аспекті є своєчасним.

Отже, **актуальність теми** зумовлена необхідністю комплексного дослідження прагмакомунікативного потенціалу лексичних повторів у текстах сучасної української малої прози, розкриття їх структурно-семантичних особливостей у вербалізації інтенцій, тактико-стратегічної програми мовців у художньому тексті як дискурсі, висвітлення ролі лексичного повтору при формуванні імпліцитної інформації у блоках міжперсонажної інтерактивної взаємодії та автомовленні. Оскільки в українській комунікативістиці та лінгвістиці тексту чітко не визначено категорійного статусу лексичного повтору у комплексі повторюваних різнорівневих одиниць, відсутня диференційована типологія лексичних повторів, а також усебічно не висвітлено ролі повтору лексем у втіленні комунікативно-прагматичної програми спілкування персонажів у художньому тексті, тому на часі застосування нових концептуальних підходів до вивчення лексичного повтору на матеріалі сучасної української малої прози.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з науковими дослідженнями кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Тему затверджено й уточнено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 11 від 27 листопада 2014 року, протокол № 16 від 30 грудня 2014 року), а також на засіданні Наукової ради «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол № 71 засідання вченої ради Інституту української мови НАН України від 22 грудня 2014 року).

Мета роботи – розкрити структурно-семантичні та прагматичні особливості лексичного повтору, його функційне навантаження в текстах сучасної української малої прози.

Мета реалізується шляхом виконання таких **завдань**:

- висвітлити наявні у сучасній лінгвістиці підходи до тлумачення поняття «лексичний повтор»;

- розглянути критерії, що сприяють формуванню типології лексичного повтору в досліджуваних текстах;
- розкрити функційне навантаження лексичного повтору в текстах сучасної української малої прози;
- охарактеризувати прагматичні особливості повторюваних внутрішньоформних лексичних одиниць та редуплікованих лексем з аксіологічною та імпліцитною семантикою;
- визначити роль контактного та дистантного повтору лексем у реалізації авторських інтенцій і комунікативно-прагматичних намірів персонажів у художньому тексті;
- дослідити характер лексичних повторів у процесах коопераційно чи конфронтаційно спрямованої тактико-стратегічної взаємодії персонажів у художньому тексті;
- виявити особливості функціонування лексичного повтору в комунікативних ситуаціях з низьким рівнем перлокутивного ефекту чи його відсутністю;
- з'ясувати значення лексичного повтору в непрямій комунікації персонажів у досліджуваних текстах.

Об'єкт дослідження – повтор лексем, ужитий у текстах сучасної української малої прози, як вагомий засіб втілення прагмакомунікативних значень.

Предмет дослідження – структурно-семантичні та прагматичні особливості лексичного повтору і його функційне навантаження в сучасній українській малій прозі (картотека налічує понад 8000 лексичних повторів, дібраних методом суцільного виписування із 76 збірок текстів сучасної української малої прози).

Матеріалом дисертаційної роботи обрано тексти сучасної української малої прози (твори Ю. Андруховича, Г. Бабич, А. Бондара, Ю. Винничука, В. Габора, В. Даниленка, О. Деркачової, В. Єшкілева, С. Жадана, О. Жовни, Б. Жолдака, О. Забужко, Р. Іваничука, В. Кожелянка, Є. Концевича, В. Лиса,

А. Любки, Т. Малярчук, В. Мастерової, М. Матіос, Я. Мельника, Г. Пагутяк, Ю. Покальчука, Л. Пономаренко, В. Портяка, М. Прохаська, М. Сурженко, Л. Таран, А. Тютюнник, Г. Цимбалюка, А. Шевчука, І. Цілик, Артема Чапая та ін.). Зразки малої прози (новели, оповідання, етюди тощо) характеризуються різноманіттям ідейно-художніх моделей творчості, оприявленням нових світоглядних парадигм, детермінованих епохою постмодернізму, вияскравленням іманентності авторського «я», зміщенням ідейних векторів.

Саме в текстах сучасної української малої прози, попри її орієнтацію на лаконічність і сконденсованість, повтор лексем, що насамперед є засобом деталізації змісту, виявляє свою складну різнофункційну природу: є важливим у розгортанні сюжету й розкритті конфліктів у тексті, декодуванні глибинних смислів буття тексту, формуванні тема-рематичної зв'язності тексту, творенні мегаконтексту, мікро- та макрообразів. Лексичний повтор виступає вагомим композиційно-структурним засобом когезійності, актуалізатором прагматичних смислів, що виявляють авторську модальність через імпліцитно закладені в тексті інтенції персонажів, використані ними комунікативні стратегії і тактики.

Методи дослідження. Вибір наукових методів і прийомів дослідження зумовлений поліпарадигмальністю роботи. Поєднання загальнонаукових і лінгвістичних методів дало змогу отримати належні результати дослідження. Специфіка і характер роботи детермінували використання *описового методу* з метою висвітлення основних концептуальних підходів до інтерпретації феномена повтору, системного опису ілюстративного матеріалу. *Структурний метод* дав змогу типологізувати види лексичних повторів у сучасній українській малій прозі відповідно до обраних критеріїв. *Трансформаційний аналіз* у різних структурно-семантичних модифікаціях допоміг виявити додаткові конотативні (зокрема аксіологічні та емоційно-експресивні) напластування в повторюваних лексичних одиницях, їхню смисло- й текстотвірну спроможність; у співдії з *контекстним аналізом* він сприяв розкриттю латентних смислів, закладених у тактико-стратегічних блоках міжперсонажної комунікативної взаємодії та в мовленні автора. *Прийом*

компонентного аналізу, важливий у розкритті семантичної структури слова, у поєднанні з *дистрибутивним*, що встановлює мовне оточення повторюваної лексичної одиниці в процесі її актуалізації, допоміг виявити амбівалентність семантики редуплікацій у художньому тексті. *Метод функційного аналізу* сприяв розкриттю функційно-прагматичних особливостей повторюваних лексем. На завершальному етапі роботи за допомогою *індуктивного методу* систематизовано й узагальнено результати дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше на широкому фактичному матеріалі виявлено структурно-семантичні особливості лексичних повторів, запропоновано їхню типологію, розкрито функції в текстах сучасної української малої прози; основний акцент зроблено на комунікативно-прагматичному аспекті дослідження лексичного повтору: проаналізовано різні види лексичного повтору з погляду вербалізації ним інтенцій комунікантів, тактико-стратегічної програми учасників спілкування, визначено роль повторюваних лексичних одиниць у мовленнєвих актах конфронтаційного типу та в комунікативних ситуаціях з низьким рівнем перлокуції чи її відсутністю.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні функційно-прагматичного навантаження повторюваних номінацій у блоках міжперсонажної комунікативної взаємодії та в авторському мовленні, поглибленні й систематизації знань про складну лінгвальну природу лексичного повтору, його смисло- та текстотвірний потенціал, що розкривається в текстах сучасної української малої прози.

Дисертаційну працю доповнює окремі теоретичні положення прагматики, лінгвостилістики, лінгвістичного аналізу тексту та комунікативної лінгвістики стосовно розуміння лексичного повтору як емоційно-експресивної та семантико-смислової величини, важливої у вираженні імпліцитних смислових пластів художнього тексту, в актуалізації та декодуванні інтенцій, комунікативних стратегій і тактик персонажів коопераційного й

конфронтаційного типів та в корекції комунікативно невдалих мовленнєвих актів.

Практичне значення наукової роботи визначається інтеграцією її результатів із практикою викладання української мови та літератури в середній і вищій школі. Теоретичні положення й висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у процесі розробки лекційних і спеціальних курсів із проблем стилістики, лексичної семантики, лінгвістичного аналізу тексту, під час написання відповідних підручників та навчальних посібників. Систематизований фактичний матеріал та результати проведеного дослідження можна буде використати під час вивчення ідіостилів окремих письменників, у науково-пошуковій роботі аспірантів та здобувачів, для підготовки бакалаврських та магістерських праць.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження, у якому здійснено аналіз структурно-семантичних та прагматичних особливостей лексичного повтору в сучасній українській малій прозі. У роботі виокремлено функції повтору лексем у досліджуваних текстах, систематизовано види повторюваних лексичних одиниць та розкрито роль повтору у вербалізації тактико-стратегічної програми мовців на комунікативній осі «персонаж – персонаж».

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні положення й практичні результати дослідження апробовано на щорічних звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, 2014–2018 роки), а також викладено на міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях: XII Міжнародній науковій конференції «Семантика мови і тексту» (м. Івано-Франківськ, 29 вересня 2015 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект» (м. Київ, 3–4 листопада 2017 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Твори Олеся Гончара в сучасних інтерпретаціях» (м. Київ, 3–4 квітня 2018 року), науково-практичній конференції

«Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Львів, 20–21 вересня 2019 року).

Публікації. Різні аспекти дослідження прагматичного потенціалу лексичного повтору в текстах сучасної української малої прози висвітлено в одинадцяти одноосібних публікаціях, із яких п'ять – у наукових фахових виданнях України, одна – у закордонному виданні, дві – матеріали конференції, три – в інших наукових виданнях України.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних наукових джерел (227 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (76 найменувань) та додатків. Обсяг роботи – 237 сторінок, з них основний текст – 195 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ПОВТОРУ

1.1 Лексичний повтор як об'єкт лінгвістичного аналізу

Повтор як мовна універсалія неодноразово перебував у полі наукових зацікавлень багатьох учених-лінгвістів, зокрема його досліджували в аспекті семантичної значущості у формуванні змістової структури тексту (Е. Маліновський [116], І. Соколова [159]); крізь призму забезпечення змістової і структурної зв'язності (когезії), що інтегрує мовно-мовленнєві рівні в єдине ціле (Т. Маслова [118], Л. Пац [138], І. Синиця [155]); у ключі творення та функціонування стилістичних фігур (О. Максим'юк [114], І. Сидоренко [154], М. Южаннікова [207]); через емоційно-експресивну наснаженість висловлень (О. Смолинюк [158], З. Чапіга [214]); у ракурсі визначення ступеня парцелятивності (Т. Шевченко [204]). Повтор вивчався в межах функціональної стилістики в аспекті обраного комунікантом лінгвістичного засобу організації висловлення залежно від особливостей інтерактивної в тій чи тій сфері використання мови (Ю. Васильєва [29], Н. Івкова [78], О. Метлякова [122], О. Урбаєва [179]), як стилеутворювальний засіб (С. Берневега [14; 15]), як виразник стилістичного опису (Л. Мельник [120]), як принцип ритмотворчості (А. Блокіна [148], І. Жагаляк [65], А. Ранчин [148]), як засіб інформаційної надлишковості (В. Кобков [87; 88]).

Вивчення повтору як одного з текстотвірних засобів зумовило його дослідження в комунікативно-прагматичному вимірі аналізу тексту, де повтори характеризуються як лінгвостилістичні засоби вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту (Л. Пишна [139], І. Соколова [159]), коли повтор співвідноситься з глобальною категорією тексту – зв'язністю (Л. Пац [138], І. Синиця [155]).

Стилістичному повтору приділяється увага у фундаментальних працях таких учених як І. Арнольд [3], О. Бекетова [12], В. Гак [38; 39], І. Гальперін

[40; 41], С. Гіндін [42], О. Мороховський [126] та ін. Особливості вживання повторів у фольклорі досліджено у роботах Ю. Васильєвої [29], Т. Жук [69; 70] та Т. Крашеннікової [104]. Аналіз повторів у ключі їх функційного навантаження та структурної організації в поетичному тексті здійснено С. Берневгою [14], Л. Пришляк [147], Р. Ріжко [149; 150], Г. Сютюю [170] та З. Чапігою [214]. Повтор як домінатний ідіостилістичний засіб прозових текстів розкритий у роботах І. Жагаляк [65], І. Ковальчук [91], Р. Оліщук [133], Т. Вільчинської [33], Н. Ладияк [109] та І. Синиці [155]. Категорію повтору в текстах-анонсах досліджує І. Соколова [159], у публіцистиці – Н. Івкова [78].

Додамо, що редуплікації досліджувалися на матеріалі різних мов: англійської (І. Арнольд [3]; З. Саріна [152] та ін.), німецької (О. Бекетова [12]; Н. Головкина [47]; Р. Лєпіна [110]), французької (Т. Дуднікова [61]; Н. Цветкова [191]; В. Гак [38; 39] та ін.), російської (Н. Шведова [203]; С. Берневга [14]; А. Корбут [99]; Ю. Трубнікова [176] та ін.), української (Т. Жук [69; 70], О. Коваль [89], Р. Ріжко [149; 150]).

Ще О. Потебня акцентував на ролі повторів у стилістиці, відзначивши, що «збільшення вживання в мовленні одного і того самого слова дає нове значення, об'єктивне або суб'єктивне» [144, с. 552]. О. Шахматов феномен повтору пов'язував із вираженням граматичної семантики [202]. Більш повні інтерпретації поняття повтору здійснено у зв'язку з вивченням стилістичної функції повторів у французькій віршованій мові. Уперше в славістиці на значення та місце повтору у системі лінгвістичних одиниць звернув увагу у 20-ті рр. XX століття мовознавець В. Жирмунський, який пов'язував це поняття з виявленням елементів текстової структури [68]. Висвітлення основних аспектів дослідження повтору в лінгвістичних працях 1950-1990-х рр. показує, перш за все, екстенсивно-стилістичний шлях аналізу проблеми функціонування повторів. Вивчення повтору як певного стилістичного прийому здійснювалося на матеріалі фольклору, розмовної мови, авторських художніх текстів, публіцистики тощо. Комплексне дослідження категорії повторюваності в українській мові здійснено З. Пахолок [137].

Є різні визначення повтору, однак традиційно прийнято використовувати дефініцію Т. Харламової, згідно з якою, повтор розуміється як стилістичний прийом номінації раніше зазначеного в окремому контексті денотата – особи, предмета, якості, дії. Саме редуплікація лексем, на думку вченої, виконує в мові функцію «будування канви» тексту, становить його ядро [190].

Повтор є певною ієрархічною системою, яка, як уже зазначалося, може функціонувати в різних стилях, виконуючи при цьому різні функції – від емоційно-експресивної до звичайного перелічення, опису, зіставлення окремих явищ, процесів та певної ритмічної організації тексту [116]. Розглядаючи повтор, учені визначають і його основні функції, зокрема: комунікативну, емотивну, волюнтативну, апелятивну, естетичну, контактовстановлювальну та прагматичну (О. Мороховський [126], Л. Єфімов [64], Н. Головкина [47], Л. Голоух [48]). Окрім того, текстоутворювальну, номінативну, імплікаційну, естетико-пізнавальну (З. Саріна [152], О. Кисловська [85], І. Синиця [155], З. Тищенко [173]) [137, с. 367]. У роботі ми акцентуємо більшою мірою на прагмакомунікативних характеристиках лексичного повтору. Матеріал нашого дослідження дав змогу також виокремити когезійно-когерентну, інтертекстуальну, актуалізаційну та аксіологічну. Про них детальніше йтиметься в наступному розділі.

У сучасній науці про мову термін **«повтор»** не набув повного та всебічного висвітлення, оскільки його інтерпретують як явище повторюваності, процес редуплікації, а також різнорівневі мовні одиниці, утворені в результаті цієї дії [137, с. 373]. Розглянемо детальніше визначення такої мовно-виражальної величини, як **повтор**:

- це стилістична фігура, що утворюється спеціальним накопиченням елементів певного типу в одному вислові [9, с. 117];
- дублювання мовцем час від часу слова (слів, фрази), що нагадують про основну проблему і служать засобом ідейно-формальної ритмізації [1, с. 455];
- це впорядковане повторення слова, словосполучення і великої синтаксичної одиниці [195, с. 69];

- мовна універсалія, є продуктивним способом формо- і словотворення та одним із фундаментальних принципів текстоутворення [137, с. 22].

У дослідженнях науковців повтор трактують у двох значеннях: у вузькому значенні як повтор і паралелізм одиниць мовної комунікації на всіх структурних рівнях художнього тексту, так і в широкому значенні як повтор фразових творів типу заголовків, «семантичних сегментів» (у розумінні Ю. Лотмана [111]) чи «великих семантичних фігур», типу сюжетної і персонажної схем, художнього хронотипу чи риторичного локусу-топосу (у термінах Е. Курціуса [215]), що взаємодіють з поняттями традиції і конвенції в інтертекстуальному та інтерсеміотичному плані, аж до ситуативного повтору художньої комунікації [220, с. 11-12]. У роботі важливим є перший підхід, оскільки така інтерпретація повтору дає змогу визначити роль редуплікованих лексичних одиниць у формуванні змісту художнього тексту, взаємодії стратегічно-тактичних програм мовців, утіленні авторської інтенції тощо.

Упорядкованість вираження повтору, про яку йшлося вище, виявляється в тому, що повторювані одиниці стоять у певній позиції, на певному місці в реченні, його частині, складній синтаксичній конструкції, тексті [195, с. 69–70]. Слово чи словосполучення завдяки повтору одержує особливий наголос і, не змінюючи своєї синтаксичної функції, лексичного чи граматичного значення, набуває додаткового смислу чи емоційного значення [195, с. 70].

Універсальність категорії повторюваності зумовлюється її системотворчим потенціалом у мові й мовленні, що виявляється не тільки в належності одиниць повтору до різних рівнів ієрархічної будови мови, а й в організувальній формально-семантичній функції різного типу повторів на рівні тексту [137, с. 22–23].

На нашу думку, досить слушно зауважує Т. Харламова про роль повтору на всіх рівнях мовної системи, акцентуючи на тому, що він є вагомим засобом досягнення зв'язності та єдності тексту. Повтори потенційно здатні створювати світлотінь смислу; редуплікація є певним кодом, ключем, який дає змогу переключатися з одного предмета на інший, який, за задумом та на переконання

автора тексту, є вторинним і, на перший погляд, не таким важливим. Повтор не лише фокусує увагу читача на вагомому в тексті, виокремлюючи певну лексему, сполучення слів чи ціле висловлення, та сприяє текстовій когезії, але й слугує творенню іншого ефекту: чим більше йдеться про денотат (когось чи щось), тим більше уваги звертається на інший об'єкт, який при реципіюванні здавався другорядним і менш важливим [190, с. 14]. Наприклад: «— Ох, і намучили ви мене, Степанку! Ще нікому я стільки не розповідав про себе, як вам! / — А **ми**?! — вдавано-ображено зморишила милого носика Тетяна, спершиись об одвірок. — **Ми** теж хочемо почути вашу історію!» (О.Гаврош) [52, с. 145].

Реагувальна репліка адресата, виражена висловленням-квестивом, є засобом інтродукції (введення нового суб'єкта мовлення в коло наявних) і маркером зацікавлення розмовою персонажів між собою. Проте більш глибокий аналіз художнього тексту свідчить: Тетяні уже набридли нав'язливі залицяння співмешканця, тому жінка, щоб вкотре уникнути його, вдає зацікавлення балачками чоловіків. Повтор лексеми «**ми**» з питальною тональністю поданій діалогічній єдності сприяє втіленню квестивного мовленнєвого акту («А **ми**?») з іллокуцією оптатива («**Ми** теж хочемо...»), проте комунікативна мета мовця, як бачимо з аналізу художнього тексту загалом, латентна: жінка таким чином намагається відволіктися від залицяльника та прагне завоювати увагу ще двох чоловіків. У такий спосіб використання повтору сприяє «перемиканню» уваги мовців.

Повтор є текстотвірною комунікативною одиницею, завдяки якій досягається зображально-виражальний ефект, підкреслюються певні деталі в описах почуттів, переживань, уболівань героїв тощо, на яких той чи той автор подекуди прагне зацентрувати увагу. Тотожний лексичний повтор особливим чином експресивізує висловлення, його використання продиктоване прагненням авторів надати мовленню емоційності (це посилюється репрезентацією багатократного вживання повтору) [102, с. 71]. Розглянемо фрагмент тексту, у якому повтор сприяє творенню емоційно-образного тла ситуації: «— Що ви робите? Люди, рятуйте! — почала репетувати Ганя. —

Зараз принесу. Грабіжники! – Зникла і за мить вернулась з хати. – Нате. Марш мені з подвіря! По копійці складала... Мої грошики... Грабіжники! Нема на вас міліції» (Д. Іванців) [29, с. 83]. Як бачимо з поданого тексту, повтор лексеми «**грабіжники**» з підвищеною тональністю голосу персонажа маркує емоційний стан героїні – сильне збудження і страх, спровоковані нападом злочинців. У такий спосіб лексичний повтор виявляє себе як засіб експресії та емоційності висловлення.

У нашій роботі важливим є різнобічний підхід до дослідження лексичного повтору. Для комплексного аналізу, на нашу думку, необхідним є розгляд прагматичних функцій повторів, виявлення їх співвідношення зі структурно-семантичними особливостями. З лінгвістичної точки зору повтор є неодноразовою контактною чи дистантною появою мовної одиниці в окремому висловленні на відповідному рівні мови [136, с. 5]. Вивчення структурних особливостей повтору в парадигматиці зумовлює розкриття його актуалізації на певних рівнях мовної системи (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному і рівні тексту як складного синтаксичного цілого). У синтагматиці важливою є правильна кваліфікація контактних / дистантних повторів, висвітлення їхнього значення в тексті в аспекті композиції, на рівні тексту повторюваність є чинником, що забезпечує функціонування тексту як цілісної системи [159, с. 4].

Складність інтерпретації названої величини полягає також у встановленні співвідношення понять «повтор» та «мовна економія». Багато лінгвістів (серед них І. Бодуен де Куртене [21], Г. Курціус [215], Л. Марчук [115], А. Мартіне [221]) мовні зміни пояснюють прагненням комунікантів до економії висловлень. Погоджуємося, принцип економії може суттєво впливати на добір мовних засобів учасниками спілкування. Проте слід брати до уваги і те, що економія є небажаною або навіть «протипоказаною» окремим видам мовленнєвих актів, які спроектовані на емоційне підсилення, наполегливе підкреслювання певних елементів інформації. Так, на думку, В. Кодухова, те, що безпосередньо перцепується як принцип економії, виявляє суперечності між

тим, хто говорить, (адресантом) і тим, хто слухає, (адресатом), між наявними засобами експлікації інформації та формуванням думки і самою думкою, між індивідуальною (або груповою) мовою та нормою (або системою) мови. Мовець має на меті прикласти менше зусиль, а тому, хто слухає, необхідна точна та прозора думка [92, с. 200–201].

Отже, у будь-якій природній мові чітко простежується наявність двох протилежних тенденцій: до економії мовних знаків та до підвищення інформаційної надлишковості [116; 32].

Перша тенденція зумовлена внутрішніми, природними особливостями мови до економії зображально-виражальних засобів, без чого мова не може бути ефективною в комунікації. Досягнути бажаного комунікативного ефекту (перлокуції) можливо беручи до уваги компресію, яка полягає в мінімальній затраті лінгвістичних засобів на різних рівнях мови: фонетичному, морфемному, лексичному та синтаксичному [116]. До компресувальних категорій варто віднести і зв'язність тексту. Компресія як категорія текстотворення досягається декількома способами, а саме:

- а) заміною;
- б) елімінацією рекуренції через упушення одного із елементів (тобто еліпс);
- в) частковою вербалізацією когнітивних моделей (фреймові зв'язки) [100, с. 24-25].

Різні шляхи «стиснення» тексту з наміром усунути надлишковість інформації (заміщення, упушення, суміщення) досить ґрунтовно висвітлені В. Кобковим [88, с. 49-73]. Повтор одиниць різних мовних рівнів, зокрема словоформ, словосполучень або речень, являє собою порушення синтагматичного ряду і вже цією своєю особливістю структури спрямований на перетворення в експресивний прийом синтаксису. Повторюваними слід вважати конструкції, які вживаються не менше двох разів [74, с. 187].

Другий мейнстрім, зазначений вище, детермінований різним мовними та позамовними чинниками: від забезпечення певності мови як засобу зв'язку між

інтерактантами, чіткості та переконливості висловлень до досягнення відповідного комунікативно-прагматичного (стилістичного) ефекту. Додамо, що однією з основних особливостей прагматики в такому ключі є саме інформаційна недостатність [4, с. 95]. У художніх текстах нерідко наявні речення з дефіцитом змісту, які потребують конкретизації, уточнення, відповідних додаткових інтерпретацій, а отже, певної надлишковості [80, с. 25]. Тому використання лексичного повтору є цілком умотивованим, подекуди – необхідним.

Уже саме поняття повтору створює ефект надлишковості лексичного наповнення структурних елементів висловлення. Проте глибший аналіз доводить, що повтор лексем, свідомо та навмисно використаний кодувальником повідомлення, є важливим при розумінні та розкритті змісту висловленого [97]. Простежимо: *«На східному кордоні досі точилася війна, країну лихоманило від емоційно-політичної нестабільності, а ми...ми жили собі як жили, звично відправили (саме так, відправили у небуття) новорічні свята, а тепер мляво очікували різдвяних»* (В. Гранецька) [41, с. 30]. Як бачимо з поданого фрагмента ХТ, повтори лексем «*ми*», «*жили*», «*відправили*» є вагомими в оприявленні авторської інтенції, у розумінні ідеї твору: автор намагається показати байдужість та цілковиту адаптацію українців до війни на Сході.

Додамо, що художнє мовлення великою мірою тяжіє до повторення слів, виразів. І якщо в логічній, упорядкованій, нормативній комунікації воно нерідко буває зайвим, то в системі художнього твору часто є тим важливим чинником, що визначає семантичну і стилістичну домінанту тексту. Подекуди значення повторів виражає основну ідею твору, адже йдеться про ключові слова, образи, художні деталі, яким письменник надає особливого значення [33, с. 41]. Наприклад: *«Бо лише по-справжньому обраним людям щастить піти 31 грудня 1999 року, завершуючи цілу епоху. Епоху чого? Яку епоху? Це вже неважливо. Головне – вміти гарно померти. Ось найвищий смак людського життя, смак до смерті. І нехай я буду сто, тисячу разів неправий, але смерть Соломії – прекрасна»* (А. Бондар) [7, с. 67].

На думку В. Гака, будь-який компонент, який первинно не втілює своєї семантичної функції, набуває другорядної функції – формальної або стилістичної. У такий спосіб елемент, що є надлишковим в аспекті семантики, стає потрібним у ключі стилістики або структури речення [39, с. 518]. Разом із тим, повтор мовної одиниці в обмеженому контексті є небажаним з точки зору теорії комунікації – він знижує інформаційну цінність повідомлення і є збитковим [137, с. 509]. Повтори, як і інші стилістичні фігури, які підсилюють виразність та емоційно-експресивність художнього мовлення, є обдуманим, свідомим, цілеспрямованим відхиленням від нейтральної синтаксичної норми, для якої досить однократного вживання слова. Основна функція редуплікацій – це передавання додаткової інформації в аспекті емоційності, експресивності та стилізації. У ключі аналізу повтору як семантико-стилістичної доміанти художнього тексту зазначимо, що повтор відноситься до тих стилістичних фігур, які є художнім засобом ідіостилістичної естетичної та емоційної експлікації дійсності [154]. Проте нерідко повтор у структурі висловлення буває зайвим і засвідчує порушення синтагматичного ряду, наприклад: «*А я...я пішла на екзамен*» (О. Деркачова) [21, с. 30]. «*Легко так, дуже легко йшла Люся на базар... / Легко так, дуже легко було в той день*» (В. Даниленко) [16, с. 113]. «*...вона тільки кричить та проситься. А я – **ні!** **Ні!** І **ні!** І – **ні!***» (Б. Жолдак) [53, с. 267].

Погоджуємося з твердженням Ю. Лотмана, який акцентує на тому, що «повтор одного слова в тексті, як правило, не означає механічного повтору одного і того ж поняття. Швидше за все, він свідчить про більш складний, але єдиний смисловий зміст» [111, с. 231].

Суть повтору «полягає в особливому, посиленому впливі на читача як в емоційному, так і в логічному плані. Експресивність повтору ґрунтується на його надлишковості в номінативному плані. Повторюючись, мовна одиниця несе в собі певну інформацію, яка має емоційно-експресивний зміст» [179, с. 5].

І хоча мовознавці вважають, що саме інтеграція повторів одиниць різних мовних рівнів здатна поєднати та оприявити смислові та емоційні взаємодії,

виготовивши при цьому найвищу експресивну цілісність у динамічній структурі художнього тексту, переконані, що і «генетичне коріння» (повтор є поширеним стилістичним прийомом в усній народній творчості), і властива йому диференціація відповідно до місця розташування, яка, на думку І. Гуцуляк, «визначає ступінь емоційного звучання, експресивного увиразнення зображуваних явищ» [55, с. 337], роблять його не надлишковим елементом текстової структури, а важливим художньовиражальним засобом. Текст у такому разі постає «як активна, діяльна ланка мовно-естетичної комунікації, на рівні якої відбувається зв'язок між автором (адресантом) і читачем (адресатом)» [171, с. 65]

У нашому дослідженні важливим є висвітлення ролі повтору не лише у художньому мовленні (маємо на увазі мовлення автора), а й у міжперсонажній комунікації, яку вважаємо прототипом спонтанної, реальної. У такому ключі повтор, що є засобом нагромадження та деталізації, може паралельно вживатися у висловленні одного учасника мовленнєвої взаємодії та у різних висловленнях комунікативних ходів інтерактантів. Тому повтор лексем є невід'ємним компонентом інтерсуб'єктної комунікації і може бути засобом уточнення сказаного попередньо, експлікатором експресії, стилізації. На думку лінгвіста К. Кожевнікової, «повтор слова чи звороту викликаний почуттям, що уповільнює протікання думки, наприклад, гнівом, сильними емоціями» [94, с. 49]. Г. Солганік акцентує на детермінантах процесу повторення, які доповнюються основною функцією мови – комунікативною (бути засобом спілкування). Редуплікація пов'язана з бажанням того, хто говорить (адресанта), належним чином донести думку до реципієнта [160, с. 151]. Повтор може також допомогти адресату краще зрозуміти сказане, якщо зовнішній шум (комунікативний збій чи потенційна комунікативна невдача) заважає успішній комунікації. Тому британський мовознавець Д. Таннен відзначає: «повтор, виступаючи яскравим проявом надлишковості в мові, у певних умовах, наприклад, коли шум заважає успішній комунікації, є мотивованим» [227, с. 120]. Учений також зазначає, що повтор допомагає

учасникам спілкування швидше висловлюватися, обдумуючи при цьому кожен наступну репліку (так звана тактика затягування комунікативного ходу, про яку йтиметься в роботі далі); «повтор надає слухачеві можливість сприймати інформацію з тією ж швидкістю, із якою вона йому передається» [227, с. 137]. К. Кожевнікова додає, що завдяки повторюваним словам оприявлюється асоціативний зв'язок між різними денотатами, які виявляють зв'язок і плані тематики [94]. Простежимо сказане на прикладі: «– *Ви не думайте... Не всі тут такі!* Люди просто бояться. Страшно тут... / Він вибачився. Жадібно пив. Рештками – вмив чорне обличчя. / – *А я й не думаю. Я вірю. Люди різні...* / Я «курячого бога» рукою притисла і запитати наважилась: / – *А як та жінка, що з вами була?* / Він помітив курячого бога, руку простягнув – аж сахнулась від несподіванки. А він взяв обережно той камінець, що у мене на шиї висів, і щелепи його стислись. / – *Та жінка...* – каже. – *Дружина моя. Вона з перших днів волонтеркою тут була – одяг нам возила, їжу, ліки. Вона є із ваших країв. Як не умовляв не їздити – не слухалась. Теж казала – не всі тут такі... Ну і...* – він глибоко вдихнув повітря. – *Снаряд у наше авто потрапив... Такі от справи...* / Я теж щелепи стисла – ані слова промовити, ані продихнути» (І. Роздобудько) [34, с. 100]. Парадигматичний повтор автосемантичної та синсемантичної лексем «*не думайте*» – «*не думаю*» є виразником темо-ремної єдності, тобто маркує зв'язність висловлень між собою. Словоповтор «*та жінка*», використаний у КХ адресата, детермінований сильним емоційним переживанням (дружина мовця – волонтерка – загинула від вибуху).

Неможливо не взяти до уваги думку Г. Солганіка, який акцентує на тому, що «повтор має значення не сам по собі, а лише вказує на внутрішню, структурну співвіднесеність речень, тобто синтаксичний зв'язок, що здійснюється певними синтаксичними моделями. Він виявляє, виражає цей зв'язок, робить його відчутним, реальним» [160, с. 47].

До повторів мовознавці відносять досить широкий спектр відповідних мовних одиниць і конструкцій на різних мовних рівнях (фонетичному,

морфемному, лексичному, синтаксичному, семантичному), які, на думку лінгвістів, є «невід'ємним атрибутом усного мовлення, де вони застовуються з метою акцентуації певної думки мовця, привернення уваги адресата, заповнення паузи (хезитація), висловлення згоди тощо» [179, с. 3].

Одним із підвидів повтору є повтор лексем. Його в українському мовознавстві розглядають як:

- мовну універсалію (П. Антоняк [211]);
- засіб горизонтальної і вертикальної зв'язності, що сприяє внутрішній семантико-синтаксичній цілісності (А. Корбут [99], Л. Пац [138], І. Синиця [155]);
- експресивний прийом синтаксичного поширення (К. Іванчикова [79], З. Куликова [107], М. Плющ [143], Л. Пентелюк [140], Л. Пришляк [147]);
- експонент діалогізації (Н. Білоус [18], З. Пахолок [137], Л. Чистоногова [199]);
- виразник збільшення семантичної різноманітності (Ю. Лотман [111]);
- засіб контекстуальної організації висловлення (Р. Лєпіна [110], А. Потт [222], І. Чередниченко [197]);
- спосіб передачі різноманітних суб'єктивно-модальних значень (А. Супрун [167], З. Тищенко [173]);
- образну домінанту художнього тексту (А. Мойсієнко [124; 123], А. Триглієбова [175]);
- можливість стилістичного опису (Н. Головкіна [47], Т. Дудникова [61]);
- ключовий принцип функціонування стилістичних фігур (Л. Пришляк [147], І. Сидоренко [154]);
- елемент, необхідний для реалізації ідейно-тематичного та художньообразного задуму, експлікатор авторської модальності та прагматичної настанови тексту (І. Горобець [53]);
- спосіб актуалізації художнього тексту (Н. Івкова [78]);
- прагмакомунікативний засіб (І. Соколова [159]).

На думку О. Добіжи, повторення лексичних одиниць, що виявляється в неодноразовому вживанні слів має багато характерних рис, а саме:

- 1) мінімум дворазове відтворення лексеми;
- 2) редуплікована мовна одиниця належить до лексичного рівня мови;
- 3) контактне (або дистантне / суміжне) розташування лексем, що повторюються у певному сегменті тексту;
- 4) герметичність лінгвістичної одиниці;
- 5) цілісність лексеми у плані семантики;
- 6) граматична обмеженість редуплікованих лексичних одиниць [57, с. 43].

Під поняттям **лексичного повтору** в дисертації розуміємо кількакратне відтворення тотожних формально і семантично лексем у межах одного висловлення чи сегмента тексту, що використовується з певною прагматичною настановою.

У нашому дослідженні відповідно до аналізованого матеріалу важливо диференціювати повтор лексем, ужитий у міжперсонажній комунікації, та повтор, використаний у мовленні автора. Про типологію повторів йтиметься в роботі далі. У діалозі повтор виступає як засіб вираження структурно-граматичної зумовленості наступної репліки, яка входить у склад діалогічної єдності, виконуючи при цьому семантичну й архітектонічну функцію [137, с. 400]. У такому типі мовлення, яке характеризується більшою емоційністю, учасники спілкування використовують повтор з метою мовленнєвого впливу на співрозмовника і в такий спосіб реалізують свою комунікативну ціль [214, с. 72]. Діалогічний повтор зумовлений синтаксичними умовами його функціонування: по-перше, чергуванням реплік учасників комунікативної взаємодії, що зумовлює потребу реакції на попереднє висловлення [137, с. 401].

Ми погоджуємося з думкою О. Смолинюк, яка вважає лексичний повтор стабільним експресивним засобом міжфразового зв'язку, що виконує текстотвірну функцію. Він створює певне напруження, передає емоційний стан мовця, підсилює функцію повідомлення, дозволяє виділити основні слова та фрази, підкреслити основну думку, звернути на неї увагу інших співбесідників,

підвищити емоційність висловлення [158, с. 274]. Наприклад: «—...але насамперед я хочу запросити тебе на побачення, — сказав Андрій. — Прийдеш? / — Ага, щоб ти мені знову жабу підсунув чи, може, тарантула якогось? — трохи в'їдливо відповіла Павла. / — Я так розумію, що ти згодна? — обличчя чоловіка сяяло від широченної усмішки. / — Я **подумаю**. Я дуже добре **подумаю**, а тоді буде видно! — гонорово кинула жінка» (Мирослава Кошка) [67, с. 12]. Повтор лексичної одиниці «**подумаю**» у висловленні персонажа є імпліцитним маркером її дій: жінка насправді чекає зустрічі з давнім прихильником, проте через статус у суспільстві та власний гонор не одразу погоджується на зустріч.

Як бачимо, повтор у діалозі виступає засобом рекурентного зв'язку, виконуючи парадигматичну і синтагматичну функції [137, с. 404].

У художньому мовленні повтори здійснюють рекурентний зв'язок тексту по горизонталі та по вертикалі, виступаючи засобом міжфразового і внутрішньофразового зв'язку. Контактний міжфразовий зв'язок здійснюється за допомогою лексичного повтору і називається ланцюговим [137, с. 463]. Повтор слова в межах мікроконтексту — явище незвичне для художнього тексту і виступає як стилізаційний засіб. Повторювані слова відправляють читача до першого слова і викликають його переосмислення: слово може сприйматися вже не в узуальному, а в okazіональному значенні [137, с. 313].

З-поміж яскравих засобів емоційно-експресивного плану (анафора, паралелізм, ампліфікація, рефрен) повтор як художній прийом «вносить, — як зазначає В. Ващенко, — характерну особливість до структури художнього тексту й виразну відмінність проти строгого логічного. Читач уже інтуїтивно дістає задоволення з того художнього наповнення, милується ним, відчуває експресивний ефект від його функціонування» [30, с. 247].

Важливу роль відіграє місце лексичного повтору в реченні: «Винесений на початок речення повтор є ефективним засобом зв'язку речення, у міру віддалення його від початку речення ця функція послаблюється, але зберігається вираз спільності, єдності тексту» [103, с. 111].

Саме повтори використовуються для виділення головної думки у всьому реченні чи тексті, служать для вираження емоцій високого ступеня інтенсивності, виконуючи тим самим експресивно-емотивну функцію [214, с. 76]. Повтор розмиває межі мовних форм і рівнів, виявляючи в цілому тексті єдину лейтмотивну тональність [180, с. 52]: *«Хтось там **грав** на флейті, в бастіоні... Чи, може, то мені **причулося**?» / «Старий мовчки приглядався до мене, ніби зважував, чи можна розкривати переді мною таємницю й по хвилі мовив недбало: / «Певно, **причулося**...» / «А колись хто **грав**?» – спитав я обережно. / «**Грав**... італійський музика. **Пригравав**, коли німці розстрілювали його однопольчан... Аби їм легше було вмирати... Аби гинули гейби на соїй землі» (Р. Іванчук) [28, с. 97]. Як бачимо з поданого тексту, повтор лексем «**грав**», «**причулося**» разом з позамовними діями адресанта (підкреслено), паузами в мовленні детермінують переосмислення висловлень і сприяють формуванню головної думки твору.*

Якоюсь мірою повтор є емоційно-сисловою домінантою тексту [195, с. 75] і створює стержень тексту, на якому зосереджується увага читача [195, с. 73].

У проєкції на комунікативно-прагматичне тло повтор лексем у нашому дослідженні кваліфікуватимемо як кількакратне відтворення у певному сегменті тексту (висловленні, діалогічній єдності або фрагменті художнього тексту) тотожних за значенням та структурою синсемантичних та / або автосемантичних лексем, використаних з певною комунікативно-прагматичною метою. Для того щоб глибше розкрити прагматичні характеристики повтору лексем, які втілюються в тексті, важливим висвітлення особливостей таких текстових категорій як когезія та когерентність. Про реалізацію лексичним повтором категорії зв'язності йтиметься в наступному параграфі.

1. 2 Методологічні основи дослідження лексичного повтору

Для сучасних мовознавчих досліджень характерна тенденція до поліпарадигмального аналізу мовних одиниць. Визначається, що єдність змісту

і форми мовної одиниці постулюється як основа мовомислення людини; художній текст як дискурс – це художнє ціле, у якому оприявлено буття, реалізовано комунікативні наміри мовців, об'єктивовано концептуальну картину світу автора. Основою нашого дослідження є комплексний підхід, орієнтований на вивчення та окреслення структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей повторюваних лексичних одиниць. Можемо виокремити два напрямки опрацювання лінгвістичної методології, наявні в роботі: перший передбачає послуговування методами і методиками для аналізу та інтерпретації мовного матеріалу (традиційний підхід), використання методологічного інструментарію при другому напрямку здійснюється з метою опрацювання матеріалу дослідження, тобто виявлення предмета роботи, розкриття його у певному аспекті. Такий підхід дає змогу вибудувати нові концептуальні моделі до розуміння окремого лінгвістичного феномена, сформуванню нову парадигму дослідження певного явища. Предметом нашої дисертаційної праці є лексичний повтор, його структурно-семантичні та прагматичні особливості.

Вирішення окресленої проблематики та різнобічний аналіз матеріалу дослідження передбачає використання ключових лінгвістичних та загальнонаукових методів і прийомів (*описовий, структурний, метод функційного аналізу, індуктивний; прийоми трансформаційного, контекстного, компонентного аналізу, дистрибутивний прийом*).

Методологія опрацювання лексичного повтору, як бачимо, ґрунтується на інтеграції різних методів і прийомів, однак основу дослідження становить *описовий і функційний методи та прийоми трансформаційного аналізу*, що зумовлено специфікою об'єкта й предмета вивчення, а також метою дисертаційної праці.

Описовий метод застосовано в роботі з метою інтерпретації основних підходів до розуміння величини лексичного повтору. Він дає змогу ідентифікувати та інтерпретувати повторювані лексичні одиниці в аспекті виявлення їхніх прагматичних та семантичних особливостей, висвітлити види

лексичних редуплікацій, розкрити їхнє емоційно-експресивне, конотативне, імпліцитне чи аксіологічне навантаження. У єдності з *прийомом міжрівневої диференціації* описовий дає змогу висвітлити лексичні повтори крізь призму розрізнення з редуплікованими одиницями інших мовних рівнів (переважно синтаксичними).

Структурний метод можна розглядати в ключі описового, оскільки його завдання полягає в послідовному розкритті особливостей структури досліджуваних лінгвістичних одиниць. У нашій роботі зазначений метод застосовуємо двоаспектно:

- 1) з метою виокремлення наявних у лінгвістиці критеріїв стосовно типології лексичного повтору;
- 2) у розгляді структурних особливостей повторюваної лексичної одиниці (її форми, семантики, можливості сполучуватися й утворювати редуплікації на інших мовних рівнях).

Трансформаційний аналіз, застосований під час дослідження лексичного повтору, дав змогу виявити й розкрити додаткові напластування в повторюваних лексемах (імпліцитні, емоційно-експресивні, аксіологічні).

Прийом компонентного аналізу, вагомий в оприявленні семантичної структури слова, разом з *дистрибутивним*, що встановлює мовне оточення лексичної одиниці в процесі її актуалізації, сприяв виявленню амбівалентності значень повторюваних лексем у художньому тексті.

Під час формування висновків за допомогою *індуктивного методу* систематизовано й узагальнено результати дослідження.

Застосування загальнонаукових *методів системного та структурного аналізу*, що взаємно доповнюють одне одного, умотивоване потребою здійснення комплексного аналізу семантичних та структурних особливостей лексичного повтору в художньому тексті.

Дослідження лексичного повтору в сучасній українській малій прозі здійснювалося в кілька етапів. Невід'ємним чинником ефективного та успішного студіювання тих чи тих лінгвістичних величин є послідовність, тому

початковим етапом праці став пошук бібліографічних джерел, які певною мірою стосуються обраної теми дослідження. Опрацювання теоретичного матеріалу передбачає узагальнення наявних у лінгвістиці підходів учених. Складність роботи на цьому етапі полягала в неоднозначності визначення категорійного статусу лексичного повтору в українській лінгвістиці (кваліфікації його семантичним, лексико-семантичним, потенційно-лексичним тощо), а також відсутності чіткої типології повторюваних лексичних одиниць. Це зумовило потребу вироблення власної концепції інтерпретації досліджуваної величини. Аналіз та синтез наукових аспектів дослідження лексичного повтору здійснено за допомогою *індуктивного* та *дедуктивного* методів. Після ґрунтовного студіювання наукових розвідок учених встановлено умотивованість використання лінгвістичних методів і прийомів., сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет роботи.

Методологічний підхід до встановлення об'єкта дослідження визначаємо як *функціонально-семантичний*. Відомо, що одним із вагомих останнім часом став функціональний вектор дослідження мови. Цей аспект змістив акценти у бік значення мовної одиниці і її функційного навантаження. Функційний підхід спроектований на опис мовного об'єкта і його середовища, розкриття об'єкта як носія функцій, визначення ролі досліджуваного об'єкта в певному контексті.

На другому етапі роботи методом суцільного добору висловлень з лексичним повтором зібрано матеріал дослідження. Обрані для аналізу зразки лексичного повтору проаналізовано крізь призму їхніх структурних та семантичних особливостей, в аспекті вербалізації ними інтенцій мовців, їхніх комунікативних стратегій і тактик, крізь призму втілення і коригування комунікативних збоїв і комунікативних невдач.

Процес дослідження лексичного повтору в сучасній українській малій прозі пропонуємо структурувати у вигляді методологічного алгоритму:

- 1) теоретична частина (пошук та опрацювання лінгвістичних праць, аналіз теоретичних підходів науковців, формування власної концепції стосовно

категорійного статусу лексичного повтору у структурі однорівневих мовних одиниць, побудова власних теоретичних проміжних узагальнень на основі опрацьованого матеріалу).

2) практична частина дисертаційного дослідження (робота з художніми текстами малої прози (виокремлення лексичних повторів у фрагментах художніх текстів (авторському мовленні та міжперсонажній комунікації)); аналіз вибраних лексичних одиниць (виявлення функцій лексичного повтору, розкриття структурно-семантичних особливостей, розкриття прагматичного характеру повторюваних лексем у текстах сучасної української малої прози); узагальнення дослідження).

Методологія дисертації ґрунтується на базових положеннях таких науковців, як: Н. Арутюнова [4], Ф. Бацевич [7; 8], П. Грайс [218], С. Єрмоленко [63], О. Іссерс [81], А. Мойсієнко [123; 124], М. Нікітін [130], Г. Почепцов [145], Дж. Серль [224], Й. Стернін [166] та ін.

Отже, комплексний аналіз структурно-семантичних та прагматичних особливостей лексичного повтору передбачає інтеграцію загальнонаукових (індукція, синтез) та спеціальнонаукових методів і прийомів (описовий метод, структурний метод, прийоми трансформаційного, контекстного, компонентного, дистрибутивного аналізу, а також функційний метод).

1.3 Лексичний повтор як когезійно-когерентний засіб у художньому тексті

Фокус уваги сучасної лінгвістики великою мірою спроектований на всебічне дослідження художнього тексту, зокрема текстових категорій та мовних засобів їхнього втілення. Незаперечною при цьому постає кваліфікаційно-диференційна сутність категорії зв'язності, що функціонує у субкатегоріях когезії та когерентності (за В. Дресслером [59]), чи зовнішньої й внутрішньої злитості (у Кв. Кожевникової [94]), інтегративності — цілісності (В. Гальперін [40; 41]). Зв'язність художнього тексту як дискурсу в ключі змісту на формальному рівні втілюється певними лінгвістичними одиницями, а

відтак когезія й когерентність виявляють себе як семантичні і формально-граматичні аспекти одного явища – текстової величини [138, с. 454]. У ключі сказаного важливим є дослідження характеру мовних одиниць, визначальних при експлікації когезії і когерентності та необхідних для правильного декодування та розуміння художнього тексту в цілому. Матеріал проведеного дослідження дає змогу висловити припущення, що саме повтор лексем є вагомим засобом втілення категорії зв'язності в художньому тексті.

Для розуміння суті згаданих вище текстових субкатегорій розглянемо погляди науковців стосовно розуміння когезії та когерентності більш детально. Зауважимо, що мовознавці диференціюють вищезазначені поняття: когезію називають зовнішньою злученістю (Кв. Кожевнікова [94]), формальною зв'язаністю тексту (В. Дресслер [59; 213]), відрізняючи її від когерентності (В. Дресслер [213]), тобто змістової зв'язаності [205, с. 110]. Когерентність є вертикальною категорією, яка забезпечує смисловий зв'язок між надфразовими єдностями, необхідний для виявлення гіпертем і мікротем [16, с. 88], вона постає певним інваріантом змісту, що виражається за допомогою мовного коду та позамовних засобів спілкування [16, с. 88].

Когезію ж інтерпретують у широкому і вузькому значенні. У вузькому розумінні когезія – це:

- структурно-граматичний різновид зв'язаності тексту [82, с. 43];
- синтаксичний зв'язок, що забезпечує граматичну зв'язність речень, змістову цілісність, структурну завершеність та адекватну інтерпретацію надфразової єдності [162, с. 248].

У широкому розумінні слова когезією є семантична категорія, яка «має відношення до значень, що існують у тексті і визначають текст. Когезія є набором зв'язків між значеннями, спільним для всіх типів текстів; тим, що відрізняє текст від «не-тексту» і співвідносить, пов'язує окремі значення тексту між собою» [217, с. 99; 26]. І. Гальперін розуміє під когезією «особливі види зв'язку, які забезпечують континуум, тобто логічну послідовність, (темпоральну і / або просторову) взаємозумовленість окремих висловлень,

фактів, подій» [41, с. 136]. Схожої думки дотримується і З. Шевчук, наголошуючи, що в основі когезії – внутрішньотекстові зв'язки семантико-прагматичного характеру [205, с. 110].

У такий спосіб стає зрозумілим, що когерентність (цілісність) пов'язана з планом змісту тексту, а когезія (зв'язність) – з планом експлікації, тому, на наше переконання, обидві ці субкатегорії можемо об'єднати в одну категорію, хоча в реальній мовній дійсності цілісність і зв'язність не є аналогічними, хоча вони і тісно пов'язані. Зазначені текстові категорії диференціюються, оскільки мають і план змісту, і план вираження, а отже, неправильно категорію цілісності зводити лише до єдності змісту, а категорію зв'язності розглядати як її формальне вираження [15, с. 124]. Акцентуємо також на тому, що когерентність не слід ототожнювати з когезією, тому що когерентність є властивістю тексту, а когезія суттю, властивістю текстових компонентів [99, с. 7].

Сьогодні немає вичерпної класифікації видів когезії. Їхня наявність та значення у тексті залежить від зв'язувальних засобів, якими вони втілюються. Зокрема, учений І. Гальперін [40; 41] виокремлює такі засоби когезії: лексичні, логічні, асоціативні, образні, традиційно граматичні, композиційно-структурні, стилістичні.

О. Селіванова диференціює типи когезії [153, с. 214–222]:

- 1) граматичну (яка полягає в узгодженні форми роду, числа, часу, синтаксичних позицій);
- 2) семантичну (експлікована в інтерактивності сем поєднаних слів);
- 3) асоціативну (застосовується під час побудови висловлень з метафорою);
- 4) конотативну (ґрунтується на оцінці інформаційного тла тексту та його емоційності);
- 5) структурну (виявляє кореляції зі структурою художнього тексту);
- 6) референційну (встановлення відношень між змістом тексту та інформацією про денотати (зокрема, світ, буття));

7) прагматичну (налаштування мовця-стратега та реципієнта на певний мовленнєвий регістр, що прогнозує спільний результат комунікативної взаємодії).

У нашому дослідженні аналізуємо насамперед лексичну когезію, яка є найбільш поширеною серед названих вище способів зв'язку і досягається здебільшого повтором лексичних одиниць у суміжних висловленнях. Такі повтори прийнято кваліфікувати як лексичну анафору чи катафору, що є семантичним покликанням між елементами-корелятами [37, с. 53]. Зауважимо: більшість мовознавців вважають повтор лексем визначальним засобом досягнення когезії і когерентності у художньому тексті ([37; 106; 82]). Розглянемо міркування цих учених більш детально. Так, Кручиніна Л. відзначає, що поняття зв'язності «у найбільш загальному плані може бути визначено через повтор; певна послідовність знаків розцінюється як зв'язна на підставі того, що має місце повторюваність різних знаків, їх форм, а також смислів; повторюючись, такі одиниці скріплюють, «зшивають» таку послідовність в одне ціле» [106]. Схожої думки дотримується Калитюк Л. [82], на думку яких, повтор лексем (реітерація) є найбільш прямим та очевидним джерелом лексичної когезії [82, с. 44].

Л. Пац розглядає повтор лексем як зовнішній засіб організації зв'язку, що є репрезентантом лексичної когезії, при цьому наголошуючи, що експресивно-видільна функція редуплікованих одиниць реалізується як в окремому висловленні, так і у межах певного мікротексту [138, с. 456].

Повтор, що винеситься за межі первинної реченнєвої конструкції, дозволяє, по-перше, актуалізувати певні додаткові смисли, по-друге, експресивізувати текст, і, нарешті, детермінує шляхи структурування надфразної єдності через семантико-синтаксичне членування цілісного висловлення на окремі сегменти [138, с. 456].

Матеріал нашого дослідження дає змогу висловити припущення про те, що повтор, зокрема лексичний, великою мірою сприяє реалізації категорії зв'язності. Зауважимо: лексичний повтор «часто служить засобом зв'язку між

висловленнями, при чому інколи предметно-логічну інформацію буває важко відокремити від додаткової, прагматичної» [3, с. 98]. Тому розкриття повтору як інтеграційного засобу художнього тексту можливе лише з урахуванням його комунікативно-прагматичних особливостей.

При аналізі текстових фрагментів важливо враховувати тип лексичного повтору. У семантично-виражальному аспекті пропонуємо виокремлювати лексичні повтори на **тотожні**, **нетотожні** та **повтори із синтаксичним поширенням** [42, с. 350]. Лексичний повтор із синтаксичним поширенням перебуває за межами як тотожного, так і нетотожного повторів у зв'язку з посиленою експресивністю, підвищеною змістовою актуалізацією, прирощенням додаткових смислів, іноді вагоміших за сам повтор, і є засобом уникнення фрагментарності, збереження цілісності і зв'язності тексту [138]. При характеристиці повторів, наявних у текстах малої прози слід також взяти до уваги те, що в цих текстах функціонують авторські лексичні повтори як у мовленні автора безпосередньо, так і в мовленні персонажів, а також те, що вони мають різне розташування: контактне чи дистантне. Більш детально про типологію повтору йтиметься в роботі далі.

Ще одним із шляхів утілення когезії є використання кореферентних одиниць [77, с. 735]. Лексико-граматичний зв'язок при додаванні субститутів, тотожних або близьких денотативно та семантично, лише посилюється.

Проаналізуємо роль кожного із названих вище видів повтору лексем у реалізації категорії зв'язності у текстах малої прози:

А) повтор, ужитий у мовленні автора тексту:

«Що? Страшно? А мені не страшно було? Боляче? А мені не було боляче? І я лупила і лупила ті клавіші» (О. Деркачова) [21, с. 11]. У поданому сегменті художнього тексту автором-оповідачем є головна героїня оповідання «Піаністка». Апелюючи до реципієнта, дівчина описує власні відчуття від довгої і напруженої гри на фортепіано, тим самим наголошуючи, що це свого часу давалося їй непросто. Двократні повтори лексем *«страшно»* (в семантичній опозиції *«не страшно»*), *«боляче»* (з тотожним *«боляче»*), ужиті у

квестивних висловленнях, маркують внутрішній стан героїні під час гри ретроспективно: дівчина ніби й звертається до слухача із запитаннями, чи йому не страшно і не боляче, проте, більш детально декодуючи цей текст, можемо побачити, що піаністка насправді акцентує на собі і на своїх переживаннях («*А мені **не страшно** було? ... А мені не було **боляче**?»»). Контактний повтор конотативно маркованої лексеми «*лупила*» є також додатковим експлікатором характеристики персонажа – вказує на те, що піаністка була наполегливою у власних прагненнях. Таким чином, тотожний повтор лексем, ужитий в авторському мовленні, сприяє втіленню когезійно-когерентного зв'язку та є інвенційним засобом (експлікує авторський задум).*

Окрім того, пов'язуючи елементи тексту, контактний повтор лексем в авторському мовленні, як показує матеріал дослідження, виконує також актуалізаційну функцію – оповідач наголошує на тих словах, які допоможуть декодувати авторські інтенції. Оскільки уникнути повторення слів у мовленні неможливо, виникає проблема при визначенні дистантного авторського повтору: певні лексеми у художньому тексті так чи інакше повторюються. Більш поширеним у такому аспекті є повторення синтаксем, або, як уже йшлося вище, лексичного повтору із синтаксичним поширенням, як-от наприклад: «*І хтось вже інший, а не вона, **повторив тисячі раз мовлене**: «За що? За віщо така мука? Чого покарано так мій народ? Чим прогнівив він Вседержителя? І чому їй судилася така мука – бачити, як згасають її діти...» / ... / «За віщо така мука? Пресвята Богородице, за що нам таке? За що покарано нас такою страшною смертю?»* (К. Мотрич) [32, с. 258–259].

Розглянемо фрагмент автомовлення з використанням дискантних лексичних повторів. У нашому дослідженні дистантними повторами вважаємо повтори слів, редупліковані лексеми в яких характеризуємо як ключові, тематично насажені, композиційно важливі, розірвані у текстовому сегменті іншими лексемами, висловленнями чи іншими уривками тексту. Наприклад: «*Пошепки додає, що це добре, що я тут, і починає захоплено переповідати якусь історію з побуту комп'ютерників, в якій все тримається на регулярному*

вживанні малозрозумілого мені слова **«процесор»**, і я подумки зауважую, що коли протягом 10-15 секунд цього слова не вжито, розповідь утрачає динаміку і будь-яке логічне наповнення / ... / ... Він дістає з наплічника якусь штуку, час від часу проговорюючи своє сакральне слово **«процесор»**» (С. Жадан) [23, с. 100]. У цьому фрагменті бачимо дистантне розташування повторюваної лексеми **«процесор»**, використаної в авторському мовленні (героїня, що є одночасно наратором, переповідає окремі фрагменти спілкування з комп'ютерником з власної точки зору). Оскільки персонажі обмежені просторово (Алік та Анна-Марія перебувають в одному приміщенні), то жінка змушена слухати нудні для неї розповіді програміста. Повторюваний професіоналізм **«процесор»**, кількаразово ужитий у мовленні персонажа (*«регулярному вживанні малозрозумілого мені слова «процесор», «час від часу проговорюючи своє сакральне слово «процесор»*»), є незрозумілим для співрозмовниці (*«усе тримається на регулярному вживанні малозрозумілого мені слова «процесор», «можливо, це тому, що я сприймаю її на слух, ось якби він міг усе це записати»*). Власне, тому й комунікативна взаємодія втрачає для неї будь-яку зацікавленість та ясність. Таким чином, можливе настання комунікативного шуму, який поступово призводить до припинення інтеракції. З іншого боку, повтор лексеми **«процесор»** у мовленні програміста сприяє додатковій характеристиці його з професійної точки зору – найбільшим захопленням Аліка є, без сумніву, сфера його діяльності (*«Комп'ютерники – дивний народ, у них у всіх виробляється такий ненав'язливий фетишизм, вони настільки зживаються зі своїми персональними машинами, що мусять обов'язково мати при собі повсюдно бодай якісь їхні частини, а оскільки монітор за собою не потягаєш, то вони обмежуються всілякими деталями, дисками, електронними шматками, вони їх намагаються якомога частіше витягувати на люди, погладжують їх, постукують пальцями, протирають рукавами, вимовляючи при цьому різні позитивні для своїх чакр слова, як-от «процесор», «вінчестер» чи войовниче «антивірус»*).

Проаналізуємо інший приклад: *«Весна. / Дев'ятикласниця Кіра. / Контрольний урок. / ... / Справа просувається до двійки: весна, дев'ятикласниця Кіра. / Кіра гарненька. / Весна і суцільна необізнаність на біному Ньютона... / ... / Весна. / ... / Контрольний урок – Кіра»* (М. Ілленко) [53, с. 307]. У поданому тексті бачимо кількаразове використання лексичного і синтаксичного повторів *«весна»*, *«дев'ятикласниця Кіра»*, *«контрольний урок»*. Дистантна ітерація цих слів та словосполучень пов'язує окремі уривки тексту між собою у єдине ціле і сприяє декодуванню авторської ідеї: мова йде про перше шкільне кохання. З поданого фрагмента бачимо, що підліток закохався в однокласницю Кіру, і ці перші щирі почуття заважають йому зосередитися на контрольній роботі з фізики. Повтори у наведеному тексті утворюють своєрідний смисловий ланцюг (*«весна – дев'ятикласниця Кіра – контрольний урок – весна – дев'ятикласниця Кіра – Кіра – весна – весна – контрольний урок – Кіра»*), який, повторно акцентуючи на певних значеннєвих вузлах та утримуючи увагу реципієнта, сприяє змістовій цілісності і єдності елементів художнього тексту між собою.

Розглянемо характер додаткових прирощень смислу більш детально: весна – символ пробудження почуттів, дев'ятикласниця Кіра – перше кохання хлопця, контрольна з фізики – приємні спогади оповідача. У зв'язку з нагромадженням словоповторів та повторів синтаксичних одиниць у поданому тексті спостерігаємо усічення компонентів повтору в останньому висловленні лише до двох ключових: *«контрольний урок»* – *«Кіра»*.

Таким чином, дистантний та контактний тотожні повтори лексем, використані в авторському мовленні художніх текстів малої прози, є експлікаторами додаткових характеристик персонажів, сприяють формуванню семантично-прагматичної прогресії, актуалізації певних компонентів висловлення та правильному декодуванню художнього тексту в цілому. Окрім того, як показує матеріал дослідження, редупліковані лексеми пов'язують сегменти тексту між собою, виступаючи вагомим когезійно-когерентним засобом.

Б) повтор лексем, ужитий у мовленні персонажів. Проаналізуємо приклад: «– Розумієте, Чорнобиль. ...Виручайте. Головне забув: ви порядна людина, ситуацію розумієте, не те, що деякі.../ – **Гаразд**, – без зайвих запитань погодився Іван Митрофанович, бо вираз обличчя у секретаря, а особливо у декана, був такий жалісливий, наче у тих, що просять милостиню. / ... / – **Гаразд**, – як *треба, то треба*» (Г. Бабич) [3, с. 145].

Для кращого розуміння комунікативної ситуації та ролі лексичного повтору у поданому сегменті тексту розглянемо ширший контекст. У зв'язку з Чорнобильською трагедією, улітку 1986 року різко зменшився конкурс на вступ у київські виші. Та й, власне, охочих проводити вступні іспити через ситуацію, що склалася, було мало («...деякі втекли, навіть трудову книжку залишили у відділі кадрів»). Тому адміністрації навчального закладу довелося просити одного з шанованих викладачів взяти участь у вступній кампанії у якості члена приймальної комісії. Усупереч планам («Думав і собі податися до брата у Новосибірськ, куди вчора відрядив доньку з онуками»), Іван Митрофанович погодився.

У прагматичному аспекті контактний повтор лексеми **«гаразд»**, використаний у мовленні персонажа, сигналізує втілення комунікативної тактики згоди адресатом – він готовий виконати прохання. З іншого ж боку, дистантне розташування повтору у тексті оповідання (елементи повтору відокремлені авторським відступом про плани професора), проте контактне у плані комунікації (персонаж використовує редуплікацію в єдиному комунікативному відрізку, продукуючи його в одному висловленні) водночас важливим при змістовому розгортанні тексту і вираженні зв'язку його компонентів: повторюючись, лексема **«гаразд»** «відправляє» реципієнта до початку висловлення, тим самим спостерігаємо додаткову її актуалізацію.

Розглянемо ще приклад: «– *І де вони гроші беруть?! Петре, чуєш? Уже й євроремонт зробили «бідні поети». Двадцять дві тисячі баксів коштує той ремонт.* / – *Звідки ти знаєш?* / – *Це ти ніколи нічого не знаєш. Лиш до старухи, рівно стільки, скільки тобі у видавництві за твої новелки платять.* / ...

/ – Нехай роблять і євро, і все інше, коли гроші люди **мають**. / – Це ти називаєш **«мають»**?... У цього є й інша назва» (Г. Бабич) [4, с. 116–117].

У поданому діалозі лексеми, які кваліфікуємо як повторювані, використовуються спершу в ініціювальній репліці адресантом, опісля – дублюються в реагуювальному комунікативному ході адресатом. Редуплікація лексеми **«знаєш»** у висловленні адресата свідчить про можливість настання комунікативного збою у спілкуванні: адресант (дружина письменника Христина Олександрівна) налаштована конфронтаційно – своїми словами (*«Це ти ніколи нічого **не знаєш**. Лиш до ста рахуєш, рівно стільки, скільки тобі у видавництві за твої новелки платять»*) жінка намагається неабияк образити чоловіка та провокує його до сварки. З цією ж комунікативною метою використано і другий повтор – лексему **«мають»**, вжиту аналогічно у реагуювальному комунікативному ході. В аспекті семантики ці редупліковані одиниці є конгруентними засобами тема-рематичної зв'язності: перша є додатковим експонентом характеристики персонажа з погляду іншого персонажа (жінка вказує чоловікові, що він нічим не цікавиться), друга – постпозиційним компонентом заповнення лакун адресата (реципієнт дізнається, що сусіди героїв – багаті люди). Проте аналізуючи подану комунікативну ситуацію глибше, бачимо, що жінка навмисне продукує повторно окремі слова з висловлень чоловіка, щоб тим самим зачепити його «за живе». Додамо також, що прагматика комунікативних ходів адресата свідчить про нівелювання рівня комунікативного шуму: чоловік не реагує на образи дружини, а продовжує спілкування у звичній манері. Категорія зв'язності втілюється також у змістовому аспекті (повтори лексем, використані у репліках персонажів, свідчать про їх прагматичне налаштування, настрої, сприяють додатковим характеристикам героїв та сюжетному розгортанню) та на формальному рівні (лексеми, ужиті у репліках одного з мовців, повторюються в іншого співрозмовника).

Отже, повтори лексем **«знаєш»**, **«мають»** у наведеному тексті використовуються у суміжних репліках продуцентом та реагентом

комунікативної взаємодії, що дає підстави стверджувати не лише про експлікацію цими одиницями прагматичної програми мовців, їх комунікативних цілей, стратегій і тактик, а й про реалізацію зазначеними повторами зв'язності та цілісності художнього тексту.

Проаналізуємо ще один приклад, у якому повтор лексем, поєднуючи висловлення між собою, виявляє свій прагматичний потенціал: «– *Боска жаль. Гицелі заберуть.* / – *Боска я **не лишу**, будь спокійний, Микольцю.* / – *Угу. А як маєш **лишити**, то ліпше візьми сокиру та зарубай.* / *Грицько здригнувся.* / – *Бог з тобою.* / – *То не **лишиш**.* / – *Ні.* / ... / – *Боска можеш **лишити** і на день, і на два, як тобі треба поїхати*» (Г. Пагутяк) [54, с. 338]. У поданому сегменті інтерактивної взаємодії бачимо кількаразовий дистантний повтор перформатива «**лишити**» (з особовою трансформацією «**лишиш**», «**лишу**») у мовленні адресанта. Для кращого розуміння прагматичної програми мовців розглянемо більш широкий контекст: важко занедужавши, Микольцю кілька днів не приходив до тям. Розуміючи, що кінець неминучий, персонаж просить друга, який прийшов його провідати, доглядати собаку – Боска.

Парадигматичний (репрезентований різними граматичними формами) повтор лексеми «**лишити**» у поданій діалогічній єдності маркує переживання героя за власного домашнього улюбленця, на що додатково вказують й інші висловлення («*Боска жаль*»). Наступний повтор цієї лексеми, використаний опісля запевнення Грицька, що собака буде в безпеці, виконує функцію накладання перспекції на комунікативну взаємодію: персонаж уявляє, як житиметься Боскові з новим хазяїном після його смерті. Тим самим герой ніби підказує другові (Грицькові), що з псом важко не буде, бо той залишається сам «*і на день, і на два*».

Використаний в інтерсуб'єктній комунікації трикратний дистантний парадигматичний повтор лексеми «**лишити**» (із модифікованою змінною «**лишу**» – «**лишиш**») сприяє розкриттю основного комунікативного задуму мовця (Микольця): хто доглядатиме за собакою після смерті власника. Дистантність повтору лексем сприяє інтеграції висловлень між собою:

кількаразово повторюючись, лексема формує певний континуум (логічну послідовність), чим зумовлює зв'язок сегментів тексту між собою і його цілісність.

Як показав матеріал дослідження, дистантний чи контактний повний (тотожний) чи частковий (парадигматичний) повтори лексем, використані в авторському мовленні чи в комунікативній взаємодії персонажів малої прози, виступають конститuentом художнього тексту, інтегруючи при цьому окремі висловлення, текстові фрагменти чи сегменти персонажної комунікації в єдине ціле. Авторський та персонажний лексичний повтор сприяє формуванню семантико-прагматичної прогресії художнього тексту, виявляючи при цьому імпліцитні та експліцитні механізми інтерактивної взаємодії, інтенції та тактики персонажів малої прози. Окрім цього, лексичні ітерації є важливим засобом втілення темо-ремної зв'язності: з кожною наступною редуплікованою лексемою реципієнт отримує нові знання, що дають змогу декодувати авторський задум, інтерпретувати глибинні пласти розуміння художнього тексту. Додамо, що при розкритті ролі повтору у текстах малої прози важливим також є цілісне дослідження його функційного потенціалу. Про це йтиметься у наступному параграфі.

1. 4 Функційне навантаження лексичного повтору у текстах сучасної української малої прози

Різноаспектне дослідження художніх текстів малої прози передбачає виокремлення та аналіз мовних одиниць, які сприяють утіленню авторської інтенції, розкриттю ідіосмислового коду (індивідуально-авторського смислу), семантичній і структурній цілісності висловлень, інтенсифікації зображуваного та декодуванню додаткових конотацій, що виникають при рецепції тексту. У комплексі таких мовних одиниць важливе місце посідає повтор лексем, що є нетиповим засобом для текстів малої прози, оскільки вони передбачають сконденсованість та лаконічність висловлення, а повтор навпаки — часто є

експлікатором нагромадження та деталізації. На нашу думку, саме в таких текстах повтор лексем розкриває свою складну природу та функційні можливості.

Виявлення окремих функцій повтору неодноразово було предметом наукових розвідок багатьох учених-лінгвістів (І. Гальперін [40; 41], З. Куликова [107], Л. Мужеловська [127], Р. Ріжко [149; 150], І. Синиця [155], І. Чередниченко [197], А. Чередніченко [198]), проте ці праці стосувалися більшою мірою окреслення окремих функцій словоповтору, ґрунтуючись на дослідженні поетичних текстів. Тому комплексний аналіз повтору лексем у ключі розкриття його функційного навантаження у малій прозі є виправданим і важливим.

Як уже згадувалося, під лексичним повтором розуміється спосіб вживання слів, який полягає в кількакратному використанні тієї ж лексеми дистантно чи контактено і застосовується з певним структурно-художнім наміром [190]. Словесні редуплікації можуть експлікуватися як автосемантичними, так і синсемантичними лексемами (сполучниками, прийменниками, частками) та вигуками. За характером структурної організації лексичного повтору розрізняють: 1) простий, утворений шляхом повторення однієї смислової одиниці – слова; 2) складний, утворений повторенням сполученням повнозначних і неповнозначних слів. У позиційному аспекті виокремлюємо: контактний та дистантний повтори. Про диференціацію лексичного повтору йтиметься у роботі далі.

Згідно з інтерпретацією поліфункційності лексичного повтору у значеннєвій інтеграції елементів тексту виокремлюють: тотожний лексичний, синонімічний та антонімічний повтори. Кожен із цих видів повтору по-різному виявляє свою функційну природу.

На основі обраного для аналізу матеріалу дослідження диференціюємо повтор лексем двовекторно: як лексичний повтор, ужитий у мовленні персонажів, та як словесну редуплікацію, використану в автомовленні. Тому, на наш погляд, доцільним буде розмежування функцій повтору, виокремлених на

основі досліджуваних текстів малої прози: наприклад, для авторського повтору здебільшого характерною буде естетична та ідіостилістична функції, а також структурно-організаційна та емоційно-експресивна, а для персонажного – прагматична. Слід наголосити на тому, що класифікація повтору лексем важлива при виокремленні та аналізі виконуваних ним функцій. Оскільки повтор, використаний і в персонажній комунікації, і в авторському мовленні, підпорядкований глобальній авторській інтенції, то доцільно говорити про реалізацію будь-якої з функцій і в авторському сегменті художнього тексту, і в блоках стратегічно-тактичної взаємодії внутрішніх текстових комунікантів. Зокрема, як зазначає І. Синиця [155], такі види лексичних редуплікацій сприяють утіленню структурно-організаційної функції зв'язку елементів висловлення, увиразненню колориту мовлення, посиленню емоційного звучання певного сегмента художнього тексту.

Схожу думку висловлює й І. Чередниченко: «Повтори – це один із естетичних засобів, що підсилює художньо-зображальні особливості синтаксесем і разом з тим служить засобом контекстуальної організації висловлення» [197, с. 381].

Аналізуючи функційне навантаження мовних одиниць, зокрема повтору лексем, у поетичному мовленні, Р. Ріжко зауважує, що повтор – це засіб стилістики, який утворюється єдністю однорідних дво- чи багатократно використаних у межах певного тексту чи його фрагмента лінгвістичних одиниць (звуків, складів, слів, словосполучень, речень). Учена додає, що повтор при цьому є засобом образо-, смисло- й текстотворення, елементом та причиною втілення індивідуально-авторської (ідіостилістичної) картини світу [150, с. 221].

Аналіз матеріалу дослідження засвідчив : при взаємодії з іншими стилістичними фігурами повтор є засобом комплектації макро- та мікрообрази, топіків не лише в предметній (денотативній) лексичній семантиці, а передусім – в імплікаційній структурі, додатково актуалізуючи при цьому задум автора ХТ та перепрограмовуючи реципієнта на «правильне», умотивоване в дискурсі,

семантичне декодування [150, с. 221]. Як бачимо, учена акцентує в основному на реалізації ідіостилістичної та образотвірної функцій лексичного повтору у художньому тексті.

Слід додати, що мовознавці по-різному підходять до виокремлення основних функцій лексичного повтору, залежно від того, які критерії беруться за основу. Розглянемо окремі міркування лінгвістів більш детально.

Більшість досліджень спроектовано на окреслення повтору лексем як структурно-організаційного та когезійно-когерентного засобу (В. Ващенко [30], І. Синиця [155], І. Чередниченко [197]), який необхідний для досягнення зв'язності та цілісності художнього тексту, його смислової організації, а також як експлікатора емоційної образності та експресивізації висловлення (З. Куликова [107], Л. Мужеловська [127]) і виразника актуалізації та фокусації уваги реципієнтів (Р. Ріжко [149; 150]), оскільки повторюючись, автор додатково наголошує на тому, що вважає важливим.

Проте функції лексичного повтору виділено умовно, з огляду на те, що у художньому тексті вони взаємодіють, доповнюючи одна одну. На основі лінгвістичних праць та проведеного дослідження **можемо виокремити такі функції лексичного повтору у сучасній українській малій прозі:**

- текстотвірна (Р. Ріжко [149; 150]);
- ідіостилістична (реалізація індивідуально-авторської картини світу) (Р. Ріжко [149; 150], І. Стернін [166]);
- стратифікаційно-когерентна, структурно-організаційна (І. Чередниченко [197], І. Синиця [155]), зв'язку елементів тексту (В. Ващенко [30]), композиційна (А. Чередніченко [198]), архітектонічна (І. Гальперін [40; 41]);
- інтертекстуальна;
- емоційно-експресивна, або зображально-виражальна (Н. Бойко [22], З. Куликова [107]), або посилення емоційного звучання висловлення (І. Чередниченко [197]), або функція наростання, або емпатична (посилення виразності) (І. Синиця [155]);
- семантична [177];

- асоціативно-образна, образотвірна, або комплектації макро- і мікрообразів (Р. Ріжко [149; 150]);
- естетична (А. Чередніченко [198], Г. Сюта [169]);
- актуалізації нових контекстних відтінків значення (І. Синиця [155]);
- увиразнення колориту висловлення (І. Чередниченко [197]), створення стилістичного фону, ефекту (С. Бирик [17], Л. Мужеловська [127]);
- акцентуаційна (змістове й емоційне виділення повторюваного елемента);
- семантична (вираження інтенсифікації дії, кратності, багаторазовості, оцінки сказаного тощо);
- створення підтексту (напластування імпліцитності);
- актуалізаційна (фіксація уваги читача);
- аксіологічна (оцінна);
- смислоутворювальна.

Природа лексичного повтору та сюжетно-композиційні особливості текстів малої прози дозволяють диференціювати пропонований функційний комплекс двоаспектно. Умовно пропонуємо виділити:

- **загальностилістичні** (такі втілюватимуться у всіх обраних для аналізу текстах, оскільки є характерними для художнього мовлення загалом);
- **комунікативно-прагматичні** функції (оприявлюються у зв'язку із дослідженням комунікативно-прагматичних особливостей лексичних повторів у художніх текстах).

До першої групи можемо віднести **аксіологічну, естетичну, змістотвірну, ідіостилістичну, інтертекстуальну, когезійно-когерентну, образо- й текстотвірну, смислоутворювальну** функції та функцію **формування підтексту**. Наголосимо: загальностилістичні функції реалізовуватимуться комплексно у більшості аналізованих фрагментів текстів малої прози (здебільшого у мовленні автора). Як показує матеріал дослідження, лексичний повтор сприяє втіленню комунікативно-прагматичних функцій

більшою мірою в персонажних тактико-стратегічних блоках. До другого типу функцій належать:

- **актуалізаційна** (повтор дозволяє актуалізувати значення певної лексеми);
- **антиципаційна (прогнозувальна)** (ЛП сприяє передбаченню мовленнєвих ходів комунікантів, їхніх комунікативних тактик);
- **інтенційно-виражальна** (дає змогу розкривати інтенції персонажів у процесі спілкування);
- **інтерактивно-динамічна (гіпотетико-регулювальна)** (сприяє успішності комунікації);
- **інтерактивно-зближувальна** (використання ЛП допомагає розумінню, що інтеракція мовців поза парадигмою «свій / чужий»);
- **інформаційно-уточнювальна (еліптична)** (дозволяє адекватно сприйняти значення мовної одиниці в умовах її недостатньої значеннєвої реалізації);
- **комунікативно-корекційна** (лексичний повтор виявляє себе як засіб коригування неуспішної комунікації);
- **конфліктогенно-потенційна** (повтор лексичних одиниць використовується мовцями в комунікативних ситуаціях конфронтаційного спрямування);
- **функція творення емоційно-образного** тла ситуації, у якій відбувається комунікативна дія.

Для нашого дослідження важливим є комунікативно-прагматичний підхід, проте ці функції оприявлюються у ХТ тільки при взаємодії із загальностилістичними. У такому разі лексичний повтор у текстах малої прози розглядається як емоційна реакція на повідомлення співрозмовника, засіб вираження модальної оцінки висловленого; як один з основних засобів організації діалогічного єдності та мовлення автора, як засіб зв'язку висловлень у ХТ; використовується з прагматичною метою затягнення комунікативного ходу персонажем для дооформлення висловлення (заповнювач пауз хезитації);

як заохочення мовної діяльності співрозмовника, сигнал уваги і зацікавленості мовця-персонажа та реципієнта, а також згоди із співрозмовником.

Такі функції, як уже частково зазначалося, можуть розглядатися окремо чи «співдіяти», оскільки в художньому тексті повтор лексем є важливим для досягнення певної, поставленої автором мети. Однак, як правило, в обраних для аналізу текстових сегментах, зокрема діалогічних єдностях та авторському мовленні, повтор лексем не сприяє реалізації певної функції окремішно, здебільшого редуплікації втілюють комплекс функцій.

Для розгляду пропонуємо фрагменти ХТ малої прози, у яких повтор лексем є детермінантою реалізації функційного навантаження. Розглянемо детальніше: *«Їй хотілося **бігти, бігти, бігти** – світ за очі, куди очі світять, **бігти й ридати** – скільки стане сили, скільки стане сили, скільки стане сили... **Наридатися**, аби очі виплакати, **виплакатися** – до порожніх очниць, **наридатися** – щоб аж вивернуло нутроці, щоб вивернуло всю навиворіт. **Навиворіт.** / ... / **Порожньою стати, порожнинною, зяти наскрізно, розчинитися, зникнути, стати порохом, прахом – пропасти, розвіятися за вітром, без сліду, без жодного знаку і натяку. Померти.** / **Сирітство.** Такого тоскного, розпачливого відчуття вона ще не знала. / **Сирітство?** Батьки, слава Богу, живі. У неї росте улюблене дитя. При ній чоловік, непоганий начебто чоловік, чого ще треба? Ні. **Сирітство. Тоскно, сумно, тужно**... слів таких немає – *вити хочеться*.»* (Л. Таран) [66, с. 101, 102].

У наведеному сегменті автомовлення повтор лексем сприяє втіленню як загальностилістичних, так і комунікативно-прагматичних функцій. Розглянемо кожен із повторів більш ґрунтовно. Чотирикратний змішаний (контактний і дистантний) повтор інфінітива *«бігти»* є маркером позакомунікативних прагнень персонажа: Тоня прагне втекти «сама від себе», бо важко переживає втрату рідної сестри Лесі (**змістотвірна** функція). Повтор синтаксеми *«скільки стане сили»* у цьому ж висловленні є важливим образотвірним засобом: Тося зовсім обезсилена через смерть найріднішої людини, і втрата для неї є настільки великою, що останні сили жінка спрямує на оплакування.

Редуплікації, використані далі, утворюють своєрідний ланцюг повторюваних тотожних та синонімічних лексем: *«наридатися – виплакати – наридатися»*, що виражають семантику інтенсифікації дії та є експлікаторами позакомунікативних прагнень героїні і сприяють наростанню емотивності висловлення, створенню певного стилістичного ефекту (**емоційно-експресивна функція**).

Повтор лексеми *«вивернуло»* з синонімічними змінними *«нутроці»* і *«навиворіт»* використовується з певною стилістичною метою: наратор намагається зобразити всю глибину болю від смерті близької людини (насамперед **образотвірна функція** та **функція творення емоційно-образного тла ситуації**).

Контактний повтор синонімічних значень, маніфестованих такими мовними одиницями, як *«Порожньою стати, порожнинною, зяти наскрізно, розчинитися, зникнути, стати порохом, прахом – пропасти, розвіятися за вітром, без сліду, без жодного знаку і натяку»* (у наступному висловленні) та *«тоскно, сумно тужно»* (наприкінці) знову ж таки є маркером внутрішнього стану героїні, експлікації її прагнень. Таким чином, наскрізний повтор сприяє збереженню напруги висловлення та втіленню **образотвірної** та **актуалізаційної** функцій: автор використовує повтор з метою додаткового наголошення на станах героїні.

Триелементна дистантна редуплікація лексеми *«сирітство»* зі стверджувальною та питальною тональністю маркує декларатив з квестивом: виокремлена автором в окреме синтаксичне ціле лексема *«сирітство»* сприяє текстотворенню та сюжетному розгортанню: нарація між повторами закладає додаткову інформацію (жінка сиротою не була, оскільки мала і власну сім'ю, і батьків), а також спричинює роботу реципієнта над текстом: він задумується, чому Леся вважає себе сиротою (**інформаційно-уточнювальна** та **текстотвірна функції**).

Таким чином, використання лексичного повтору в поданому фрагменті автоматизування персонажа наскрізно сприяє втіленню **текстотвірної, емоційно-**

експресивної, образотвірної, актуалізаційної, інформаційно-уточнювальної функцій та функції наростання експресивності висловленого.

Як уже зазначалося в попередньому параграфі, повторювані лексичні одиниці є вагомими у формуванні цілісності та зв'язності художнього тексту, тим самим виконують **стратифікаційно-когерентну, або структурно-організаційну** функцію. Розглянемо детальніше ЛП у такому ключі на прикладі оповідання В. Габора: *«А що, коли любас молодій вдові й собі запитає його: «А ви що робите тут в таку пізню годину?» На цей випадок він уже мав готову відповідь: «Я **биру** (староста), а **биру** денно іночно мусить пильнувати за порядком» (В. Габор) [32, с. 74].* Діалектна лексема **«биру»**, повторена у поданому діалозі, є засобом створення певного стилістичного тла, колориту мовлення персонажа, а також сприяє реалізації темо-ремної зв'язності, про що йшлося вище: перше вживання лексеми **«биру»** є тематичним компонентом, який ідентифікує суб'єкт мовлення – адресата комунікативної взаємодії, подальша редуплікація засвідчує одержання реципієнтом нових знань (рема – староста і вдень, і вночі стежить за порядком у селі, нібито саме тому знаходиться у жінки вдома). Глибше декодуючи репліку продуцента мовленнєвої взаємодії, можемо стверджувати: повтор лексем сприяє збільшенню прагматичної ефективності висловлення, оскільки маркує втілення ситуативно зумовленої, проте підготовленої програми мовця – якщо старосту раптово побачать у домі коханки, *«на цей випадок він уже мав готову відповідь» (антиципаційна функція).*

Таким чином, повтор у поданому тексті служить формуванню реми і є виразником **стратифікаційно-когерентної, прогнозувальної** функцій і функції **творення емоційно-образного тла ситуації.**

Проаналізуємо виконання лексичним повтором **актуалізаційної** функції, що полягає у фіксації уваги реципієнта, і функції **розгортання сюжету**: *«**Два тижні, цілих два тижні** я не можу усамітнитися. Перші **два тижні** з двох років. **Два тижні**, як я став курсантом – **не тим**, з яких роблять офіцерів, а **тим**, що в кращому разі стане сержантом і через півроку поїде в лінійні*

війська мучити себе та інших» (Ю. Андрухович) [1, с. 147]. Курсант учбового мотострілецького полку четвертий день перебуває у полковому лазареті. Єдине, чого прагне юнак – усамотнитися і подумати. Він закоханий у медсестру військової частини. І одного разу навіть порушує строгі армійські правила заради зустрічі з нею.

Композиційно-сюжетні особливості новели сприяють типізації образу персонажа: таких юнаків, змушених проходити службу у радянських військах, було тисячі, і їхні незрілі романтичні душі і чутливі серця ще не готові до сприйняття жорстокої дійсності та військової муштри. Служба, яка б мала виховувати справжніх чоловіків-патріотів, насправді перетворюється на муку і знуцання старших за званням, «сьоме коло Дантового пекла». Оповідачем, як бачимо, є сам герой – курсант мотострілецького полку, тим самим створюється ефект «присутності» реципієнта – ми ніби «занурюємось» у життя юнака.

Лексичне сполучення *«два тижні»*, дистантно повторене чотири рази в авторській оповіді, свідчить про актуалізацію хронологічного чинника у висловленні – хлопчина два тижні перебуває поза зоною власного комфорту. У цей час у його свідомості триває набагато довше, ніж є насправді. Тим самим повтор синтаксеми засвідчує внутрішній стан головного героя. Окрім того, опозиційний (протиставний, антонімічний) повтор лексем *«не тим»* – *«а тим»* є носієм додаткових конотацій: персонаж є курсантом і в перспективі служитиме у лінійних військах, проте ще не знає, що побачення з коханою буде розцінене як «підрив бойової готовності», через що герой буде відрахований з «учебки» як такий, що негідний «високого звання «сержант Радянської армії», і з ганьбою відправлений на гірський полігон у Середній Азії.

Таким чином, повтор лексем, використані в монологічному мовленні персонажа, є виразником фіксації уваги реципієнта на тих компонентах висловлення, у яких, на думку відправника мовленнєвого повідомлення, закладена найважливіша інформація, а також виділені редуплікації сприяють прирощенню додаткових смислів, змістовому розгортанню сюжету.

Проаналізуємо приклад, у якому лексичний повтор також є засобом фіксації уваги реципієнта: «– *Ти не любиш свою дружину? – Бабка послабила долоні, і вода протекла на землю, змочивши її ноги в жовто-зелених босоніжках. – А я подобаюсь тобі? / – **Послухай**, – вимовив Білаш, похитуючи головою, – **послухай**, я відповім, тільки не треба більше запитань... / Бабка неприродно розширила очі, намагаючись показати, що згорає від цікавості» (О. Жовна) [32, с. 133].*

Утомлений рутинною буденністю, чоловік шукає розради з молодою незнайомкою, яку асоціює з комахою (бабкою) через зовнішню схожість. Захопившись юною красунею до нестями, Білаш забуває про сім'ю і щоденні клопоти. На одній із зустрічей Віка (бабка) запитує його про почуття до дружини. Розглянемо подану діалогічну єдність більш детально: повтор імператива «**послухай**» є, на перший погляд, засобом фокусації уваги співрозмовника (**актуалізаційна** функція), проте глибше прочитання тексту доводить, що герой насправді просто не розібрався у власних почуттях до дружини і боїться освідчитися Вікторії (функція **формування підтексту та інтенційно-виражальна**). Повтор лексем у репліці комуніканта виражає внутрішню роздвоєність персонажа, його вагання та сумніви, і є маркером його ставлення до Вікторії. Таким чином, повтор експліцитно маніфестує **актуалізаційну** функцію, імпліцитно є маркером **вираження інтенцій мовця**.

Розглянемо фрагмент монологічного мовлення персонажа з використаними повторами в ньому: «*Що вас так на світі довго тримле?*» / «*Молитва. Молюся ревно, так, що й волосся слухає, не росте в той час, – витяг десь з борода полотняну тайстрину й похвалився іконкою від афонського монаха. – А ще – **цілість** тіла, духу й серця. Жити треба твердо й радо. Не ламати себе і не подвоювати. **Ні** в роботі, **ні** в жаданні, **ні** в помислі. Бо чоловік не гадина – і розсічені кусні душі і тіла не відживуть. Проси собі **цілості**. **Будь у єдності з собою. Будь одним, а не різним. Будь одному вірний. Будь з одним до кінця, а не з різними коротко. Будь з одною женою, бо в ній є все те, що і в інших, і лише для тебе. І у ватрі – дрова і чоловічого, і***

*жіночого роду. Тоді вона добре горить. Якщо маєш у собі **цілість**, то ти як зернина, що впала на землю. Вона вітру не глядає»* (М. Дочинець) [22, с. 51].

Оповідач із дорученням від медичної академії розвідати про тривалість життя горців відвідує Банат (гірський район між Дунаєм і Тисою). Там чоловік одержує настанови від збуйвіка (старого діда) Петра Стойки, якому уже за сто. У власних вказівках чоловік неодноразово використовує повтор лексем. Розглянемо більш детально стилістичну мету використання повторюваних номінацій та їх функційне навантаження. Парадигматичний повтор директивів *«будь у єдності» – «будь одним» – «будь одному» – «будь з одним» – «будь з одною»*, що використовується з певним авторським задумом і структурно схожий до парадигматичного повтору, створює своєрідний ланцюг і є виразником настанов старця – це ті прості істини, за допомогою яких чоловік досяг такого поважного віку (**інтенційно-виражальна** функція). Посиленню ефекту сказаного сприяє використання в опозиції до зазначених повторів антонімічних *«одним, а не різним», «з одним, а не з різними»*. Зазначений вище тип редуплікації, анафорично використаний у сусідніх висловленнях, є допоміжним засобом втілення зв'язності у фрагменті мовлення персонажа, тим самим репрезентує **когезійно-когерентну**, або **структурно-семантичну** функцію. Парадигматика складного повтору зумовлює його запам'ятовування реципієнтами – найбільше, чого повинна прагнути людина, – це цілісності і єдності самої з собою, тобто аналізований вище повтор експлікує **текстотвірну** функцію, передавання авторської ідеї словами старця.

Дистантний повтор лексеми *«цілість»* у поданому сегменті ХТ, окрім зв'язку частин висловлення між собою, декларує змістове розгортання, сприяє смислоутворенню (якщо є цілість тіла, духу і серця, то *«ти як зернина, що впала на землю. Вона вітру не глядає»*).

Таким чином, повтори лексем у мовленні персонажа втілюють **інтенційно-виражальну**, **когезійно-когерентну**, **смісло-** та **текстотвірну** функції і функцію **змістового розгортання**, які частково корелюють між собою.

Матеріал нашого дослідження дає змогу виокремити ще одну функцію лексичного повтору – **інтертекстуальну**. Аналіз текстових фрагментів двох різних творів Н. Гуменюк показав формальну зовнішню схожість, утілену повтором лексем, а подальше реціпіювання оповідань зі збірок «Коханий волоцюга» та «Етюд з метеликом» засвідчило внутрітекстову – змістову пов'язаність текстів між собою. Розглянемо спершу уривок з оповідання «Вовчиця» зі збірки «Етюд з метеликом»: «– Любо, це **ти**? Справді **ти**?! Мекало-перемекало! Авжеж, **ти**! Любка-однолюбка! Отакої! Стіко часу десть пропадала – і нате вам: об'явилася, як із неба звалилася. Назовсім у село **чи як?** / – **Чи як...** / – Ну, то ще видко буде. **Добре**, що приїхала, вельми **добре**. А тут тебе не забули. І досі згадують, надто, як прихопить якась болячка екстрена. Правильно зробила, що вернулася. Сказано ж: де народився, там і знадобився. А **по-моєму** вийшло, трясця його матері! **По-моєму!** – Дід аж притупнув ногою, що нагадувала дугу, обтягнуту сірою холошею, і, здається, вже готовий був піти наприсідки, але вхопився рукою за поперек і зупинився. – Хай тепера оті плетухи язики свої довгі понадкушують, або й зовсім повідкушують. Бо одні й досі годзікають, що буцімто Любка свою вовчицю застрелену оживила і з нею до лісу втекла, а інші блутають – у озері втопилася. А я **казав**, що ти вернешся. **Казав!** Бо знав! О, Гілько все знає!» (Н. Гуменюк) [14, с. 34].

Для кращого розуміння поданого сегмента художнього тексту розглянемо ширший контекст: випадкова зустріч на переправі поблизу села стала для діда Гілька доленосною. Його односельчанка Люба, яка через нещасливе кохання змушена була втекти з дому, згодом допоможе чоловікові у лікуванні довготривалої хвороби очей.

Проаналізуємо кожен з повторів, виокремлений у поданому фрагменті комунікативної взаємодії, більш детально. Трикратний повтор особового займенника «**ти**», використаний в ініціювальній репліці адресанта, звучить із різною тональністю: дід Гілько спершу не вірить, що на власні очі бачить свою давно зниклу односельчанку (**інтерактивно-динамічна** функція). Ця

номінація, повторена у висловленні, сприяє втіленню квестивної (персонаж сумнівається у побаченому) комунікативної тактики та ствердження («*Авжеж, ти*»).

Повтор лексичного сполучення «*чи як*», продукований вдруге в мовленні адресата, є свідченням розгубленості героїні перед невідомим: Люба не знає, як надалі складеться її життя. Повтор маркує заглиблення жінки у власні переживання і є ніби мимовільним, оскільки героїня лише поверхнево підтримує комунікативний контакт зі співрозмовником (функція **формування підтексту**).

Повтор лексеми «*добре*» в репліці продуцента комунікативної взаємодії містить оцінну семантику. Усупереч обставинам втечі Любки з села, дід Гілько утішений зустріччю з нею (**аксіологічна функція**).

Двократні дистантні повтори «*по-моєму*» і «*казав*» у цьому ж фрагменті персонажного мовлення є виразником автокомунікативних тактик (спрямованих мовцем на себе) похвали та констатації факту. Зазначені КТ маркують перспекцію (дід Гілько неодноразово казав односельцям про те, що Люба повернеться: «*А я казав, що ти вернешся. Казав! Бо знав!*»). Апеляція до минулого при апперцепції цього текстового зокрема і художнього тексту загалом стає початковим елементом змістової інтеграції обох текстів між собою. Проте більш ґрунтовно інтертекстуальний зв'язок виявляється за допомогою використання персонажами прийому повторення. Асоціації, які виникають у реципієнта у зв'язку з повторним використанням лексем «Любка», «мекало-перемекало», «Любка-однолюбка», детермінують внутрішній і зовнішній зв'язок обох текстів. Розглянемо кілька фрагментів художніх діалогів оповідання «Вовчиця» зі збірки «Коханий волоцюга»: «— *А таки відьма, мекало-перемекало! Відьма!*» [15, с. 12], «— *Тряся твоїй матері! Та це не вовк, а вовчиця. Нащо ж їй молодуха? Мо', викуп за Гелю хоче? Треба задобрити, треба-треба, бо не пропустить, бий її кара Божя! Бігме, не пропустить! Тут діло, знаця, сурйозне, мекало-перемекало*» [15, с. 8], «— *Ти, Любко, того — одступись, одступись подалі від гріха*» [15, с. 14], «— Мекало-перемекало!

Пропав ти, Луко, як Сірко на базарі» [15, с. 8], «– Любка, Любка-однолюбка...» (Н. Гуменюк) [15, с. 13].

Після смерті донечки Лука покидає Любу й незабаром одружується з іншою. У відчаї покинута жінка дає прилисток вовчиці і тільки з нею ділиться власними хвилюваннями. На весіллі Луки і Положевцевої Галі Леля не на жарт лякає гостей і наречену. Отриманий стрес призводить до передчасних пологів. Немовля народжується кволим. А Люба, успадкувавши від своєї тітки – знахарки Мільки Довгої – дар зцілення, через власну безпомічність не може врятувати сина Луки. Тому й стає вигнанницею у рідному Сильці.

Лексичні повтори, інтегруючи два фрагменти художнього діалогу змістовно, сприяють також міжтекстуальному формальному зв'язку. Повтор лексеми «Любка» з парадигматичним у формі вокатива «Любцю» є маркером звертання до героїні у різних комунікативних ситуаціях (**інтерактивно-зближувальна** функція). Додаткова образна характеристика, утілена за допомогою повторюваного компонента «однолюбка», експлікує почуття жінки до коханого: незважаючи на одруження Луки та спричинений ним біль, Любка продовжувала його кохати, через свої почуття змушена була свого часу покинути рідну домівку. Використання та неодноразове повторення лексеми «мекало-перемекало» мовцем (причому у першому ХТ Гілько Курдик є другорядним персонажем, а в другому – дід Гілько уже виходить на перший план) спричинює повторне реципіювання тексту та виникнення асоціативного зв'язку з попереднім, разом з тим виступає кваліфікативним засобом характеристики персонажів. Таким чином, повтор вокатива «Любцю» – «Любко», номінатива на позначення головної героїні з додатковою характеристикою «Любка-однолюбка» та вигука «мекало-перемекало» в обох художніх текстах визначаємо як допоміжний засіб інтертекстуального зв'язку.

Проведене дослідження матеріалу засвідчує: повтор лексем є важливим **стратифікаційно-когерентним** засобом, виконує **змістотвірну** та **інтерактивно-зближувальну** функції, сприяє розгортанню сюжету та

додатковим характеристикам персонажів, а також є засобом **інтертекстуального** зв'язку.

Розглянемо приклад, у якому повтор лексем є маркером **антиципаційної** функції та функції **змістового розгортання**: «– *От тобі й маєш, – зітхнув зрештою Корній, – як марево... Наче й не було... От так-так... Бачиш, як воно бува... Але ж хто тепер у те **повірить**... А дівка нічого, от тільки кульгава. І чого б то русалкам кульгавити? – старий зітхнув знову, – ні, **не повірять**. Вже тепер знаю – **не повірять**... – і з досадою взявся за весло*» (О. Жовна) [32, с. 126].

З нудьги Корній облаштував собі на околиці села купальню, де щовихідних рибалив. Під час однієї рибалки на карасів чоловік переконаний, що побачив русалку. Річковою красунею виявилася його кульгава сусідка Леська, яка через надмірне ластовиння за порадою баби Ївги купалася в ніч на Петра і Павла оголеною, тому й здалася чоловікові русалкою. Аналіз поданого сегмента автотовчення персонажа доводить, що повтор лексем, ужитий у висловленнях мовця, сприяє збільшенню прагматичної ефективності повідомлення: перебуваючи під враженнями, чоловік говорить сам із собою, передбачаючи подальше спілкування з односельцями (прогнозування перлокуції): «**не повірять. Вже тепер знаю – не повірять**». Зв'язуючи висловлення структурно та семантично, повтор у поданому сегменті художнього тексту є додатковим засобом змістового розгортання: Корній і сам не вірить побаченому та впевнений, що в розповідь про кульгаву русалку не повірять й інші (**прогнозувальна** функція).

Лексичний повтор, використаний у мовленні персонажа: контактний словоповтор «**так-так**» – маркер емоційного стану героя, його роздумів, додатковим експлікатором яких є також інтонаційне тло повідомлення (обірвані фрази, паузи). Повтор у такому висловленні є хезитаційним засобом, оскільки заповнює такого типу паузи.

Ми акцентуємо на емоційно-експресивному потенціалі лексичного повтору у висловленнях комунікантів, однак у процесі інтерактивної взаємодії

важливим є розуміння імпліцитних смислів мовленнєвого повідомлення. Розглянемо ще один приклад: «— *А ваша жінка? Вона б мене відразу впізнала... Вгощала нас кнелями... / — Вмерла від рака... Вже більше як десять літ... Так... Вона б тебе впізнала... Вона вас всіх знала... / — Скільки то вам було тоді? — здавалось, наче він мене перевірити хоче. / — **Одинадцять.** / — Так... — змріяв мене поглядом, — **одинадцять**» (Ю. Винничук) [32, с. 37]. Комунікативна міжперсонажна взаємодія, подана у ретроспекції, дає змогу героям згадати те, що трапилося багато років тому. Малолітні хлопчаки Місько та Юрко звикли увесь час проводити разом. Одного разу, граючись неподалік від дому, друзі посперечались. У пошуках пригод хлопці натрапили на старі боєприпаси, які здетонували. Унаслідок вибуху небезпечної знахідки Місько загинув. Апелюючи до тексту оповідання, зазначимо: у розпачі сім'я Міська звинувачувала його друга у смерті власного сина. Проаналізуємо роль повторів у поданій діалогічній єдності більш детально: повтор синтаксеми «*вона б впізнала*» у репліках комунікантів є засобом формування подієвого континууму (логічної послідовності) та сприяє вираженню ретроспекції у репліках адресанта (**інформаційно-уточнювальна** функція). Власне, останньому сприяє також інтонаційний малюнок висловлення (численні паузи, графічно передані крапками, та неповні речення свідчать про пригадування мовцем усього, що з ним трапилося). Декодування повтору лексеми «**одинадцять**» дає змогу висловити припущення про те, що редуплікація є імпліцитним маркером прагматичної програми мовців: зустрівшись через багато років опісля трагедії, чоловіки змушені спілкуватися, хоча в пам'яті мимоволі зринають найважливіші та найтрагічніші спогади у житті їх обох.*

Проаналізуємо приклад, у якому повтор лексем, будучи виразником тактико-стратегічної програми мовців, дає змогу реципіювати авторський задум: «... *Вона стала його жертвою. Звичайна історія. Я б сказав, звичайний анамнез. Інших пасьянсів не буває... / Він знову замовк. Ольга опустила очі до свого нотатника і, поки тривала пауза, креслила у ньому якісь незрозумілі графічні лінії — гострі і переплетені, як її думки. / — **Не буває?** — запитала вона,*

відриваючи олівець від аркуша. / – Принаймні я інших прикладів не знаю. Геній і жертва завжди йдуть поруч. І лише в такому випадку офірування може бути виправданим» (І. Роздобудько) [24, с. 78]. Подамо комунікативну ситуацію з опорою на контекст: лікар Вікентій Павлович дає інтерв'ю місцевій журналістці Ользі. При зустрічі він та інші працівники розповідають щораз цікавіші історії про пацієнтів, які лікуються від алкогольної залежності. Однією з таких історій є розповідь про талановитого художника та його кохану, яка дивує та захоплює і журналістку, а для лікаря є типовою і стандартною.

Розкриємо значення повтору лексем у цьому блоці стратегічно-тактичного наративу. Парадигматична редуплікація лексеми *«звичайна»* з флексійною змінною *«звичайний»* сприяє інтерпретації комунікативного ходу адресанта (**інтенційно-виражальна** функція) (лікар нічого особливого у згаданій історії не вбачає – для нього це типовий вияв залежності) та декодуванню авторського задуму – автор прагне розкрити проблему митця і суспільства, генія і його жертви.

Інтерпретуємо комунікативну взаємодію персонажів далі: лексема *«не буває»*, використана в ініціювальній репліці адресанта, є виразником комунікативної тактики констатації факту, про що частково йшлося вище. Лікар переконаний у власній правоті. Повторена у реагувальному комунікативному ході адресата, лексема *«не буває»* є виразником квестивної комунікативної тактики. Ужита після паузи (*«Він знову замовк. Ольга опустила очі до свого нотатника і, поки тривала пауза, креслила у ньому якісь незрозумілі графічні лінії – гострі і переплетені, як її думки»*), редуплікація сигналізує про роздуми комуніканта над висловленням співрозмовника (**інтерактивно-динамічна** функція). Ольга має сумніви стосовно типовості ситуації та причин, які штовхнули Жанну (кохану художника з розповіді лікаря) спершу до пияцтва, а згодом до самогубства опісля смерті коханого чоловіка.

Таким чином, аналіз словоповторів, застосованих у міжперсонажній інтеракції, з опорою на художній текст виявляє **комунікативно-прагматичний** та **змістотвірний** потенціал редуплікованих лексичних одиниць.

Розглянемо приклад, де повтор, використаний з певною прагматичною настановою, сприяє змістовому розгортанню сюжету: *«– Ви її ніколи не били? / – Та ви що?! – вже неприховано обурився Назар. / Лікар уважно подивився йому в очі: – **Вірю**, як не дивно, **вірю**. Значить, була якась інша причина її мовчання. Не знаю, – він розвів руками. – Знаєте, коли вона потрапила до нас до лікарні вся в синцях, я її хлопця про те саме запитав. І йому теж повірив. **Йому** більше, ніж вам»* (Л. Черен) [72, с. 67].

Для кращого розуміння комунікативної взаємодії персонажів у поданому тексті візьмемо до уваги більш широкий контекст: батько підозрює власну доньку у прийманні наркотичних речовин, а її хлопця – у розповсюдженні, проте чоловік не знає, що насправді дівчина смертельно хвора, а юнак допомагає їй з купівлею пігулок та дороговартісним лікуванням. Одержимий помстою чоловік вбиває коханого Оксани, тим самим залишивши дівчину без життєво необхідних ліків. Використання повтору перформатива «**вірю**» в комунікативному ході адресанта є додатковим каталізатором розвитку сюжету: вживаючи у мовленні одну і ту ж лексему, Олексій Степанович висловлює власні почуття до співрозмовника – він вірить батькові своєї пацієнтки, повторюючись, запевнює його в цьому (**інтерактивно-зближувальна** функція). Разом з тим, повтор лексеми у поданому висловленні маркує роздуми персонажа і, як уже зазначалось, сприяє розвитку сюжету: лікар розповідає історії юної смертельно хворої дівчини.

Двократний повтор форми слова «**вірю**», використаний у мовленні персонажа, є також додатковим компонентом змістового розгортання сюжету.

Різні види лексичних повторів можуть використовуватися для експлікації комунікативно-прагматичної програми учасників спілкування в полікомунікації: *«– Ось чоловік питає, як ми тут **живем**. / – **Живем**, не горюєм, хліба не купуєм! Господу помолимся, з городу-саду кормимся! – сходу*

парує Ганька. / – Скажіть, несливо питає мене Вєра. – Ви, навірно, в городі більше знаєте. При Януковичу буде хоть трохи лучче? / Тоді якраз вибори пройшли. Думаю: збрехати їй – чи казати як є? Дивлюся в її світлі ясні очі й мушу похитати головою: / – Не-а. Думаю, лучче не буде. / – І я кажу! – енергійно вступає баба Ганька. – Що цей Янукович зробе? Нічо він не зробе. / – Ет. Нада було за Юльку голосувать, – кається Вєра. / – А при Юльці що, було б лучче? – зразу заперечує Ганька. / А я дивлюсь на неї і думаю: от він, голос самої України, колодязь народної мудрості!» (Артем Чапай) [70, с. 94–95].

Висвітливо функційне навантаження різнотипних повторюваних номінацій у фрагменті художнього діалогу. Повторена в адресатній репліці лексема «живем» є когезійним засобом між комунікативними ходами мовців: повторюючи певні слова з репліки співрозмовника, комунікант таким способом встановлює темо-ремний змістовий та формальний зв'язок між різними висловленнями однієї діалогічної єдності, а також маркує **інтерактивно-динамічну** функцію. З урахуванням особливостей мовного вираження синтаксичного поширення «не горюєм, хліба не купуєм! Господу помолимся, з городу-саду кормимся!», використаного після лексичного повтору, можемо кваліфікувати поданий сегмент фрази як анаклазний.

Експресивне навантаження повторюваної лексичної лінгвоодиниці «лучче» є маркером репрезентаційного мовленнєвого акту з елементами анципації (передбачення, прогнозування): відповідаючи на поставлене жінкою запитання, чоловік, попри власні інтенції, усе ж висловлює своє бачення майбутнього держави. Наступний повтор лексеми «лучче» з оцінною семантикою, ужитий у репліці баби Ганьки, є виразником риторичного питання: героїня знає, що навіть з іншими результатами виборів нічого б не змінилося. На наше переконання, редуплікація номінації «лучче» в аспекті полікомунікації (використана Вєрою, чоловіком-оповідачем і Ганькою) створює відповідне емоційно-стилістичне тло (оскільки лексема суржикова), а також є засобом встановлення зв'язку між реальною та художньою, змодельованою автором дійсністю. Проаналізуємо повтори далі. Лексична

редуплікація *«зробе – не зробе»*, застосована мовцем в одному висловленні, в семантичній опозиції виражає прогнози жінки стосовно близького майбутнього (**антиципаційна функція**). Побудована в нетиповій для одного комунікативного ходу формі «запитання – відповідь» подана фраза комуніканта виражає запевнення мовцем себе і співрозмовників у такому очевидному майбутньому (*«Що цей Янукович зробе? Нічо він не зробе»*). Аналогічне прагматичне навантаження схожих за семантикою та структурою повторюваних лексем *«буде – не буде – було б»*.

Аналізовані повтори (*«живем», «лучче», «не зробе», «буде»*), на нашу думку, сприяють також виконанню **характеротвірної, експресивної та текстотвірної** функцій: стилізуючи мовлення персонажів, автор створює певне емоційне тло, необхідне для репрезентації авторської ідеї (попри свою, на перший погляд, комічність та примітивність, жінки дуже чітко прогнозують процеси державотворення в Україні): *«от він, голос самої України, коłodязь народної мудрості!»*.

Як показує проаналізований матеріал, повтори лексем, використані в комунікативних ходах адресантно-адресатної міжперсонажної взаємодії та авторському мовленні, є засобами структурування й семантичної цілісності тексту (**когезійно-когерентна та текстотвірна функції**), несуть емоційно-експресивне навантаження (**функція увиразнення, колориту мовлення та емфатична**), додатково фіксуючи увагу реципієнта, сприяють наголошенню та виокремленню певного лексичного елемента в художньому мовленні (**актуалізаційна функція**), екплікують характеристики персонажів (**характеро- та образотвірна функції**), допомагають вираженню оцінки (**аксіологічна функція**), детермінують додаткові асоціації (**асоціативна, інтертекстуальна функції**), репрезентують індивідуально-авторську картину світу і є експлікаторами ідіостилією митця (**ідіостилізаційна функція**). Матеріал нашого дослідження засвідчив утілення лексичним повтором комплексу **комунікативно-прагматичних функцій** (**актуалізаційної, антиципаційної, інтенційно-виражальної, інтерактивно-динамічної,**

інтерактивно-зближувальної, інформаційно-уточнювальної, комунікативно-корекційної, конфліктогенно-потенційної та функції творення емоційно-образного тла ситуації). Такі функції в текстах малої прози реалізуються у співдії із загальностилістичними. Комунікативно-прагматичні особливості лексичного повтору в персонажному мовленні та в мовленні автора в роботі розглянемо у наступних розділах.

Висновки до розділу 1. Різномасштабне вивчення художнього тексту передбачає розкриття дослідження особливостей семантики і структури тих засобів, які є виражниками ідіостилю письменника, його індивідуально-авторського мовомислення. У ключі таких засобів чільне місце належить лексичному повтору. Повтор лексем як семантико-стилістична домінанта художнього тексту неодноразово був предметом наукових студій (О. Бекетова [12], Ю. Волянська [35; 36], І. Жагалак [65], Т. Жук [69; 70], Н. Івкова [78], Е. Маліновський [116], З. Пахолок [137], Л. Пац [138], Л. Пишна [139], О. Смолинюк [158], З. Чапіга [195] та ін.).

У нашій роботі **лексичний повтор** кваліфікуємо як дво- чи кількакратне відтворення в певному сегменті тексту (висловленні, діалогічній єдності або в мовленні оповідача) тотожних за значенням і структурою синсемантичних та / або автосемантичних лексем, використаних з певною комунікативно-прагматичною метою.

Матеріал дослідження засвідчив: повтор лексем, наявний в автомовленні та комунікативній взаємодії персонажів, є вагомим при втіленні категорії зв'язності, яка репрезентується у двох субкатегоріях: когезії (зовнішня формальна злученість) та когерентності (внутрішня змістова цілісність). Виділення когезійно-когерентної функції є важливим для нашого дослідження, оскільки її опис сприяє більш глибокому розкриттю характеру, семантичних особливостей, а головне, – прагматики повтору. Будучи когезійно-когерентним засобом, лексичний повтор інтегрує в єдине ціле окремі висловлення чи текстові фрагменти (**контактний тотожний та дистантний лексичний**

повтори). Лексичні редуплікації є також важливим засобом утілення темо-ремного зв'язку, оскільки з кожним наступним повтором лексем сприймач мовленнєвого повідомлення (реципієнт – у плані художнього тексту – й адресат – в аспекті персонажної комунікації) одержує нові знання, необхідні для інтерпретації авторської інтенції та розуміння прагмакомунікативних особливостей внутрітекстової інтерсуб'єктної взаємодії.

Дослідження текстів сучасної української малої прози дало можливість виявити функційне навантаження повтору. Повтор лексем у названих художніх текстах виконує такі функції: **текстотвірну; ідіостилістичну; стратифікаційно-когерентну** (структурно-організаційну, або зв'язку елементів тексту, чи композиційну, архітектонічну); **інтертекстуальну; емоційно-експресивну** (зображально-виражальну, або посилення емоційного звучання висловлення); **асоціативно-образну** (образотвірну, або комплектації макро- і мікрообразів); **естетичну**; функцію **актуалізації нових контекстних відтінків значення; емфатичну** (посилення виразності), або увиразнення колориту висловлення чи створення стилістичного тла, ефекту; **акцентуаційну** (змістове й емоційне виділення повторюваного елемента); **наростання; створення підтексту** (напластування імпліцитності); **аксіологічну** (оцінну); **сміслоутворювальну**. Виділені функції є важливими у нашому дослідженні. Наш матеріал це засвідчив. Однак основний акцент робитимемо на прагматичних характеристиках лексичного повтору, чому присвячено третій розділ дисертаційної роботи.

Названі функції лексичного повтору виділяємо умовно, оскільки в художньому тексті вони показують взаємодію, доповнюючи при цьому одна одну, і втілюються комплексно. Універсальна природа лексичного повтору та особливості художніх текстів малої прози дозволили систематизувати поданий комплекс функцій, тому виділяємо:

1) **загальностилістичні функції** (реалізуються у всіх обраних для аналізу текстах, оскільки є характерними для художнього мовлення загалом, наприклад: аксіологічна, естетична, змістотвірна, ідіостилістична,

інтертекстуальна, когезійно-когерентна, образ- й текстотвірна, смислоутворювальна, формування підтексту);

2) **комунікативно-прагматичні функції** (більшою мірою виявляються у фрагментах міжперсонажної комунікації: актуалізаційна, антиципаційна, інтенційно-виражальна, інтерактивно-динамічна, інтерактивно-зближувальна, інформаційно-уточнювальна, комунікативно-корекційна, конфліктогенно-потенційна, творення емоційно-образного тла ситуації).

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ПОВТОРІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ВИМІР

2.1 Типологія лексичних повторів у досліджуваних художніх текстах

Проблема типології повторюваних лексичних номінацій, зокрема диференціація різновидів лексичного повтору, належить до дискусійних. Відсутність єдиної, уніфікованої класифікації повтору лексем зумовлена насамперед поліфункційністю редуплікацій та наявністю багатьох детермінант, що є вагомими при укладанні типології (семантичний, структурний, стилістичний тощо). Учені по-різному підходять до класифікації повторюваних номінацій, диференціюючи їх за характером лінгвістичного вираження (С. Гіндін [42; 43]), у лексико-семантичному та позиційному аспекті (А. Загнітко [73; 74], Н. Івкова [78], А. Папіна [136], І. Шкіцька [206]), у ключі протиставлення експліцитності / імпліцитності значення редуплікованих лексем (З. Куликова [107]), за особливостями структурної організації (Т. Жук [69; 70], В. Кобков [87; 88], З. Саріна [152], Д. Таннен [227]), за частиномовною належністю лексем (О. Селіванова [153]). Окремої уваги заслуговують класифікації лексичного повтору у поетичному мовленні, запропоновані Ю. Волянською [35; 36] та Р. Ріжко [149; 150].

Порівняно з іншими рівнями мови на лексичному повторі оприявлюються чи не найбагатше – як в аспекті автосемантичної, так і синсемантичної лексики, причому можливе накладання типології повторів на граматичному рівні (морфологічному і синтаксичному). Тому нерідко науковці не окреслюють меж до диференціації повтору на лексико-семантичний, граматичний чи синтаксичний, а також виокремлюють різні критерії типології лексичного повтору. Лексичний повтор ще називають лексико-семантичним (Т. Жук [69]), власне лексичним (А. Загнітко [73]), потенційно-лексичним (О. Сковородников [156]), семантичним (І. Гальперін [40], С. Гіндін [42]).

У нашій роботі застосовуємо термін «лексичний повтор», який кваліфікуємо як фігуру мови, яка полягає у дво- або багатократному відтворенні в певному контексті тотожних чи подібних за формою та семантикою лексем, ужитих в окремому контексті контактено або дистантно для досягнення відповідної комунікативної мети.

Розглянемо наявні в сучасній лінгвістиці підходи до типології лексичного повтору. В основі класифікації – здебільшого такі критерії:

- 1) **місце розташування (лінеарність):** контактний, сумісний, дистантний;
- 2) **характер структури:** простий контактний, розширений, кільцевий, повтор-підхоплення, ланцюжковий;
- 3) **кратність:** дво-, три- і багатокomпонентний;
- 4) **точність відтворення повторюваних лексем:** точний (повний, абсолютний), частковий;
- 5) **частиномовна належність:** повтор автосемантичної лексики (іменниковий, прикметниковий, займенниковий, числівниковий, прислівниковий, дієслівний) та повтор синсемантичних слів;
- 6) **особливості семантики** лінгвістичних одиниць – експлікаторів вираження повтору: синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний.

Проаналізуємо кожен із зазначених принципів детальніше. Важливим критерієм типології повтору лексем є **критерій лінійного розташування елементів повтору** (або його складників) у частині висловлення чи тексті загалом. Повторювані елементи в аспекті їхнього розташування у тексті, або за лінеарністю, учені диференціюють на такі типи (Т. Жук [69; 70], З. Куликова [107]):

- 1) **контактний повтор** – це повторення слів, розташованих поруч. Розглянемо приклади: «Ну *похвалися, похвалися* дяді, що ти читаєш» (О. Забужко) [26, с. 28]; «– *Стійте, стійте*, божевільні, – пробував розборонити їх Кордунель. – Але ж це моя ідея, і мені належить... / – *Що,*

що? Що тобі належиться? – перепитав майже водночас Бестія зі Свинтюхом, і враз звалили Кордупля на землю» (Я. Лижник) [32, с. 208]; «– Тільки, – каже, – жінку мою додому привезете за те. / – А чого ж не **привезем!** **Привезем!**» (М. Малюк) [53, с. 316]; «– Ти ж шам шкажи, що **обізнався.** / – **Обізнався. Обізнався,** – пробелькотів старий, підводячись з-за столу. І вже коли виходили, повернув голову до тебе і, як тобі здалось, смутно всміхнувся» (Я. Лижник) [32, с. 214]; «**Живеш, живеш,** і смаку не чуєш,» – вголос ввертає Дарка...» (О. Забужко) [26, с. 62]; «Яка велика калюжа, – сказала маленька дитина, вперше побачивши ріку і закричала: «Та це ж **море, море** калюж!» (А. Остролуцька) [75, с. 106]; «Я **втомився, втомився** бути кимось у цьому житті: ось що я пам'ятаю» (Я. Мельник) [51, с. 8]. Контактний повтор, як бачимо з поданих фрагментів, сприяє додатковій актуалізації лексичної одиниці, вираженню інтенсифікації дії;

2) **сумісний повтор** – це редуплікація розміщених поряд слів, однак таких, що складниками різних синтаксичних одиниць (словосполучень або речень). Таким чином, сумісний повтор кваліфікуємо за допомогою пунктуації (зазвичай, повторювані елементи розмежовуватимуться розділовими знаками). Основна мета такого типу повтору полягає у функції синтаксичного поширення слова, актуалізації емоційно-смислової значущості певної (виокремленої за допомогою повтору) лексеми. Порівняймо: «– У дитинстві зі мною **ніхто** не говорив про віру, – розповіла Марта, – і сумувала очима, – та й пізніше **ніхто**» (О. Альпаков) [2, с. 240]; «...А ти був у Львові? запитав я. Ні, не був, розгублено відповів Вітольд. Ну, то **поїдь** до неї, **поїдь** до Львова, що ти тут робиш – на Великдень, сказав я. **Поїду**, погодився Вітольд, обов'язково **поїду**» (С. Жадан) [23, с. 146]; «Тільки нам, людям, зупинитися **не можна**, ніяк **не можна**, бо зірвемося, бо опадемо, як ті листочки, а не для поживи, не для енергії, а для набуття та депресії. **Не можна!** Тільки триматися і йти тільки вперед!» (І. Мацко) [49, с. 64–65]; «І я **зміг**. От чесно – **зміг**. Я маю живого свідка. Свою дружину. Вона була зі мною і підтримувала мене. Вона пройшла стежкою, пронизаною фатумом, разом зі мною. І взагалі, всьому найкращому в собі я

завдячую здебільшого їй. Я спромігся на небачену концентрацію терпіння, мужності та твердості духу – і **зміг**» (А. Бондар) [8, с. 13–14]; «– **Не бий**, – попросила вона, – хіба не бачиш, гадюка схожа на жінку, гарненька голівка, тонка шия, широка тілом. / – Хто вб'є гадюку, тому прощаються сорок гріхів, – процідив він. / – **Не бий**, – знову попросила жінка, – хай наші гріхи залишаються з нами» (В. Даниленко) [44, с. 24]; «– Я знаю, Я так її люблю. / – Миколо, ти зебра. А вона звіробій. Вона вб'є тваринне в тобі! **Каж**и, що любиш її! / – **Казав!** / – **Каж**и, що хочеш її за дружину! / – **Казав!** / **Каж**и вже...» (Х. Венгринюк) [11, с. 94]; «**Боюся** засинати. **Боюся**, коли сонце сідає і небо стає темним. **Боюся** тиші. Що приходить з темрявою. **Боюся** спати. **Боюся** снів, які останнім часом тільки червоно-чорних кольорів» (О. Деркачова) [19, с. 72]. Сумісний повтор виявляє себе як засіб когезійно-когерентного зв'язку в певному фрагменті тексту, як і контактний, є засобом експресивізації висловлення тощо;

3) **дистантний повтор** – це повторне відтворення лексичних одиниць, розмежованих одне від одного іншими словами або реченнями, а іноді – фрагментом тексту, часто у різних розділах, главах, цілих текстових уривках: «Схилилася над ним і промовила: «Не плач, любий. **Молися** за нас всіх вранці і ввечері. Тільки не согріши, бо розлучимося. Ти хотів дізнатися, що мала всім вам нагадати: щоб любили Бога і не грішили, бо на небі кожен має по заслuzі. І вчіться радіти. Радість захищає від хвороб і зла, бо воона від Бога. Смуток і печаль випивають силу і гублять душу, бо то від лукавого. Я допомагатиму тобі, тільки навчися чути мене. **Молися**» (К. Мотрич) [32, с. 277, 278]; «**Повернися...** / ... / Повиходь з усіх мереж і **повернися**» (О. Деркачова) [21, с. 36]; «Ким ти хочеш бути? / **Домогосподаркою.** / ... / Давай так, синку, – **домогосподаркою** ти станеш наступного разу. А ми тебе зробимо Елвісом» (С. Жадан) [23, с. 190]; «Не журіться, тату, сіль буде. Ми мамці письмо пустимо». – «Ачей, голубом?» – «Ні, орлом. Лишень дерев'яним». – «Ти, синку, перегрівся на сонці. Чи не казав я тобі бавитися в холодильник?» – «Тату, він **полетить** у долину і сяде на нашому дворі». – «Матійчику, дерево пливе, але

щоб летіло...». – «*Полетить, не бійтеся. /... Полетить, тату, щоб я так жив! Пишіть письмо*» (М. Дочинець) [22, с. 26]; «*Не встигла розігнутися, як з темені: «Крадеш, голубонько, колективне добро?.. / Візьми та й скажи тоді тому нечупарі: «Колективне – отже й моє. Я не краду, а беру своє, мені належне»*» (М. Кульбовський) [2, с. 183].

Деякі мовознавці за таким принципом виокремлюють лише два типи лексичного повтору: **контактний** та **дистантний** [117; 74; 86; 35], керуючись відсутністю чіткої диференціації між сумісним та дистантним видами повтору, адже в обох видах розрізнювальною ознакою вказано розмежування повторюваних одиниць словом або словосполученням. На нашу думку, саме для текстів малої прози такий поділ є частково виправданим, оскільки зразки малої прози (новели та оповідання), як правило, не діляться на розділи (як при дистантному типі повтору), а розмежування кількох лексичних повторів іншими лексемами, висловленнями чи цілими фрагментами тексту уже відзначаємо як дистантність.

У функційному аспекті контактний повтор забезпечує мінімум, необхідний для зв'язності та єдності тексту в мікротексті (одному висловленні, абзаці), а дистантний повтор здатний «вибудовувати» лінію зв'язку для певного локального топіка. У такий спосіб наскрізний повтор окреслює додаткові смислові напластування, виокремлюючи головну тему твору, що певним чином можна простежити в художніх текстах малої прози [227].

Схожої думки дотримується і В. Арнольд, який зауважує, що розвиток тієї чи тієї мікротеми в усьому тексті оприявлюється використанням контактного повтору. Як показав матеріал дослідження, такий тип повтору сигналізує про втілення смислової та структурної функцій. Контактне розташування повторюваних лексем виокремлює певні текстові сегменти, дає змогу, з одного боку, втілювати категорію зв'язності тексту, з іншого – сприяє диференціації мікротем. Застосовуючи дистантний повтор, автор актуалізує увагу читача, виділяє важливу для змалювання образу та розвитку мікротем деталь. Повтор слів, розташованих на певній відстані та розділених іншими

лексемами, створює амбівалентну канву структури художнього тексту, слугує пов'язувальним елементом фрагментів тексту, експлікатором виявлення макротексту [3, с. 80].

Якщо дистантний лексичний повтор передає значення перелічення, сприяє своєрідному ускладненню словесного образу [14, с. 205], то контактний лексичний повтор здебільшого виконує підсилювально-експресивну функцію. Контактність або дистантність з погляду розташування повторюваних елементів – детермінта виділення редуплікацій у художньому та розмовному мовленні. У розмовному мовленні, зазвичай, зазначені види повтору (і дистантний, і контактний) виокремлюються синхронно:

- 1) за допомогою інтонаційних моделей (структур);
- 2) за допомогою емоційного наголосу.

У літературному мовленні, у текстах художніх творів повтор здебільшого не оприявлений якимись особливими кваліфікаторами, однак, проведене дослідження показало, що найважливіших, з погляду автора, місцях повтор може виділятися графічно, наприклад іншим шрифтом (курсив, виділення великими літерами): *«Невже не зрозуміло, що ми живемо у час... ні, не так. Ще раз: ми живемо у Всесвіті суцільних маніпуляцій і брехні. І це – нор-маль-но. Мушу повторити, що це нор-маль-но для тих, хто не погоджується зі мною. Особливо тепер.»* (Ніка Нікалео) [68, с. 15] (виділення власне повторюваних лексем). Або: *«– Та він **хворий**. Він ПРОСТО **хворий**, – дійшов висновку Брохоль. – Ти подивися на себе. Голота...»* (Л. Дереш) [18, с. 56] (графічне виокремлення між повторюваними лексемами).

Вагомим у плані опозиції контактності / дистантності, а також диференціації контактного лексичного повтору є наявність синсимантичних лексем чи розділових знаків між повторюваними компонентами. Це важливо, оскільки у зв'язку з наявністю чи відсутністю певного з'єднувального елемента диференціюємо **повний контактний лексичний повтор без з'єднувального елемента** та **напівконтактний лексичний повтор зі з'єднувальним елементом** (сполучником) чи з прийменником. Порівняймо: *«– Вже зовсім*

скоро. Ще *трішечки. Трішечки. Трішечки.* / –Та що там?/ – Це сюрприз. Чекай» (О. Жовна) [32, с. 139]; «– Які є тому підтвердження? – поцікавився доцент Гнатюк. / – **Народ! Народ** свідчить» (Б. Жолдак) [53, с. 298]; «– Я не повія. / – Ти ж **самотня, самотня!** – в розпачі гукнув він. – **Самотня** нещасна жінка, оглушена цоканням своїх шпильок» (В. Даниленко) [12, с. 158] (повні контактні повтори); «І мама, що кожен день *гризе й гризе*: **«Одягай та одягай** *легке плаття*» (В. Даниленко) [16, с. 104] (напівконтактні лексичні повтори зі з'єднувальними сполучниками).

У межах напівконтактного лексичного повтору чітко виокремлюємо два підтипи [72; 79]:

а) **напівконтактний лексичний повтор з факультативним елементом:** «**Жарке, ох і жарке** було літо. Спека **дуже і дуже**» (В. Даниленко) [16, с. 104], «Хтось поторсав клямку, потім постукав. Хлопець затулив щосили вуха і заплющив очі. **Не треба, ой не треба!**» (Г. Пагутяк) [32, с. 292]. Упущення елемента, ужитого з контактним ЛП, його заміна розділовим знаком суттєво не чинять впливу на змістові та структурні особливості речення, не детермінують зникнення стилістичного ефекту чи компонента смислу, не порушують співвідношення безпосередньої семантики лексичних одиниць (план денотації) та додаткових смислових напластувань (план конотації), що виникають під час повторення;

б) **напівконтактний лексичний повтор з обов'язковим елементом:** «Але попереджаю: **чай – це чай**» (О. Деркачова) [21, с. 88]; «– Твій **фазер?** / – **Не фазер**, – вишарпнула з моїх рук портмоне, – а мій тато...» (В. Даниленко) [16, с. 291]; «Алло? Це ви? Прийдіть, будь ласка, **туди і туди**» (Я. Мельник) [51, с. 37]. Вилучення цього з'єднувального компонента через високий ступінь ідіоматичності та клішованості неможливе, оскільки детермінує порушення лексико-граматичних норм побудови та втрату смислового й стилістичного тла цього відрізка мовлення.

Погоджуємося з твердженням Р. Лепіної, на думку якої, контактність повторюваних лексичних одиниць великою мірою виявляє зв'язок з їхньою

необов'язковістю, оскільки контактний ЛП детермінований здебільшого стилістичними причинами [110, с. 6]. Лексичний повтор, кваліфікований як дистантний, навпаки, є обов'язковим. Обов'язковість повтору розуміємо як необхідність позиції, яка в наступному висловленні повинна бути заповнена або відповідною лексемою (суто повтор), або її заміником (займенником, близьким за значенням словом тощо) [110, с. 6–7]. Таке твердження здається певною мірою суперечливим, бо про повтор як обов'язковий чи факультативний компонент структури речення можемо говорити у випадку:

1) можливості / неможливості упущення повтору. Уникнення повторюваних компонентів має наслідком, насамперед, втрату досягненого стилістичного та емоційного тла, завдяки якому, власне кажучи, і створюється відповідний стилістичний ефект. Порівняймо: «...я *цілував і цілував*» (О. Деркачова) [21, с. 88]; «Вона підходила все *ближче й ближче*» (В. Даниленко) [16, с. 61];

2) можливістю / неможливістю стиснення речення. Упущення повтору як структурного елемента висловлення (або його компресія) детермінує не лише втрату певного стилістичного ефекту чи компонента у розумінні смислу, але й призводить до виникнення помилок у структурі синтаксису (переважно форми хезитації): «Ой, дощ почався... *Як то воно, як то воно*... А тебе Женьо питав, щось казав, а вже й не помню – стара зробилася» (О. Ульяненко) [32, с. 379];

3) наявністю / відсутністю з'єднувального компонента. Великою мірою сказане стосується стилістичної фігури полісиндетону, який сприяє створенню відповідного ритмо-евфонічного та поліфонічного тла. Упущення такого типу з'єднувального елемента (здебільшого сполучника) створює ефект звичайного перелічення: «Вона *і так, і так, і так. І так, і ськ, розпалася, біднесенька од того, бо не знала, що її за це жде*» (Б. Жолдак) [53, с. 267];

4) можливістю / неможливістю повної заміни видів повтору (контактного – дистантним і навпаки). Зазначимо, що контактний і дистантний повтори виконують певні, притаманні тільки їм, функції. Переконані, що абсолютна

заміна окреслених видів повтору (контактного повтору дистантним і навпаки) може детермінувати виникнення якісно нового виду редуплікації, або ж призвести до зменшення чи збільшення емоційного тла окремого висловлення і навіть до суперечностей і невідповідності лексико-граматичним канонам його побудови. Проілюструємо сказане прикладами, де заміна або упущення повтору неможлива, оскільки матиме наслідком втрату розуміння сказаного: «*Замість мене живе щось. Щось*» (Я. Мельник) [51, с. 8]; «— *Кава як кава...*» (В. Даниленко) [16, с. 187].

Отже, контактний і дистантний лексичні повтори не варто кваліфікувати лише як надлишковість у плані формального вираження [63, с. 114]. Редуплікація закладає емоційно-експресивні відтінки висловлень, тому компресія чи упущення повторюваних компонентів матимуть наслідком втрату як смислового, так і стилістичного тла певного мовленнєвого сегмента.

Ще одним важливим критерієм типологізації лексичного повтору є структурний. За характером структурної організації учені виокремлюють [69, 190-191; 126]:

а) **простий контактний повтор**, який може бути виражений дво-, три- або багаточленним сполученням слів: «— *Справді? / — Ми друзі, друзі, — намагаюсь я його заспокоїти, — у нас дуже гарні стосунки.*» (С. Жадан) [23, с. 105]; «*Хто ж ти тут у мене така? І хто, думаю, я тут такий? Куди ж це гроші дикі пропадають? І во ім'я чого? Чого? Чого?*» (Б. Жолдак) [53, с. 266]; «*І чого б, ото, їй згадувати саме Петра з Павлом, — подумав Корній, — хоча, чекай-чекай... завтра у нас що? Так-так-так, так, так, так і є — Петра і Павла. — Корній обережно почухав за вухом, — ти бачиш... Он воно що... Ти бачиш... А все ж гарна нечисть, нічого казати*» (О. Жовна) [32, с. 123].

б) **розширений повтор** — повторення лінгвістичної одиниці додатковими смисловими напластуваннями, які доповнюють її в плані змісту (позначено підкресленням): «*Напевно, він був геній, цей Річард, геній документування смерті там, де смерті вже нібито немає, геній фіксування повсюдної присутності смерті навіть там, де її ще не можна побачити*» (К. Бабкіна) [5,

с. 46]; «– Мамо, – запитав він, – а чому за мною по п'ятах ходить **грім**? / – Це не **грім**, – перехрестилась мама. – Це кара Господня» (В. Даниленко) [16, с. 181]; «У мене необмежена влада. / Яка ще **влада**? / У мене неземна влада, зрозумій. Це не **влада** над людьми. / Це **влада** над матерією» (Я. Мельник) [51, с. 51]; «**Вона** – Катя, його дівчина, яку знав давно, чи не з дев'ятого класу, разом ходили до Малої академії наук – тільки на різні напрями. Проте наважитися на щось **серйозне** (**«серйозне»** – у сенсі попросити телефон, подзвонити після довгих і болючих вагань: а раптом відмовиться зустрітися, хоча й дала цей заповітний номер?) зміг лише, коли побачив її випадково в університетській бібліотеці центрального корпусу» (Т. Белімова) [40, с. 197]. Додаткові смисли, які породжуються у результаті використання розширеного повтору, сприяють смисло- та змістотворенню, а також декодуванню авторської інтенції, про яку в роботі йтиметься далі;

в) **кільцевий повтор** – редуплікація лексеми на початку і в кінці певного мовленнєвого фрагменту: «Ця **Дарка**... Чи все-таки – **Даша**? Мене чогось збиває з пантелику її добра, природна українська мова. – **Датмар** – так вона називалася. **Датмар**.» (Л. Таран) [25, с. 333]. Такого типу повтор детермінує додаткову актуалізацію і як наслідок – переосмислення повтореної лексеми реципієнтом;

г) **повтор-підхоплення** – повторення кінцевого елемента одного висловлення на початку другого висловлення: «Людська природа до того хамелеонувата, що найкращі актори існують серед нас, і їхню самозакохану пихату самовпевненість ми сприймаємо як **талант**. **Талант** уміти все» (О. Черних) [73, с. 44]; «Вийшло так, що в дитинстві сукні мені шив дід. До війни він щось там точив на верстатах, якісь досить точні верстати, пальці мав чутливі й обережні, а на війні втратив **очі**. **Очі** – не ноги, баба прийняла його радо, до війни вони були так собі, пара до танців, а по війні цілий дід, кремезний, теплий, справжній – хіба без очей – міг вважатися за сильно пощастило» (К. Бабкіна) [5, с. 17]. Як бачимо, повтор лексем на межі висловлень акцентує на важливому для автора – відправника повідомлення,

сигналізує про подальший розвиток думки, є засобом вираження авторської модальності;

г) **ланцюжковий повтор** – редуплікація повторюваних словесних елементів послідовно (одна за одною): *«Так легше в себе вірити. Тому робить спеціальні вправи для живота і рук... Посилено вчить англійську. **Іноді** плаче. Та що там **іноді, щодня. Щодня** маятник її віри в себе гойдається з оптимістичної самовпевненості до бажання накласти на себе руки. І так кілька разів. **Щодня**»* (А. Любка) [13, с. 186]. Ланцюжковий повтор, як бачимо з поданого фрагмента ХТ, сприяє додатковій характеристиці персонажа, смислотворенню.

Повтори здатні накладатися один на одного: наприклад, дистантний повтор, використаний у мовленні обох персонажів, та повтор-підхоплення або сумісний повтор: *«– А ви **Софа?**.. / – Ах, молодий чоловіче, – пильно глянула в очі жінка, – яка я **Софа? Софа** – це мудрість, а я – **Соня**»* (В. Даниленко) [16, с. 152] Використання повтору у мовленні персонажа-реагента засвідчує часткову імпліцитність комунікативних дій адресата: жінка вказує на те, що вона не Софа з наміром привабити чоловіка.

Проаналізуємо ще приклад, у якому контактний та сумісний лексичні повтори, використані в одному відрізку мовлення, повторюються двократно, трансформуючись таким чином у дистантний синтаксичний: *«Оля ляснула дверима кімнати й упала на ліжко. **«Не вставатиму, не вставатиму, більше ніколи не вставатиму, – шепотіла вона. – Не вставатиму/.../ «Оля вмить згадала все, що сталося вдень. На душі стало гидко. Вона ляснула дверима кімнати й упала на ліжко. **«Не вставатиму, не вставатиму, більше ніколи не вставатиму, – шепотіла вона. – Не вставатиму»***** (А. Хромова) [71, с. 6, 12]. Такого типу повтор, спершу кваліфікований як лексичний, а згодом трансформований у синтаксичний (підкреслено), маркує внутрішній стан героїні, її відчай та зневіру.

Відповідно до кількості повторюваних компонентів у певному сегменті художнього мовлення виокремлюємо: дво-, три- та багатоеlementні повтори.

Як показує матеріал дослідження, найбільш поширеним у текстах малої прози є двократний лексичний повтор, значно рідше трапляються трикомпонентні та багатократні словоповтори. На основі текстів малої прози розглянемо більш детально такі типи редуплікацій: «— Тобі слід було тільки **сказати** мені все з самого початку, — через силу витиснула вона. — Просто **сказати** все, як є» (О. Забужко) [27, с. 158] (двократний, сумісний); «Спиртним від нього не несло. — **Зараз, зараз, тихо, тихо**» (Л. Денисенко) [17, с. 55] (подвійний двократний, контактний); «— ... А я просто йду. Це єдине, що тримає мене як жінку, заради чого встаю і лягаю, щоб відпочити і знову йти. / — Ти **хвора**, — мотнув головою, — **хвора, хвора...**» (В. Даниленко) [12, с. 158] (трикомпонентний, контактний); «...він кричав зірваним горлом: **Пустити, пустити! Пустити!**» (Г. Шкляр) [12, с. 348] (трикомпонентний, контактний); «Ми **дивимосся** в очі одне одному. **Дивимосся. Дивимосся**» (Я. Мельник) [51, с. 7] (трикратний, змішаний (контактний і сумісний), тотожний); «Вони усе **знають. Знають... Знають... Знають**» (О. Деркачова) [21, с. 89] (багатокомпонентний (4 компоненти), контактний, тотожний); «...Та порятунком прийшов, коли він згадав, як працюють думки хворих. / — **Ромашки!** — закричав він. — Я збираю **ромашки, ромашки**, я збираю **ромашки, ромашки, ромашки...** / — Ось і прекрасно, ось і збирайте, — підбадьорив його чоловік у піжамі, і лікар сконцентрував свою увагу тільки на ромашках і більше ні на чому. / — **Ромашки, ромашки, та відчиніть, ромашки, двері**, — він наліг на них у своєму рослинному пориві, задихаючись від напруження. / ... / — **Ромашки, ромашки, ромашки...** — бубнів лікар, той, який був молодший. / Через мить він вислизнув із палати, гублячи за собою неповторний запах звуків: **ромашки, ромашки, ромашки...**» (В. Янчук) [12, с. 527–528] (багатокомпонентний (15 тотожних повторюваних лексем), змішаний (контактний і дистантний)).

Зазначимо, що в разі, коли кратність нарастає (три- і багаторазовий повтор), то найчастіше зростає й експресія повтору. Можемо простежити сказане на прикладі використання у малій прозі дво- та трикомпонентного повторів [53, с. 133]: «Усю дорогу вона мені щось **щебече і щебече...**»

(О. Деркачова) [21, с. 29]; «А баба Ніна щось говорила на кшталт цього: **«Бідна дитина, бідна, як можна...»** (М. Васильковська) [76, с. 91]; «Галя померла, я з іншою жінкою в готелі в якомусь чужому іспанському містечку, всіма забутий, без грошей, втікаю від боргів, **нікчемний, нікчемний, нікчемний...**» (Я. Мельник) [51, с. 8, 9].

Залежно від точності відтворювання мовних одиниць складники повтору можуть відтворюватися комплексно і частково. Тому в межах повтору лексем диференціюємо **повний (абсолютний, точний, тотожний) повтор** та **частковий** [86, с. 236]. Наприклад, повний лексичний повтор: «*Найболючіший слід можемо залишити тільки ми – рідні. Адже нас ці дитячі світи впускають найглибше, найщиріше і найбільше нам **довіряють**. Безумовно **довіряють***» (І. Мацко) [49, с. 61]; «– Мені **прикро**. Правда, дуже **прикро**. Але я так більше не можу. **Сподіваюся**, ти розумієш мене. / – Я завжди тебе розумію. / – Дуже **сподіваюся**» (Олексій Чупа) [44, с. 91]. Як бачимо, тотожний повтор відтворює словоформу повністю, частковий повтор можемо розглядати як парадигматичний (коли у повторюваній лексемі змінено граматичну форму), синонімічний чи антонімічний (коли повторюється семантика слова). Про такі типи повтору йтиметься далі.

Диференціація повторів лексем за частиномовною належністю є важливою при визначенні функцій кожного з типів повторюваних номінацій. За поданим принципом виокремлюють: повтори автосемантичної лексики (іменникові, прикметникові, займенникові, числівникові, прислівникові, дієслівні) та синсемантичних слів [75]. Такі типи повторів – це номінування означеного попередньо в окремому контексті денотата– предмета, особи, якості, дії [190].

Розглянемо кожен тип більш детально:

- повтор автосемантичної лексики:

А) іменникові повторювані номінації – подвійне або багаторазове контактне / сумісне / дистантне відтворення того самого іменника в межах художнього твору, використовується з метою уточнення сказаного, додаткового

інформування, інтенсифікації, вираження емоційності висловленого. Повтор іменників більшою мірою виступає засобом експресії та стилізації, є виразником зв'язності ХТ. Простежимо: «**Кохання**. / **Кохання** справжнє, єдина на все життя. Хіба могло бути інакше? / Я покохала з першого слова. Так, то правда – не з погляду, але з слова» (Дара Корній) [35, с. 112]; «Настав час зізнатися: усе, що я робив, – робив із покори та заздрості. Із заздрості до плодів, які приносила чужа непокора, та не тільки» (К. Калитко) [31, с. 55]; «– Це швидка? / – **Швидка!** – відповів жіночий голос. / – А місто яке? / – **Місто?** Ну, звісно ж, **Черкаси**. / «Ну, звісно ж, **Черкаси**», – подумала про себе я. / ... / – Звати як? / – Кого? Мене? / – Бабусю Вашу. / – Ну це не моя бабуся. Це бабуся з вікна. / – З якого вікна?» (О. Некрасова) [6, с. 47]; «– Холодно тобі, Ромчику? А в Каліфорнії твоїй **літо**...вічне **літо**... / Хотілося плакати, але не могла видушити ні сльозинки із сухих, червоних від безсоння очей. Ніжно гладила землю, яка тепер обіймала сина замість неї» (Ю. Ілюха) [30, с. 61]; «Клацнули дверцята, гарикнув двигун. Тепер іще пропустити зустрічного «зіла» й перебігти дорогу. І з ходу вимину **кювету**. **Кювет**-бювет... Що таке **кювет**?» (О. Ірванець) [9, с. 268]. Редуплікація іменників, як бачимо з наведених прикладів, використовується з метою повторного означення денотата, його актуалізації, а також є засобом втілення зв'язності та експресивізації;

Б) прикметникові повтори, як правило, уживаються з метою інтенсифікації ознаки певного предмета чи характеристики персонажа, посилення експресивно-зображальних властивостей слова [75, 180], експлікації оцінки чи імпліцитного значення: «– Як вам наша виставка? – запитала вона не дипломатично прямо. / – **Чудова, чудова**... – намагався оговтатися від несподіванки я. – У литовській вишивці видно душу народу» (А. Любка) [43, с. 7]; «– І коли уявляю, як вона тече моїми жилами, мені здається, що відчуваю, як любов робить її **гарячою-гарячою**» (О. Деркачова) [21, с. 121]; «– Ні, ні, отче! Ви мене не зрозуміли. Обоє діток – мої кровні. От лише... (зам'ялася) чоловікові моєму вони **чужі**. **Чужі** по крові» (М. Кульбовський) [2, с. 179]; «...затуляю очі долонями і хочу бути **легенькою-легенькою**» (О. Деркачова)

[21, с. 123]; «Безсоння розривається на шматки. Але при цьому регоче, бо знає, що воно **безсмертніше** за відрубаний хвіст, з якого виростає нова змія чи ящірка. **Безсмертніше** за динозаврів» (В. Лис) [37, с. 63] «Бо Варка, її мати, насправді – базарна баба. І не тільки тому, що в райцентрі на базарі пів прилавка займає маслом, сиром і сметаною, а й через свій **довгий** язик. Такий **довгий**, як шлях від Сироїжок до Ленькового переїзду, коли пішки йти» (В. Мастерова) [47, с. 98]. Повтор прикметникових лексем сприяє вираженню додаткового конотативного, оцінного та емоційно-експресивного значень;

В) числівникові редуплікації у сучасному художньому мовленні уживані досить рідко, переважно повторювані числівники використовуються з метою означення кількості, що маркує імпліцитність прагмакомунікативних дій мовців: «Фашист усміхнувся. – Гриню, а запитай у стюарда, на якій ми висоті. / Гриня звільнився від ременя й пішов у глиб салону шукати стюарда. / – **Одинадцять п'ятсот**, – повідомив охоронець, повернувшись. / – **Одинадцять п'ятсот**, – повторив Яркі. / – Дякую, Гриню. Значить, **одинадцять п'ятсот**, кажеш? / – **Одинадцять п'ятсот**. / – Хороша висота, – знову посміхнувся Фашист» (А. Чех) [74, с. 133, 134]; «– А мені скільки? То ж я її вродила! **Дев'ять** місяців носила, аж мені поперек ломило! Прошу мені заплатити за кожен місяць. / – Не **дев'ять**, а **сім**, – сказала моя матінка. – Я добре пам'ятаю. Через те воно таке худюче і вродилося. / – Як то **сім**? – насторожився стрийко. – ...**сім** бути не може...» (Ю. Винничук) [32, с. 59]; «А мама про це знає? Мама, синку, знає про все. Добре, скільки? Ось, це інша річ. **Десять**. Скільки? **Десять**. **Десять** баксів. Добре – **п'ять** тепер, **п'ять** після народження» (С. Жадан) [23, с. 191].

Г) займенниковий повтор функціонує в художніх текстах малої прози переважно як структурно-організувальний компонент тексту. Багаторазове повторення особового займенника виступає як засіб безпосереднього вияву героя в ХТ. Реалізація авторської позиції у висловленні може варіюватися від стилістично-нейтральної до такої, що виражена експліцитно, що дозволяє однозначно судити про ставлення автора до персонажа, події, передавати

позицію автора, підтримувати увагу читача, полегшувати адекватне сприйняття тексту [75, с. 181]: *«Архітектура – геометричне продовження вигинів природи. / **Вона** – як протез, що замінює ногу людині, яка її втратила. / **Вона** – цигарковий дим в легенях немовляти»* (П. Коробчук) [36, с. 128]; *«**Когось** іще кудись викликали, **когось** забрали, що й не повернувся»* (М. Петренко) [57, с. 94]; *«**Вони** знають мою історію. **Вони** малюють життя в мене на обличчі. **Мій** сміх – **вони** чули. **Мій** біль – **вони** вистраждали. **Мій** сум – **вони** витужили. **Мій** плач – **вони** пам'ятають. Усе моє життя вони прожили зі мною. **Вони** – митці»* (Слава Світова) [63, с. 25]; *«Новини вселяли страх... Жіночки з профілакторію майже плакали, коли телеведуча вчергове повідомляла про російські війська на кордоні. Я розуміла, що в такі моменти **хтось** радісно потирає руки. Бо ті каски і бруківку з майдану в музеї **хтось** старанно хотів перетворити на предмети ненависті. **Хтось** старанно нас залякував вже півроку. **Хтось** знав, що не такий страшний вовк, як його очікування. Тому постійно сіяв паніку. І це в нього виходило чудово»* (М. Сурженко) [64, с. 51]. Як бачимо з поданих фрагментів, повтор займенників є детермінантою «відправлення» реципієнта до початкової лексеми, яка називає означене займенником поняття.

Г) на відміну від іменника, понятійна градація значення **дієслів** є ширшою. Безпосередня семантика, той чи той лексико-семантичний варіант повторюваної дієслівної лексеми зумовлюється лексичним наповненням та особливостями структури слів, які є його поширювачами [52; 132]. Найчастіше простий контактний повтор дієслова вживається в тексті з метою виділення, актуалізації важливих для автора фрагментів тексту [75, с. 180]. Накопичення дієслівного повтору, що надає художньому твору динаміки, руху в просторі, застосовується як засіб експлікації модальності автора-кодувальника та прагматичної настанови тексту. Повтор дієслів використовується з метою вираження інтенсифікації, багатократності та тривалості дії: *«– Біле поле – птаха на нім оре. Чорне насіння – мудрий засіє. Знаєш, що то таке? – пита бабуся Олюська. / – **Знаю, знаю**, – киваю мудро головою. / – А чим найдалі*

вержеш? / – Ой. **Знаю**, бабусенько, **знаю**. Гадка найдалі забіжить» (Дара Корній) [35, с. 111]; «– Іванку! – аж ойкнула мати. – **Не залишай** мене саму! Чуєш, **не залишай!**» (В. Габор) [62, с. 215]; «– А якщо він **не прийде**? – запитав Ростик, – Ну з чого ти взяв, що він сьогодні **прийде**? / – Інтуїція мені підказує, – відповів Бичковський, – знаєш, студенте, що таке інтуїція?» (О. Ірванець) [9, с. 280]; «А бузок уже й **відцвів, відцвів** цієї весни» (М. Петренко) [57, с. 146]; «Люди **грали**, закусивши губи. **Грали** з сирітською запеклістю. **Грали**, наче собі на смертну годину» (М. Дочинець) [22, с. 36]; «Я роблю вигляд, що **вірю**. / Точніше – я **вірю**. **Вірю** в цю мить...» (І. Роздобудько) [61, с. 200].

Д) повтор прислівників найчастіше виконує функцію когезії та функцію додаткової актуалізації ознаки, місця, часу. Спираючись на спостереження О. Селіванової [153, с. 217–222], яка розподіляє зв'язність залежно від типу інформації, що актуалізується свідомістю комунікантів у процесі творення та сприйняття тексту, можемо стверджувати, що в наведених нижче прикладах наявна ономасіологічна зв'язність (виражена повторенням слів та загального номінативного механізму творення одиниць): «**І от вдома**. / Хоча – яке **вдома**?» (М. Петренко) [57, с. 95]; «**Не залишай мене саму на цій планеті. Тут** вогко і страшно. **Тут** живуть чудовиська і дракони. **Тут** усім на всіх начхати. Бо **тут** важливіше, чия черга вкручувати лампочку у коридорі, аніж те, чия черга бути зараз щасливим» (О. Деркачова) [20, с. 14]; «– **Маленька, ой, так зимно-зимно... Зігрійся...**» (Дара Корній) [35, с. 9]; «– Мене кличуть **Леся**. А Вас? / – **Тамара. Дуже приємно**. / – **Приємно, напевно...**» (Л. Денисенко) [17, с. 55]; «– Я **знаю, отче, багато молитов ще з дитинства. В лиху годину я часто зверталася з молитвою до Бога**. / – **Похвально, похвально і благоліпно**» (М. Кульбовський) [2, с. 178];

- повтор синсемантичних лексем:

А) редуплікації часток полягають у неоднократному відтворенні тієї самої частки в межах фрагмента тексту (переважно одного висловлення або абзацу) із певною комунікативно-прагматичною метою автора. Як показує матеріал

нашого дослідження, повтор часток використовується з наміром заперечити, вказати на інтесифікацію, виразити власне ставлення до зображуваного тощо: «Хлопець кинувся до своєї кімнати, зірвав годинник зі стіни і щосили кинув ним об підлогу. Той розлетівся на безліч шматочків. – **Нехай, нехай...** – прошепотів він, вражений своїм неймовірно сміливим вчинком» (Г. Пагутяк) [32, с. 292]; «– Олексію Варфоломійовичу, а ви ще бачили ту жінку? / – **Ні.** Жодного разу. **Ні**» (А. Любка) [42, с. 74]; «А оті кроки назустріч одне одному! Крок, **ще** крок і **ще**... Ось уже **майже-майже** поруч... **Ще** не поруч, але вже **ось-ось**... **Ще** зовсім трішки...» (А. Рогашко) [39, с. 74]; «Я дуже сердився. / ... / Але **ні** миші в сумці, **ні** прикручена намертво ганчірка, **ні** зрив уроків, **ні** обмащена чорнилом дверна ручка не викликали в неї емоцій. Жодних! Вона **не** верезала, **не** плакала, **не** кричала, **не** йшла до директора, а усміхалась однією із своїх хитрючих усмішок і спокійно проводила урок» (Т. Боярчук) [65, с. 61].

Б) повтор сполучників перебуває на межі між морфологічним і синтаксичним, оскільки виражається неповнозначною частиною мови й служить для зв'язку окремих компонентів реченнєвої структури [75, с. 181]: «– І більше нічого не треба, – вищав Віктор, – **ні** вина, **ні** книжок! – його стать зібгала, він із гелготом плюхався в холодну воду» (В Діброва) [32, с. 116]; «Тільки нам, людям, зупинитися не можна, ніяк не можна, **бо** зірвемося, **бо** опадемо, як ті листочки...» (І. Мацко) [49, с. 64–65]. У досліджуваних художніх текстах наявний повтор як сполучників сурядності, так сполучників підрядності, які, за нашими спостереженнями, виконують функцію перелічення, актуалізації і сприяють ритмізації художнього мовлення, налижуючи таким чином прозове мовлення до поетичного;

В) редуплікації прийменників: «Є опирі **від** збіжжя, **від** худоби, **від** людей. Над ними є Старший в місцевій громаді, і є Старший в краю» (Г. Пагутяк) [55, с. 74]; «**За** крок до зустрічі. **За** мить до зустрічі. **За** мить до близькості. **За** мить до неї... А відтак – перші доторки, обійми, цілунки» (А. Рогашко) [39, с. 74]; «Крісло **без** тебе, ліжко **без** тебе, горнятко з гарячим чаєм **без** твоїх рук» (О. Деркачова) [21, с. 34]. Рівномірне розташування

комплексів з простим повтором прийменника слугує засобом структурно-семантичної організації художнього твору. Прийменниковий повтор у текстах малої прози часто виконує функцію створення ефекту інтонаційної ритмізації [75, с. 182].

Хоча в центрі нашого дослідження лексичний повтор, ми звернули увагу й на частиномовні характеристики, оскільки при аналізі тексту іноді необхідно брати до уваги морфологічне значення. Тому аналіз повторів автосемантичної й синсемантичної лексики є важливим в аспекті виявлення їх комунікативно-прагматичних особливостей крізь призму частиномовної належності. У цьому вбачаємо перспективу нашої роботи.

Найбільш суперечливою та неоднозначною є класифікація лексичного повтору в семантичному аспекті, або з точки зору кваліфікації лінгвістичних одиниць вираження повтору. У такому ключі мовознавці виокремлюють:

1. синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний, омонімічний та неонімічний, патронімічний, семантичний повтори (А. Папіна, А. Загнітко на основі різнорідності лексико-семантичної й позиційної) [136, с. 203; 74, с. 186];

2. номінаційно-ланцюжковий; тотожний лексичний, синонімічний, антонімічний (Т. Жук, Н. Івкова в аспекті семантичного зв'язку тексту) [69, с. 191; 78, с. 286].

Кожна з цих класифікацій має свої переваги, однак у художньому тексті важливим є звернення до імпліцитної площини буття тексту, тому ми погоджуємося з З. Куликовою, яка пропонує диференціювати види повтору відповідно до опозиції двох його типів – експліцитного та імпліцитного. До явного, або матеріально вираженого, окрім фонетичного, словотвірного, синтаксичного повторів належить лексичний. Під таким видом повтору, услід за вченою, розуміємо тотожний лексичний повтор, про який йшлося вище. Імпліцитний, або не виражений матеріально, повтор прогнозує редуплікацію компонентів основного значення слів. Це повтор семантичний, що ґрунтується на кількакратному використанні слів, пов'язаних близьким, протилежним,

гіперо-гіпонімічним зіставленням, відношеннями семантичної похідності та несумісності [107, с. 4].

До поширених у зразках малої прози окресленого періоду належать тотожний (власне лексичний, абсолютний, точний, повний), що виявляє себе як експліцитний; синонімічний та антонімічний повтори, які кваліфікуємо як приховані. Тотожний повтор, про що уже йшлося вище, визначають як кількакратне відтворення в тексті одних і тих же слів, що повторюються без суттєвих структурних змін [175]. До тотожного лексичного повтору зараховуємо й повтор у формі подвоєння лексем, наприклад: «– Дякую, – кажу, – мені не треба. / – **Бери-бери**, це тратіс, себто безкоштовно» (С. Жадан) [23, с. 19]; «..я тихо казала собі: «**Бідний-бідний**, мій **бідний** чоловік», – сумно хитала головою й йшла спати. Він до ранку так уже й не засинав, навіть не намагався, тихо читав Кінга і раніше йшов на роботу, а я спала» (Х. Венгринюк) [11, с. 86]; «– Я піду краще горілки куплю, – кажу я. / – **Чекай-чекай**, не йди, – просить Анна-Марія...» (С. Жадан) [23, с. 109].

Синонімічний тлумачать як повтор, який виникає як результат заміщення одного слова іншим – близьким за значенням, а антонімічний – як повтор, що утворюється у результаті заміни першої номінації протилежною за значенням [132, с. 96; 5, с. 172; 113; 199]. Порівняймо: «*Все намарно: рукавичка зникла. Випарувалася. Щезла. Знялася в небо й полетіла. Згоріла, як шкурка Царівни-Жаби*» (О. Забужко) [27, с. 311] (синонімічний повтор), «*Сьогодні знову хлющ. Несподівано, зненацька. / ... дощ рясно поливав усіх на щастя! Аж раптом припинив. Несподівано, зненацька*» (Слава Світова) [63, с. 37], «– Вона **не переносить** квітів, – пояснив Михась. – Вона їх люто **ненавидить**» (М. Рябчук) [53, с. 334] (синонімічний); «*Сьогодні рівно сто днів як ти пішов добровольцем. Рівно сто днів, які розділили наше життя на до і... Ледве не написала після. Ні, не після. На до і потім. Що буде потім, коли ця клята війна закінчиться, я не знаю. Війна між добром і злом, між людяністю і байдужістю, між честю і безчестям, між вірністю та зрадою*» (Дара Корній) [68, с. 9] (антонімічний повтор), «*У Страсну п'ятницю перед*

Великоднем кожен – і віруючий, і атеїст – відчуває якийсь особливий трепет» (А. Любка) [43, с. 123] (антонімічний); *«Лише згодом я довідався, що обіграна в назві восьма миля є межею між «чорними» районами Детройта та його «білими» передмістями. Тобто символізує кордон, фронтір, бар'єр, які здаються непробивними»* (А. Любка) [43, с. 128] (синонімічний та антонімічний). Повтори такого типу сприяють уникненню тавтології, напластуванню нових значень тощо.

Окремі синонімічні редуплікації сприяють створенню різних стилістичних фігур, наприклад, ампліфікації, що ґрунтується на нанизуванні синонімів і вживається з метою підсилення експресивно-виражальних властивостей мови [74, с. 14], градації – прийому, побудованого шляхом спадання (спадна) чи наростання (висхідна) значеннєвого чи емоційного компонентів певного мікроконтексту [74, с. 40], плеоназм [114].

Щодо антонімічних повторів, то в сучасній українській малій прозі вони є засобом створення та відображення контрасту, сприяють увиразненню протиставлення або зісталення (служать утворенню антитез та оксиморонів), а також використовуються з метою експлікації антонімічної градації тощо. Матеріал дослідження показує: високу частотність у текстах малої прози виявляють антонімічні пари, побудовані за принципом семантичного заперечення: *«Що? Страшно? А мені не страшно було? Боляче? А мені не було боляче?»* (О. Деркачова) [21, с. 11]. Такий тип повтору тотожний з погляду структури (форми), проте диференціюється в плані семантики (оскільки є протиставлення).

Дискусійним залишається питання статусу тавтологічного повтору. Тавтологію кваліфікують і як стилістичний феномен, і як спосіб побудови поетичного мовлення, і як вияв мовленнєвої неграмотності. Разом з тим немає підстав заперечувати тавтологію як варіант повторення, пор.: «тавтологія – це передусім повторення змісту частини, вислову або цілого вислову» [63, с. 113], або: «це повторення того самого кореня в різних словотворчих формах» [89, с. 354]. Ураховуючи це, диференціюють тавтологію в широкому значенні і

вузькому, тавтологію семантичну і формально-семантичну [178, с. 625]. Оскільки редуplikовані елементи розміщені одна за одною, то вважаємо, що формально тавтологія наближена до контактного лексичного повтору. Як показує матеріал дослідження, автори текстів малої прози використовують такого типу повтор з метою створення стилічного ефекту. Простежимо: «— Бабцю, — засюсюкав І-раз в процесі згадування того, як спілкуються нормальні люди. Він уявив себе працівником будинку престарілих. Зі старими, як із дітьми, варто говорити їхньою мовою. — У нас до вас **діло** єсть! / — Яке таке **діло**? / — Ділове діло. З грошима» (П. Коробчук) [36, с. 43]. В аспекті художнього мовлення тавтологія, на наше переконання, є здебільшого невмотивованою і применшує естетичну вартість художнього твору.

Виділяють й інші різновиди лексичного (лексико-семантичного) повтору, що не завжди є умотивованими, наприклад, парні та часткові, типологічно відтворені в одному типологічному сегменті із синонімічними. Парні — це повтори, зближені за звучанням, фонемним складом; є поширеними у текстах усної народної творчості або тих, які стилізуються під фольклор; часткові — редуplikація морфемних складників (коренів, основ слова), повтор певної лексеми в іншій видозміненій формі [89, с. 302].

Зазначимо, що в такому аспекті наявні й інші класифікації повторів (наприклад, класифікація, запропонована І. Шкіцькою). Учена поряд із синонімічними, антонімічними, тотожними повторами пропонує розглядати стилістичні фігури (ампліфікацію, гетеронімізацію, тавтологію), а також редуplikації фразем, багатосполучниковість, або полісиндетон, та деякі ін. [206, с. 213–217].

Аналізуючи поетичне мовлення, Г. Сюта виокремлює самоповторювані одиниці, у складі яких виділено: лексичні самоповтори (точні або мінімально трансформовані повтори висловленого) та ситуативні (повтор ліричних ситуацій та сюжетних ліній) [170, с. 79–80]. З огляду на особливості художньої прози (стилізоване розмовне мовлення, неможливість уникнення повторів, наявність у фрагментах прози текстуальних синонімів, накладання різних типів

повторів в одному сегменті тощо) у нашій роботі акцентуємо більшою мірою на традиційному лексичному (тотожному, повному, точному, власне лексичному, позиційно-лексичному) повторі, що передбачає однотипність повторюваних позицій у плані синтаксису й аналогічність їхнього семного наповнення (О. Сковородников [156]). Такий тип повтору оприявлюється як неодноразове відтворення в тексті тих самих слів без суттєвих видозмін у плані структури та семантики (О. Огринчук [132]); а синонімічний та антонімічний повтори розглядаємо в контексті семантичного.

Як показує матеріал дослідження, реалізація декларативної функції досягається шляхом використання парадигматичних повторів (повтор слова в різних граматичних формах). Цей тип повтору можемо кваліфікувати як частковий, про що йшлося вище. До прикладу, реченнєва ілюстрація «*Я – дитина стіни. Я вийшов із каменю. / Я живу на камені, опановую камінь, борюся з каменем, завдячую каменю*» (К. Калитко) [31, с. 35]. Поданий для аналізу приклад засвідчує, як оповідач-наратор використовує парадигматичний повтор іменника в різних відмінкових формах із прагматичною метою самопрезентації. Розглянемо ще приклад: «*Я кам'яна баба, от якою ти мене пам'ятаєш – така завелика. В степу стою, там кліщів немає. Приходь тепер до мене, сідай і сиди, доки всохнеш. / Якщо тоді не прийшла – тепер приходь*» (К. Бабкіна) [5, с. 32]. Парадигматичний повтор дієслів у різних граматичних формах способу (наказовий (двократно повторюється лексема «*приходь*») та дійсний («*не прийшла*») маркує ретроспекцію: свого часу Лідка не прийшла провідати однокласницю, яка проковтнула енцефалітного кліща, тому на старість бабці увесь час згадується цей вчинок.

З огляду на особливості обраного для аналізу матеріалу в текстах сучасної української малої прози виокремлюємо два види лексичного повтору:

1) повтор, використаний в автомовленні оповідачем-наратором чи самим розповідачем: «*Помер він на початку травня. Вранці. Вдома. / Годину чи навіть більше Анатолій Іванович горів, його душили агонічні спазми, зі сліпих очей лилися сльози – помирати не хотілося. Але помер. / Вранці. Вдома*»

(А. Чех) [74, с. 143]; «*Хоч річ навіть не в цьому. А в історії. Все **повторюється**. По-різному, але **повторюється***» (М. Прохасько) [60, с. 30]; «*Втім найбільшою популярністю у старших пань користуються (дякувати Богові) представники менш кривавої спеціальності (**ні, ні** – не психіатри) – **стоматологи. Дантисти** – ось для кого літні пані благодатний ґрунт, невичерпний Клондайк, безмежне джерело практики і майстерності, фундамент добробуту*» (І. Матурата) [48, с. 109]; «*Не треба було – бо ти так напахчилася того бузку – та й згадала – кого згадала? Таж його й згадала*» (М. Петренко) [57, с. 146].

2) повтори лексем, ужиті в міжперсонажній інтерактивній взаємодії: «*І ти кажеш: – Люба, як добре, що сьогодні **весна**... / **Листопад, листопад, листопад!** А ти кажеш – **весна***» (Л. Пономаренко) [58, с. 7]; «*Колись бабуся Олюська оповідала: «Се **ружа**, дитинко, в серці розквітає, коли ти стрічаєш Його. Ет, тота **ружа** – то кохання. Яка ж вона **красна!**» Ой, **не тільки красна**, бабусенько, **не тільки**. Чом ти не сказала мені всієї правди?*» (Дара Корній) [35, с. 114]; «*– І для чого це нам дається? – спитав старий Хамада. – Для того щоб насолоджуватися? **Ні!** Для того щоб подарувати радість нашим любим дружинам? **Ні!** / ... / – **Ніщо**, – погодилися чоловіки ще понуріше. – **Ніщо-ніщо***» (Л. Дереш) [18, с. 37].

У проекції на прагматичне значення лексичного повтору у внутрітекстовій комунікації, за нашими спостереженнями, доречно виділяти:

1) редуплікації, використані в одному висловленні або в різних висловленнях одного комунікативного ходу одного з учасників спілкування: «*– **Люди! Люди!** – заводала. – Куди ви, люди? / Та ніхто її не слухав. / – **Люди!** Чуєте, **Люди?** – бігла за Гірняками й Долиняками. – Куди ви? /... Вже не кричала, а тільки тихо повторяла одне і те ж: «**Люди, Людоньки, люди...**» Враз спинилася, випрямилася і крикнула: – Ви – **люди?** Та будьте прокляті, якщо ви **люди!**» (В. Габор) [62, с. 221]; «*– По-різному **буває**, – нголосно відповів Бичковський, – **буває** від народження, **буває** й набуте. Яка-небудь травма від хребта чи потилиці – і чоловік стає ось **таким**. Ну, не обов'язково **таким** – різне **буває**. Я не спеціаліст*» (О. Ірванець) [9, с. 282]; «*– Хто з України? –**

запитала вона, хоча в коридорі я стояв сам. / – **Я. Я.** – для чогось двічі відповів я» (А. Любка) [42, с. 102–103].

2) повтор, кратно вжитий у репліках інтерактантів (у комунікативному ході мовця редуплікується одна з лексем з попереднього комунікативного ходу співрозмовника): «– Тобі **треба** лежати, чому ти встала? – вигукнула я. / – А хто знає, що мені **треба**? – зітхнула мати» (Л. Пономаренко) [58, с. 62]; «– Ярославський, ти чого це не був на засіданні **сьогодні**? / – Яке ж засідання **сьогодні**, хороший мій? **Сьогодні ж четвер**... / – **Четвер**, – твердо повторив голос. / – **Четвер**... – протягнув пан Ярославський і почув, як всередині запустився каскад із доміно. Якщо **сьогодні четвер**, значить, **сьогодні** – переговори з партнерами. Значить, **сьогодні** – день місяця. Значить, **сьогодні** виставляють «сонечка» (Л. Дереш) [18, с. 46]; «–А чоловік стоїть, стоїть, а зрушити не може. Вкляк. **Стояв-стояв** – і впав! Серце не витримало! / – Та ну?!! – ніхто не сподівався такого повороту. / – **Ну та.** / – **Вмер?! / – Вмер**, – пан Іван спокійно кивнув головою» (Артем Чапай) [70, с. 14]. Як показує матеріал дослідження, такого типу повтор маркує комунікативні дії уточнення, запиту, перепитування, констатації тощо.

3) номінація, застосована спершу персонажем, а згодом повторена в мовленні автора: «І та баба сказала до неї строго: – Най твій онук більше не ходить поночі на ріку. Сього разу ми його **не догнали**, але як ще раз таке зробить – най не нарікає! / **НЕ ДОГНАЛИ, БО НЕ ХОТІЛИ ДОГНАТИ**» (Г. Пагутяк) [55, с. 72]; «– Тут **жиють** Городенчуки? / Тутешнє **«жиють»** здалося їй нарочитим» (В. Портяк) [59, с. 35]; «Хтось сказав, що мала вже **не жиє**. Таке страшне слово **«не жиє»** (Г. Пагутяк) [55, с. 70]. Повтор, ужитий у висловленні мовця і редуплікований в автомовленні, використовується з метою додаткової авторської актуалізації, експлікації оцінного значення.

Окрім того, як показує матеріал дослідження, у деяких випадках повтор лексем не є експлікованим у мовленні автора або персонажів текстуально, автор лише додатково вказує на те, що лексема редуплікована мовцями кілька разів. Простежимо: «Усі казали: **«Очкарик»**. І поблажливо посміхалися. Так, ніби

виправдовували його худі, гоструваті плечі. «Наш **очкарик**,» – шепотіли тихенько в нього за спиною. / ... / А у вечірніх новинах розказували щось про маленьку дівчинку. І якогось нападника. І, здається, рятівник був худий і незграбний. **Очкарик**». (Слава Світова) [63, с. 48]. Виявленню кількакратної редуплікації лексеми «**очкарик**», яка є засобом актуалізації додаткової характеристики персонажа, сприяють інші мовні одиниці, ужиті автором у фрагменті художнього тексту: «казали», «шепотіли». Ще приклад: «Сашика вийшла з під'їзду, і ще одне Любине «**поняла?!**» вдарило їй у спину» (І. Цілик) [69, с. 4]. Використання повтору засвідчено авторською вказівкою «ще одне».

Отже, услід за вченими лексичний повтор кваліфікуємо відповідно до:

- 1) **місця розташування**, або за **принципом лінеарності** (контактні, сумісні, дистантні);
- 2) **структури** (прості контактні, розширені, кільцеві, повтори-підхоплення, ланцюжкові);
- 3) **кратності** (дво-, три- та багатокomпонентні);
- 4) **точності відтворення повторюваних лексем** (точні (повні, абсолютні), часткові);
- 5) **частиномовної належності** (повтори автосемантичної та синсемантичної лексики);
- 6) **семантичних особливостей** (тотожний лексичний, синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний).

Матеріал нашого дослідження дає змогу зробити висновки про те, що з-поміж зазначених видів лексичного повтору в сучасній українській малій прозі найбільш поширеними є тотожні авторські словоповтори та абсолютні редуплікації, ужиті у мовленні персонажів, контактного та дистантного типів, повтори автосемантичної лексики в аспекті частиномовної належності.

При аналізі матеріалу дослідження важливим є висвітлення окремих видів повторюваних номінацій, ужитих у текстах сучасної української малої прози, зокрема: внутрішньоформних та редуплікованих лексем з яскраво

вираженою аксіосемантикою та імпліцитним значенням. Про це йтиметься в роботі в наступних підрозділах.

2.2 Прагматика повторюваних внутрішньоформних лексичних одиниць у текстах сучасної української малої прози

При дослідженні ХТ у зв'язку з різновекторністю підходів до його розуміння важливим є висвітлення ролі внутрішньої форми слова як ретранслятора імпліцитних напластувань змісту художнього тексту, важливого при смислотворенні (прегнантності) в блоках міжперсонажної комунікації.

Оскільки наше дослідження спроектовано насамперед на окреслення параметрів міжперсонажної комунікативної взаємодії в малій прозі, у цьому аспекті вагомим, на наш погляд, є виявлення ролі асоціативно-образних ознак та комунікативно-прагматичних особливостей, закладених у внутрішній формі ЛП.

У процесі розкриття задекларованої теми важливим є висвітлення підходів до інтерпретації терміна «внутрішня форма слова».

У сучасній лінгвістиці внутрішню форму інтерпретують як:

- етимологічне значення, закодоване у слові; змістотвірну структуру слова (О. Потебня [144]);
- концептуальну ознаку, закріплену у слові (М. Голянич [49; 50]) і базовану на асоціативно-образному потенціалі лексеми (Р. Стефурак [164; 165]);
- семантичний компонент структури слова (В. Варина [28]);
- образ чи ідею, покладені в основу номінації (О. Стародедова [163]);
- мотиваційну ознаку, виокремлену зі словотвірної (Є. Гінзбург [44], В. Кодухов [93]) та семантичної структури твірного слова (В. Бойчук [23; 24; 25]);
- чинник, що детермінує мотивацію нової назви, зумовлюючи при цьому вибір ономасіологічної ознаки (Г. Куцак [108]).

Розглянемо детальніше погляди деяких учених на цю категорію. Ґрунтовними для розуміння феномена внутрішньої форми (ВФ) слова є праці О. Потебні. На думку науковця, ВФ є тим «відношенням змісту думки до свідомості, яке показує, як людині уявляється її власна думка» [144, с. 74]; вона є домінантним елементом, який «оживлює» зміст, який є «духом» тексту [144]. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень деякі мовознавці вслід за М. Голянич трактують внутрішню форму як концептуальну ознаку, закріплену у слові [49; 50; 165], водночас підкреслюючи, що ВФ слова, яка детермінує у слові певну єдність уявлень про нього, виокремлює саме ті сторони денотата, які в момент творення слова для людини були психологічно вмотивованими, не суперечили світосприймальним настановам, не виходили за межі тих універсальних праобразів і праформ, що підсвідомо зумовлюють поведінку й мислення кожної людини і по-своєму виявляються у кожній мові [49, с. 23].

Слід також додати, що ВФ слова становить собою згорнуте судження про певну особливу ознаку об'єкта. Це судження може бути головним чи другорядним стосовно окресленого змісту поняття, тобто входити до дефініції – сприяти вираженню поняттєвого ядра, виявленню межі, кордону, що відрізняють його від інших понять, – чи експлікувати знання, що дають уявлення про диференційні не сутнісні ознаки [49, с. 34].

За Р. Стефурак, ВФ слова мінімально чи повністю виражає в номінації образ, покладений в основу лексеми за допомогою уявлень, асоціацій реципієнта. Вона є тим «моментом» смислу, який поєднує мисленнєві та вербальні координати значення лексеми і ґрунтується на її асоціативно-образному потенціалі [164, с. 112].

Отже, ВФ слова як концептуальна ознака створює те річище, по якому проходить процес номінації, але якщо при первинному найменуванні здебільшого вибирають ті ознаки, що формують концепт, то при вторинній номінації ознаки, покладені в основу найменування, деталізують денотат, виражаючи особливості його буття, які не потребують окремого сигніфіката, а суміщаються із первинним словом на спільній концептуальній основі [50, с. 43].

Розглянемо інші твердження науковців: «Внутрішньою формою слова називається мотивування лексичного значення слова його словотвірною та семантичною структурою. Внутрішня форма виявляє якусь ознаку предмета, на основі якої відбулося найменування» [92, с. 21]. У такому разі похідне можна розглядати як форму твірного, яка покликана кодифікувати внутрішньослівними засобами наявність і загальну значимість тих семантично-синтаксичних властивостей, які визначають функціонування твірного [44, с. 33].

Внутрішня форма – це той значеннєвий компонент структури слова, що є не завжди нейтральним стосовно цієї структури, а «в деяких випадках висувається на перший план та зумовлює семантику слова» [28, с.142]. ВФ слова інтерпретуємо як ознаку, яка виокремлюється реципієнтом із семантичної структури твірної лексики і покладена в основу найменування денотата (предмета, особи чи явища дійсності, рідше – ознаки чи дії), позначеного похідним словом. Внутрішня форма є у такий спосіб можливістю встановлення мотиваційних зв'язків між твірним і похідним.

Отже, ВФ встановлює сутність та розкриває характер номінацій, указуючи при цьому на смислові відношення (їх природу) між твірним і похідним, тобто виявляє ономазіологічну характеристику слова [24, с. 140], вона є своєрідною з'єднувальною ланкою між словом і позначуваним об'єктом дійсності, відображає лінгвосеміологічні компоненти процесів номінації. Саме тому ВФ найяскравіше виявляє свою природу на рівні похідного слова, що є результатом найменування [25, с. 341,342]. Оскільки більшість учених наголошують на мотиваційності ВФ слова, у роботі ми будемо послуговуватися таким визначенням: ВФ слова – це мотиваційна ознака, закріплена у слові, яка є носієм образності й сприяє розкриттю його асоціативно-образного потенціалу та прагматичних особливостей у художньому тексті.

Як бачимо, для правильного декодування внутрішньої форми слова важливим здебільшого є знання семантики лексичних одиниць. Саме в похідному слові внутрішня форма є експліцитною.

Апелюючи до співвідношення понять «художній текст» і «внутрішня форма слова», зауважимо, що кожне опорне слово чи словосполучення із внутрішньоформним значенням – це смислова віха, на основі якої відбувається актуалізація того фрагмента знань, який необхідний для розуміння контексту [50, с. 43]. Тому, припускаємо, що можливою є не лише експліцитна ВФ слова, а й імпліцитна, тобто така, яка оприявлюється лише у ХТ.

Внутрішня форма слова як мотиваційна ознака встановлення зв'язку між позначуваним лексемою об'єктом дійсності (референтом) і вербальним знаком зіставляє у свідомості декодувача слова «наочний» та «авербально-поняттєвий» типи мислення. Авербально-поняттєве (концептуальне) мислення, креативно перетворюючись при словотворенні, передбачає творення нових смислів, напластування конотатом узуального слова; дає змогу комплексно і цілісно апперцепувати та інтерпретувати текст та окремі лексеми в ньому, оператором яких є внутрішня форма слова як мовний консенквент [165, с. 145].

У разі відсутності чіткої диференціації ВФ, активізуються асоціативні різновекторні ряди, що виступають внутрішнім текстовим зв'язком. Ці асоціації як засіб художнього відображення світу, розкриваючи духовно-креативну діяльність людини, здатні висловлювати й фіксувати такі предметно-процесуальні зв'язки, які неможливі в раціональному пізнанні, породжувати такий синтез почуттєво-духовного, який дозволяє зовні, здавалось би, не поєднуваному, отримувати внутрішню цілісність, а опорному слову із внутрішньоформним значенням включатись в асоціативно-змістове поле тексту, виступати засобом когезії [50, с. 44].

Отже, у художньому тексті ВФ лексеми є тією «буттєвою перспективою» та «потенцією» прегнантності (розгорненості смислових напластувань тексту як дискурсу), яка сприяє утворенню другорядних, подекуди – важливіших, значень, насичує текст асоціатиною образністю та закладає можливу інформаційність. Саме тому у класифікації «картин світу» вирізняємо «художню модель світу» як цілісну, окрему та креативну модель художньої дійсності. Взаємозв'язок картин світу (референтної, концептуальної та

вербальної) доцільно вивчати на прикладі номінацій, що в художньому тексті частовживані, у багатьох випадках – ключові [165, с. 144], а в аспекті нашого дослідження – повторювані.

У цій роботі важливим є розкриття ролі та функцій внутрішньоформних номінацій, що повторюються у блоках стратегічно-тактичної взаємодії персонажів малої прози чи в мовленні оповідача. ВФ повторюваних лексичних одиниць може бути виражена **експліцитно** (мотиваційна ознака, закріплена у слові, встановлюється легко), **імпліцитно** (іноді для розуміння змістотвірної структури слова необхідне встановлення його зв'язку з етимомом; або лексеми можуть набувати внутрішньоформного статусу безпосередньо у художньому тексті, так звано асоціативно).

Розкриємо особливості кожного типу повторюваних внутрішньоформних номінацій, наявних у текстах малої прози, крізь призму експлікації ними прагмакомунікативних значень в інтерактивній взаємодії персонажів, оскільки тут повтор є альтернативним компонентом забезпечення динаміки діалогу як упорядкованої взаємодії мовленнєвих актів ([73]): *«Бо вона (баба Жариха) каже, що не любить **сиродою**, а любить молоко встояним. ... / Мені так хотілося сподобатися татові, і я тоді сказала: «Пхе, який вонючий **сиродій**. А я от і не люблю **сиродою**». ... / От коли б хто передав йому, що я дуже люблю **сиродій**, але тут немає корів і я вже забула, яке молоко в нашої Лиски...»* (В. Мастерова) [47, с. 6, 7].

У комунікативній площині тексту розгортається конфлікт, у центрі якого маленька дівчинка, яка, сама того не розуміючи, зростає в сім'ї в постійних приниженнях, оскільки рідною є лише для власної матері. Героїня робить усе, щоб сподобатись татові, і навіть його дивна поведінка (*«тато на руки мене ніколи не бере. Тільки присяде і дивиться»*, *«Татко розсердився і кинув на мене тарілку зі щавлевим борщем»*) та кпини діда й бабці (*«вдома і при татові баба часто називає мене пришепкуватою»*, *«А баба лаяла мене і казала, щоб я не діждала завтрашнього дня»*) вважає цілком прийнятними. Унаслідок чергової сутички матері зі свекром розв'язка цілком очевидна: дитина

опиняється в сиротинці й понад усе прагне повернутися додому (*«Тут багато дітей і жодної мами. Моя мама теж не приїжджає, то її дід, мабуть, не пускає. А я так хочу, щоб тато мене побачив»*).

Обрана для аналізу повторювана лексема **«сиродій»** має експліцитно виражену внутрішню форму, ключова сема якої «щойно здоєне, сире молоко» сприяє розумінню змісту та підсилює основний конфлікт тексту в цілому. Повторюючись, лексема **«сиродій»** формує навколо себе певні сюжетні «вузли». Розглянемо їх відповідно до вживання дистантного повтору персонажами детальніше:

1 – баба Жариха при застіллі говорить, що не любить сиродою (*«...вона каже, що не любить **сиродою**, а любить молоко встояним»*);

2 – щоб справити добре враження на батька, дівчинка каже, що теж не любить сиродою (*«А я от і не люблю **сиродою**»*);

3 – дитина в інтернаті сумує за рідним домом (*«От коли б хто передав йому, що я дуже люблю **сиродій**...»*).

Прагматично дистантний повтор лексеми **«сиродій»** маркує внутрішні переживання героїні: вона понад усе хоче викликати батькову прихильність (*«мені так хотілось сподобатись татові»*) і тому вирішує скористатись авторитетом знаної і шанованої у селі баби Жарихи (1 сюжетний вузол: *«Баба подякувала й не сіла до столу. Бо вона каже, що не любить **сиродою**, а любить молоко встояним»*), згодом, уже перебуваючи в сиротинці, дівчинка повсякчас думає про батька і картає себе за те, що виною всьому є її слова про свіже молоко (3 сюжетний елемент): *«От коли б хто передав йому (татові), що я дуже люблю **сиродій**, але тут немає корів і я вже забула, яке молоко в нашої Лиски...»*.

Таким чином, прагматично лексема **«сиродій»** у поданому сегменті художнього тексту є виразником стану персонажа, експлікатором інтенцій мовця. Внутрішня форма цього слова є засобом когезії (оскільки повтор дистантний, він, «відправляючи» до першої лексеми, поєднує текстові

компоненти між собою в одне змістове ціле), а її асоціативно-образний потенціал сприяє розвитку змісту тексту в цілому [186].

Звернемо увагу на ще один фрагмент, наявний у цьому художньому тексті, зокрема на асоціативно-сміслову поле, сформоване навколо лексеми *«байстрюк»*, семантика якої закладена ще в етимоні: *«Було рознік її дід, каже: «За який гріх мені на старості ще й байстрюка годувати?» А мама як заплаче – і з хати. А в нас і нема того байстрюка, бо тільки я та мої старші сестри»* (В. Мастерова) [47, с. 5,6].

Дівчинка, як уже було сказано вище, була нерідною для батька, а дід з бабою не упускали жодної нагоди, щоб дорікнути матері за її гріх.

Лексема *«байстрюк»*, редуплікована в автомовленні героїні, є маркером відсутності пресупозиційних знань адресата: дівчинка, не розуміючи дідових слів, не усвідомлює ставлення рідних до себе, а все, що відбувається, сприймає за норму. Повторювану лексему *«байстрюк»* визначаємо як емоційно-образну з латентною внутрішньою формою, ключова сема якої «та, що незаконно народжена» (безбатченко), а отже, «небажана», «чужа», «нерідна», «далека» тощо. Згідно з етимологічним словником походження поданої повторюваної лексеми визначається як «нешлюбна дитина» від франц. *bastart* [62, с. 118]. У поданому сегменті художнього тексту така номінація сприяє увиразненню характерологічних рис персонажа, є маркером ставлення довколишніх до дівчинки. Таким чином, лексичний повтор з імпліцитною внутрішньою формою сприяє інтенсифікації сюжетних ліній (через дідові та бабині глузування і кпини дівчинка опиняється в інтернаті), тим самим розширюючи змістові межі тексту.

Розкриємо особливості повторюваних номінацій, наявних і в інших текстах малої прози, крізь призму експлікації ними прагмакомунікативних значень в інтерактивній взаємодії персонажів. ВФ таких лексем визначаємо як імпліцитну, набуту асоціативно, безпосередньо в художньому тексті: *«– А Мальва... де? / – Мальва? А вам що, ромашок мало? – хмикнула, втупившись у білий снопик. / – Мальва, кажу, вдома? / ... / – Тобто хотів сказати...*

Марина... / – Марина, значить. Так би казали. А то – Мальва. Напридумуєте якихось імен нелюдських...» (Н. Гуменюк) [15, с. 60].

Усупереч тому, що при первинній перцепції лексеми «мальва» саме в цьому художньому тексті відзначаємо фонетичне співзвуччя ініціального складу «МАльва» – «МАрина», важливим, на наш погляд, є розуміння внутрішньої форми цієї лексеми та її емоційно-експресивного навантаження. При декодуванні внутрішньої форми повтору «мальва» в поданому сегменті художнього тексту перший план посідають вторинні асоціативні семи: ‘краса’, ‘молодість’, ‘кохання’. Окрім того, у народній символіці мальва є відображенням краси, вроди, молодості [66]. Таким чином, унаслідок часткової аналогії зі співзвучним антропонімом (мальва – Марина) і вторинного переосмислення редулькованої лексеми «мальва» (асоціативно ВФ «як намальована») простежуємо накладання додаткових смислових відтінків.

Для більш глибокого розуміння цих смислових конотацій проаналізуємо вищевказану повторювану лексему в аспекті інтерактивної взаємодії персонажів. Називаючи свою кохану Марину лагідно Мальвою, Кость таким чином демонструє щирість власних почуттів до жінки. У першій діалогічній єдності повтор лексеми «Мальва» є експонентом комунікативного збою у спілкуванні: не розуміючи, про що йде мова, нова власниця Марининого житла іронічно питає: «А вам що, ромашок мало?» – і далі: «А вам яку – білу, червону, рожеву?» Повторювана у репліках адресанта й адресата лексема є релевантним засобом вираження збою у спілкуванні, про що йшлося вище, та реквестивної комунікативної тактики: наштотхуючись на нерозуміння, чоловік перепитує ще раз, бо прагне знати, де його кохана.

Розглянемо прагматичне навантаження поданої лексеми в іншому сегменті художнього тексту: «– «Ах, моя Мальва! Моя Мальва!»... – не вгавав Валет. – А чого це вона твоя? Колись була моя. Набридла, і я її викинув. / ... / – А давай я тобі заплачу. Скільки хочеш?/ – За що?/ – За Марину. Ах, пардон, не Марина, а Мальва. Квіточка, значить. Квіточка...» (Н. Гуменюк) [15, с. 76]. Свого часу Кость був працевлаштований у Марининого знайомого Валентина

Клевицького, у минулому рекетира Валика, більше знаного як Валет, а тепер шанованого у місті бізнесмена.

Проаналізуємо блок стратегічно-тактичного наративу більш детально: при продукції повідомлення лексема *«мальва»*, редуплікована двічі в ініціювальній репліці адресанта (бізнесмена Валентина), набуває негативних конотацій. Уживаючи її, комунікант, ніби дражнячись, намагається спровокувати та образити свого співрозмовника. Отже, використання мовцем лексичного повтору детермінує подальший розвиток конфлікту, й адресантні комунікативні тактики є деструктивними, оскільки великою мірою спрямовані на конфронтацію.

Амплітуда комунікативного шуму досягає найвищої точки з наступною дистантною редуплікацією лексеми *«Мальва»* в репліці адресанта (Валентина Клевицького): конфлікт переходить в іншу площину – невербальну: *«Кость зупинив машину. Витяг з неї Валета. Уся лють, що давно закипала в грудях, в одну мить перетекла по жилах в кулак і вихлюпнулась в масну фізіономію»* (Н. Гуменюк) [15, с. 76].

Зауважимо, що внаслідок аперцепції (сприймання) й переосмислення мовцем повторюваної лексеми в цій діалогічній єдності простежується асоціативний зв'язок внутрішньоформної номінації *«мальва»* з безпосереднім експонентом дійсності (*мальва – квітка*).

У такий спосіб вибудовується асоціативно-семантичний ланцюжок: *«Марина»* (безпосередній суб'єкт дійсності) – *«Мальва»* (кохана жінка Костя; прагматично цей номен є експлікатором почуттів персонажа) – *«Квіточка»* (асоціативна лексема, що виникає внаслідок аперцепції; прагматичне навантаження – глузування Валика).

Як бачимо, вживання повторюваної внутрішньоформної лексеми *«мальва»* в поданому контексті, з одного боку, показує розбіжність (стик) іллокутивних векторів персонажів (Костя і Валентина), з іншого ж, ця лексема формує навколо себе нове асоціативно-образне поле, що сприяє актуалізації нових прагматичних значень, про які йшлося вище.

Розглянемо інший приклад, у якому яскраво виражена ВФ повторюваних лексем детермінує наростання конфлікту: *«– Чому ти бісишся? / – Бо ти зрадник. / – Я – зрадник? / – Ти за мою спиною навчився писати такі гарні вірші? / І Місько заплакав»* (Ю. Винничук) [32, с. 40]. ВФ слова *«зрадник»* («той, що зрадив») є виразником аксіологічної комунікативної тактики з негативними конотаціями й маркує ставлення адресанта до співрозмовника: обоє друзів, Юрко і Місько, закохалися в одну і ту ж дівчинку. Гуляючи пустирем, хлопчики змагаються одне з одним у власних вміннях. Коли Місько дізнається, що Юрко пише вірші, ображається на друга (*«– Ти за мою спиною навчився писати такі гарні вірші? / І Місько заплакав»*). Як бачимо з поданого сегмента художнього діалогу, використана при продукції мовленнєвого повідомлення лексема *«зрадник»* з яскраво вираженою внутрішньою формою експлікує оцінну комунікативну тактику, повторюючись у репліці адресата (Юрка), зазначена лексема є експонентом квестивної комунікативної тактики: хлопчик не розуміє, чому Місько називає його зрадником.

Таким чином, повторювана внутрішньоформна номінація в цій діалогічній єдності сприяє експлікації ситуативно зумовленої тактичної програми мовців.

Проаналізуємо приклад, у якому повторювані внутрішньоформні номінації є експлікаторами комунікативного збою при конфронтаційному спілкуванні: *«Сашко засміявся: – Що це за **шкарбуни**? Що, у діда грошей немає байстрюка взути? / ... – Ха, **шкарбуни**. А я ось зараз стягну їх – і в колодязь, нехай дід лізе дістає»* (В. Мастерова) [47, с. 183, 184].

У проекції на комунікативне тло спостерігаємо поляризацію інтенцій персонажів: незважаючи на кровну спорідненість, Сашко не визнає Мишка своїм братом, ба більше, не втрачає жодної нагоди, щоб образити хлопчика словами чи стусанами. Прагматично комунікативний хід адресанта (Сашка) наснажений негативом: конотація лексеми *«шкарбуни»* вказує на комунікативний задум стратега – принизити ненависного брата. При цьому лінія мовленнєвої поведінки має конфліктогенний потенціал, а комунікативні

стратегії, застосовані мовцем, мають конфронтаційне спрямування: *«Мишко нічого кращого не чекав від цього високого хлопця з жовтими, як у дикої кішки, очима. Опустив голову і поплентався від колодязя. Але Сашкові здалася образливою навіть така мовчазна покора. Не википіла злість, що закипала завжди, коли бачив худу, маленьку постать ненависного родича»* (В. Мастерова) [47, с. 184].

Таким чином, антиципація (прогнозування) когнітивно-прагматичної програми спілкування перебачає розвиток конфлікту, проте, слід додати, що комунікативні тактики, втіленню яких сприяє лексичний повтор, є апостеріорними (ситуативно зумовленими): Сашко недолюблював брата, тому й не чекав зустріти його біля власного обійстя.

Отже, подана редуплікація є експлікатором конфронтаційної комунікативної стратегії, а внутрішня форма повторюваної лексики *«шкарбуні»* («те, що є старе, зношене, зашкарубле»), актуалізуючи згадані прагматичні смисли, на наш погляд, сприяє також інтенсифікації конфлікту.

Розглянемо текст, де редуплікована лексема з внутрішньоформним значенням є виразником додаткових конотацій стосовно персонажів художнього тексту, каталізатором смислового розгортання: *«– То ви його варите з тих кісток, що відділяєте від того м'яса? / – Еге ж. / – А м'ясо у вас з'являється після того, як кудись пропадають нічліжани? / – Маєте рацію. / – А нічліжан годуєте м'ясом, яке з'являється після того, як звільниться місце їхніх попередників?»* (Ю. Винничук) [32, с. 53]. Для кращого розуміння комунікативної ситуації пропонуємо розглянути ширший контекст: влаштувавши у власному домі будинок розпусти, жінка не надто дбає про виховання обох синів. Опісля чергових відвідин один із клієнтів помирає. Щоб інформація про діяльність жінки не набула розголосу, вона наказує хлопчикам позбутись трупа. Не розгубившись опісля випадкової смерті постояльца, брати вирішили організувати таким чином власний бізнес. Заклад назвали «Під Зеленим псом», а зустрічати гостей доручили переодягненій матері –

привабливій Лоліті. Після відвідин такого типу готелю постояльці зазвичай уже не повертались.

ВФ повторюваної лексеми *«нічліжани»* («ті, що залишились на нічліг», «нічні гості») є важливим засобом для декодування квестивної комунікативної тактики адресанта. Окрім того, okazіональність повторюваної внутрішньоформної номінації формує навколо аналізованої лексеми відповідне асоціативно-образне поле: реципієнт розуміє, про що мова й що відбувається в домі «Під Зеленим псом».

Додамо також, що внутрішньоформна лексема *«нічліжани»* в поданому сегменті комунікативної взаємодії персонажів є допоміжним засобом вираження співчуття тим, хто втрапив у пастку вбивць. Проте, аналізуючи позамовні дії комунікантів більш детально, зауважимо, що повтор okazіоналізма з яскраво вираженою ВФ є, на наш погляд, імпліцитним маркером намірів адресанта (дядько хлопців, брат Лоліти) – він теж хоче брати участь у провадженні незаконного (ба більше, страшного) бізнесу.

Як бачимо, для правильного декодування внутрішньої форми слова важливим є знання семантики лексичних одиниць. Однак у деяких лексемах внутрішня форма слова не завжди є прочитуваною, у тексті же (завдяки сполучуваності мовних одиниць, дистрибутивним характеристикам) така лексема здатна набувати внутрішньоформного статусу. Тобто в художньому тексті відбувається «перехоплення» смислів: мовна одиниця з яскраво вираженою ВФ зумовлює мотивацію нової назви, є поштовхом для вибору читачем ономасіологічної ознаки [108, с. 122].

Розглянемо сегменти текстів, де семантика повторюваної лексеми з яскраво вираженою ВФ репрезентована семантично тотожними або близькими за значенням мовними одиницями: *«— Пані Уляно, ваша книжка про Казахстан зробила на мене таке глибоке враження, що несподівано для мене самої я стала авторкою оповідання для дітей із життя наших засланих у Казахстані... / — Для мене, — розповідала потім письменниця, — це був, як тут кажуть, сюрпрайс, несподіванка, що представниця молодого покоління, на яке*

так усі нарікають, не тільки прочитала мою книжку, але й під впливом цієї лектури сама ступила на літературну стежку і пише по-українськи!» (І. Керницький) [33, с. 613].

Для кращого розуміння комунікативної ситуації розглянемо ширший контекст: вражена автобіографічним книгою про казахстанські табори, студентка робить спробу написати власне оповідання. Зустрівшись із кумиром наяву, дівчина просить письменницю прочитати та оцінити її оповідання для дітей. Уляна високо оцінює старання студентки й обіцяє їй якнайшвидший друк.

Зауважимо: номінації *«сюрпрайс»* – *«несподіванка»*, використані в поданому фрагменті комунікативної взаємодії, можна кваліфікувати як лексичний повтор із семантичною змінною, оскільки ці лексеми, різні за походженням, є майже тотожними за значенням. ВФ лексеми *«несподіванка»* («те, чого не сподівалися, не очікували»), повтореної в транскрибованому англійзмі *«сюрпрайс»*, є інструментом для втілення комунікативного задуму адресата: Уляна прагне справити відповідне враження на реципієнта (імпліцитна мета) та не бажає образити студентку власними міркуваннями стосовно написаного нею оповідання (експліцитний намір).

Порівняймо ще: *«– А в нас сьогодні другий план. – Петро мені. – Ганна перманент робитиме. / – Що, що? / – Завивку, он що»* (М. Малюк) [53, с. 321]. У поданому сегменті художнього мовлення повтор також репрезентований двома семантично близькими лексемами, перша з яких є запозиченням з французької мови, інша, та, що повторює семантику попереднього слова, – українським відповідником *«завивка»*. У цій діалогічній єдності як інтерпретатор незрозумілої для адресата запозиченої лексеми *«перманент»* використано внутрішньоформну номінацію *«завивка»* («те, що завивають, накручують»).

Повтор лексем *«перманент»* – *«завивка»* з тотожним змістовим наповненням та експліцитною внутрішньою формою другої лексеми вживається в мовленні персонажа з метою інтерпретації невідомого для

адресата поняття і виконує контакто-встановлювальну функцію. У такий спосіб редуплікація є засобом для заповнення лакун у свідомості комуніканта. Окрім того, ця внутрішньоформна номінація сприяє втіленню імпліцитного іллокутивного задуму адресанта – похизуватися перед співрозмовником своїми знаннями, а отже, і власним статусом.

У досліджуваних текстах семантична редуплікація наявна і в автокомунікативному мовленні наратора: *«От горе-велосипедистка... Чи як там по-тутешньому – горе-роверистка?»* (Н. Гуменюк) [15, с. 30]. Повторюване значення, закодоване у внутрішньоформній номінації *«горе-велосипедистка»* (ключова сема – ‘невправність’) і синонімічній діалектній одиниці з елементом *«роверистка»* сприяє увиразненню характерологічних рис персонажа: з одного боку, автоповтор (повтор у монологічному мовленні або мовленні «про себе») маркує внутрішній стан головної героїні, її відчай, з іншого ж, – є виразником її «вміль» (востаннє Іванка каталася на велосипеді ще в дитинстві, той досвід теж був невдалим).

Як бачимо, для правильного декодування внутрішньої форми слова важливим є знання семантики лексичних одиниць. Якщо поза текстом у деяких лексемах ВФ слова не завжди є прочитуваною, у тексті ж (завдяки сполучуваності мовних одиниць, їх дистрибутивним характеристикам) така лексема здатна набувати внутрішньоформного статусу.

Матеріал проведеного дослідження дає змогу зробити такі висновки: повторювані внутрішньоформні номінації, ужиті в мовленні персонажів та в авторському мовленні художніх текстів малої прози, є експлікаторами адресантно-адресатних комунікативних інтенцій, додатковими експонентами персонажних характеристик, засобами внутрішньої зв’язності тексту, а внутрішня форма таких лексичних одиниць сприяє розширенню змістових меж тексту, появі нових асоціативно-образних відтінків, актуалізації нових прагматичних смислів.

2.3 Редупліковані лексеми із семантикою оцінки в адресантно-адресатній взаємодії персонажів у художньому тексті

У нашій роботі важливим є дослідження процесу мовленнєвої комунікації персонажів, зокрема тих її спектрів, що здатні відбивати різні аспекти комунікативної інтерсуб'єктної взаємодії. Одним із таких аспектів є екслікація ставлення мовців одне до одного, яка втілюється аксіологічними комунікативними актами, висловленнями або лексемами з семантикою оцінки. Будучи кваліфікативним експонентом, оцінка у ключі комунікативної взаємодії великою мірою сигналізує про намір мовців та потенційно здатна передавати безпосередній зміст мовленнєвого повідомлення.

Різнобічно інтерпретуючи феномен оцінності у лінгвістиці, мовознавці розкривають особливості аксіомодальності (О. Вольф [34]), розрізняють та класифікують компоненти мовленнєвої кваліфікативної рамки та оцінної структури висловлень (Н. Гончарова [51]), розглядають семантико-прагматичні особливості вираження оцінних смислів (Н. Арутюнова [4], Н. Цимбал [192]), висвітлюють самооцінку в аспекті прагмалінгвістики (Н. Гончарова [51]), розкривають лінгвістичні одиниці в ключі їхнього оцінного значення (О. Островська [135]), оприявлюють функції лексем з оцінною семантикою в окремому висловленні та тексті (І. Кононенко [98], У. Соловій [161], О. Яшенкова [209; 210]), класифікують тактико-стратегічний комплекс, що використовується мовцями під час продукування аксіологічного значення чи вираження реакції на нього (Т. Бобошко [19], Н. Гончарова [51], О. Максим'юк [112], Л. Овсієнко [131], Н. Цимбал [192]). Проте одиниці-вербалізатори оцінної семантики, їх характер та прагмалінгвістичні особливості розкриті меншою мірою. Лексичний повтор у втіленні кваліфікації в інтерсуб'єктній комунікативній взаємодії ще не був проаналізований.

У сучасних наукових розвідках феномен оцінки висвітлюється лінгвістами в аспекті функційної лінгвістики, прагматики, теорії комунікації, лінгвостилістики:

- у ключі породження модальних сем (Н. Арутюнова [4], О. Вольф [34]);

- крізь призму втілення інтенції за допомогою висловлень з оцінним значенням (Н. Гончарова [51], У. Соловій [161]);
- у дослідженні засобів вербалізації аксіологічних смислів (О. Яшенкова [209; 210]);
- через набір відповідних стратегій і тактик учасників спілкування (Т. Бобошко [19], Л. Овсієнко [131]).

Відсутність єдиного підходу до інтерпретації поняття оцінки детерміновано, з одного боку, складністю процесу оцінювання, з іншого – амбівалентністю критеріїв, взятих за основу при її тлумаченні. Розкриваючи феномен оцінки, беремо до уваги твердження Н. Арутюнової, яка вважає оцінку «думкою про предмет, яка виражає його характеристику з точки зору категорії цінності» [4, с. 61] та О. Вольф, яка пояснює оцінку як кваліфікацію об'єкта в позитивному чи негативному аспекті [34, с. 13]. Хочемо також акцентувати на суб'єктивізмі як важливому чинникові явища оцінності.

Для кращого розуміння феномена оцінки розглянемо детальніше погляди вчених. Функційний аналіз оцінки, здійснений ученою О. Вольф, дозволив виділити абсолютні та порівняльні оцінки, а також аксіологічні номінації типу *de dicto* (стосується не судження про події, а самої події, факту) та *de re* (має стосунок до самих об'єктів, приписуючи їм ті чи інші властивості, кваліфікуючи їх) [34, с. 14].

Окремої уваги заслуговує класифікація, розроблена Н. Арутюною [4, с. 75]. На її думку, «оцінні значення виявляються в мові двома основними шляхами: загальнооцінним та частковооцінним» [4, с. 75]. Перший спосіб є засобом вираження холістичної (абсолютної, підсумкової) оцінки і втілюється атрибутивами *хороший* або *поганий* та близькими до них за значенням з різними конотаціями. До частково-оцінного типу належать лексеми, які виражають оцінку лише одного із аспектів об'єкта [4].

Варто зазначити, що оцінне значення повністю реалізується лише в аксіологічній структурі, що позначає комплекс мовленнєвий дій, спрямованих на досягнення певної іллокутивної мети через трансформації ціннісного світу

комунікантів [131, с. 60]. Власне, саме наявність такої структури дає можливість виокремлювати аксіологічні комунікативні стратегії і тактики. У нашому дослідженні послуговуємось виокремленими критеріями для типології аксіологічних стратегій і тактик, виісленими Т. Бобошко [19], Н. Гончаровою [51], О. Максим'юк [112], Л. Овсієнко [131] та Н. Цимбал [192]. Л. Овсієнко диференціює стратегічно-тактичний комплекс оцінки у зв'язку із ситуацією спілкування (гармонійна, конфліктна, консенсусна) [131, с. 60–62]. Н. Цимбал виокремлює КТ двоаспектно: необхідні для продукування аксіологічної семантики (пряма та непряма позитивна і негативна оцінки), і ті, які використовуються при реагуванні на оцінку. У структурі другого типу виділяємо активно-захисні, пасивно-захисні, атакуювальні та нейтральні комунікативні тактики [192, с. 137–139].

Услід за названими вченими при виявленні особливостей оцінного мовленнєвого акту інтерпретуємо властивості комунікативної ситуації (кооперація чи дисенсус; продукування чи рецесія оцінки), наміри мовців (інформативна, маніпуляційна, персуазивна інтенції) та засоби їхньої реалізації (різні типи оцінки КС і КТ).

Проведене дослідження підтверджує: лексичні редуплікації з оцінною семантикою є [181]:

- 1) маркером комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на висловлення або сприйняття позитивної оцінки;
- 2) експлікатором кваліфікації зі знаком «-»;
- 3) засобом вираження самооцінки;
- 4) виразником комунікативних дій оцінно-маніпуляційного спрямування.

Розглянемо кожен із названих видів більш детально:

ЛП як виразник комунікативних стратегій і тактик, спроектованих на продукування або сприймання оцінного значення зі знаком «+»: «— Я розумію, чому ви тут. Бо не можете бути вдома. Ви молодці. Не зважайте на нього. **Головне** — не м'язи. Стріляти ви навчитесь. А ось патріотизм і бажання захищати свою країну — це важливо. І це **головне**. І **тому** ви тут. І **тому** я

тут» (М. Сурженко) [64, с. 71]. Боець Арсен намагається втішити та мотивувати двох новоприбулих у зону АТО хлопців. Вираженню позитивної кваліфікації у поданому сегменті ХТ сприяє повтор лексем *«головне», «тому ... тут»*.

Розглянемо приклад, де позитивна оцінка підсилюється контактним застосуванням антонімічного повтору: *«Українська природа значно багатогранніша за іноземну. Там просто краси – прісно і монотонно. В нас же одночасно задіяні протилежні почуття – **огида і захоплення, радість і зневіра**»* (І. Матурата) [48, с. 14, 15].

Проаналізуємо ще приклад: *«Не знаю, чи саме завдяки віщунським здібностям він ще й вибрав не просто лікарку, а лікарку-психіатра, але я з певністю вважаю їх **ідеальною** парою. / **Ідеальною, бо доповнюють одне одного**»* (А. Любка) [43, с. 178]. У цьому фрагменті тексту повтор словоформи «ідеальною», що є виразником позитивної оцінки, використовується з синтаксичним поширенням (підкреслено).

Об'єктом оцінювання може виступати один з мовців: *«– **Бідний!** ... / – Так-так, поки він там вимахував прапором, життя в нас не стояло на місці, люди ставали людьми, захоплювали вільні місця під сонцем, словом, улаштовувались... – «Америка» на хвилю примовк, затягуючись цигаркою, – влаштовувались якомога зручніше, і навіть Люфа, тихий відмінник і медаліст Люфа взяв та й одружився з його дівчиною, а що? – місце було вільне!.. / – Бажаю щастя! – виривається з мене, можливо, й не так сухо і байдуже, як хотілось би. / – **Бідний, бідний!** – це знову Раєчка»* (Ю. Андрухович) [1, с. 227]. Повтор лексеми «**бідний**» у полікомунікації засвідчує захоплення Раї новим співрозмовником і її співчуття до чоловіка.

2) редуплікація лексем як засіб експлікації і апперцепції негативної оцінки:

*«– Ти – **фашист!** – затиноючись і зриваючи горло закричав я. – **Фашист!**»* (Г. Шкляр) [12, с. 348]. Ваву одержав прізвисько «німець». Хлопця дражнили через раптові напади мовчанки. Усупереч діям персонажа з метою

превенції цих приступів (виконання письмових хавдань, вивчення напам'ять цілих текстових уривків, декламація їх перед дзеркалом), їх усе ж не можна було уникнути. Лексичний повтор з негативним аксіологічним відтінком у значеннєвій структурі «фашист» у висловленні персонажа є експонентом негативного ставлення до співрозмовника. Наявність пресупозиційних знань комунікантів (для українців лексема «німець» апіорі закладає негативні естимації) є чинниками напластування додаткових негативних сем на подану оцінку. З іншого боку, можемо говорити про наявність асоціативної (на основі зіставлення лексем «німець» – «фашист») внутрішньої форми слова «німець» ('той, що німий') безпосередньо у дитячій комунікації.

Зіставимо з прикладом, де оцінка мовця експлікована дворазово різними атрибутивами: «– *Я не повія. / – Ти ж самотня, самотня! – в розпачі гукнув він. – **Самотня**, нещасна жінка, оглушена цоканням своїх шпильок. ... – ... А я просто йду. Це єдине, що тримає мене як жінку, заради чого встаю і лягаю, щоб відпочити і знову йти. / – Ти **хвора**, – мотнув головою, – **хвора, хвора...***» (В. Даниленко) [12, с. 158]. Яків закохується, і єдине, що найбільше приваблює чоловіка у жінці, – це її хода. Таміла, неабияк здивована вчинками чоловіка (Яків настільки параноїдально захопився Тамілою, що починає переслідувати її), тому відмовляє йому в почуттях: «...якби я жила з чоловіком, я була б просто з одним чоловіком». У такому стані, на думку жінки, і криється її внутрішня цікавість та привабливість для чоловіків. Оцінне значення редуплікованих лексем, наявних у комунікативному ході реципієнта, маркує дисфемізацію (заміна позитивного забарвлення негативним) мовленнєвого акту. Позамовні дії стратега (Таміла відмовляє закоханому в неї чоловікові) є чинником, що зумовлює прагматичне переналаштування адресата (широ закохавшись, але не розуміючи причини відмови, чоловік висловленим дуже ображає Тамілу). Проте спроба образити жінку не є, як можемо «вивести» з контексту, інтенцією мовця, мовленнєві дії Якова, швидше за все, експлікують його розпач і є результатом загострення емоційної напруги. Отже, лексичні повтори «**самотня, самотня**», «**хвора, хвора, хвора**», застосовані у поданій

комунікативній ситуації, окрім вираження оцінки, виконують функцію маркерів психо-емоційного стану мовця, є екплікаторами його почуттів і переживань.

Матеріал дослідження засвідчує: лексичний повтор, виокремлений у міжперсонажній комунікації, може бути експонентом оцінки особи-неучасника інтерактивного процесу. Розглянемо в художньому тексті: «– *Цей кордупель, – обурювалася Роксоланина мати, – малий, негарний, кривоногий. Про що ти з ним говориш? / – А про що з ним говорити?.. – здивувалася доня*» (В. Даниленко) [16, с. 170]. Мама не схвалює обранця Роксолани («кордупель», «малий, негарний, кривоногий») і робить спроби будь-яким чином запобігти спілкуванню закоханих. Оцінка, оприявлена в поданому сегменті комунікативної взаємодії, стосується об'єкта-неучасника мовленнєвого акту. Позамовна мета мовця-стратега – припинити побачення дівчини з кавалером. Для її втілення кодувальник мовленнєвого повідомлення застосовує тактику дискредитації третьої особи і квестивну тактику, які є прихованим експонентом інтенції мовця і спроектовані на згоду з негативною оцінкою співрозмовником у репліці-реакції. Мама хоче, щоб донька обірвала спілкування з коханим, зрозумівши, що він інтелектуально обмежений. Комунікативні дії адресата маркуємо як активно-захисні. Нейтралізація аксіологічного значення у реагувальному комунікативному ході відбувається через застосування комунікативної тактики «буферизації» оцінки, прийом «відповіді запитанням на запитання».

3) повтор в експлікації самооцінного значення: «– *А ви Софа?.. / – Ах, молодий чоловіче, – тильно глянула в очі жінка, – яка я Софа? Софа – це мудрість, а я – Соня*» (В. Даниленко) [16, с. 152]. Модальна аксіологічна рамка зазначеного висловлення оприявлюється накладанням суб'єкта та об'єкта оцінювання, що свідчить про наявність явища самопрезентації. Об'єктом оцінювання у такому мовленнєвому акті є сам мовець, інтенційно висловлення запрограмоване на вираження компліменту, похвали, лаудації. Це засвідчує контекст: щоб зменшити вияви страху чоловіка перед жінкою, Софія, іменуючи себе демінутивним Сонею, акцентує тим самим на власній легковажності,

простоті та безпосередності. З метою втілення комунікативної мети у «я-концепції» героїня використовує такі комунікативні тактики: іронії («*ах, молодий чоловіче*»), запиту («*яка я Софа?*»), інтерпретації («*Софа – це мудрість*») та констатації факту («*а я – Соня*»). Засобом утілення оцінних сем (самооцінювання з додатковою інтерпретацією та констатацією факту) є трансформований структурно та значеннєво лексичний повтор «*Софа? – Софа – Соня*».

Повтор лексичних одиниць з кваліфікативною семантикою, що є виразником самооцінки мовця, може трансформуватися у синтаксичний (підкреслено): «*Я зла баба, зла. / Але це не так, як цілий час ходиш собі і думаєш: я зла баба. Ні. / Увечері почистиш свої зуби і ляжеш – і цілу ніч танцюєш-танцюєш, і ноги так високо піднімаються, як у балеті. Так танцюєш, аж ніби над підлогою*» (К. Бабкіна) [5, с. 28]. Лексичний повтор атрибутива з негативною семантикою «**зла**», кількакратно використаний у мовленні мовця, виражає оцінку мовця собою.

Проаналізуємо приклад, у якому лексичний повтор є ревілентом автокваліфікативного значення з негативною семантикою: «*Не проганяйте мене, – заплакав Петренко, зрозумівши, що його проганяють. – Простіть мене! Я такий самотній! Я поїхав, щоби втекти від себе. Я **проклятий, проклятий!***» (Я. Мельник) [51, с. 15]. Більш детальний аналіз комунікативної ситуації передбачає розкриття ширшого контексту: будучи на прогулянці в чужому місті, Петренко покидає екскурсійну групу і випадково бачить своїх давно померлих батьків. Без сумніву, персонаж свідомо оцінює усе, що відбувається і розуміє, що це візія. За задумом автора, спілкування чоловіка з батьками триватиме доти, доки той не спитає їх про смерть. Прогнозоване питання зумовлює зникнення батьків. Атрибутив «**проклятий**», контактено застосований у комунікативному ході мовця, у сукупності з емоційно забарвленою лексемою «*самотній*» та пояснення власних дій «*я поїхав, щоби втекти від себе*» дозволяє кваліфікувати поданий мовленнєвий акт як аксіологічний. Самоцінне висловлення, утілене за допомогою лексичного

повтору, іллокутивно використовується з наміром викликати співчуття у співбесідників.

Розглянемо приклад, де заперечний повтор, ужитий у висловленні адресата, є виразником самооцінки персонажа: «– *Давай, іди геть звідси, – кричали Грінкові. – **Боягузка.** / А Іваночка плакала і світ потопав у її сльозах. Ми мовчали. / ... Іваночка раптом зірвалася з місця і, хоробро виструнчившись, гукнула: – Я це зроблю! Піду вночі і зірву! Я не боягузка! От побачите!*» (Т. Малярчук) [46, с. 115]. Лексеми, повторені у репліці-реакції в аспекті семантичного протиставлення «*боягузка – не боягузка*», є маркерами висловлення самооцінки мовцем.

4) повторювані лексеми як ревілент аксіологічно-маніпуляційних комунікативних дій: «– *Вазмі персікі! **Очін, очін** вкусна! – гаряче шепотів високий молодий чоловік. / ... й почав спрагло шепотіти: – Какой большой! **Очін... очін...***» (В. Даниленко) [16, с. 113, 114]. Редуплікація лексеми «*очін-очін*» у формі подвоєння є виразником перебільшення в аспекті вираження оцінки, тим самим зазначена лексема, повторена у висловленні комуніканта кількакратно, є свідченням стимуляції співрозмовника до дій (прихована іллокутивна позамовна мета мовця – продати фрукти). Чоловік, надаючи оцінку денотату (предмету мовлення), у такий спосіб намагається скоригувати поведінку Люсі у потрібне йому річище, тому застосовує відповідний набір тактик: навіювання, вигідної пропозиції, спонукання до дій.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати : лексичний повтор, лінійно кваліфікований як дистантний чи контактний і виявлений у міжперсонажній комунікації та фрагментах мовлення автора-оповідача, може бути експлікатором позитивної або негативної оцінки, тобто такий повтор можемо кваліфікувати як оцінний. Ужитий в ініціювальному комунікативному ході мовця-стратега, повтор актуалізує певні семи позначуваного денотата, який піддається оцінці, а також виражає окремі інтенції учасника спілкування та тактико-стратегічний комплекс, необхідний для їхнього втілення. Використаний у репліці-реакції повтор закладає післяоцінний смисл, тобто

виражає реакцію на висловлену попередньо оцінку. Така реакція може свідчити про прийняття оцінки, корекцію аксіологічного твердження або незгоду з оцінкою. Аксіосемантика повторюваних лексем може бути виражена експліцитно та приховано. Про декодування імпліцитних смислів, закладених повторюваними номінаціями, детальніше йтиметься у роботі далі. Окрім того, трансформація аксіосем редукованих лексем дає змогу для втілення взаємно спрямованого – маніпулятивно-аксіологічного – інтенційного характеру висловлення, про який йтиметься у наступному розділі.

2.4 Лексичний повтор у вираженні імпліцитного смислу в малій прозі кінця XX – початку XXI століття

У попередньому підрозділі роботи йшлося про те, що повтор, ужитий у процесі комунікації, може носити оцінний характер. Часто оцінка, закладена у лексемі й актуалізована в повторенні цієї номінації, є імпліцитною. Наприклад: *«Сприйняла дружина голубку чисто по-жіночому: – Гарна, гарна... гм... З отакими красунями отак з доброго дива не розлучаються... Чого б то він?»* (Є. Концевич) [12, с. 111]. Контактний повтор лексеми *«гарна, гарна»* з оцінною семантикою, який виступає експліцитним смисловим конектором комунікативної тактики прямого компліменту, сприяє реалізації підтекстового імпліцитного змісту, тобто інформації, передання якої входить у приховані комунікативні наміри відправника тексту. Апелюючи до тексту оповідання, наголосимо, що прихований намір дружини є виправданим, оскільки незрозумілою залишається причина та мета продажу надзвичайно красивої голубки її чоловікові. Таким чином, використання комунікативної тактики прямого компліменту сприяє втіленню латентної мети дружини – наштовхнути чоловіка на роздуми, посіяти сумнів. Про це свідчить продовження комунікації, свого роду «думки вголос»: *«З отакими красунями отак з доброго дива не розлучаються... Чого б то він?»*.

У дисертаційній праці важливо розкрити роль лексичного повтору у втіленні латентного смислу у процесі інтерсуб'єктної взаємодії персонажів сучасної української малої прози.

У текстах української малої прози кінця XX – початку XXI століття лексичний повтор є особливо вагомим у вираженні імпліцитної інформації, оскільки він допомагає розкрити особливості розгортання тієї чи тієї персонажної стратегічної лінії, систематизувати набір тактик, необхідних для її втілення, а також виявити характер імпліцитного смислу в процесах персонажних інтеракцій [183].

Повтор лексичних одиниць кваліфікуємо як важливий засіб вираження імпліцитності, тому зупинимося детальніше на розгляді цього поняття. У зв'язку з багатогранністю та різноаспектністю, імпліцитність у мовознавстві інтерпретують по-різному, зокрема як:

- формально не виражену, приховану інформацію (Ф. Бацевич [7; 8]);
- значення, не відображене в семантичній структурі речення (А. Баранов [6]);
- підтекст (К. Долинін [58]);
- інформацію, ознаками якої є необлігаторність вияву, вторинність і наявність / відсутність матеріального маніфестанта (Н. Іванишин [76]);
- інформацію виражену опосередковано, домислювану (Л. Невідомська [128; 129]).

У художньому тексті імпліцитність виявляється тоді, коли з'являється потреба приховати справжню інформацію, не виразити її прямо, або ж (навіть поза бажанням мовця) коли з'являється двозначність, яка може вести до непорозуміння персонажів, спричинювати комунікативний шум.

Лінгвістичній інтерпретації підлягає будь-який фрагмент художнього тексту чи мовний засіб, ми ж зупинимося на характеристиці особливостей реалізації імпліцитної інформації лексичним повтором на комунікативній осі «персонаж-персонаж».

Уже зазначалося, що лексичний повтор як релевантний засіб вербалізації інтенцій комунікантів є вагомим і в процесі декодування імпліцитної інформації, оскільки часто мовленнєвий намір учасника спілкування, вибір ним тієї чи тієї комунікативної стратегії, а також бажаний перлокутивний ефект не є експлікованими безпосередньо. Розпізнавання навмисне замаскованої інтенції, комунікативної стратегії чи тактики мовця не завжди є можливим і потребує певних знань та налаштування адресата.

Простежимо особливості диференціації експліцитного та імпліцитного смислу в текстах сучасної української малої прози: «— **Босюк, ти чуєш, Босюк?!**» (В. Даниленко) [16, с. 248]. У поданій репліці експліковано явну комунікативну стратегію привернення уваги, тактика — звернення до слухача, тобто комунікативно значуща інформація є експліцитною. Порівняймо з прикладами, де лексичний повтор є текстовим вербалізатором імпліцитності: «— **Я прийду**, — сказав Павка, — *полежу трохи і прийду*» (Г. Шкляр) [12, с. 349]. Повтор промісива «**прийду**» є індикатором персонажної інтенції обіцянки. Для кращого розуміння латентного смислу розглянемо ширший контекст: Павка обіцяє друзям прийти (реалізує актомовленнєву промісивну інтенцію), проте він заздалегідь знає, що обіцянку не виконає, оскільки погано себе почуває — інтенція персонажа прихована. Розглянемо ще приклад: «— *Ну, з чого почнемо? — запитую, впевнено посміхаючись і ховаючи руки в кишені білого халата. — Можє, з **кави**? / — Можна і з **кави**, — відповідає в тон русявий гусар, питально кинувши погляд у бік свого старшого колеги. Той, погоджуючись, ледь помітно хитає головою*» (Арсенія Велика) [10, с. 267]. Декодування імпліцитності висловлень мовців не можливе без знання контексту: співробітниця лабораторії Марина Святославівна займається незаконним виготовленням наркотичних речовин. Під час перевірки працівниками відділу боротьби з незаконним обігом наркотиків лаборантка навмисне відвертає увагу співрозмовників, щоб уникнути додаткової перевірки й покарання. Таким чином, повтор лексем, використаний у мовленнєвій взаємодії комунікантів, маркує латентність їхніх інтенцій.

Частина мовознавців сходяться на тому, що в деяких випадках імпліцитність доцільно трактувати з погляду принципу компресії та економії в мові. Мета компресії – усунути текстові компоненти з метою уникнення повтору. Як неконгруентний (невідповідний) засіб вираження компресії та мовної економії, лексичний повтор саме таким чином виявляє свою складну природу та різнофункційність.

Повтори лексем, наповнюючи художній текст імпліцитною інформацією, ретранслюють глибинні смисли, закодовані в ньому. Лакунарне відновлення, виведення реципієнтом вторинної інформації у зв'язку з конситуацією, урахування фонових і прагматичних знань, опора на експліцитні значення лінгвоодиниць, мовленнєвий контекст, ситуацію, позамовну інформацію – чинники, необхідні для розуміння і правильного розшифрування інформації [76, с. 15, 16].

Як уже згадувалося, лексичний повтор як складник комунікації є важливим елементом формування та втілення комунікативних інтенцій персонажів, їх мовленнєвих стратегій і тактик. Простежимо особливості реалізації комунікативної тактики докору за допомогою лексичного повтору: «— *Не сподівався? А я Стьопу стрів... Каже, **заслаб** наш Микольцьо. / – А якби **не заслаб**, то не прийшов би, – докірливо мовив Микольцьо, а очі в нього аж сяяли*» (Г. Пагутяк) [54, с. 337]. Повтор лексеми «**заслаб**», з одного боку, номінує умову, за якої Грицько відвідав Микольця, з іншого, – підсилений авторськими словами «*докірливо мовив Микольцьо*», сприяє реалізації комунікативної тактики докору. Важливим тут є лексичний повтор і у формуванні мікротеми тексту – ксенопоказник (показник чужого голосу) «*А я Стьопу стрів... Каже, заслаб наш Микольцьо*» з редуплікованою лексемою «**заслаб**» – формує топик самотності хворої людини, приховано акцентує на потребі в допомозі, що далі підтверджується контекстом «*а очі в нього (у Микольця) аж сяяли*».

Опираючись на класифікацію, запропоновану Ф. Бацевичем, у досліджуваних текстах виділяємо три основні типи імпліцитної інформації [7,

с. 174-175], у розкритті якої, на нашу думку, важливу роль відіграє лексичний повтор. Розглянемо кожен із них:

1) текстовий імпліцитний смисл (інформація, яка відповідає явним комунікативним намірам адресанта). Це імпліцитна інформація, продукована в таких контекстно-ситуативних умовах, які провокують адресата належним чином її аперецепувати. Проаналізуємо фрагмент художнього діалогу, у якому словоповтор використовується з метою належного декодування латентного смислу, закладеного відправником комунікативного повідомлення: «– **Василію?** / Він завмер, намагаючись впізнати голос і однозначно вигадати щось, аби правдоподібно сказати «Не знаю такого». / – **Василію, то ти чи не ти?** / – **Федько.** / – Ага. **Федько...** / Він повернувся і побачив старого знайомця. Невисокий, кремезний чоловік з широкою посмішкою дивився на нього з-під приспущеного на очі кашкета. Але в очі кидалося те, що в дядька не було ноги. / – Ти чого тут? / – От не думав, що тебе тут зустріну, – замість відповіді сказав той. / – Думав – **шукати** прийдеться. / – **Шукати?** Для чого? / – Та тут **таке діло**... – він відвів погляд; почухав потилицю; переступив з ноги на ногу; поправив кашкета. Та відповідати він не поспішав. / – **Яке таке діло?** – неясні підозри закралися в голову Василя. Та не те вони й неясні, аби він сам їх не розумів. / – Ти можеш допомогти останній раз? / Навколо Василя виник вакуум. Ні звуків, ні рухів – абсолютна тиша, абсолютний спокій. .../ – **Що треба?** – кам'яним голосом запитав він. / – Занести децю Громові. / – Чого я? / – **Тільки ти живий**... – пролунало у відповідь. – З усіх, кого я знаю... Кого міг би просити. **Тільки ти живий** і знаєш, куди йти. / **Були ті,** хто знав. А **були ті,** хто знали дорогу. **Тому** вони трималися так довго. **Тому** їх було важко допитати» (Т. Марченко) [38, с. 31, 32].

Для кращого розуміння художнього діалогу розглянемо ширший контекст: Василь був упівцем і боявся, щоб після чергових розгромів і обшуків владних органів його діяльність не викрили. Тому, побачивши далеко від дому знайомого чоловіка, налякався ще більше. Проаналізуємо кожен з лексичних повторів, наявних у поданому сегменті комунікативної взаємодії, більш

детально: повтор звертання *«Василю»* з питальною тональністю, двократно використаний у репліці адресанта, є експлікатором квестивної комунікативної тактики: чоловік сумнівається у побаченому, намагається впізнати товариша. Авторська вказівка *«Він завмер, намагаючись впізнати голос і однозначно вигадати щось, аби правдоподібно сказати «Не знаю такого»* є маркером імпліцитних намірів адресата: небажання продовжувати інтерактивну взаємодію. Василь, побоюючись за власне життя, не хоче ні з ким розмовляти.

Лексема *«шукати»*, ужита в репліці адресанта, експлікує позакомунікативні наміри Федька, які для Василя є незрозумілими. Редуплікована в мовленні адресата (Василя) зазначена лексема з питальною інтонацією (*«Шукати? Для чого?»*) є свідченням цьому.

Неповні фрази, застосовані адресантом під час продукції повідомлення, сприяють кодуванню мовленнєвої інтенції та позамовного задуму адресанта. Повтори лексем, редупліковані у квестивних паралельних репліках адресата (*«Шукати? Для чого?»*, *«Яке таке діло?»*), є додатковим експонентом імпліцитності намірів комуніканта: прохання Федька є незрозумілим для Василя. З метою швидкого реагування на комунікативні дії адресанта та задля досягнення бажаного перлокутивного ефекту Федько як мовець-стратег використовує комплекс лінгвістичних засобів, серед яких особливе місце посідає повтор лексем.

З метою більш детального аналізу поданого фрагмента художнього тексту вважаємо доцільним поділити цей сегмент на окремі діалогічні єдності з ужитим лексичним повтором у них.

Кожен із аналізованих двократних лексичних повторів (*«Федько»*, *«шукати»*, *«діло»*) паралельно використаний мовцями: спершу вжитий у мовленні комуніканта-стратега, опісля – редуплікований у репліці мовця-реципієнта. Повтори лексем у такому типі інтерактивної взаємодії є маркерами затягування комунікативного ходу і адресантом, і адресатом, оскільки іллокутивна мета висловлень мовців – взаємно латентна: Федько не знає, як

повідомити товаришеві про своє прохання, Василь же прагне залишатися невпізнаним.

Дистантний двократний повтор синтаксеми «тільки ти живий» у мовленні адресанта є додатковим експонентом КТ прохання та прямим виразником КТ констатації факту й сприяє інтерпретації дій мовця: Федько пояснює, чому звернувся саме до Василя. Подальші редуплікації, ужиті у репліці Федька, актуалізують важливе для персонажа про об'єкт мовлення (упівців), тобто зазначені повтори (синтаксичний і лексичний) є виразниками актуалізаційної функції.

Латентність комунікативної площини мовців виражається двовекторно: і з боку мовця-стратега, і з боку мовця-реципієнта. Василь, боячись за себе, спершу прагне залишитися невпізнаним, приховавши, хто він. Таким чином, комунікативна поведінка адресата тяжіє до імпліцитності, тобто є такою, яка може спровокувати комунікативний шум. Федько ж, реалізуючи власну прагматичну ціль, також обирає імпліцитну лінію поведінки, тим самим детермінуючи явище негентропії адресатом (отримання неповних комунікативних повідомлень), оскільки не знає, як краще висловити власне прохання.

Як бачимо, прагматичний контекст міжперсонажної інтеракції в поданому сегменті художнього тексту дозволяє кваліфікувати мовленнєву поведінку комунікантів як імпліцитну.

Розглянемо приклад, де лексичний повтор використовується для посилення емоційної виразності комунікативної стратегії докору: *«Але думка про те, що його батьки давно померли, прорвалася в нього з якихось заборонених глибин. **Нащо.** «Нащо?» – мати вперше встала з-за столу. .../ «Нащо?» – запитав, у свою чергу, батько. – **Нащо, синку?! Навіщо ти це сказав?!**».* (Я. Мельник) [51, с. 14]. Для декодування прихованої інформації, закладеної в лексичному повторі, звернемося до сюжету оповідання: відлучившись від екскурсії, син зустрічається зі своїми давно померлими батьками. Він довго роздумує над тим, яким способом спитати їх про власну

смерть. Тобто ілокутивна мета сина – дізнатися правду, розвіяти сумніви. Питання, поставлене ним, виявляє своєрідне експліцитно семантичне напластування комунікативної тактики запиту, реалізоване за допомогою використання повтору-підхоплення лексеми **«нащо»**, а також імпліцитно семантичне – утілене в тактиці докору. Імпліцитна комунікативна стратегія докору, реалізована в наведеному сегменті повтором-підхопленням лексеми **«нащо»**, втілюється і неконгруентною тактикою запиту. Мета стратегів (батька і матері), як домінантних чинників комунікації, – виразити розчарування, незадоволення діями сина, тому імпліцитну інформацію, виражену у поданій комунікативній ситуації, вважаємо латентною інформацію тестового типу.

Проаналізуємо фрагмент художнього тексту, у якому повтор лексем є виразником однолінійності мовленнєвої поведінки адресанта, спрямованої на вирішення конфлікту: *«– **Нічого, нічого**, – все примовляла вона, перекриваючи голосом непотрібні звуки – булькання води, плямкання неделікатних тілесних дотиків. – Усе буде добре, **нічого, нічого**. А старший мій недавно, знаєш, що відколов? Прийшов, каже, бабо, дивись...»* (І. Цілик) [69, с. 83]. Надія Степанівна стає доглядальницею двадцятисемирічного хлопця, хворого на розсіяний склероз. Дізнавшись свого часу про власний діагноз, юнак через непристосованість середовища до неповносправних обриває зв'язки з соціумом: не виходить гуляти, закидає недописану дисертацію, майже не їсть, не спілкується з однолітками. Черговим ударом стає скасування весілля нареченою та від'їзд матері за кордон. Надії Степанівні, дивній, проте життєрадісній жінці, не одразу вдається вселити в Костю бажання жити.

Поданий сегмент художнього діалогу якраз стосується таких зусиль жінки. Після приступу конвульсій доглядальниця намагається заспокоїти обезсиленого хлопчину. Лінія мовленнєвої поведінки героїні – монологічна, оскільки Костя спершу не відповідав жінці і навіть заборонив їй говорити, разом з тим жінка прагне своїми беззмістовними балачками відвернути увагу хлопця від його пригніченого стану. Чотирикратний повтор лексеми **«нічого»**, що є, на перший погляд, маркером констатації, у висловленні комуніканта

набуває нових контекстних відтінків. Імплицитність повтору декодується завдяки комплексному реципіюванню тексту. Жінка, знаючи про невиліковність хвороби Кості, вперто стверджує, що все буде добре, запевняючи тим самим і його, і себе у сказаному. З іншого боку, Надія Степанівна намагається відволікти юнака від розуміння його власної безпомічності.

ЛП, використаний у мовленні персонажів, може бути виразником імплицитної інформації, яка інтенційно спрямована на швидке (у межах одного комунікативного акту) декодування реципієнтом, наприклад: *«– Це не помста. Такий побачила вихід, – Марина трохи заспокоїлась. – А ти вже йди! / – Ні! – твердо відповів. / – Ні? – Марина засміялася, не повіривши в його рішучість. – Йди, а то матуся засмутиться через те, що зі мною зв'язався. «Назарчику, Потапова лише поганому може навчити», – знову перекривила його матір. – Та й Поліна засмутиться. Ти думаєш, легко щодня заходити в клас і бачити тебе, розуміючи, що ти – зрадник»* (І. Тетера) [56, с. 123, 124]. Обоє підлітків навчалися у випускному класі. Мати Назара заради успішного, на її думку, вступу сина до омріяного нею вишу забороняє йому спілкуватися з однокласницею – Мариною Потаповою, бо в дівчини неблагополучна сім'я та й сама Марина, на переконання матері, може мати згубний вплив на сина. Проте всупереч заборонам і умовлянням Назар з Мариною таки зустрічаються і закохуються одне в одного.

Поданий художній діалог ілюструє комунікативну ситуацію з латентними комунікативними ходами мовців. Безпосереднім засобом втілення імплицитності, як показує матеріал дослідження, є лексичний повтор. Проаналізуємо виявлені в поданому сегменті художнього тексту повтори більш детально.

Редуплікація імператива *«йди»* в ініціювальних репліках героїні експліцитно репрезентує комунікативну тактику наказу, проте підтекст дає змогу декодувати приховане значення сказаного: Марина насправді не хоче, щоб Назар покидав її, проте просить його про протилежне, тому що ображена

на хлопця і вважає, що нікому не потрібна (*«Я **нікому** не потрібна! Розумієш? **Нікому!**»*).

Розглянемо й інші редуплікації, використані в комунікативних ходах учасників інтерактантивної взаємодії.

Лексема *«ні»*, ужита в реагувальній репліці адреса, є маркером заперечення і настійливості, твердості переконань юнака. Повторена у висловленні героїні зазначена лексема експлікує сумніви (явно) і радість дівчини від почутого (імпліцитно) (*«– **Ні?** – Марина засміялася, не повіривши в його рішучість»*).

Усі комунікативні ходи адресата (Назара) спрямовані на те, щоб розрадити дівчину, вберегти її від необдуманого вчинку покінчити життя самогубством. Це засвідчує комунікативна взаємодія далі: *«– **Люблять** тебе батьки, **люблять!** Просто обставини так склалися! – Назар не витримав її погляду й відвів очі. / – Я про це четвертий рік чую! Я **нікому** не потрібна! Розумієш? **Нікому!**»*. Повтор лексеми *«люблять»* сприяє втіленню комунікативної тактики ствердження з інтенцією запевнення. Проте зазначені комунікативні дії персонажа є імпліцитними, оскільки задля порятунку коханої юнак змушений брехати їй про небайдужість та любов батьків, насправді, Маринині тато з мамою зовсім не цікавляться життям своєї доньки.

Таким чином, як показує обраний для дослідження матеріал, повтор можуть бути виразниками латентної інформації, закладеної в самому висловленні, а також в імпліцитних інструментах подання цієї інформації: комунікативних інтенціях, стратегіях і тактиках, такий тип інформації отримувач комунікативного повідомлення декодує легко.

2) підтекстовий імпліцитний зміст (інформація, вираження якої є елементом імпліцитних інтенцій адресанта). Такий тип прихованого значення не завжди належним чином декодується реципієнтом, проте продукований у таких контекстно-ситуативних умовах, які свідчать про те, що передання прихованої інформації входило у плани мовця-стратега [7, с. 174]. Розглянемо сегмент художнього діалогу, у якому повтор лексем сприяє вираженню

підтекстового імпліцитного змісту: «– ... У світі цю проблему давно вирішено. Не хочеш жити – пиши заяву в присутності юриста на еутаназію. Мовляв, при повному розумі, добровільно прошу... І не треба труїтися таблетками, втикати руку в розетку чи лізти в петлю. Одна ін'єкція – і вічний сон. / – **А майно** успадковує ваш заклад? / – Он ви до чого... Яке **майно**? Ми ні від кого не вимагаємо. / – Але ж парламент рішення не прийняв! Це протизаконно! / – Милочко, – пищить він крізь зуби. – Пройдіть за мною» (Л. Пономаренко) [58, с. 92]. Відома в місті журналістка бере інтерв'ю в директора місцевого будинку для людей похилого віку. Чоловік одразу ж не викликає захоплення в юної інтерв'юерки, більше того, він викликає в ній зневагу та презирство, зовнішньо навіть здається схожим на щура. Журналістка довго наважується поставити питання стосовно еутаназії, експериментального проекту «EVT – 55». Причиною цього є невідомість, яка чекатиме на неї після такої рішучості, а також домашні негарази, злидні, прикутий до ліжка важкою хворобою батько. Проте дівчина таки питає, чим неабияк дратує Щурика.

Проаналізуємо комунікативну ситуацію ґрунтовніше. Прагматика комунікативних дій адресанта свідчить про імпліцитність його стратегічно-тактичної програми. Уживаючи в реагувальній репліці повтор лексеми «**майно**» з попереднього висловлення співрозмовника («**А майно** успадковує ваш заклад?»)) з питальною тональністю, директор видає власну розгубленість, тим самим намагається «замаскувати» свої наміри. Свідченням цьому є продовження висловлення «*Ми ні від кого не вимагаємо*», попереднім експонентом виступають паузи, графічно виражені трьома крапками. Щурик прекрасно розуміє, що насправді має на увазі журналістка, та, яка, без сумніву, здогадується про його незаконні статки, нажиті завдяки експерименту «EVT – 55».

Таким чином, лексема «**майно**», спершу вжита у квестивному висловленні адресата, а згодом редуплікована в репліці адресанта, є релевантним засобом вираження латентності комунікативної програми мовця (відповідь запитанням на запитання («– *А майно* успадковує ваш заклад? / – Он

ви до чого... Яке **майно?**»); чоловік демонструє власну невідготованість, розгубленість, злість, роздратування і небажання розповідати правду співрозмовниці, оскільки Щурик не передбачав, що розмова зайде в таке річище).

Розглянемо ще приклад: «– Ну як? Щось сплигло? / – Новини невтішні, Льош, – напрочуд гірко мовив Костянтин Гаврилович. – **Не йде.** / – **Що не йде?** / – Ну, розумієш, **не йде.** / Як це все розуміти, Олексій Борисович не знав. Що це означає: «**не йде?**» **Що не йде?** Оповідання **не йдуть?** Чи вільна сторінка **не йде?** / Тригоренко ще раз перечитав свої оповідання, і вони йому сподобались. Так що ж **не йде?**» (А. Чех) [74, с. 115, 116]. Доля творчого доробку Олексія Тригоренка безпосередньо залежить від його шкільного товариша. Свого часу обидва хлопці були номінантами у літературному конкурсі, тепер же Костянтин Тремплівський – головний редактор у видавництві, а Олексій Тригоренко – місцевий учитель-словесник. За стимулом дружини Тригоренко звертається до Костянтина Григоровича за допомогою у виданні написаних раніше оповідань.

Подана комунікативна ситуація демонструє непрямий мовленнєвий акт текстового типу [27; 31], оскільки задля декодування стратегічно-тактичної програми мовців та розуміння поданого фрагмента необхідне знання фабули усього тексту: Тремплівський видає твори товариша, підписуючи їх власним іменем, йому ж відмовляє у публікації, аргументуючи це тим, що «*Мило, талановито, але... але після Толстого чи Золя читати Тригоренка не схочеш*» (А. Чех) [74, с. 109].

Розглянемо функційне навантаження та роль повтору лексем у поданому сегменті комунікативної взаємодії персонажів. Складний (поєднання повнозначної і неповнозначної частин мови) дистантний повтор лексем «**не йде**» з парадигматичною змінною «**не йдуть**», використаний у висловленнях продуцента і сприймача комунікативного повідомлення, є маркером мовленнєвих тактик персонажів та індикатором імпліцитного смислу поданої комунікативної ситуації. Двократно ужитий у репліках адресанта такий повтор є маркером комунікативної тактики констатації факту: Тремплівський

намагається запевнити Олексія Борисовича у неможливості видання його творів. Парно повторене у висловленнях адресата сполучення автосемантичної та синсемантичної лексем є свідченням втілення комунікативної тактики перепитування (реалізується у повторі лексем з висловлення співрозмовника) та репрезентантом комунікативного збою (комунікант не розуміє, про що йде мова: *«Як це все розуміти, Олексій Борисович не знав. Що це означає: «не йде?» Що не йде? Оповідання не йдуть? Чи вільна сторінка не йде?»*).

Таким чином, експліцитно МА кваліфікуємо як репрезентатив, проте цілісне осмислення ХТ доводить латентність зображеної діалогічної єдності: мовець вдається до брехні задля втілення власних позамовних цілей.

У досліджуваних текстах маркером імпліцитності іноді стає авторська вказівка. Розглянемо детальніше: *«Тепер усе, – сказала, ніби з докором у голосі, мати, – Тепер, синочку, все»* (Я. Мельник) [51, с. 14]. На перший погляд, у поданому сегменті персонажної комунікації втілено комунікативну стратегію констатації факту, проте глибший аналіз доводить, що зміна інтенційного вектора «констатація – докір» спричинила напластування імпліцитного смислу. Мати розчарована питанням сина про свою смерть, своє розчарування вона втілює використанням неконгруентної для докору тактики констатації факту. Наведемо ще аналогічні приклади: *«– Тату, тату, – сумно подивилася, як лютує за вікном завірюха, – ти можеш купувати дорогі автомобілі і найняти актора Сашу, але навіть ти не зможеш відкупити мене від смерті»* (В. Даниленко) [16, с. 40]. *«Ех Лідо, Лідо... – люто вгородив заступ під корч, аж засичала в глибині підрізувана картопля. – Де взялося на нас це лихо?»* (Г. Шкляр) [12, с. 351]. У поданих вище текстах докір втілено нетиповими для цієї стратегії тактиками вираження власного внутрішнього стану («сумно подивилася», «люто вгородив заступ під корч») та звертання *«тату, тату»*, *«Ех Лідо, Лідо»*, а сигналізатором докору виступає контекст та експлікація емоційного налаштування вигуком *«ех»*, ужитим перед повтором вокатива.

Бачимо, що повтор лексем як сематико-стилістична домінанта ХТ в комунікативній взаємодії персонажів виступає конектором підтекстового

імпліцитного смислу – інформації, передання якої входило у приховані комунікативні наміри відправника текстового повідомлення.

3) притекстовий імпліцитний зміст (сміслові компоненти, які можуть бути виведеними реципієнтом з тексту, проте їх передавання адресатові не було комунікативною метою відправника мовленнєвого повідомлення). Простежимо особливості репрезентації притекстового імпліцитного змісту: «– *Дуже-дуже втішений, що пані таки прийшла мене вибачити!* – наче щиро промовив він. / – *Ну, я вас іще не пробачала. А прийшла... так, прийшла, бо моя подруга, на превеликий жаль, не змогла прийти. А я кожного року ходжу на «Віртуозів», коли є Співаков...»* (Ніка Нікалео) [40, с. 260]. Прагматика комунікативних дій учасників мовленнєвої взаємодії та ширший контекст дають підстави висловити припущення про те, що передання імпліцитної інформації не входило у приховані комунікативні наміри інтерактантів, проте експлікувати власні інтенції не бажали ні адресант, ні адресат. Проаналізуємо комунікативну ситуацію більш детально: молодій та персективній викладачці музики зі Львова Ірені Давидович дісталось у спадок від польки, яку та доглядала, пів будинку, рахунок у банку та прикраси. Не знаючи про свої майбутні статки, дівчина стає мішенню залицяльника – племінника пані Ядвіги – Марека Зборовського, який докладає усіх зусиль заради легкої здобичі. Усе ж у чоловікові прокидаються почуття до молоді панянки. І запрошення на концерт камерного оркестру «Віртуози Москви» стало приводом попросити вибачення за незграбні залицяння. Інтерпретація мовленнєвих дій комунікантів вказує на імпліцитний характер їхніх мовленнєвих намірів: Ірена, хоч і ніяково відчувала себе перед Зборовським, не планувала запрошувати подругу на відвідини концерту (Славка лише допомогла із вбранням). Марек же, щоб залишитися єдиним спадкоємцем, планував таким способом обманути наївну співмешканку, бо уже знав заповіт своєї тітки. Запрошення на концерт було лише частиною його плану.

Лексичний повтор у поданій діалогічній єдності є виразником імпліцитності прагматичних цілей мовців, їхніх комунікативних стратегій і

тактик. Проаналізуємо детальніше: подвійний словоповтор «*дуже-дуже*» інтерпретує гіперболізований рівень вияву почуттів мовця, проте авторська вказівка «*наче щиро промовив він*» виводить нас на імпліцитну площину. Експліцитно повтор лексем сприяє підсиленню КТ вияву почуттів чоловіка («*Дуже-дуже втішений, що пані таки прийшла мене вибачити*»), проте, як уже зазначалося, основним маркером латентності виступає тональність голосу персонажа.

Повтор лексеми «*прийшла*» в реагуювальній тактиці адресата експліцитно сприяє вираженню комунікативної тактики пояснення власних дій, проте глибше декодування тексту доводить, що комунікативні дії мовця є латентними: пауза між двома контактними елементами лексичного повтору свідчить про те, що Ірена, приховуючи справжні наміри й почуття, зніяковіла, не знаючи, що відповісти Мареківі.

Розглянемо ще один приклад: «— *Ти такий кусючий хижак. Ти такий кігтистий хижак, — ніжно глузувала вона. — Може, ти коршак? А може, орел?*» (В. Даниленко) [16, с. 23]. У наведеному тексті, на перший погляд, реалізовано регулятивну макростратегію, репрезентовану комунікативною стратегією позитивної ввічливості.

У поданому уривку повтор слів, що можемо кваліфікувати як синтаксичний, «*ти*» і «*такий*» виступає конектором комунікативної тактики прямого компліменту (лаудації). Проте художньо-образна площина тексту виводить нас на імпліцитний рівень його розуміння: щоб втамувати біль, спричинений смертю дочки, героїня прив'язується до птаха. Таким чином, комунікуючи з «безмовним» реципієнтом (птахом), вона втілює інтровертну імпліцитну комунікативну тактику демонстративної турботи, реалізовану згаданим вище лексичним повтором «*ти*» і «*такий*», а також комунікативну тактику запиту і сумніву, репрезентовану повтором лексеми «*може*». Бачимо, що лексичний повтор сприяє реалізації експліцитної комунікативної тактики прямого компліменту та імпліцитної — демонстративної турботи, запиту та сумніву.

Несуперечливими в аспекті декодування імпліцитної інформації є тематично-діалогічні блоки, які супроводжуються авторською вказівкою на внутрішній стан персонажа, його мовлення. Важливе значення в модифікації та видозміні прихованих значень у такому випадку відіграє тональність, авторська конкретизація, опис паралінгвальних засобів, які супроводжують міжперсонажну інтеракцію: «— *Оце візьміть і **покладіть** у гніздо. / Я здивовано посміхався. /— **Кладіть, кладіть.** Сяде й на камінці, — запевняв Данило Степанович» (Є. Концевич) [12, с.115]. Трикратний повтор імператива «*кладіть*» спричинений здивуванням слухача, як підпорядкованого чинника комунікації (авторська вказівка на елементи паралінгвальної комунікації: «я здивовано посміхався»). Данило Степанович рекомендує товаришеві покласти птаху висиджувати камінці, щоб згодом вона змогла висидіти власне потомство. Спосіб, запропонований ним, здається надто дивним. Проте чоловік запевняє, що саме це допоможе голубці. Для втілення перлокутивного ефекту Данило Степанович використовує стратегію контролю над ситуацією (комунікативна тактика наказу) та раціонального переконання з комунікативними тактиками наказу «**кладіть, кладіть**» та аргументації «*сяде й на камінці*».*

Отже, матеріал дослідження доводить, що лексичний повтор, ужитий в адресантно-адресатному персонажному континуумі, є важливим засобом кодування та правильного розкриття імпліцитної інформації. Як експонент змісту, експліцитно матеріально маніфестована лінгвістична одиниця та неконгруентний засіб вираження мовної економії, лексичний повтор є важливим у декодуванні саме латентної інформації, репрезентації глибинних смислів художнього тексту, закладених на комунікативній осі «персонаж — персонаж» та «автор — реципієнт». Лексичні повтори відіграють важливу роль у формуванні різних типів імпліцитного смислу, зокрема текстового, притекстового та підтекстового. Повтори лексем є також важливими при формуванні та втіленні стратегічно-тактичної програми мовців, вираженні їхніх

інтенцій у процесі інтерактивної взаємодії. Про це детальніше йтиметься в наступному розділі.

Висновки до розділу 2. Комплексна інтерпретація поняття лексичного повтору передбачає встановлення типології редуплікованих лексичних одиниць. Ця проблема й досі є дискусійною, оскільки пов'язана з відбором єдиних критеріїв, необхідних для формування класифікації.

Згідно з наявними у сучасній лінгвістиці підходами до характеристики повторів (Ю. Волянська [35; 36], Т. Жук [69; 70], А. Загнітко [73; 74], А. Папіна [136], І. Шкіцька [206] та ін.) при диференціації повторів лексем беремо до уваги такі критерії:

1) **місце розташування, або принцип лінеарності** (контактні, сумісні, дистантні);

2) **структуру** (прості контактні, розширені, кільцеві, повтори-підхоплення, ланцюжкові);

3) **кратність** (дво-, три- та багатокomпонентні);

4) **точність** відтворення повторюваних лексем (точні (повні, абсолютні), часткові);

5) **частиномовну належність** (повтори автосемантичної (іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові, прислівникові, дієслівні) та синсемантичної лексики (повтори неповнозначних частин мови));

6) **семантичні особливості** вираження редуплікованих лексем (тотожний лексичний, синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний).

До тотожного лексичного повтору зараховуємо й повтор у формі подвоєння лексем. Додамо також, що у межах контактного ЛП у зв'язку з наявністю чи відсутністю з'єднувального елемента розрізняємо **повний контактний повтор без з'єднувального компонента** та **напівконтактний лексичний повтор з обов'язковим чи факультативним з'єднувальним елементом** (сполучником) чи з прийменником.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати: у текстах сучасної української малої прози найбільш репрезентативними є:

- **контактні** та **дистантні** лексичні повтори з погляду лінеарності;
- **тотожні** лексичні в аспекті семантики та точності відтворення;
- **повтори автосемантичної лексики** (іменні частини мови, крім числівника, та дієслова) у ключі частиномовної належності;
- **двоелементні** за кратністю.

У дослідженні великою мірою акцентовано на прагмалінгвістичних характеристиках **тотожного конктактного** та **дистантного** повтору лексем, під яким розуміємо неодноразове повторення в тексті (в автосеманті та міжперсонажній комунікації) одних і тих же слів, які відтворюються без суттєвих змін в аспекті структури та розташовані контактено або перервані іншими лексемами, висловленнями чи текстовими фрагментами.

У текстах сучасної української малої прози виокремлюємо два види лексичних повторів: редуплікації, використані в автосеманті оповідачем-наратором чи самим автором, та словоповтори, ужиті у міжперсонажній комунікації. У мовленні внутрішньотекстових комунікантів виділяємо лексичні повтори, ужиті в одному комунікативному ході учасника спілкування, та повтори, кратно використані обома мовцями. Як показує матеріал нашого дослідження, у деяких випадках ЛП не вербалізується текстуально, автор лише додатково вказує на те, що лексема редуплікована мовцями кількаразово (мала проза Слави Світової, І. Цілик).

Важливим при висвітленні особливостей ЛП у декодуванні глибинних пластів змісту ХТ, розумінні авторської інтенції, розкритті характеру додаткових смислових напластувань у текстах сучасної української малої прози є, на нашу думку, дослідження окремих видів повтору лексем, зокрема повторюваних номінацій з внутрішньою формою і повторів слів з аксіологічною та імпліцитною семантикою.

Матеріал дослідження засвідчив: використання повторюваних внутрішньоформних лексем найбільш характерне для текстів Ю. Винничука,

Н. Гуменюк, І. Керницького, М. Малюка, В. Мастерової. ВФ повторюваних лексичних одиниць може бути виражена:

- **експліцитно** (мотиваційна ознака, закріплена у слові, встановлюється легко),;

- **імпліцитно** (іноді для розуміння змістотвірної структури слова необхідне встановлення його зв'язку з етимомом), а також лексеми можуть набувати внутрішньоформного статусу безпосередньо у художньому тексті, так звано асоціативно).

Лексичні внутрішньоформні повтори, використані у блоках стратегічно-тактичної взаємодії персонажів малої прози чи в мовленні оповідача, є засобом прегнантності (сміслової розгорненості) художнього тексту, і сприяють другорядному, подекуди – важливішому у плані прагматики, набутті нових значень або значеннєвих відтінків, насичують текст додатковими асоціаціями та конотаціями і несуть потенційну інформативність.

Проведене дослідження показало: редуплікація лексем з аксіологічною семантикою сприяє повторній актуалізації оцінного значення. Наявний у міжперсонажній комунікативній взаємодії повтор лексем, виражаючи кваліфікативний смисл, є маркером **стратегічно-тактичної програми мовців, спрямованої на творення чи рецепцію оцінного значення зі знаком «+», експлікатором висловлення і сприйняття негативної оцінки, експонентом самооцінки мовця-персонажа, а також ревілентом комунікативних дій оцінно-маніпулятивного типу** (тексти В. Даниленка, Є. Концевича, Т. Малярчук, Я. Мельника, Г. Шкляра).

Основний акцент у роботі зроблено на розкритті комунікативно-прагматичних особливостей лексичного повтору, ужитого переважно в персонажному мовленні, зокрема під час використання учасниками спілкування латентної інформації, оскільки мовленнєвий намір комунікантів, вибір ними комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на досягнення перлокутивного ефекту, можуть не експлікуватися.

Як засвідчує проведене дослідження, лексичний повтор бере участь у втіленні трьох основних типів імпліцитної інформації:

- **текстового імпліцитного змісту** (інформація, яка є виразником явних комунікативних інтенцій адресанта (зразки малої прози Т. Марченко, Я.Мельника, І. Тетери, І. Цілик));

- **підтекстового імпліцитного смислу** (інформація, передавання якої входить у приховані комунікативні наміри продуцента висловлення (фрагменти текстів Є. Концевича, Л. Пономаренко, Г. Шкляра));

- **притекстового імпліцитного змісту** (інформація, яка може бути зрозуміла з тексту, проте її передавання не входило у комунікативні наміри відправника мовленнєвого повідомлення (художні тексти В. Даниленка, Ніки Нікалео)).

РОЗДІЛ 3

ЛЕКСИЧНИЙ ПОВТОР ЯК РЕЛЕВАНТНИЙ ЗАСІБ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МАЛОЙ ПРОЗІ

3.1 Лексичний повтор – виразник інтенцій у текстах сучасної української малої прози

Виділення в художньому тексті комунікації двох типів – вертикальної (комунікації між автором і реципієнтом) і горизонтальної (міжперсонажного мовлення) детермінує двоаспектну диференціацію інтенцій художнього тексту і відповідно їх поділ на авторські та персонажні інтенції. Останні великою мірою задумані автором й окреслюються ним для втілення завдань вертикальної комунікації, тобто підпорядковуються глобальній авторській інтенції. Оскільки вертикальний вид комунікаційного зв'язку кваліфікуємо первинним, то й авторські інтенції є визначальними, а комунікативні наміри персонажів, субординовані до них, штучно створені автором для втілення своїх намірів у художньому тексті. Взаємозв'язок та взаємовплив вертикальних і горизонтальних видів інтенцій оприявлюється в сукупності зображально-виражальних засобів і художніх прийомів, серед яких концепт, художня деталь, висування, концептуальна метафора, алюзія.

У такому разі авторську інтенцію визначаємо як фактор, який детермінує вибір лінгвістичних одиниць, які виявляються в дискурсі як компоненти художнього мовлення [71, с. 267]. Матеріал нашого дослідження дає змогу висловити припущення про те, що лексеми, повторені в авторському мовленні або мовленні персонажів, є тими мовними одиницями, які безпосередньо сприяють втіленню намірів у вертикальній (глобальна авторська інтенція) та горизонтальній (проміжні персонажні наміри) видах комунікації. Розглянемо детальніше кожен тип намірів, утілений у художніх текстах малої прози.

3.1.1 Роль повторюваних лексем у втіленні авторського задуму в художньому тексті

Розуміння та декодування авторської інтенції, яка стосується всього тексту твору й створює так звану «макроіллокуцію» (macro-illocution) [224], є визначальним на осі «реципієнт – наратор». У такому разі йдеться про імітацію автором «виробництва» МА, але без наміру ввести читача в оману, з опорою на відповідні конвенції [224; 225]. Т. Ван Дейк уводить термін «літературний» МА, який ґрунтується на намірі автора змінити погляди читача, на бажанні поділитися своїми знаннями, оцінками й емоціями [219, с. 16] – отже, фокус уваги переміщується з літературного тексту на процес літературної комунікації [218; 219]. У прагмалінгвістичному аспекті аналізу художнього тексту важливим є виділення тих його компонентів, які сприяють утіленню авторського задуму. Лексеми, виокремлені з мовленнєвого потоку (горизонтального і вертикального типів комунікації), актуалізовані у фрагменті ХТ за допомогою прийому повторення, набувають нових контекстних відтінків, сприяють переосмисленню значення, розумінню окресленої автором проблематики. Так, на нашу думку, використання повтору лексем автором є важливим засобом у втіленні авторської інтенції.

Інтенція є способом відображення ставлення автора до описаних подій та фактів дійсності в аспекті аксіологічності їхньої можливості чи бажаності. Вона є буттєвою ознакою тексту, тому що текст доцільно трактувати в аспекті результативності особливого, індивідуально-авторського переосмислення дійсності, таким чином, інтенція є взірцем відбиття не просто світу, світу, побаченого очима автора. Під час творення власної художньої картини світу автор відбирає з багатьох лексем, що є номінантами того чи того явища, предмета, дії чи ознаки, ті, які найбільшою мірою демонструють його авторське світосприйняття [10, с. 169].

Саме інтенційність є смислоутворювальною й неминуче впливає на текстоформульовальні чинники, які є необхідними для структурування певного

окремого тексту та субординують усі інші значеннєві та стилістичні ресурси виразності [71, с. 264]. Крім глобальної інтенції, на кожній окремій стадії процесу перцепування, створення, оприявлення та декодування певного феномена автором керують проміжні інтенції (у нашій роботі – персонажні), які утворюють своєрідний інтенційний фрейм – сукупність концептів та смислів, інтегрованих певними намірами. А отже, породження смислу, творення тексту та вербалізація ним концептосфери детерміновані авторською інтенцією.

У горизонтальній комунікації також втілюється авторська ідея: персонаж, як внутрішній комунікант художнього тексту, висловлює бачення автором тих чи тих проблем, є експлікатором авторської оцінки, виразником співдії на осі «автор (творець) – художній текст (продукт) – реципієнт (сприймач)». Отже, інтенції персонажів є проміжними етапами у втіленні глобальної авторської інтенції. З іншого боку, горизонтальна комунікація кожного окремого твору є первинною, оскільки умовно існує в окремому, можливому (фікційному) світі як пресупозиція вертикальній комунікації [10, с. 14]. Тобто персонажну інтерактивну взаємодію з виокремленими в ній інтенціями можемо вважати прототипом реальної комунікації. У нашому дослідженні розглянемо інтенції автора, експліковані лексичним повтором і вжиті в мовленні автора та в мовленні героїв художнього тексту, і мовленнєві наміри персонажів, використані в інтерактивній взаємодії внутрішніх комунікантів художнього тексту.

Проаналізуємо характер повторів, застосованих у мовленні автора-оповідача та необхідних для реалізації його задуму: *«От написала щойно цю першу **фразу**, навіть **не фразу**, а назву свого коротенького допису й спинилася. А чого, власне, **дитинства**? А безжурної юності? Молодих нестримних років? Там теж **був Крим**. **Крим був**... **Був** присутнім у моєму – твоєму – нашому житті... **Крим же був?**»* («Крим мого **дитинства** (роздуми про причини анексії)», Т. Белімова) [68, с. 38].

Кожна з номінацій, повторена в поданому фрагменті, «відправляє» реципієнта до заголовка, який є стрижневим вербальним маніфестантом авторського задуму, наприклад: словоформа *«фразу»*, редуплікована в першому висловленні в семантичній опозиції, детермінує повторне прочитування назви художнього тексту сприймачем, акцентуючи на важливому для автора.

Лексема *«дитинство»*, ужита спершу в заголовку, а згодом повторена в тексті з питальною тональністю, значуща в плані когезійно-когерентної єдності тексту; вона започатковує імпліцитну наративну лінію, прочитувану в парадигмі «тоді – тепер», окреслює часопростір, пов'язаний із концептом «Крим», розкриваючи в такий спосіб модальність, закладену автором у тексті.

Повтор *«був Крим – Крим був – був – Крим же був»* можемо кваліфікувати як синтаксичний зі змінними та пропущеними елементами або як лексико-синтаксичний (якщо повтор після паузи, графічно виражений трьома крапками, уважати повним *«був присутнім у моєму – твоєму – нашому житті...»*). Наведений тип повтору експлікує ставлення наратора до сучасної та близької йому суспільно-політичної проблеми – анексії Криму. Редупліковані лексеми семантично маркують ретроспекцію (ствердження у минулому часі) (*«Крим був ... був присутнім»*), детермінують роздуми реципієнта над причинами окупації та стимулюють читача до власних висновків (квестив *«Крим же був?»* імплікує сумніви автора і закладає латентний мотив розуміння Криму в аспекті українськості та її заперечення).

Таким чином, повтори лексем, використані в автотоворенні, акцентують на важливому для наратора, сприяють втіленню авторської інтенції, реалізації художнього задуму тексту.

Розглянемо текст, у якому повтори, використані в персонажному мовленні, сприяють реалізації задуму автора. Матеріал дослідження дає змогу висловити припущення про те, що повтори лексем, ужиті в текстах збірки малої прози Т. Малярчук «Звірослов», повною мірою підпорядковані втіленню авторського задуму: повтори, використані в автотоворенні або у внутрішній комунікації художнього тексту, ретранслюють глибинні смисли, закладені

автором у заголовкових номінаціях, розкривають зв'язок назви ХТ і змісту твору.

Зображуючи головних героїв, автор спричинює повторне прочитання заголовка реципієнтом. Назви оповідань цієї збірки («*Gallus domesticus* (курка)», «*Limax maximus* (слизняк)») є імпліцитними експонентами основних характеристик персонажів.

Лексичний повтор, кратно використаний в авторському мовленні або комунікації персонажів, акцентуючи на певній номінації, з одного боку, детермінує її переосмислення, з іншого – «повертає» нас до заголовкової номінації як ключової. Наприклад, розглянемо фрагмент оповідання «*Limax maximus* (слизняк)»: «– *Я не тікаю. Я йду. / – Мартусю, – Анатолій Іванович зривається на розпачливу молитву, – не йди! Прошу тебе! Не лишай мене! Я так тебе кохаю! Я зробив помилку! Це від хорошого життя! Я більше ніколи... чуєш, ніколи! Я буду на руках тебе носити! / – Заспокойся. Будь мужчиною. / Анатолій Іванович зсковзує з табуретки до її ніг. Плаче. Марта Богданівна ніколи не бачила його сліз. Справжні чоловіки не плачуть. А він... Такий жалюгідний. Такий... / – Встань! Схаменися! Я не можу на це дивитися! / – **Марто! Марточко!** Я так сильно тебе люблю! Не залишай мене! / ... / – Ні!!! / Анатолій Іванович в істеричі шмигає носом. Розпухле мокре обличчя... Марта Богданівна дивиться на чоловіка, і їй не по собі. Усе це щось дуже їй нагадує. Щось жахливо неприємне. Анатолій Іванович торкається до Марти Богданівни, і його доторк – мокрий, холодний, **слизький. Слизький.** / Марту Богданівну паралізує від страшного здогаду. Вона схоплюється і так верещить, як ніколи раніше в житті: – Не торкайся мене! **СЛИМАК! СЛИМАК!**» (Т. Малярчук) [45, с. 153, 154].*

Проаналізуємо смислове навантаження комунікативних дій персонажів ґрунтовніше: подружжя філологині Марти Богданівни та фізкультурника Анатолія Івановича розлучається через зраду чоловіка. Усупереч тому, що чоловік фізично сильний і зважається мати стосунки з іншою жінкою, усе ж він

відзначається нерішучістю, байдужістю, флегматизмом і є здебільшого пристосованцем.

Комунікативні ходи адресанта (дружини) відзначаються тиском на співрозмовника. Прагматичний аналіз її мовленнєвих вчинків свідчить про їх апріорність (попередню підготованість).

Тональність голосу дружини – підвищена й спровокована діями співбесідника, спрямована на характеристику чоловіка, вираження власних почуттів і переживань.

Усі позамовні дії адресата (*«Анатолій Іванович ридає», «Анатолій Іванович в істеричі шмигає носом. Розпухле мокре обличчя...», «Анатолій Іванович торкається до Марти Богданівни, і його доторк – мокрий, холодний, слизький. Слизький»*) нагадують Марті Богданівні про її найбільший страх – слимаків.

Як показує аналіз поданого сегмента ХТ, усі КХ персонажів підпорядковані глобальній інтенції автора: наратор зображує риси характеру людей у порівнянні з основними якостями тварин. Ще одним підтвердженням цьому, як показує художній текст, є двократний повтор лексеми *«слизький»*, що набуває додаткових оцінних конотацій в автотовленні наратора.

Повторені у висловленнях персонажів та автора лексеми *«слимак»*, *«слизький»* відправляють реципієнта до заголовка тексту та сприяють реалізації авторського задуму.

Порівняємо цей приклад з кількома фрагментами художнього діалогу з іншого тексту цієї ж збірки (*«Gallus domesticus (курка)»*), у яких повтор лексем у різних трансформаціях експлікує авторську характеристику персонажів, маркує інтенцію автора, детермінуючи зв'язок авторських сентенцій з назвою художнього тексту: *«– Це непогано для начала. Багато хто пройшов через супермаркети. Але ти ж усвідомлюєш, що все життя не можеш там працювати? На рибі. / – Звичайно, не можу, – Капітоліна по-дитячому надуває губки. – Але в супермаркеті багато відділів. Можна раз у рік їх міняти для різнообразія. / – Ну ти дурна, прям як курка, Капітоліна! / – Не називай мене*

куркою, Натаха!» (Т. Малярчук) [45, с. 8], «– *Підемо легшим путем. Подумай, Капітолїна, що ти любиш робити? / Капітолїна не довго розмірковує над відповіддю: - Я люблю дивитися на себе в дзеркало і їсти «Київський» торт. / – Ну ти прям курка куркою!»* (Т. Малярчук) [45, с. 8], «– *І що ти тепер будеш робити? / – Буду допомагати людям. / – Господи, ну курка куркою! Де ти така взялася?»* (Т. Малярчук) [45, с. 26].

Двоє провінційних дівчат опиняються у столиці в пошуках роботи: одна з них влаштовується офіціанткою до нічного клубу, інша – стає продавчиною рибного відділу в супермаркеті. Зіставляючи заголовкову номінацію «*Gallus domesticus* (курка)» та образ головної героїні Капітолїни, можемо стверджувати: дівчина була певною мірою світоглядно обмеженою, тому аналогії із назвою «*Gallus domesticus* (курка)» є цілком умотивованими й виправданими. Усі її вчинки та роздуми, зображені оповідачем, свідчать про недалекість дівчини та примітивність: це й скарги на відсутність балачок від німого напарника Колі, обмірковування її життєвих цілей, наївна й дещо смішна закоханість у директора магазину.

Додатковим експонентом образотворення виступає мова персонажів (здебільшого суржикова), а також характеристики інших персонажів та самохарактеристика Капытолыни («*Яка ж вона дурна, думає він*», «*Яка ж вона дурна, думає він, дурна, але і забавна одночасно. Навіть мила*» (Альберт Романович – директор магазину), «*дєвушка, ви яка-то ненормальна!*» (покупець), «*Я дурна, а дурних грїх не обдурити*» (Капітолїна про себе)).

Взаємодія на осі «автор-реципієнт» відбувається при інтерпретації читачем задуму наратора. Адже для правильного декодування назви художнього тексту та підтексту, закладеного в ній, необхідні зусилля реципієнта.

Декодуючи авторські інтенції, читач проводить паралелі між назвою твору та образом головної героїні Капітолїни. Дистантний парадигматичний повтор лексеми «*курка*», ужитий у висловленні Натахи при інтерпретації дій та

думок подруги, виконує оцінну (з маркером «мінус») та характеризувальну функції.

Проаналізуємо інший приклад, у якому повтор лексем, використаний у персонажній комунікативній взаємодії, сприяє втіленню глобальної авторської інтенції: «– Це якщо міряти **все** функціонуванням, а не існуванням... – сказав добряче підпилий Крова. / – Що – **все**? – запитав я. / – **Життя** людської спільноти. Це з одного боку. З другого боку – **письменник**, який намагається якось змінити це **життя**. Тому **письменник** не тільки існує в культурі, а й функціонує. Функціонування – це його вплив на свідомість досить незначної верстви людей, які натискають на кнопки. / ... / – А якщо зміни у людській свідомості потім виявляються негативними у своїй катастрофічності – незворотними, з кого потім питати? З письменників чи з людей, які натискають на кнопки? – запитав я. / – Які кнопки? – перепитав Крова. / – Ну, ти хвилину тому сказав, що мета справжнього письменника – змінити свідомість людей, які натискають на кнопки, – нагадав я. / – Так... **Кнопки**... **Кнопки**... Нема вже ніяких кнопок. Забудь. Є сенсори, яким прийдуть на зміну ще тонші методи впливу. А ти про якісь **кнопки**... Одразу видно, що як письменник ти затримався в розвитку десь на шістдесятих роках минулого століття... **Кнопки**... Кому це вже цікаво у вік нанотехнологій? .../ ... / – ... **письменник** – це мембрана, камертон, особлива інстанція, яка проводить людей, які натискають на кнопки, з ери Риб в еру Водолія. / – Стривай, які **кнопки**? – запитав я. / – Ну, як це «які **кнопки**»?! – роздратувався Крова. – Ти ніби не розумієш, що є люди, які навіть не знають про їхнє існування. / – Людей чи **кнопок**? – поцікавився я. / – **Кнопки**... Мільярди людей не знають, в якому світі вони живуть, та хто ними керує. І пояснити їм щось – безнадійно. Їх можна тільки розважити або відволікти. По-справжньому щось пояснити можна лише людям із кнопками в руках. / ... / – Але чого ти хочеш?! – вигукнув Крова. – Де твої амбіції? Де іскри з-під копит? Де багряні світанки звияг людського духу? Де нова людина? Де вартові прекрасних епох? **Ілон Маск!**

Ілон Маск!.. / – Нова людина, яка натискає на кнопки?...» (А. Бондар) [8, с. 46–49].

Авторська інтенція в поданому фрагменті художнього тексту експлікована в комунікативній взаємодії персонажів. Обоє письменників зустрічаються на фестивалі. Здавалось би, дискусія двох підпилих чоловіків стосується досить ефемерних, на перший погляд, речей. Проте у висловленнях героїв чітко закладено художнє бачення світу автором, подано змістово-концептуальну інформацію як індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами.

Інтеракція побудована в комунікативній формі «запитань – відповідей». Одним з основних лінгвістичних засобів такого типу мовленнєвої взаємодії є, на нашу думку, лексичний повтор. Простежимо: основний семантичний зміст повідомлення в репліках наратора закладено у прийомі повторення однієї з ключових лексем з репліки співрозмовника (наприклад, «*З письменників чи з людей, які натискають на кнопки? – запитав я. / – Які кнопки? – перепитав Крова.*» / – *Ти ніби не розумієш, що є люди, які навіть не знають про їхнє існування. / – Людей чи **кнопок?** – поцікавився я. / – **Кнопки...**»). Таких зразків повторів у поданому сегменті більшість. Проте в цьому фрагменті художнього діалогу є й лексичні редуплікації, ужиті у висловленнях одного персонажа (Крови або оповідача-учасника фестивалю), які, на наше переконання, сприяють втіленню актуалізаційної функції (виокремлення найважливішого для наратора). Повторюючись у власному висловленні, мовець додатково акцентує на певних лексемах, провокуючи повторне їх прочитання та переосмислення.*

Розглянемо семантику та смислове навантаження кожного з повторів більш детально:

- повтор лексеми «*все*» з питальною тональністю в реагуювальній репліці наратора є виразником квестивної комунікативної тактики (персонаж не розуміє, про що йде мова, тому спершу філософські міркування Крови є незрозумілими для співрозмовника);

- редуплікація лексеми *«життя»* у висловленні реагента на комунікативний запит (Крови), з одного боку, є когезійно-когерентним засобом, оскільки пов'язує між собою два висловлення за змістом та формально, з іншого – повтор поданого слова з синтаксичним поширенням сприяє наповненню сигніфікативного (змістового) плану художнього тексту;

- словоповтор *«письменник»* в аспекті саморефлексії в цьому ж висловленні розкриває бачення мовцем (а отже, і самим автором художнього тексту) проблеми співвідношення і взаємозв'язку митця та суспільства, ідеї служіння митця народові, проблеми творення генієм повноти й цілісності національного буття;

- амбівалентність семантики повтору лексеми *«кнопки»* в комунікативних ходах і адресанта, й адресата є репрезентантом індивідуально-авторського розуміння ролі влади у взаємодії митця й суспільства, виразником чіткої світоглядної парадигми. Прагматично цей повтор вимагає високого перлокутивного ефекту: *«незначна верства людей, які натискають на кнопки»* – це владні структури, які мають безпосередній і найбільший вплив на якість життя соціуму *«людей, які навіть не знають про їхнє існування»*.

Зазначимо, що розширенню семантичного простору художнього тексту сприяють також повтори синтаксем (підкреслено), виокремлені в поданому фрагменті комунікативної взаємодії персонажів: *«вплив на свідомість досить незначної верстви людей, які натискають на кнопки»*, *«людей, які натискають на кнопки»*.

Асоціативно-метафорична образність та смислове наповнення лексичних сполучень *«нова людина»* та *«Ілон Маск»* дають змогу авторові конструювати вторинну дійсність, з одного боку (нова людина – це та, що розставить нові пріоритети, допоможе налагодити взаємозв'язок *«людей, які натискають на кнопки»* і *«людей, які не знають про їхнє існування»*, тим самим сприятиме руху суспільства вперед), з іншого, – моделюють відношення автора художнього тексту до сучасності (семантична редуплікація *«Ілон Маск»*).

Таким чином, наявні в поданому сегменті комунікативної взаємодії словоповтори *«все»*, *«письменник»*, *«життя»*, *«кнопки»* та виокремлені семантичні й синтаксичні редуплікації сприяють втіленню авторської інтенції, розкриттю проблемно-тематичної канви художнього тексту, інтерпретації поглядів автора на такі важливі проблеми як «митець і суспільство», «митець і влада». Аналіз редуплікованих лексем доводить, що прийом повторення, неодноразово застосований автором в одному висловленні або в різних висловленнях персонажів, сприяє кодуванню змістово-фактуальної інформації, розширенню семантичного простору художнього тексту, створенню певних надтекстових моделей та є експлікатором авторського типу образного мислення. Повтор лексем як маніфестант ідіостилю автора сприяє пізнанню реципієнтом загальної ідеї художнього тексту як єдності окремих смислів.

Матеріал дослідження дає підстави стверджувати: різні типи повторів лексем в інтеграції з повторами синтаксем, використані в мовленні оповідача та інтерсуб'єктній комунікативній взаємодії персонажів, є важливими у процесі кодування глобальної інтенції автора художнього тексту загалом і персонажних комунікативних намірів зокрема, а також сприяють вираженню проблематики твору, окресленню тематичних ліній та розумінню глибинних пластів змісту. Про втілення ЛП комунікативних інтенцій мовців йтиметься в наступному підрозділі.

3.1.2 Повтор лексичних одиниць як вербалізатор мовленнєвих намірів персонажів у досліджуваних художніх текстах

Сучасна парадигма аналізу лінгвістичних явищ великою мірою проєктує увагу вчених на дослідження комунікації, зокрема прагматичних характеристик мовленнєвих актів.

Прикметним у цьому ключі є аналіз способів і засобів експлікації комунікативного наміру як важливого превербального компонента мовленнєвої взаємодії учасників спілкування.

Сьогодні дослідниками всебічно інтерпретовано поняття «комунікативна інтенція» (Л. Безугла [10; 11], Н. Формановська [188; 189], С. Шабат-Савка [200; 201]), розкрито характер намірів учасників інтерактивної взаємодії у зв'язку з комунікативними та прагматичними характеристиками мовленнєвого акту (Ю. Антонова [2], Г. Габрайська [216], І. Прокоп [223]), диференційовано види інтенцій у сфері суб'єктно-адресатних відношень комунікативних партнерів (Ф. Бацевич [7], О. Гнатковська [45], О. Почепцов [146]), проте мовознавцями ще не достатньо проаналізовано особливості вербалізації інтенції у мовленні.

Для кращого розуміння інтенцій персонажів та їх значення у втіленні авторського задуму необхідне розуміння поняття комунікативної інтенції загалом. Розглянемо його більш детально.

У сучасній лінгвістиці комунікативну інтенцію диференціюють у контексті: ситуації мовлення, мовленнєвого впливу та взаємодії основних учасників спілкування, способів і засобів вираження [201, с. 107]. Розглянемо окремі визначення поняття інтенції, наявні в мовознавчій літературі. Так, за Ф. Бацевичем, комунікативна інтенція – це осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення [7, с. 130]. С. Шабат-Савка інтерпретує інтенцію як амбівалентну антропозорієнтовану категорію, яка репрезентує інтенційні потреби мовця [201, с. 105], при цьому дослідниця наголошує, що перехід від інтенційного стану до мовленнєвого акту відбувається через вибір релевантного засобу вираження конкретного інтенційного стану [200, с. 27], тобто в інтенції виразно есплікується план змісту (інтенційні потреби мовця) та план мовної репрезентації [200, с. 63].

Схожої думки дотримуються й інші дослідники (Л. Безугла [10; 11], Н. Формановська [188; 189]). Порівняймо: інтенція має важливе значення у втіленні когнітивного сценарію певного комунікативного акту, таким способом вона зумовлює добір лінгвістичних засобів для репрезентації мовленнєвого повідомлення [10]. Мовленнєва інтенція – це намір виконати певну позамовну

дію за сприяння мови – мовлення, тобто прагнення реалізувати мовленнєву дію в інтеракції, шляхом взаємодії з партнером [188, с. 109]. Бачимо, що всі наведені дефініції більшою чи меншою мірою акцентують на ролі лінгвістичних засобів в експлікації інтенції як важливого компонента успішної інтерсуб'єктної взаємодії. Інтенційність поєднує конкретне значення та окремі смислові відтінки і є важливою у смислопородженні висловлень та активізації імпліцитних компонентів змісту [71, с. 267].

Зазначимо також, що, інтерпретуючи поняття комунікативного наміру з погляду трикомпонентної структури мовленнєвого акту (іллокуція, локуція, перлокуція), дослідники (Г. Габрайска [216], Г. Осіка [226], Е. Медніков [121], І. Прокоп [223], І. Стернін [196]) акцентують і на інших особливостях цього явища, частково або повністю ототожнюючи поняття інтенції та іллокутивної мети висловлення. Простежимо: інтенція – «психічний і когнітивний конструкт», який ґрунтується на певному мотиві і окреслюється метою, як задум мовця, що володіє вольовою установкою [121, с. 190]. Польські вчені І. Прокоп та Г. Габрайска визначають іллокуцію як кодовану інтенцію [216, с. 42], при цьому зауважуючи, що іллокуційні акти як один зі складників мовленнєвого акту інформують адресата про інтенції адресанта [216, с. 42], а сам мовленнєвий акт – центральний складник міжперсональної комунікації – завжди наснажений значенням та інтенцією [168, с. 41]. Г. Осіка доводить, що іллокутивним актом є інтенція, перлокуція стосується дій адресата, локуція – інструментарію [226, с. 182]. Як засвідчує матеріал дослідження, поняття інтенції та іллокуції варто би диференціювати. У цьому дослідженні інтенцію визначаємо як намір учасників комунікативної взаємодії, який сигналізує про мету висловлення та способи й засоби її реалізації, а іллокуцію інтерпретуємо як безпосереднє втілення інтенції у комунікативному акті. Таким чином, поняття іллокуції може бути тотожним тільки з актомовленнєвими інтенціями, про що йтиметься далі.

Прагматика інтенції знайшла своє відображення і в типологічній диференціації. З-поміж наявних у сучасній лінгвістиці класифікацій

комунікативних намірів у нашій роботі послуговуватимемося типологіями, в основу яких закладено семантичний принцип (Ю. Антонова [2], О. Гнатковська [45]) та принцип прагматико-часової реалізації комунікативного акту (Ф. Бацевич [7; 8], Г. Почепцов [145], О. Почепцов [146]). Розглянемо кожну з них детальніше.

Залежно від часу реалізації мовленнєвого акту інтенції поділяють на актомовленнєві (наміри мовця, які втілюються під час побудови мовленнєвого акту) та постактомовленнєві (виникають після побудови комунікативного акту) [7, с. 131], або вихідні (початкова ціль) та кінцеві [146, с. 75]. При цьому в більшості випадків, як зазначає О. Почепцов, мовленнєва дія та мета, що нею реалізується, виступають лише етапом на шляху до досягнення головної мети мовця [146, с. 75]. Вихідна інтенція завжди підпорядковується кінцевій, вона є лише засобом реалізації кінцевої інтенції [146, с. 80]. Зауважимо також, що мовленнєвий намір має тенденцію змінюватися навіть у ході окремого висловлення: автор будує своє мовлення, одночасно інтерпретуючи його та вносячи корективи в тактичне втілення стратегічного задуму. Таким чином, вербалізована інтенція не завжди тотожна вихідній, що пояснюється необхідністю постійного вибору мовцем лінгвістичних засобів її реалізації і дотримання ряду прагматичних обмежень [2].

Розглянемо класифікації інтенцій, які ґрунтуються на семантичному принципі: шляхом аналізу перформативних формул у глибинній структурі «Я-висловлень» англomовного художнього дискурсу О. Гнатковська виділяє 22 види інтенцій, зокрема – повідомлення (наративну, експлікативну, уточнення, репрезентативну, нагадування, резюмування, підтвердження, заперечення, докору), асертивну (згоди, відмови), супозитивну, промісивну, менасивну, передбачення, пропозиції, вимоги, реквестивну, поради, подяки, вибачення [45, с. 4]. Досліджуючи інтенцію у зв'язку з комунікативно-прагматичними особливостями мовленнєвого акту, схожу класифікацію пропонує Ю. Антонова, яка виокремлює інтенції інформативного, спонукального, емоційно-оцінного та контактного типів [2]. Матеріал нашого дослідження дає

змогу висловити припущення про те, що повтор лексем, виокремлений у блоках стратегічно-тактичної взаємодії персонажів, насамперед виступає засобом експлікації наративної, експлікативної, уточнювальної та реквестивної інтенцій, а також однаковою мірою необхідний для вербалізації як актомовленнєвих, так і постакутомовленнєвих інформативних, спонукальних та контактних намірів учасників спілкування [182]. У роботі виокремлюємо інтенції відповідно до часу реалізації комунікативного акту, у комплексі яких виділятимемо їх семантичні підтипи за втілюваним наміром. Розглянемо кожен з них:

- актомовленнєві (вихідні) інтенції адресанта: *«Не обертаючись і протискуючи крізь схожі на гавкіт схлипи слова, Чіта сказав: – Я – не такий, як усі... Я – горбатий... / Обережно я підступив до Павки, поклав долоні йому на плече, щоб вони перестали здригатися: – Не плач, не плач, – промовив я, відчуючи, як у грудях загусає важкий клубок. – Ну не будеш ти шофером. Хіба всім шоферами бути? Я ось зовсім не хочу шофером»* (Г. Шкляр) [12, с. 346]. Емоційна наснаженість зображеної комунікативної ситуації детермінує накладання двократних лексичних повторів у комунікативних ходах як адресанта (повтор дейктива «я – я»), так і адресата (редуплікація імператива «не плач»). Акутомовленнєва інтенція адресанта частково закладена повтором займенника «я», який разом із аксіологічно маркованим висловленням «не такий, як усі», «горбатий», експлікує намір констатації факту. Глибше розуміння тексту виводить нас на імпліцитну площину: інтенцію адресанта маркуємо як бажальну (своїм комунікативним ходом Чіта (Павка) втілює власний мовленнєвий намір, прагнучи, щоб його пожаліли через зовнішню ваду). Здійснений аналіз тексту дає підстави стверджувати: комунікативні (вербальні та позавербальні) дії адресанта (знижена тональність голосу («протискуючи крізь схожі на гавкіт схлипи слова»), відсутність візуального контакту («не обертаючись»), використання лексичного повтору, емоційне тло комунікативної ситуації, паузи між фразами) є основними показниками формування намірів реципієнта. Його прагматичне налаштування безпосередньо спроектоване на взаємодію з адресантом і, таким чином, на

продукування високого ступеня перлокутивного ефекту. Контактний лексичний повтор *«не плач»* у поданій діалогічній єдності експлікує явну комунікативну мету персонажа-оповідача – заспокоїти друга, втішити його. Це підтверджується й невербальними діями персонажа (*«обережно я підступив до Павки, поклав долоні йому на плече»*), відповідною тональністю його голосу (*«промовив я, відчуючи, як у грудях загусає важкий клубок»*). Можемо констатувати, що мовленнєво-поведінковий акт адресата характеризується частковою ригідністю (труднощами в комунікативному акті), оскільки, як бачимо, внутрішні переживання героя напластовуються на продукований комунікативний хід: надто хвилюючись за друга та намагаючись його заспокоїти, оповідач, ніби не знайшовши потрібних слів, повторює майже одне і те ж (парадигматичний повтор лексеми *«шофер»*): *«Ну не будеш ти шофером. Хіба всім шоферами бути? Я ось зовсім не хочу шофером»*. Таким чином, детерміновані обставинами (переживаннями комуніканта) часткові комунікативні збої у спілкуванні безпосередньо реалізуються лексичним повтором. Повтор, використаний у згаданому вище художньому тексті, реалізує взаємну адресантно-адресатну інтенційну спрямованість, а також при цьому є виразником ригідного комунікативного типу у спілкуванні.

Розглянемо інший приклад з цього художнього тексту, у якому реалізується детермінована комунікативними діями адресанта актомовленнєва адресатна інтенція, що демонструє низький ступінь перлокутивного ефекту: *«– Я скоро помру. / – Що ти говориш? / – злякався я. / – ... Я чув, як лікар казав мамі в снігах, що скоро я помру. / – Помовч! – крикнув я. / – Я помру, – байдуже, мов про щось буденне, промовив Павка і додав: – Бо кому я треба? На світі повинні жити люди без горбів...»* (Г. Шкляр) [12, с. 350]. З попередньої комунікативної ситуації відомо, що оповідач намагається будь-яким способом заспокоїти та втішити друга, проте, як бачимо з наведеної діалогічної єдності, песимістичне налаштування та агресивна песимістична тональність голосу Павки провокує збій у спілкуванні та інцидент як початкову стадію конфлікту.

Вербальним засобом втілення вищесказаних елементів комунікативної взаємодії є синтаксичний повтор *«я помру»*.

Порівняймо: *«– Я ж пояснив, що не знаю, хто ти така, Іро, чи як там тебе, зрозумій, не знаю, і знати не хочу»*. (Л. Денисенко) [17, с. 36]. Для кращого розуміння превербальних намірів персонажів-учасників спілкування розглянемо ширший контекст: провідниця вагона палко закохалась у пасажирів. І, як їй здалося, теж сподобалась незнайомцеві. Проте при наступній зустрічі чоловік не впізнає Іру, більше того, її почуття настільки його дратують, що Сергій будь-яким способом виявляє негативне ставлення до дівчини. Експліцитно повтор лексем *«не знаю»* в поданому тексті маркує актомовленнєву наративну інтенцію, що втілюється комунікативною тактикою пояснення. Проте декодування імпліцитного значення, закладеного у висловленні, доводить, що редуплікація є виразником іще одного наміру комуніканта – своїми діями персонаж намагається відштовхнути від себе закохану дівчину, даючи зрозуміти, що вона йому не потрібна. Отже, лексичний повтор, наявний у цьому сегменті художнього тексту, є експонентом як прямої, так і латентної інтенцій адресанта.

Проаналізуємо фрагмент тексту, у якому повтор вокатива репрезентує актомовленнєву інтенцію докору: *«– Тату, тату, – сумно подивилася, як лютує за вікном завірюха, – ти можеш купувати дорогі автомобілі і найняти актора Сашу, але навіть ти не зможеш відкупити мене від смерті»* (В. Даниленко) [16, с. 40]. Розуміючи, що його дитина помирає, батько будь-яким способом намагається втішити важкохвору доньку. Організувавши для неї бал, чоловік наймає актора Сашу з надією, що той розрадить дівчину. Проте хлопець, відпрацювавши добре оплачений вечір, при наступній зустрічі з дівчиною відвертається від неї, кажучи, що спілкувався лише через гроші. Монолог, поданий вище, засвідчує: іллокутивна мета мовця (доньки) – виразити незадоволення діями співрозмовника. Незважаючи на докладені батьком зусилля для порятунку доньки, його вдавання до брехні стають причиною розчарування. Таким чином, контактний простий повтор лексеми

«**тату, тату**», що маркує звертання до учасника комунікативного акту, є ревілентом актомовленнєвої інтенції докору. Матеріал дослідження підтверджує: повтор лексем, наявний у сучасній малій прозі, великою мірою спроможний вербалізувати актомовленнєві інтенції учасників спілкування.

• **постактомовленнєві інтенції:** «– *Може, й ти був тоді на цегельні, як вони з тим малим гранату **знайшли**?* / – *То, власне, ми з ним **обоє і знайшли**,* – *сказав я з такою втіхою в голосі, аж він (батько Міська) сполохано глянув на мене.* – *Пробачте, я нехотючи зрадив... бо ви мене згадали...* / – *То це ти був із ним?* / – *Так, я. Ми **обоє знайшли** ту гранату.* / – *І ви з ним її викопали?* / – **Так.** / – *А потім обклали дровами й підпалили?* / – **Так.** / – **Обоє?** / – **Так.** *Нас тільки двоє й було.* / – *І коли вона вибухнула, ви **були разом**?* / – **Були разом.**» (Ю. Винничук) [32, с. 45]. Граючись на закинутому за селом заводі, двоє хлопчиків – Місько та Юрко – знаходять гранату, від вибуху якої один із них гине. Зображена в цьому тексті комунікативна ситуація із ретроспективною прагматичною спрямованістю відзначається використанням як дистантних простих, так і контактних розширених лексичних повторів та повторів синтаксем, важливих у втіленні намірів учасників спілкування. Зупинимося на вербалізації інтенцій персонажа детальніше: іллокутивна мета Міськового батька – дізнатися правду про смерть сина від очевидця трагедії – реалізується використанням повторюваних лексем з квестивним (питальним) інтенційним зарядом («**обоє?**», «**були разом?**»). Зазначимо, що комунікативний намір батька уже певною мірою зреалізований, оскільки йому відомо чимало деталей інциденту, він точно відтворює послідовність подій, і запитання чоловіка, швидше, спрямовані на уточнення та підтвердження, аніж на запит інформації (постактомовленнєва інтенція). Таким чином, експліцитно інтенція адресанта квестивна, означена високим ступенем перлокутивного ефекту. Можемо стверджувати, що повтор лексем, наявний у цьому діалозі, є виразником постактомовленнєвої кінцевої інтенції підтвердження уже відомої інформації. Дистантний повтор лексеми «**знайшли**» в реагувальному комунікативному ході персонажа, з одного боку, є виразником комунікативної тактики підтвердження

інформації, перлокутивним ревілентом запиту, з іншого – разом з позитивною тональністю (*«сказав я з такою втіхою в голосі»*), недоречною для реалізації поданої інтенції, часткового комунікативного шуму. Комунікативний шум, що виник унаслідок нехарактерного позитивного інтонування відповіді хлопцем, нівелюється використанням комунікативної тактики ввічливості та поясненням власних дій (*«я нехотючи зрадив... бо ви мене згадали»*).

Проаналізуємо й інші типи повторів у наведеному тексті: розширений дистантний повтор, використаний у першому і другому адресантному комунікативному ході персонажа (*«ти був»* і *«ти був із ним»*) інтенційно спроектований на уточнення вже відомої інформації. Повтор лексеми *«обоє»* з подальшою трансформацією в синонімічну змінну *«разом»* у репліці батька в сукупності з питальною інтонацією маркує експліцитний намір запиту, реалізований комунікативною тактикою перепитування, проте, як уже було сказано, імпліцитно в аналізованому повторі закладено бажання з'ясувати обставини смерті сина, можливо, звинуватити друга в трагедії, переконатися, що не Місько винен у власній загибелі. Отже, лексичний повтор є виразником постакутовленнєвих різнотипних за семантикою (запиту інформації, підтвердження, уточнення) адресантних інтенцій.

Розглянемо приклад, де інтенція втілюється парадигматичним повтором (повтор слів різної частиномовної належності): *«– Мене ще бабуся моя навчила. / – Чому ж ви мене навчили? – з докором запитала дочка. / – Боялася, що маленька була, дурненька. Десь проговоришся, що мама вчителька вчить молитися, і кінець моїй педагогічній кар'єрі»* (М. Кульбовський) [2, с. 177]. Тематично зображена комунікативна ситуація стосується суспільних умов минулого століття із всебічною політичною пропагандою, контролем громадського життя та заборонаю релігії зокрема. Побойуючись переслідувань та звільнення, мати виховує доньку в цілковито соціалістичному дусі. І вже на старості, почуваючи, що безнадійно хвора, жінка вирішує висповідатися, чим неабияк дивує дівчину: адже розмов стосовно релігії в домі свого часу не було. Розглянемо подану комунікативну ситуацію детальніше: іллокутивна мета

мовця-продуцента першого комунікативного ходу полягає в інтерпретації власних дій, що й репрезентовано в ініціювальній репліці. Адресатна постакомовленнєва інтенція, підкріплена авторським маркером («з докором запитала дочка») в реагувальному комунікативному ході, втілює докір: у формі квестива донька висловлює своє обурення з приводу матиного вчинку. Парадигматичний повтор лексеми «*навчили*», використаний у репліці адресата, таким чином, є допоміжним засобом втілення постакомовленнєвої інтенції докору й безпосереднім ревілентом запиту.

Бачимо, що повтор лексем, наявний у стратегічно-тактичних блоках персонажної комунікативної взаємодії, є релевантним засобом вираження інтенцій учасників спілкування, відповідно диференційованих за семантикою (повідомлення, асертивну, супозитивну, промісивну, менасивну, передбачення, пропозиції, вимоги, реквестивну, поради, подяки, вибачення та ін.) і відносно часових характеристик комунікативного акту (актомовленнєві та постакомовленнєві). Матеріал дослідження показує: з погляду семантичної варіативності лексичні повтори найбільш продуктивно експлікують асертивні, наративні та реквестивні комунікативні інтенції. Стосовно комунікативного акту ітерації однаковою мірою виявляють здатність до вираження комунікативних намірів, які виникають і реалізується безпосередньо з інтерактивною взаємодією (актомовленнєві, які співвідносимо з іллокутивною метою) та з'являються після завершення процесу спілкування з настанням чи ненастанням бажаного перлокутивного ефекту (постакомовленнєві). У процесі комунікативної взаємодії важливим є розкриття тактико-стратегічної програми мовців. Про роль лексичного повтору у її втіленні мова йтиме далі.

3.2 Лексичний повтор у тактико-стратегічному процесі міжперсонажної комунікативної взаємодії в художньому тексті

Поряд з інтерпретацією лексичного повтору як конструктивного елемента діалогу (Н. Шведова [203]); засобу створення ритмомелодики (ритму і

ретардації) у малій прозі (І. Жагаляк [65]), її ідейно-формальної ритмізації (С. Абрамович [1], О. Коваль [90], Н. Кожевнікова [95], М. Чікарьова [1]); художнього увиразнення, експресивізації, характеристичності особи, емотивної семантики (Л. Мельник [120], О. Смолинюк [158], І. Безпечний [9]), лексичні редуплікації кваліфікують також як засіб мовної маніпуляції (Г. Габрайська [216]) та реалізатор комунікативних стратегій і тактик мовців (Р. Боднар [20]).

При проекції дослідження редуплікованих номінацій на комунікативно-прагматичну площину деякі мовознавці (І. Соколова [159]) зауважують, що повтор впливає на втілення прагматичної настанови учасника спілкування, і пропонують аналізувати повторювані одиниці на фоно-морфологічному та лексико-синтаксичному рівнях [159]. Вважаємо подані твердження виправданими, оскільки лексичний повтор, як показує матеріал нашого дослідження, бере безпосередню участь у процесі тактико-стратегічної взаємодії персонажів.

Для розв'язання задекларованих у дисертації завдань важливим є підхід до інтерпретації повтору лексем у діалогічному мовленні. З такого погляду, повторна – це побудована за правилами розмовного мовлення друга і тому синтаксично несамоствійна репліка, що входить у складне утворення (діалогічну єдність) і має своєю основою елементи словесної будови першої репліки та підпорядковується її формі [203, с. 283].

Варто зауважити, що аналіз особливостей функціонування лексичного повтору в діалогічному мовленні засвідчив одну суттєву різницю між повтором власної репліки і репліки співрозмовника. Тоді як кількарразове повторення якоїсь частини власного висловлення спрямоване на підвищення ефективності висловлення, повтор слів із репліки співрозмовника часто є вираженням емоційної незгоди, що супроводжується емоційними модальними конотаціями (здивування, обурення, іронія тощо) [158, с. 274].

Повторні номінації функціонують як вагомі складники діалогічних єдностей і виявляють себе домінантами стратегічно-тактичної взаємодії

комунікантів. Тому розглянемо детальніше трактування мовознавцями мовленнєвих стратегій і тактик. Комунікативні стратегії (КС) інтерпретують як:

- каталізатор семантико-прагматичної прогресії тексту (О. Криницька [105]);
- тип комунікативної поведінки, що співвідноситься з адресантно-адресатними інтенціями (В. Кашкін [83], О. Романов [151]);
- прогностичне уявлення послідовності мовленнєвих вчинків (В. Борисов [212], О. Іссерс [81]).

Частина мовознавців сходиться на співвіднесенні КС і комунікативної тактики (КТ) як роду і виду, частини і цілого, причому розглядають КТ як сукупність практичних ходів, лінії мовленнєвої поведінки в реальному процесі мовленнєвої взаємодії [151, с. 88], конкретне мовленнєве втілення стратегії.

Зупинимось детальніше на деяких дефініціях поняття «комунікативна стратегія». КС – це частина комунікативної поведінки чи комунікативної взаємодії, у якій серія різних вербальних і невербальних засобів використовується для досягнення визначеної комунікативної цілі [83]. Схоже визначення подає і О. Романов, на думку якого, КС – це тип поведінки одного з партнерів у ситуації діалогічного спілкування, який зумовлюється і співвідноситься з планом досягнення глобальної і локальних комунікативних цілей у рамках типового сценарію функціонально-семантичної репрезентації інтеракційного типу [151, с. 88].

Підхід до визначення стратегій Т. Янко ґрунтується на теоріях актуального членування і комунікативної структури висловлення: «Комунікативна стратегія адресанта складається з вибору комунікативних намірів, розподілу квантів інформації на комунікативні складники й вибору порядку чергування комунікативних складників у реченні» [208, с. 34].

Дещо по-іншому підходить до трактування КС Н. Печко: КС – когнітивна модель побудови дискурсу у відповідності з інтендованими мовленнєвими намірами [142, с. 478].

Володіння комунікативними стратегіями і тактиками входить у прагматичну компетенцію адресанта: чим компетентніший він у мові й мовленні, у застосуванні правил і постулатів спілкування, тим різноманітніші та гнучкіші його стратегії і тактики і тим успішніше він досягає своїх цілей [145], [189, с. 72].

Таким чином, **КС** розуміємо як підготоване глобальне комунікативне завдання, необхідне для розгортання комунікації шляхом взаємодії чи конфронтації з адресатом [185].

КТ — це сукупність конкретних мовленнєвих вчинків, спрямованих на втілення комунікативної стратегії мовця на певному етапі комунікативної взаємодії [185].

Матеріал нашого дослідження засвідчує: повтори номінацій у висловленнях інтерактантів сприяють втіленню та ідентифікації підготованих та ситуативно зумовлених, експліцитних та імпліцитних, кооперативних та конфронтаційних комунікативних стратегій тактик.

Пропоновані для аналізу фрагменти художніх текстів будемо розглядати в аспекті коопераційного чи конфронтаційного спрямування мовленнєвої взаємодії персонажів. Опозиції експліцитності / імпліцитності, підготованості / ситуативної зумовленості тактико-стратегічної програми мовців аналізуватимемо у ключі взаємодії чи конфлікту мовців. Розглянемо детальніше особливості вербалізації КС і КТ повтором лексем:

• **КС і КТ коопераційного спрямування:**

Наведемо приклад використання лексичного повтору для вираження кооперативної комунікативної стратегії: *«До вечора, говорять мені, **не запізнюйтесь**, має бути багато людей, ... але, будь ласка, **не запізнюйтесь**, повторюють мені»* (С. Жадан) [23, с. 73]. Використання повтору *«не запізнюйтесь»* у фрагменті оповідання сприяє маніфестації комунікативної тактики прохання. Крім цього, у поданому уривку повтор лексем виконує ще й характеротвірну функцію — вказує на рису характеру персонажа — непунктуальність, схильність до спізнень.

Проаналізуємо більший за обсягом фрагмент діалогічної комунікативної взаємодії персонажів конформаційного спрямування: *«– А слова втілені – ні, – закінчив думку граф. – Якщо дібрати слово правильно, то воно одне-однісіньке може промовити людині стільки, скільки та не розчула впродовж багатьох років серед тисяч слів. Серед найпоширеніших слів, які виготовляють у словописнях, є, звісно, «ЛЮБЛЮ», «ВИБАЧ», «ДЯКУЮ». / ... / Часом я натрапляв також на такі слова, як «СМАК», «НУМО», «ГОДІ», «ПИСЬМО», «КРАСУНЯ», «МОЛОДЕЦЬ». / – «СМАК»? – здивувалася мама. / – Це був комплімент людині, яка мала чудовий кулінарний хист. «НУМО» – то підбадьорення від дружини, яка завжди вірила у свого чоловіка. А «ГОДІ» – образа, відчай, прохання не жити так, як жили багато років» (М. Прохасько) [60, с. 37].* У графстві функціонує казкова майстерня-словописня, де виготовляють слова, здатні змінювати людські долі. Проаналізуємо повтор лексем у ключі експлікації ним комунікативних стратегій і тактик персонажів. Поданий зразок мовленнєвої взаємодії кооперативного типу. Редуплікації слів, використані в комунікативних ходах мовців, графічно виділені, таким способом автор закладає в цих лексемах глибший смисл, оскільки додаткова їх візуалізація детермінує повторне прочитання та переосмислення.

Повтор лексеми **«СМАК»** у висловленні адресата (мами) експлікує комунікативну тактику перепитування і є маркером додаткових модальних конотацій (співрозмовниця здивована від почутого). Редуплікації лексем **«НУМО»** і **«ГОДІ»** в репліках адресанта свідчить про втілення комунікативної тактики інтерпретації попередньо висловленого: граф пояснює дивні, на перший погляд, замовлення слів.

Розглянемо ще приклад, де лексичні повтори, кратно використані в мовленні персонажів, втілюють комунікативні тактики конформаційного спрямування: *«Петриха з надією і недовірою прислухалася: – Вже **не чути**. / – **Не чути**, мамко, **не чути**, – заспокійливо сказала Васюта. / Стояла коло ліжка і пестила мамине плече. / – Аби ти знала, – таємничо заговорила Петриха, – **його приносять** молоді лейтенанти. / – Кого, мамко? / – **Його**, – показала на*

стелю. – **Приносять** і кажуть десь захвати. Показують, де натиснути... / – Васюта завмерла. / – Він такий був там, на стриху, маленький, а здавалося, що хату притис. Але сидів тихонько, не то що тепер!» (В. Портяк) [59, с. 40]. Для розуміння поданого фрагмента міжперсонажної комунікативної взаємодії розглянемо ширший контекст: свого часу за упівського руху Петриха втратила чоловіка. Два роки тому їй почав вчуватися вдома хованець. Під час візиту чоловікового побратима «Арсена» (Михайла) старій Городенчучці постають перед очима усі страшні події тих днів: і вбивство чоловіка на порозі хати, і численні обшуки їхньої оселі, і страх за малих дітей.

У поданому художньому діалозі лексичний повтор, використаний спершу у висловленні адресанта, а згодом редуплікований у КХ адресата, є безпосереднім ревілентом комунікативних тактик персонажів коопераційного спрямування. Розглянемо їх більш детально. Сумісно повторене в мовленні доньки сполучення автосемантичної та синсемантичної лексем **«не чути»** є маркером КТ констатації факту з бажаним перлокутивним ефектом розради співрозмовника: Васюта намагається заспокоїти матір. Проаналізуємо інтеракцію далі. Перехоплення комунікативного ходу донькою (квестив *«Кого, мамцю?»*) стимулює використання повтору лексеми **«його»** в розірваному висловленні продуцента комунікативного повідомлення (матері). Друге – повторне використання зазначеної лексеми засвідчує вказівку на денотат (предмет мовлення). Додатком експонентом є невербальні дії мовця: Петриха показує на стелю – місце, де, на її думку, перебуває хованець.

Поєднуючи дві частини репліки героїні, редуплікація лексеми **«приносять»** сприяє втіленню зв'язності висловлення, таким чином, цей повтор експлікує когезійно-когерентну функцію. Окрім того, повтор перформатива **«приносять»** з ретроспекцією в минуле маркує репрезентативну КТ.

Як скріп художнього мовлення, лексичний повтор, використаний у КХ персонажів, відіграє важливу роль у вербалізації стратегічно-тактичної програми мовців, додатково актуалізуючись у міжперсонажній інтеракції,

повторювані лексеми сприяють правильному декодуванню інтенцій мовця приймачем комунікативного повідомлення. Порівняймо: «– *Тому що це і є Сергій.* / *Вона зблідла.* / – *Сергій? Сергій?.. Це не той.* / – *Не той?* / – *Ні*» (Л. Денисенко) [17, с. 44]. Ініціальна комунікативна стратегія героїні (Ірини) – застерегти провідницю від неприємних спогадів – руйнується стратегічною лінією комунікативного партнера (провідниці). Повтор лексеми «*Сергій? Сергій?*», який супроводжується власною відповіддю-запереченням «*це не той*», з ретроспективним потенціалом (провідниця згадала чоловіка) маркує експліцитну комунікативну стратегію запиту. Важливим показником як стратегічної лінії застереження, так і ретроспекції є невербаліка, зміна фізіологічного стану героїні – «*вона зблідла*», а отже, ці спогади для неї й досі важливі; репліка-стимул справила очікуваний перлокутивний ефект. Афективний повтор у репліці-реакції «*Не той?*» експлікує стратегічні вектори здивування і перепитування (оскільки є дублюванням самовідповіді провідниці). Варто зауважити, що формальна взаємодія персонажів у річищі «питання-відповідь» динамізує текст у плані його розгортання, забезпечує рух наративних ліній. Репліка-стимул зазвичай містить тему висловлення, а репліка-реакція – рему. Таким чином, під час рецепції художнього тексту відбувається напластування рематичних компонентів, тотожне виокремленій з погляду структури складників КС із суперпозицією реми [105, с. 381].

Розглянемо ще один приклад: «*А він, відсторонюючись далі, вигукнув зненацька, мов плесканкою плеснув: – П'ять п'ятірок ... / І відразу ж спохватившись, знову вдарив тим вигуком, як у долоні: – П'ять п'ятірок, ще й п'ятірка транспортних – і голубка твоя. Хіба не варта?!.. / – Варта, варта, – не торгувався я , прагнучи запопасти її в свої руки чи хоч би дотику з нею...*» (Є. Концевич) [12, с. 101]. Повтор лексичного сполучення «*п'ять п'ятірок*» у поданому тексті екстраполює персонажну КТ констатації із маніпулятивним зарядом. Послаблений контроль комунікативних дій покупця детермінує напластування комунікативних тактик продавця: прямої відповіді («*п'ять п'ятірок*»), заохочення («*і голубка твоя*»), риторичного запиту («*хіба не*

варта?!»). Декодування адресантом інтенційного вектора спричинює бажаний перлокутивний ефект – продавець розуміє, наскільки бажаною для чоловіка є голубка (*«прагнучи запопасти її в свої руки чи хоч би дотику з нею»*). Повтор лексем **«варта, варта»** маркує тактичну лінію адресата – явної згоди зі співрозмовником.

Матеріал дослідження показує: будучи виразником КТ персонажів, лексичний повтор частіше маніфестує коопераційні установки учасників спілкування: *«Все буде добре, – сказала мати. – **Не переживай**, синку.» «Я не переживаю». «Ти тільки **не переживай**» – повторив луною батько»* (Я. Мельник) [51, с. 13]. Персонажі як детермінатори розвитку сюжету, а отже, семантико-композиційної прогресії тексту, втілюють однополюсну комунікативну стратегію прохання, що реалізується дистантним повтором-імперативом **«не переживай»**. Для кращого розуміння комунікативної ситуації подамо ширший контекст: перебуваючи на екскурсії, син відлучається від групи й зустрічається зі своїми батьками, проте герой розуміє, що батьки давно померли, тому спілкування з ними – візія. Зустріч триватиме доти, доки син не спитає рідних про батьківську смерть.

Інколи лексичний повтор сприяє двовекторній експлікації персонажних КС: експліцитній та латентній. Проілюструємо сказане прикладом: *«Грицько пошкріб потилицю. Що з чоловіком вдієш? Золоті руки мав... / – **Біда**, – сказав Грицько. – **Біда**. / Вулицю мали зносити, а на її місці будували багатопверхові кам'яниці. Тому господарі плюнули на все: не фарбували вікон, не латали парканів. Псів, либонь, залишать тут, аби по паркетах не талапали. / ... / – **Біда**, – зітхнув Гриць, і серце в нього защемило, бо чув, що насувається чорна хвороба»* (Г. Пагутяк) [54, с. 336, 337]. Перерваний мовленнєвий акт Грицька є лаконічною мікромоделлю його КС констатації факту, експлікованої на зовнішньому (експліцитному) та глибинному (імпліцитному) рівнях. З одного боку, контактний двократний повтор лексеми **«біда»**, використаний у репліці адресанта, маркує враження Грицька від побаченої картини, з іншого ж – персонаж відчуває наближення епілептичного приступу (чорної хвороби),

передчуття якого втілюється за допомогою використання дистантного повтору названої лексеми.

Проаналізуємо ще один приклад, у якому повтор лексем є виразником подвійного смислу: «– Ну чого ж... Якщо **допишеш**, то й захистиш. Якщо **допишеш**... Ти хлопець впертий, – хмикнув Зенько. – А як на сімейному фронті? Ще не розбігся з вільнолюбивою каталонкою? / – Не діждешся! – вигукнув Дмитро. І вже спокійніше: – Лінда також викладає, на математичному, але зараз у декретній відпустці, з малим. А ти тепер де? – спитав, аби щось запитати. / – А-а-а, то у вас уже кіндер є?! Не знав, а то б щось прикупив. **Вітаю, вітаю**. А я... В основному в іспаномовних країнах. Був у Південній Америці, на Кубі. А далі... Побачимо. / – Усе малюєш? / – Що?! – здивовано округлив очі Зенько. – А-а-а, ти про це... Ну, буває часом. Але це **не головне**. / – А що **головне**? / – Та... Колись поговоримо.» (Н. Гуменюк) [15, с. 190, 191].

Для кращого розуміння поданої комунікативної ситуації розглянемо ширший контекст: обох чоловіків, колись палко закоханих в одну жінку, не полишає давнє відчуття суперництва. Дмитро, який «відвоював» кохану в друга, усе ж не зміг реалізувати власні кар'єрні амбіції. Саме цей фактор стає приводом піджартовування над колишнім однокласником для Зенька, облишеного без Ліндиної уваги. Повтор лексем «**якщо допишеш**» у цьому комунікативному акті виражає імпліцитність адресентних інтенцій. Додатковим експонентом латентності намірів персонажа є паузи, застосовані ним при спілкуванні. Декодуючи імпліцитні смисли висловлення, можемо вважати, що Зенько роздумує, пригадує минуле, намагається «вколоти» співрозмовника, вказавши на давню образу. Підтвердженням цьому є продовження висловлення «А як на сімейному фронті?». Поданий комунікативний акт ідентифікуємо як непрямий (менасив). Вагомим у кваліфікації прагматичних цілей комунікантів вважаємо авторські вказівки: «хмикнув Зенько», «запитав, аби щось запитати» (Дмитро), «розмова не клеїлась».

Анципація мовленнєвого акту передбачає збій у спілкуванні між комунікативними партнерами. Проте позамовні дії персонажа (Зеньо написав у деканат анонімку, через яку Дмитра невдовзі звільнили із займаної посади) нівелюють конфліктогенний потенціал інтерактивної взаємодії.

Таким чином, лексичний повтор у поданому висловленні виступає індикатором інтенцій адресанта, маркером імпліцитності. Це зумовлює відповідне прагматичне налаштування комунікантів у мовленнєвому акті і дозволяє кваліфікувати його як репрезентатив з іллокуцією менасива.

Розглянемо інші лексичні повтори, наявні у поданому художньому діалозі: дистантний повтор перформатива *«вітаю, вітаю»* експліцитно є виразником експресії в комунікативному акті, психологічного стану мовця, проте у підтекстовій площині закладено неприязне ставлення адресанта до співрозмовника, мотивоване давньою образою. Дистантний повтор лексеми *«головне»* у реагувальному комунікативному ході адресата свідчить про пожвавлення бесіди, маркує зацікавлення мовця життям співрозмовника: *«А що головне?»*. Проте опісля інтерактивна взаємодія раптово завершується (*«та... колись поговоримо»*). Отже, поданий сегмент тексту є свідченням імпліцитності намірів комунікантів.

Таким чином, повтори лексем *«якщо допишеш»*, *«вітаю»*, *«головне»* в аналізованому художньому діалозі маркують явні та приховані інтенції персонажів, є виразниками адресантно-адресатної стратегічно-тактичної програми і маркерами непрямой комунікації, значення якої визначаємо на рівні тексту.

Розглянемо ще приклади, де персонажна комунікація спроектована на кооперацію, проте наявий частковий комунікативний шум на когнітивно-інтерпретаційному рівні, який спричинений напластуванням семантично тотожних лексичних номінацій: *«А в нас сьогодні другий план. – Петро мені. – Ганна перманент робитиме»* – *«Що, що?»* – *«Завивку, он що»*. (М. Малюк) [53, с. 321], *«– Для мене, – розповідала потім письменниця, – це був, як тут кажуть, сюрпрайс, несподіванка...»* (І. Керницький) [33, с. 613]. Повтор

лексем *«перманент... завивку»* в першому сегменті тексту М. Малюка – маніфестант комунікативної субстратегії самопрезентації (самопозиціонування мовця як статусно вищого від адресата), реалізованої фреймовою структурою вивіщення власного «я». Для кращого розуміння звернемось до сюжету: демонстрація вищого статусу Петра, пов'язана із життям у місті, позначається використанням лексеми іншомовного походження *«перманент»*, яка, справджуючи очікування стратега, втілює бажаний перлокутивний ефект. Окрім того, реципієнт наштовхується на нерозуміння (лексичний повтор *«що, що?»* – репрезентант КТ перепитування). Проілюстрована у другому прикладі комунікативна субстратегія самопрезентації реалізується також як конформаційна. Оскільки не збігаються концептосистеми комунікантів, адресант як домінуючий фактор розгортання КС прагне до солідаризації з адресатом. Лексичний контактний повтор *«сюрпрайс, несподіванка»* в такому випадку є одним з ефективних прийомів фреймування вказаної ситуації.

Проаналізуємо текст, у якому комунікативні тактики коопераційного спрямування репрезентують різні типи повторів лексем: *«– Хто ви? Чого вам треба? – почулось холоднее, а тоді одразу ж здивовано-радісне: – А! Це ви! / – Хто я? Я ... Що значить: «Це ви!...»? А ви хто? / – Я, – чоловік усміхнувся, і його обличчя видалося не таким потворним, – Марк. І це – мій кабінет. А що тут робите ви – це питання. / – Я Дарка. Дарина, – відказала уривчасто. – Пробачте. Двері були відчинені. Чомусь. А за мною хтось біг... Я... / – Хто біг? – чоловік насторожився й зробив кілька кроків до неї. / – Н-не знаю... Хтось. А може, мені здалося. Але я лякалася. Не пам'ятаю, коли так лякалася. Пробачте! Я... я зараз піду. / – Ні-ні, стійте! – чоловік, що назвався Марком, знову всміхнувся, ледь повернувши голову так, що цього разу спотвореної частини майже не було видно. / – Добре. Дякую. А... чому ви все-таки так сказали? / – Не дивуйтеся. І не лякайтеся, – незнайомець естом запросив її пройти в кімнату»* (О. Рижко) [44, с. 117]. Зі свого кабінету чоловік уже тривалий час спостерігає за дивакуватою дівчиною: він добре знає маршрут Дарининої ранкової прогулянки, її тривалість і облюбовані місця перепочинку.

У душі Марк сподівається на знайомство з дивачкою, проте через спотворене обличчя жодного разу так і не наважується підійти.

Проаналізуємо кожен з лексичних повторів, використаних у комунікативних вчинках персонажів, більш детально:

- повтор особового займенника «**ви**» в репліці адресанта з конотацією етикетної адресації до співрозмовниці сприяє реалізації двох тактичних ліній персонажів: запиту («*Хто **ви**?*») та презентації особи («*А! Це **ви**!*»);

- контактна редуплікація займенника «**я**» спровокована, на наш погляд, сильним емоційним хвилюванням героїні (Дарина потрапила в кабінет до Марка випадково, бо вважала, що за нею хтось женеться) і маркує можливий комунікативний збій у спілкуванні (дівчина не розуміє, чому юнак так зрадив її появи);

- контактний двократний словоповтор «*Дарка. Дарина*» є виразником комунікативної тактики самопрезентації мовця, а повторені лексеми «*хтось*» і «*злякалася*», висловлені в сусідніх репліках героїні, експлікують страх героїні та є засобом інтерпретації її позамовних дій до початку інтеракційної взаємодії;

- повтор часток «**ні-ні**» у формі подвоєння, застосований у висловленні мовця, є релевантним засобом заперечення і разом з директивом «*стійте*» сприяє втіленню КТ прохання: Марк хоче, щоб Дарина залишилася, бо прагне поспілкуватися з новоспеченою знайомою якомога довше.

Отже, лексичні повтори, кратно використані в репліках персонажів, є засобом втілення коопераційно спрямованих тактик презентації, самопрезентації, пояснення дій та прохання.

Повтор лексичних одиниць може екстраполювати ситуативно зумовлені комунікативні тактики коопераційного спрямування: «— *Чому ваша дочка припинила приймати ліки?* — *голос лікаря привів Назара до тями.* / — *Які ліки? Може, наркотики?* / — *Ліки, я кажу!* / — *Не знаю, навіщо ліки?* / *Лікар роздратовано перевів подих:* — *Ви що — не знали, що ваша дочка хвора, серйозно хвора?!* / — *Хвора? Перший раз чую ...* — *Назар не міг оговтатися*» (Л. Черен) [72, с. 65]. Для кращого розуміння поданого фрагмента художнього тексту

розглянемо ширший контекст: через безпідставні побоювання батько вбиває коханого власної доньки, оскільки підозрює його в постачанні наркотиків дівчині. Насправді ж, вона смертельно хвора, а хлопець допомагав їй з пігулками та грошима на дороговартісне лікування. У цій діалогічній єдності перлокутивний ефект досягається шляхом використання в репліках комунікантів повторюваних лексем «*ліки*» та «*хвора*». Паралельно вжитий у комунікативних ходах персонажів повтор лексем є елокутивним засобом ситуативно зумовлених комунікативних стратегій і тактик. Дистантний повтор лексеми «*ліки*», двократно використаний у репліках адресата (Назара), є свідченням втілення квестивної комунікативної тактики, разом з тим, зазначена повторена номінація з синтаксичним поширенням «*Може, наркотики?*» в першому висловленні маркує збій при перцепції мовленнєвого повідомлення (батько не розуміє, про які ліки йде мова), редуплікована в мовленні адресата вдруге експлікує розгубленість чоловіка (Назар нічого не знав про хворобу доньки) і є виразником реквестивної комунікативної тактики (повторне перепитування).

Використання номінації «*ліки*» в ініціювальному комунікативному ході адресанта (лікаря) є релевантним засобом КТ запиту інформації, а подальше повторення цієї лексеми свідчить про впевненість у сказаному, виражаючи запит (експліцитно), осуд та докір (імпліцитно).

Таким чином, повтор лексем виступає каузальним (стимульним) засобом тактико-стратегічної взаємодії персонажів сучасної малої прози, тим самим екстраполює імпліцитні та експліцитні, ситуативно зумовлені та підготовані КТ (запиту, перепитування) мовців конформаційного спрямування.

Матеріал дослідження показує, що в текстах малої прози повтор лексем може бути виразником конфронтаційних КС і КТ. Розглянемо їх більш детально: «— *Наталіє Бронеславівно, Наталіє Бронеславівно, ви тільки не переживайте. До серця близько не беріть. Нічого ж страшного не сталося...* / — *Та як не сталося!* — *схлипувала Наталія Бронеславівна, дружина Брохоля. — Ну, як не сталося, Галю? Як не сталося, якщо сталося? Ой, Божечку-*

*Божечку... / – **Що сталося?** – спитав Брохоль з порога. / Наталія Бронеславівна заридала ще дужче. / ... / – **Що ти накоїв?** – запитав Брохоль грізно, а сам відчув, як неприємно занудило в серці. – **Що сталося, я питаю?** Ану, не мовчи!»* (Л. Дереш) [18, с. 53].

Первинна інтерпретація поданого ХТ вказує на те, що мова йде про хлопця, який прийшов повідомити батькам власну позицію стосовно вегетеріанства. Проте зображена автором побутова ситуація змістовно є більш глибокою: оповідач на прикладі цієї сім'ї намагається показати нам прірву у стосунках між батьками і дітьми, несприйняття одне одними навіть таких, здавалось би, не надто життєво важливих рішень, відсутність взаємної підтримки.

Лексичні повтори в поданій полілогічній єдності є вербальними засобами когнітивно-прагматичної програми спілкування у комунікативній ситуації, коли синова дружина Галя намагається заспокоїти свекруху. Контактний повтор вокатива *«Наталіє Бронеславівно»*, використаний з іллокутивним зарядом привернення уваги мовця (оскільки жінка перебуває у стані сильного емоційного схвилювання). Уживання перформатива *«не сталося»* є експонентом асертивної КТ (дружина не вбачає у виборі коханого нічого поганого).

Повтор цих лексем у комунікативному ході Наталії Бронеславівни в антонімічній опозиції *«не сталося – сталося»* експліцитно виражає КТ запиту, проте глибше декодування ХТ доводить полярність інтенційного спрямування героїв (матір категорично не сприймає синового вегетаріанства). Додамо також, що кількаразовий повтор, використаний Наталією Бронеславівною в одному висловленні, є свідченням емоційного стану героїні та демонструє можливе передбачення батькової реакції.

Повтор синтаксеми *«що сталося?»* в ініціювальній репліці батька детермінований відсутністю фонових знань (чоловік не знає, про що йде мова) та враженнями від побаченого (*«Наталія Бронеславівна заридала ще дужче»*) і є експлікатором КТ запиту інформації.

Отже, різні види повтору в наведених для аналізу фрагментах комунікативної взаємодії персонажів є вербалізаторами конформаційних КТ (асертивної, квестивної, запиту тощо), проте екстралінгвальні засоби та прагматичне налаштування мовців (Наталія Бронеславівна категорично не сприймає синового вибору, Брохоль, бачачи заплаканою дружину («*Наталія Бронеславівна заридала ще дужче*»)) та своїх дітей та не знаючи суті розмови, висловлює обурення діями сина («*запитав Брохоль грізно*»)) свідчать про конфронтацію комунікантів. Повтори, наскладнені конфліктогенним потенціалом, є конгруентними засобами вираження першої стадії конфлікту – інциденту. Про диференціацію конфліктів йтиметься в роботі далі.

Повтор лексем здатний потенційно стимулювати настання конфлікту, наприклад: «*А Йван не міг вас привезти?*». / «*Та щось там на роботі*». / «*Якби хотів, то приїхав би*», – *упевнено сказала бабуся*. – **Не буде** з ним, Вірко, у тебе життя». / «*Мамо!*». / «*Я бачу, що не буде. І ваша квартира у Чорткові не допоможе*». / «*Не знаю*», – *якось невпевнено відповіла мама*» (В. Махно) [50, с. 144]. Як бачимо з поданого фрагмента мовленнєвої взаємодії персонажів, спілкування налаштоване на кооперацію (донька з внуком приїхала до батьків у село погостювати), проте ситуативно зумовлені комунікативні дії адресанта (матері) детермінують можливе настання конфлікту. Повтор лексем «*не буде*» у висловленні мовця-продуцента комунікативного повідомлення маркує комунікативну тактику запевнення. Переривання комунікативного ходу матері вокативом «*Мамо!*» з підвищеною тональністю голосу виражає можливе настання сварки (донька не хоче чути материних передбачень), а також проміжний намір мовця пришвидшити завершення комунікативної взаємодії. Проте конфлікт не втілюється, оскільки підсвідомо жінка розуміє, що її матір права: вона самозаглиблюється у власні міркування й переживання, про що свідчить реакція на материні здогади: «*Не знаю*» з авторською вказівкою «*якось невпевнено відповіла мама*».

Апелюючи до тексту оповідання, зауважимо, що пара таки розлучається: чоловік зраджує дружині з Любкою з чайної, з часом Іван покидає сина з

жінкою, залишаючи їх в орендованому у пані Яндзі житлі. Через матеріальні нестатки та передчасну смерть батька жінка з сином повертаються з Чорткова у село.

Порівняймо з фрагментом персонажного мовлення, у якому лексична редуплікація виступає конектором конфлікту (фаза – загострення) і бере безпосередню участь в експлікації комунікативної взаємодії конфронтаційного спрямування: «– **Відчини!** – кричав Лука. – **Відчини!!!** / Любка відчинила. Він схопив її за руку, рвучко шарпнув до себе. / – Ти... /.../ – **Це через тебе все! Через тебе!** І через неї, через оцю сво... / – Через кого? – Любка ледь стримувала нервові цокотіння. / – Через твою вовчицю! Я знаю – ти **спеціально** привела її з лісу і приручила. **Спеціально!** Певно, довго блукала хащами, поки знайшла і викрала вовченя у вовків. Ти ще тоді задумала... Відьма! Наврочиця! А потім послала на наше весілля. **Знала**, що Гелька тяжка. Авжеж, **знала**, бо усеньке село про те говорило...» (Н. Гуменюк) [15, с. 20].

Перебіг інтеракції персонажів позначений рядом конфліктних вузлів, детермінованих інтродуктивною тональністю адресанта («кричав Лука»), амбівалентністю лакунарного заповнення (Лука гадає, що усі біди його сім'ї через Любку, не беручи до уваги те, що він сам покинув її з дочкою напризволяще), незбігом фонових знань та пресупозицій («Вона згадала, як стояла отак на колінах перед ним. Як плакала, а потім вила, вила, вила... А він пішов. Наступної ночі блукала біля його хати, хотіла пустити її з димом. Але його там уже не було – ночував у Положевців»; Луці ж власний вчинок видавався цілком прийнятним), конситуативними умовами комунікації (Лука одружений, Любця – самотня). Стартером вираження першого етапу конфлікту стає підвищена тональність голосу Луки, лексичний повтор імператива «**відчини!**» із таким видом тональності експлікує КТ наказу. Структуру комунікативних дій адресанта (Луки) кваліфікуємо як двовекторну: потенційна інтенція адресанта загалом конформаційна (попросити знахарку про допомогу), проте обрані КТ – конфронтаційного типу. Зупинимось на них детальніше: збудником комунікативного шуму, окрім тональності, є й паралінгвальні засоби

(«Він схопив її за руку, рвучко шарпнув до себе», «...але за хвилину знову підійшов впритул до Любки»), які виступають консистументами агресивної налаштованості стратега, індикатором конфронтації. Повтор лексем **«через тебе»** ідентифікує КТ звинувачення (а отже, стратегічна лінія ситуативно й далі спрямована на конфлікт). Дистантний лексичний повтор **«Спеціально!»** в наступній діалогічній єдності, актуалізуючи увагу реципієнта, сприяє втіленню КТ звинувачення. Окрім того, емоційно-сміслова палітра художнього діалогу, часткова монологічність, дискредитація адресата сприяють розвиткові нових етапів конфлікту. КТ самозапевнення, реалізована повтором ретросемантичної лексеми **«знала»** динамізує розгортання конфронтації. Порівняймо: **«А тепер... Тепер... жінка в гарячці метається. А син... Син не перестає кричати. / – Чий син? / – Мій син! Мій!!! / – А-а-а, в тебе народився син... – Любка враз ніби зів'яла. – У тебе син... Син... / – Ти наслала – ти й спасай. Усе тепер у твої руках. Допоможи! Тільки ти можеш... Твоя тітка багатьох спасла, а ти ж неїна послідовниця... / – Спасла... багатьох... А мою дівчинку... Нашу дівчинку... Не змогла... Хіба це справедливо? Справедливо це?! / Тепер Любці стало душно. / – Все у Божій волі, – видушив із себе Лука. / – То хай і з вами буде Божя воля. Чого ти від мене хочеш? / – Ні-ні, не відмовляйся. Я... Прости! Чи покарай... Мене... Але сина... / Він упав перед нею на коліна./ Вона згадала, як стояла отак на колінах перед ним. ... / ... – Не піду! Не можу! – сказала Любка. / Лука не підвівся з колін. Плечі його пересмикувалися від здавленого ридання. / – Лю...лю...люб... Лю-бцю! Любонько...»** (Н. Гуменюк) [15, с.20–22]. Тактичний злам і повернення до запрограмованої раніше інтенції маркує повтор лексем **«тепер... Тепер»** та **«син... Син»** (Лука ніби пригадує, яка справжня мета його приходу до Любці). Стратегічно-тактичний наратив Любці глибоко інтровертний, із зарядом самозаглиблення: **«Спасла... багатьох... А мою дівчинку... Нашу дівчинку... Не змогла... Хіба це справедливо? Справедливо це?!»**. Дії Луки (**«Він упав перед нею на коліна ... Лука не підвівся з колін. Плечі його пересмикувалися від здавленого ридання»**), апеляція до почуттів і спогадів героїні (**«– Лю...лю...люб... Лю-бцю!**

Любонько!!!») ведуть до зсуву семантико-прагматичного вектора висловлення героїні в бік послаблення категоричності – пересилуючи себе, вона йде до суперниці (*«Вона здригнулася. Мовчки одягнулася, взула гумові чоботи, взяла кілька вузликів із зіллям і вийшла у передсвітанкову темінь»*).

Наведемо ще приклад, де лексичний повтор – релевантний засіб вираження конфронтації: *«– Тебе од смерті спасли? Спасли. Гроші тобі платять? Платять. Мало тобі?»* (Б. Жолдак) [53, с. 266]. Темо-ремна єдність ініціальної репліки побудована на неконгруентній для КС констатації формі «питання-відповідь». Лексичні повтори *«спасли? Спасли», «платять? Платять»* у поданому тексті сприяють втіленню названої вище стратегії. Фокус уваги мовців позначений вектором ретроспекції. Іntenційний заряд комуніканта-стратега апіорі деструктивний, спроектований на конфронтацію.

Персонаж задля втілення власної комунікативної мети та залежно від авторського задуму може змінювати обрані комунікативні тактики в ході комунікації, використовуючи для цього лексичний повтор. Матеріал нашого дослідження показує: кожен наступний повтор, ужитий у суміжних репліках мовців, може експлікувати щоразу іншу КТ. Пропонуємо розглянути приклад, у якому різні типи повторюваних лексичних одиниць свідчать про конфронтаційну монотактичність у мовленнєвій поведінці персонажа: *«– Ксеню, **ти** погано миєш підлогу. **Ти** погано танцюєш. У тебе **поганий** смак. Вчися. Але проводи зі мною **більше** часу. **Більше** спи. **Більше** мене слухай. Купи мережеву сукню. Щоб **ти** була як лялька. Намалюй мені картину. Не біда, що **ти не вмієш**. **Ти вмієш!** **Більше** їж. Я так люблю, що **ти** така маленька! Гарно підстригай нігті! **Ти** ж жінка! Не ходи на роботу! У тебе дурна робота! Я так люблю, коли **ти** вибираєш косметику! **Ти** тоді як жінка! Я ж так тебе люблю! / – Я теж. / – Ми маємо з тобою одружитися. / – Маємо?»* (Х. Венгринюк) [11, с. 93]. Повтори лексеми *«**ти**»*, сумісно використаної в одному комунікативному сегменті висловлення, та лексеми *«погано»* з експліцитною оцінною семантикою з негативним конотативним зарядом, а також анафоричні дистантні редуплікації слова *«більше»* та повторення

антонімічної пари, побудованої на основі заперечення, *«не вмієш – вмієш»* сприяють утіленню асертивної комунікативної тактики з аксіологічним та директивним навантаженням: на основі власних абсурдних переконань чоловік робить висновки про побутові навички, зовнішній вигляд та здібності своєї коханої, при цьому надаючи Ксені ряд сушних, на його думку, рекомендацій заради належного виправлення.

Матеріал проведеного дослідження дає підстави стверджувати: лексичний повтор, ужитий в адресантно-адресатному персонажному континуумі, є вузловою категорією для експлікування мовленнєвих стратегій і тактик, виступає скріпом мотиваційно-ретроспективних та темо-ремних зв'язків. Семантико-прагматичний діапазон лексичного повтору реалізує перспективний потенціал для текстової еволюції, а сума прагматичних векторів комунікативних ходів персонажів, ідентифікованих унаслідок аналізу повтору лексем як засобу їх вираження, виявляє як конфронтаційні, так і конформаційні комунікативні стратегії і релевантний набір тактик (асертивну, запиту інформації, квестивну, супозитивну тощо), необхідний для їх втілення. Аналіз текстів малої прози довів: різні види повторів в інтерсуб'єктному мовленні можуть бути явними (легко встановлюються та інтерпретуються реципієнтом) та імпліцитними (для правильного їх розуміння та декодування необхідне знання конситуативних умов комунікації, вміння дешифрувати тональність голосу та комплекс естралінгвальних та паралінгвальних засобів, наявність фонових знань), про що уже йшлося в попередньому розділі; ситуативно зумовленими (змінюються в ході комунікації задля втілення інтенції мовця) та підготованими (апріорними (запрограмовані інтерактантами до початку мовленнєвої взаємодії)). У разі, якщо мовець не здатний декодувати КС і КТ співрозмовника, можливий збій у спілкуванні, який може мати наслідком часткове або повне припинення мовленнєвої взаємодії учасниками. Лексичний повтор застосовується інтерактантами у комунікативно невдалих МА. Про це йтиметься далі.

3.3 Редупліковані лексеми в експлікації та коригуванні комунікативних невдач в інтеракції персонажів сучасної української малої прози

Різнобічно досліджуючи процес інтеракції, учені окреслюють чинники, що детермінують виникнення комунікативних невдач (Ф. Бацевич [7; 8], О. Дубцова [60]), інтерпретують поняття «комунікативна невдача» (О. Дубцова [60], Н. Забродська [72], Л. Славова [157], О. Яшенкова [209]), «комунікативна девіація» (Ф. Бацевич [7], Г. Джунусалієва [56], Н. Ковальська [56]), «комунікативний збій» (Т. Корогода [93]) та «комунікативний конфлікт» (Н. Тарабріна [172]), типологізують види комунікативних невдач (Б. Городецький [54]), описують умови подолання збоїв у неуспішній комунікативній взаємодії (Ф. Бацевич [7; 8], Н. Забродська [72]). Проте комплекс досліджень, у яких розглядалися б засоби коригування комунікативних невдач, є недостатнім. Не охарактеризований у цьому аспекті й лексичний повтор, тому опис його як засобу експлікування та корекції комунікативних невдач є, на наш погляд, виправданим і важливим.

Дослідження повтору лексем крізь призму експлікації чи коригування комунікативних невдач здійснено на основі наявних у сучасній українській малій прозі зразків художніх діалогів. Незважаючи на те, що персонажні стратегічно-тактичні блоки є наперед запланованими автором, усе ж спілкування героїв, як уже зазначалося, є прототипом спонтанної комунікації, зокрема неуспішної, що дає змогу всебічно окреслити лексичний повтор у її коригуванні.

Поняття комунікативної невдачі у сучасній науці про мову розглядається багатьма вченими. Його інтерпретують як:

- комунікативну девіацію (Ф. Бацевич [7; 8]);
- результат невдалого продукування або неадекватного сприйняття і помилкового розуміння інформації (Н. Забродська [72], О. Дубцова [60]);

- неуспішну комунікацію, інформаційний обмін, що унеможлиблює досягнення запланованого перлокутивного ефекту (О. Яшенкова [209; 210]);
- порушення норм і законів комунікативного кодексу (Г. Джунусалієва [56], Н. Ковальська [56]).

Для кращого розуміння характеру комунікативної невдачі розглянемо ґрунтовніше погляди лінгвістів на цей феномен: більшість учених (Г. Джунусалієва [56], Л. Славова [157], Н. Тарабріна [172] та ін.) інтерпретує комунікативну невдачу як збій у процесі спілкування через повне або часткове нерозуміння комунікативним партнером мовленнєвого повідомлення [157, с. 144], тим самим ототожнюючи комунікативну невдачу з комунікативним ускладненням (термін запропонований Г. Джунусалієвою і Н. Ковальською [56, с. 69]) та комунікативним збоєм. У цій роботі розмежовуємо поняття комунікативної невдачі та комунікативного збою. Підтримуємо думку тих учених, які вважають, що комунікативний збій – це «когнітивно-комунікативне явище, спричинене неможливістю зіставлення вхідної інформації із наявними в пам'яті інваріантними репрезентаціями об'єктивної реальності, труднощі в спілкуванні, спричинені необхідністю додаткової затрати часу на обробку інформації» [84, с. 190], а також результат неспрацювання когнітивного рефлексу під час процесу інтеракції, тобто механічного зіставлення інформації з метою якомога швидшого отримання результату [101, с. 142]. На наш погляд, збої у спілкуванні є експліцитним виразником перших етапів формування комунікативної невдачі (мовні чи позамовні дії адресанта повідомлення нашоухуються на нерозуміння з боку адресата) або диференційним показником її частковості (в разі, коли мовцями обираються інші засоби для досягнення мети комунікативної взаємодії). Слідом за О. Дубцовою, комунікативну невдачу інтерпретуємо як мовленнєво-поведінковий акт, де не відбувається семіозису (вербальна та / або невербальна дія адресанта не активізує у свідомості адресата ніякого конвенціонального концептуального змісту – концепту) або відбувається амбівалентний семіозис (вербальний вираз та / або невербальна дія адресанта асоціюється у свідомості

адресанта й адресата з різним концептуальним змістом) [60, с. 56]. Окрім цього, при інтерпретації комунікативних невдач вважаємо за доцільне наголосити на інших аспектах цього явища, що вже були предметом дослідження вчених. Так, О. Яшенкова аналізує комунікативну невдачу крізь призму неуспішності комунікації, тобто такого інформаційного обміну, що унеможлиблює досягнення запланованого перлокутивного ефекту – результату мовленнєвого впливу на адресата, який може відповідати або не відповідати наміру адресанта [210, с. 118]. Б. Городецький чітко типологізує комунікативні невдачі залежно від наслідків (явні / приховані; глобальні / часткові) та джерела виникнення (пов'язані з ситуацією / структурою тексту) [54, с. 67–72].

На основі врахування наукових інтерпретацій поняття «комунікативна невдача», здійснених лінгвістами, пропонуємо таке її визначення: це мовленнєвий акт з нульовим або низьким ступенем перлокуції, неуспішність якого зумовлена розбіжностями адресантно-адресатних іллокутивних векторів, недостатньо високим рівнем мовної та мовленнєвої компетенції комунікантів чи зовнішніми факторами, що призводять до часткового або повного припинення комунікативного акту.

Визначаючи роль лексичного повтору в комунікативних ситуаціях з низьким рівнем перлокутивного ефекту чи його відсутністю, зазначимо: у ситуації мовленнєвої інтеракції повтор, що може бути наявний в одному висловленні, у різних висловленнях одного комунікативного ходу та у висловленнях різних учасників комунікативної взаємодії, є важливим саме в експлікуванні комунікативних збоїв і комунікативних невдач, адже він великою мірою маркує етапи настання неуспішного мовлення.

Матеріал нашого дослідження дає підстави стверджувати, що лексичний повтор, ужитий у комунікативно невдалих мовленнєвих актах персонажів, є також ревілентом локальних мовленнєвих тактик, спрямованих на усунення комунікативних збоїв, тобто коригування комунікативних невдач. Різномасштабно функціонуючи в міжперсонажній інтерактивній взаємодії, контактний чи дистантний тотожний повтор лексем маркує комунікативні дії

уточнення, перефразування, перепитування, запиту, затулювання комунікативного ходу, пояснення та актуалізації [184]. Розглянемо кожну з них:

- уточнення: «– *Бійтеся Бога, Анно, таж не запирати було їм **світу!** / – **Світу!!!** Тільки тепер того й **світу**, що дебрами темними зі смертю в хованки бавляться, а ми тут у дурі гібємо за то, що їх породили» (В.Портяк) [32, с. 312]. Для кращого розуміння мовленнєвої ситуації звернемося до сюжету оповідання: односельці змушені переховуватись у криївці. Просидівши довго у схованці, Анна звинувачує у своїх бідах сина Івана. Саме його навчання у великому місті, вважає вона, стало основою формування Іванових поглядів і причиною їхніх нинішніх поневірянь. Анна, на власне переконання, страждає через вчинки сина та його подружки – дочки її співрозмовника. Лексичний повтор у поданій діалогічній єдності є виразником комунікативної тактики уточнення, яка, з одного боку, маркує впевненість Анни у власних словах, з іншого ж, – запобігає виникненню комунікативної невдачі. Уточненням та поясненням власних міркувань жінка, незважаючи на підвищену тональність (відображена пунктуацією), уникає непорозуміння, які можуть спричинити збої у спілкуванні.*

- перефразування: «– ***Я** ж кликала... **Я** кричала... **Я** ж просила допомогти... **За що** вони, **за що?** – завилла. – **Боже, що ж робити, що робити, як же мені йти, га?**» (В. Янчук) [32, с. 408, 409]. Комунікативний акт відбувається у стані сильної емоційної напруги: жінка, яка стала жертвою насильства, розповідає двом чоловікам про власні поневіряння. Один з них був свідком того, що трапилось, проте в силу обставин не зміг допомогти. Напластування повторів у поданому сегменті художнього тексту є виразником різних комунікативних дій: повтор особового займенника «**я**» сприяє характеристиці повідомлення жінки як аксіологічно маркованої самопрезентації, повтор лексем з квестивним (питальним) інтенційним зарядом («**за що? Що робити**») разом із перефразуванням (синонімічні змінні «кликала... кричала.. просила допомогти») експлікує внутрішній стан героїні, її розгубленість і тривогу .*

Розглянемо приклад, де перефразування сприяє вираженню ставлення персонажа до комуніканта-неучасника мовленнєвого акту та виконує водночас образотвірну функцію – вказує на особливості рис характеру героя: «... хоч цирку по 19 копійок, а цей **швейцар, швейцарець, льокай**, словом, нас тіко – шасть! – і випхав» (В. Діброва) [32, с. 118].

- перепитування: «– *Не твоя справа, Свинтюху!* / – *Так? **Не моя?** Моїми руками буде зроблена і **не моя**, кажеш? То на тобі ще...* – і Свинтюх з розмаху всадив кулачищем в перенісся Бестії» (Я. Лижник) [32, с. 208]. Агресивна налаштованість адресанта (Свинтюха) зумовлена тим, що він, будучи ініціатором ідеї майбутнього нечесного заробітку, залишається ні з чим, оскільки його поплічники вдало розподіляють усі обов'язки між собою. Таким чином, у поданому комунікативному блоці бачимо одночасне функціонування конфлікту й комунікативної невдачі. Це засвідчено підвищеною тональністю голосу персонажів та їх позамовними діями. Повтор повнозначної та неповнозначної лексем «**не моя**» з квестивною інтенцією маркує комунікативні тактики перепитування (експліцитно) та провокації на ескалацію конфлікту (імпліцитно).

Проаналізуємо комунікативну ситуацію далі: «– **Стійте, стійте**, божевільні, – пробував розборонити їх Кордупель. – Але ж це моя ідея, і мені **належитья...** / – **Що, що? Що тобі належитья?** – перепитав майже водночас Бестія зі Свинтюхом, і враз звалили Кордуля на землю...» (Я. Лижник) [32, с. 208]. Перепитування в поданому сегменті художнього діалогу, реалізоване повтором «**що?що?**», застосованим в одному висловленні комуніканта, та редуплікацією лексеми «**належитья**» з попередньої репліки співрозмовника, не сприяє, на наш погляд, повному уникненню комунікативної невдачі, оскільки позамовні дії персонажів, як видно з тексту оповідання, свідчать про настання небажаного для адресанта перлокутивного ефекту: «враз звалили Кордуля на землю...».

- запити: «– Сьогодні **14-е**, – зашепотіла вона. / – **Чотирнадцяте що?** / – Як **що?** – випнула його. – Сьогодні рівно три місяці, як між нами все почалось»

(В. Даниленко) [32, с. 84, 85]. З поданого сегменту діалогу видно, що запит інформації, здійснений за допомогою повтору лексем **«чотирнадцяте»**, **«чотирнадцяте що»**, детермінується відсутністю фонових знань адресата в момент мовлення (чоловік забув про спільне з дружиною свято) і є допоміжним засобом порозуміння між комунікантами – сприяє корекції неуспішного мовленнєвого акту.

Запит інформації в наступному прикладі є маркером комунікативної невдачі і засобом її коригування водночас: *«– Але це **хлопчик!** – продовжує Стіан. / – **Хлопчик?** – не розумію я. / – **Хлопчик** – Лариса? – продовжую не розуміти я»* (Л. Денисенко) [17, с. 23]. Повтор лексеми **«хлопчик»** з квестивною інтенцією адресата свідчить про наявність комунікативного шуму: нетипове для хлопчика ім'я (Лариса) викликає нерозуміння оповідача – перший сигнал виникнення комунікативної невдачі. Повтор, вжитий у другій реактивній репліці, є коректором комунікативної невдачі: запитавши ще раз, жінка демонструє власне нерозуміння і своїми мовленнєвими діями, зокрема застосовуючи лексичний повтор, прагне уникнення комунікативної невдачі.

- затягування комунікативного ходу: *«– Товаришочки, я – пас... Прошу вас, не бийте... **Я нічого...** Абсолютно **нічого** не хочу... ... **Таке натворити** зі своєю любкою... **Таке натворити**. Так збаламутити людей. Потрапив би ти мені в руки, та я б тобі... **Ох, я б тобі! Ох, ми б тобі!**»* (Я. Лижник) [32, с. 209]. Ситуація спілкування – конфліктна. Щоб залишитись живим, герой виправдовується перед нападниками, побачивши, що його словам не вірять, він згадує минуле одного з них (Богдана) і починає йому погрожувати. Сукупність адресантних дій у поданому сегменті діалогу дозволяє маркувати ситуацію мовлення як посткоригування комунікативної невдачі, оскільки немає бажаного перлокутивного ефекту, і задля уникнення конфлікту мовець застосовує комунікативні тактики (актуалізації, уточнення, погрози), спрямовані на затягування комунікативного ходу.

- пояснення: *«– Завжди в останню секунду, – сказала дружина. – в сусідньому домі живе. / – **Бабка?** – несподівано мовив Білаш. / – **Яка бабка?** –*

незрозуміла дружина. / – *Вона схожа на бабку*» (О. Жовна) [32, с. 129]. Подамо ширший контекст: Білаш закохується в жительку сусіднього дому – Віку; спостерігаючи за її зовнішністю та поведінкою, він на підсвідомому рівні порівнює її з бабкою, звідси й нове ім'я – Бабка. Закохавшись, чоловік водночас відчуває тривогу через можливі життєві зміни, оскільки нездатний порвати з дружиною та порушити усталений плин життя. Інтерактивна взаємодія персонажів у поданому сегменті тексту порушується внаслідок комунікативної ендемічності (відсутності фонових знань) персонажа-реципієнта. Експлікатором комунікативної невдачі є авторська вказівка *«не зрозуміла дружина»* та перехоплення комунікативного ходу адресантом (*«– Бабка? – несподівано мовив Білаш»*). У поданому сегменті діалогу художнього тексту повтор лексеми *«бабка»* з біполярною квестивною інтенцією є маркером збою у спілкуванні, що веде до комунікативної невдачі змішаного типу, пов'язаної із ситуацією (несумісність вхідної і вихідної інформації в мовленнєвому акті) та структурою тексту (неповнота інформації). Проаналізуємо детальніше: перше використання лексеми *«бабка»* в комунікативному ході адресата: *«– Бабка? – несподівано мовив Білаш»* – маркує збій у спілкуванні, що характеризується неможливістю зіставлення вхідної інформації із наявними в пам'яті інваріантними репрезентаціями об'єктивної реальності. Власне лексичний повтор, використаний у комунікативному ході дружини (*«– Яка бабка? – незрозуміла дружина»*), виражає виникнення комунікативної невдачі – адресант не розуміє, про що йдеться, відповідно ступінь перлокуції – низький. Редуплікування лексеми у висловленні адресата – регулятора неуспішного мовленнєвого акту – дозволяє кваліфікувати подану комунікативну невдачу як часткову, оскільки вона не позначена повним припиненням комунікації й адресатом вибираються інші вербальні засоби для досягнення цілі, зокрема повтор: *«– Вона схожа на бабку»*. Часткове пояснення квестива *«бабка»* є достатнім для уникнення комунікативної невдачі.

- актуалізації: *«– Чуєте, що мені снилося... / – Мой, ти знову? / – Не заважай, стара, я на правду. Снилося мені, чуєте, що ніби зв'язвся нараз вітер,*

десь таки отут зв'язвся, і відхилив фіранку, а за вікном біло-біло...» (В. Портяк) [32, с. 314]. Зображена в тексті комунікативна ситуація демонструє збій у спілкуванні як перший етап формування КН. Розглянемо ширший контекст: щоб уникнути смерті, селяни щодня змушені переховуватись у криївці. Один із них часто переповідає свої сни. Власне, переривання комунікативного ходу дружиною («– *Мой, ти знову?*») маркує, з одного боку, тривалість перебування у схованці, оскільки історію про нічні видіння вона чула неодноразово, з іншого – є виразником того, що ці розповіді своєю однаковістю уже набридли присутнім. Актуалізація уваги аудиторії, виражена дистантним лексичним повтором «*чуєте*», детермінована розсіяністю уваги реципієнтів, оскільки розповіді чоловіка передували етап зміни комунікативних ролей – взяття комунікативного ходу дружиною.

Як показує матеріал дослідження, коригування комунікативних невдач часто супроводжується напластуванням згаданих вище комунікативних дій, проте їх поділ є умовним. Наприклад: «– *Тьотю Шуро! Тьотю Шуро!* – гукнула я в дзеркало. / – *Я тобі не тьотя, а хрещена мати*, – сказав ображений голос за моєю спиною. – *Ану повтори: хрещена!* / *Я повторила*» (В. Трубай) [32, с. 359]. Образа хрещеної на дівчинку є наслідком комунікативної невдачі, детермінантою якої є повтор «*тьотю Шуро! Тьотю Шуро*». Жінка вказує на те, що вона не тьотя, а хрещена мати (перефразування), при цьому ще раз наголошуючи на останньому (актуалізація). Повтор лексеми «*хрещена*», окрім зазначених вище комунікативних дій, маркує ще й маніпуляційну інтенцію адресата: жінка прагне, щоб такого більше не повторювалося. Бачимо, що редупліковані лексеми в поданому сегменті художнього тексту є виразниками комунікативних дій персонажів (перефразування та актуалізації), спрямованих на коригування комунікативних невдач.

Розглянемо приклад, у якому повтор є маніфестантом комунікативних дій (запиту, перепитування та пояснення), спрямованих на успішну комунікацію: «*А вона раптом без якогось переходу запитує мене: – Знаєте, що таке чи хто такі мелюзини?* / – *Мелюзини? Щось, пригадую, у Бруно Шульца*

зустрічала. Засушені до розміру чоловічого кулака морські жінки... З них світильники виготовляли – там, у Шульця, здається, так написано. / – **Мелюзини** – феї, напівриби-напівжінки. За кельтською міфологією. Але і в українському фольклорі трапляються жінки з риб'ячим або зміїним хвостом. І моряки відловлювали їх і засушували» (Л. Таран) [25, с. 338]. Повтори лексем, кратно застосовані мовцями у висловленнях, маркують інтерогативні висловлення, спрямовані на запит інформації («Знаєте, що таке чи хто такі **мелюзини**? / – **Мелюзини** ?») та інтерпретацію висловленого («– **Мелюзини** – феї, напівриби-напівжінки»). Можемо констатувати, що подана для аналізу комунікативна ситуація з урахуванням ширшого контексту не містить додаткових імпліцитних напластунків, таким чином, комунікативні дії учасників спілкування є експліцитними, декодуються без додаткових зусиль реципієнта і спроектовані на успішність комунікації.

Розглянемо ще приклад, у якому повтор кваліфікує комунікативні дії персонажа, спрямовані на коригування КН: «– *Не перебивай, вона тут.* / – *Та хто? Можеш говорити нормально?* / – *Провідниця Іра. Чи ти її побачити хочеш?* / – *Хто?*» (Л. Денисенко) [17, с. 43]. Чоловік знає про почуття провідниці до свого друга. Проте останній не те, що про них не здогадується, а взагалі забув про Ірине існування. Таким чином, нерозуміння мовленнєвих дій адресанта як перший етап комунікативної невдачі спровоковане відсутністю фонових знань одного з учасників інтерактивної взаємодії (чоловік не пам'ятає Іри, відповідно, потребує пояснень з боку друга). Отже, у поданій діалогічній єдності бачимо функціонування перефразування в аспекті кореференції («вона – провідниця Іра») в ініціативному комунікативному ході адресанта та запиту, вираженого повтором квестива «хто?». Сукупність цих мовленнєвих дій комунікантів безпосередньо спрямована на корекцію комунікативної невдачі.

Як показує матеріал дослідження, лексичний повтор є не лише виразником комунікативних дій, спрямованих на усунення збоїв у спілкуванні, а й маркером комунікативних невдач. Наприклад: «– *Тату, що це вона таке балакає, аж **страшно** слухати?* / – *Сам би хотів второпати. Мені теж*

страшно від її слів» (К. Мотрич) [32, с. 272]. На порозі хати з'являється невідома жінка, яка знає минуле мешканців дому й говорить про їхнє теперішнє, більше того, наголошує на належності будинку саме їй. Прагматичне кодування мовлення адресанта-неучасника мовленнєвого акту – продуцента комунікативної невдачі – позначене використанням погроз. Двократний лексичний повтор *«страшно»* разом із висловленням *«сам би хотів второпати»* маркує нерозуміння мовцями вербальних дій комуніканта-неучасника (адресанта 1) спілкування. Комунікативний тиск, учинений жінкою, детермінує збій у спілкуванні, наслідком якого є комунікативна невдача. Бачимо, що лексичний повтор у поданому комунікативному блоці є, з одного боку, виразником тактики згоди з адресантом – 2 (сином), з іншого – опосередкованим маркером комунікативної невдачі на інтерактивній осі «адресант – 1 (жінка – неучасник мовленнєвого акту) – адресати (батько і син)».

Порівняймо з прикладом, де КН зумовлена розбіжністю інтенцій та фонових знань комунікантів, а також позамовними факторами: *«– Розумієте, він, ги-ги, на штарішить жовшим ждурів: шукає якогось чоловіка, аби віддячити йому. І шей чоловік трохи шхожий на ваш ... Але... / – Віддячити? / – Авшеш, ги-ги... Дуже шхожий»*. (Я. Лижник) [32, с. 214]. Для кращого розуміння звернемося до сюжету оповідання: кожен день старець проживає у пошуках чоловіка, який колись не відмовив йому в послугі. Побачивши схожого за чоловіковим описом незнайомця, дружина підходить до нього з проханням відвідати їхній дім, щоб чоловік нарешті мав змогу виконати задумане – віддячити добродієві. У поданій діалогічній єдності збій у спілкуванні, на перший погляд, ентропійно зумовлений: адресантно-адресатний персонажний континуум порушує зовнішній чинник – комунікативний шум спричинений поганою артикуляцією продуцента повідомлення. Проте джерелом комунікативної невдачі адресанта стає не порушення норм вимови, а неправильний вивід адресатом інформаційного складника повідомлення, оскільки ситуативна, спонтанна мікропресупозиція (спільний фонд знань комунікантів про ситуацію, у якій відбувається мовленнєвий акт) порушується

різноспрямованістю інтенційних векторів комунікантів: локальний намір жінки – персуазивний (вона має на меті запевнити незнайомця у схожості з описаним чоловіком). Можемо кваліфікувати поданий комунікативний збій як невдачу інференційного типу (неправильний вивід імплікатур). Ефективність реалізації інтенції нівелюється діями адресанта, оскільки запит інформації (*«віддячити?»*) передбачає відповідь, то комунікативний шум у такому разі спровокований інтровертністю комунікативного ходу адресанта: *«авшеи»* у цьому контексті не є відповіддю на запитання, а парцеляцією попереднього комунікативного ходу – ствердженням схожості з персонажем (*«Авшеи... ги-ги... дуже схожий...»*). Таким чином, повторні лексичні номінації в поданому художньому діалозі є безпосереднім засобом експлікації комунікативної невдачі.

Матеріал дослідження дає підстави зробити такі висновки: лексичний повтор є засобом вираження й коригування комунікативних ситуацій з відсутнім або низьким рівнем перлокуції; наявні в межах одного висловлення, у різних висловленнях одного комунікативного ходу та у висловленнях різних учасників комунікативної взаємодії, повторні лексичні одиниці є типовими репрезентантами комунікативних дій перепитування, уточнення, затягування комунікативного ходу, атракції уваги, перефразування, які безпосередньо спрямовані на коригування неуспішної комунікації. Окрім того, лексичний повтор, ужитий при міжперсонажній комунікативно невдалій взаємодії, здатний виступати прямим чи опосередкованим конгруентним засобом вираження різних типів комунікативних невдач та комунікативних збоїв.

3.5 Конфліктогенний характер лексичних повторів у конфронтаційній міжперсонажній комунікації в досліджуваних текстах

Вербальну комунікацію, як бачимо з попереднього підрозділу, не можна розглядати як зразок еталонного спілкування між партнерами. Тому частина сучасних лінгвістичних досліджень характеризуються проекцією на дослідження конфронтаційного аспекту інтерактивної взаємодії. Адже часто

експлікація інтенцій адресанта, використання ним конфронтаційних комунікативних стратегій і тактик, перехоплення комунікативного ходу не сприяють гармонізації спілкування. Як наслідок, виникають збої при продукції чи рецесії мовленнєвого продукту. Частина їх веде до порушення мовленнєвої конгруенції та виявляє конфліктогенний характер.

Як уже зазначалося, вербальне спілкування не можна зводити до процесу прийому-передачі кодованого повідомлення від одного мовця до іншого: воно насамперед передбачає досягнення такого порозуміння між особистостями, яке сприяло б успішній комунікативній діяльності, а отже, уникненню конфліктів [125, с. 30]. Лексичний повтор, як засвідчує матеріал нашого дослідження, є вагомим у такому ключі. Як уже зазначалося в попередніх підрозділах (3.2, 3.3), повтори можуть брати участь у вербалізації неконформаційної тактико-стратегічної програми мовців, а також бути прямим засобом корекції комунікативних невдач, оскільки саме вони є тим лінгвістичним феноменом, який свідчить про непорозуміння між учасниками спілкування у процесі інтерактивної взаємодії, потенційну можливість виникнення конфлікту. Досліджуючи конфлікт, учені відзначають, що він відсутній у двох випадках: під час ідеально налагодженої інтеракції на основі повної взаємовідповідності стратегічних і тактичних інтересів комунікантів і в разі відсутності будь-якого контакту між ними [174, с. 128]. Основними причинами його виникнення є [174, с. 130-135]:

- порушення нормативних обмежень соціального характеру;
- вербально-когнітивні розбіжності адресанта й адресата.

Незважаючи на синкретизм в інтерпретації поняття «конфлікт», усе ж окреслимо найважливіші підходи щодо тлумачення цього терміна. Дослідники розуміють вербальний конфлікт як:

- порушення норм та канонів інтерсуб'єктної комунікативної взаємодії засобами мови. Під час такого типу мовлення один із учасників спілкування не цілком або повністю не розуміє іншого, «погано» ставиться до типу

комунікативної поведінки співрозмовника, вербально-когнітивної бази чи до знаків, що використовуються в акті спілкування [194, с. 288];

- модель міжособистісної взаємодії адресанта та адресата, в основу якої покладено реальні або ілюзорні суперечності цілей комунікантів при спробі їх вирішення на фоні гострих емоційних станів [216, с. 290];

- інвективне функціонування мови, мовленнєву маніпуляцію, мовленнєву агресію [187, с. 266] [141, с. 470];

- інтерпретаційний конфлікт автора й адресата, антиномії плану вираження і плану змісту [46, с. 82];

- зіткнення інтенційно-прагматичних смислів мовленнєвого твору із системним значенням [46, с. 83].

Отже, ВК існує як феномен інтеракції між комунікантами, оскільки останні є не ідеальними моделями, а реальними мовними особистостями, неконгруентними один до одного в соціальному, психічному та відповідно мовному відношенні [193, с. 251].

Підсумовуючи сказане, інтерпретуємо **вербальний конфлікт** як девіантну модель адресантно-адресатної комунікативної взаємодії, де мовні й позамовні дії учасників спілкування взаємно чи одинарно спрямовані на досягнення комунікативної мети шляхом конфронтації з партнером.

Основний засіб впливу – дисенсус (незгода), причому спосіб впливу на вольову та емоційну сфери адресата – прямий, через експліцитне вираження мовленнєвих інтенцій. Основна мета в конфліктній взаємодії – завдати моральної шкоди комунікативному партнерові, власними емоціями вплинути на формування повідомлення адресата [7, с. 269].

Вибір стратегій і тактик у некооперативно зорієнтованому процесі інтеракції залежить від багатьох чинників, зокрема від:

- 1) історії конфлікту: ступеня його інтенсивності, рівня його розвитку, темпоральних і локальних характеристик, можливих наслідків подальшого розгортання конфлікту;

- 2) співвідношення соціальних ролей партнерів;

3) особистих якостей комунікантів: їхнього темпераменту, характеру, моральних цінностей, настрою, емоцій [134, с. 83–86].

На основі мовленнєвих стратегій конфліктної поведінки виокремлюємо інвективний, куртуазний та раціонально-евристичний типи мовних особистостей. Для інвективного характерною мовленнєвою стратегією є пряма вербальна агресія, куртуазного – емоція образи (+етикет), для раціонально-евристичного – здоровий глузд та іронія [119, с. 197–200]. Окремої уваги мовознавців потребує грубість як система комунікативних стратегій і тактик, що використовуються у реальному спілкуванні й націлені на створення конфліктної комунікації [67, с. 258].

Матеріал дослідження дає підстави зробити припущення, що лексичний повтор як засіб вираження комунікативних стратегій і тактик є релевантним у вираженні вербальних конфліктів. Під чинником, що детермінує виникнення конфлікту, розуміємо явище мовної системи / структури (елемент, одиницю. конструкцію), яке негативно характеризує комуніканта (мовну особистість) з лінгвального, паралінгвістичного та екстралінгвального боків, із соціальних, культурних, етнічних, психологічних, власне мовленнєвих та інших позицій, так чи інакше перетинаючи усю систему мови. Послідовно проводячи думку про розрізнення в комунікативно-функціональному підході до мовних явищ соціолінгвістичного (комунікативного), психолінгвістичного (когнітивного) та інтралінгвістичного (конструктивного) характеру, ми розподіляємо конфліктогенні чинники відповідно на три групи [134]:

- 1) соціолінгвістичні;
- 2) психолінгвістичні;
- 3) інтралінгвістичні.

Простежимо особливості функціонування лексичного повтору як виразника конфліктної персонажної взаємодії в сучасній українській малій прозі: *«Він тихо проказав: – **Ти даси мені спокій?** / – **Ну?** / – **Ти даси мені спокій? Ти даси мені дихнути?** Ти куди моє доміно заховала... **Де доміно?** / – У тебе ще є дочка. Ти навіть не знаєш, що вона загоряє. / – **Де, я питаю,***

доміно? Нехай загоряє на здоров'я» (Б. Жолдак) [32, с. 150]. Налаштування комунікантів – взаємно конфронтаційне. Вербальний конфлікт спровокований різновекторністю інтенцій кожного з подружжя: чоловік, стомлений щоденними побутовими турботами, зовсім забуває про сім'ю, оскільки навіть не знає, чим цікавиться його дочка.

Синтез двократного синтаксичного («*Ти даси мені спокій?*») та синонімічного лексичного повторів («*Ти даси мені спокій? ... Ти даси мені дихнути?*») сприяє втіленню квестивної локальної інтенції (КТ – риторичного запитання) та глобальної – бажання звернути увагу дружини на власну втому.

Детермінантою загострення конфлікту є повтор квестива «*де доміно?*». Використовуючи його, продуцент конфлікту (чоловік) показує свою байдужість щодо зауважень дружини. Бачимо, що накладання лексичного та синтаксичного повторів в одному прикладі є ревілентом вербального конфлікту.

Індивідуальний когнітивний простір (ситуативна, спонтанна мікропресупозиція) порушується ще до того. Порівняємо: «– *Ти дурень, ти не знаєш, чим цікавиться твоя дочка, чим вона живе?* / – *На більшій території температура, без істотних осадків, вітер помірний, небо ясне, – сказав диктор.* / – *Я тебе питаю, чи ти знаєш, чим живе твоя дочка?* / – *Знаю.* / – *Ну?* ... / – *Ну?* ... / – *Ну...*» (Б. Жолдак) [32, с. 149–150]. Комунікативний шум спричинює зовнішній фактор – голос телевізійного диктора («– *На більшій території температура, без істотних осадків, вітер помірний, небо ясне, – сказав диктор*»), як наслідок, – відсутній візуальний канал сприймання повідомлення адресатом. Чинником розвитку конфлікту між подружжям виступає трикратний лексичний повтор «*Ну?*» підсилений синтаксичним повтором «– *...чим цікавиться твоя дочка*» з синонімічною змінною «*...чим вона живе?*». Комунікативний тиск, вчинений домінантним комунікатором, призводить до вербального конфлікту й дозволяє кваліфікувати мовленнєві дії дружини як інвективні (характерні для інвективного типу мовної особистості).

Проаналізовані приклади доводять, що лексичний повтор у сукупності з синтаксичним, квестивами та ентропією є виразником вербального конфлікту.

Розглянемо приклад, де вербальний конфлікт розвивається в умовах дитячої комунікації: *«Ще того-таки дня Місько не витримав і ляпнув: – А все-таки я сильніше її люблю. / – Чому ти? – обурився я. – Ми ж домовлялися, що будем любити її однаково. / – Але я сильніше. / – **Неправда!** / – А от і правда! Ти б міг заради неї **вмерти?** / – **Вмерти?** – я задумався. Бабця розповідала, що померлі живуть на небі. Я глянув на небо – воно було чисте й порожнє. Там навіть не було будки з морозивом. Ні, вмирати якось не хотілося. Але ж не міг я признатися в цьому! – **Вмерти?** – перепитав я. – Запросто»* (Ю. Винничук) [32, с. 40]. Обидва комунікатори характеризуються монотактичністю – прагнуть продемонструвати свою перевагу над співрозмовником. Причиною дитячої суперечки є збіг загальних інтенційних векторів – обидва закохані в Нуську і намагаються довести один одному силу власних почуттів до подруги.

Поданий комунікативний блок характеризується використанням антонімічного повтору лексем (*«**правда** – **неправда**»*) та повтору квестива *«**вмерти**»* учасниками спілкування. Проаналізуємо кожен з них: редуплікація лексем в семантичній опозиції *«**правда** – **неправда**»* є, на наш погляд, сигналом загострення конфлікту, оскільки маркує протиріччя, заперечення. Вектор конфлікту різко змінюється із застосуванням повних модальних конструкцій (питання, які передбачають відповідь «так – ні»): *«–... Ти б міг заради неї **вмерти?**»*. Повтор словоформи *«**вмерти**»*, застосований у комунікативному ході адресата, є репрезентантом КТ перепитування: повторюючись, співрозмовник робить паузу, і, таким чином, з'являється додатковий час для роздумів (*«я задумався. Бабця розповідала, що померлі живуть на небі. Я глянув на небо – воно було чисте й порожнє. Там навіть не було будки з морозивом. Ні, вмирати якось не хотілося. Але ж не міг я признатися в цьому!»*). Наступний повтор лексеми *«**вмерти**»* є експліцитним репрезентантом КТ перепитування та імпліцитним – маніпулятивної КТ прирівнювання мовця до адресата (тобто можеш ти померти, можу і я).

Як уже зазначалося, у процесі свого розвитку конфлікт проходить декілька етапів: передконфліктну ситуацію (латентний період) – інцидент (це

збіг обставин, що є приводом до конфлікту) – ескалацію – кульмінацію – завершення конфлікту – постконфліктну ситуацію [134, с. 31]. Порівняймо: «– Арифметику, громадянко пасажирко, ви, я гадаю, у школі **вивчали?** / Їй здалося, що вона висить у повітрі. / – **Вивчали**, я питаю вас? / Автобус дивився на них. Вона дивилася на Мегедя. / – Я арифметику вивчала, Мегедь. / – Так, тут я вам не Мегедь, я на роботі. Так от, – він виразно помахав продірявленою папірчиною, – контрольний пробив. А це ось – ваш талон. Ну що, кількість дірок однакова? / Він уперше не заїкався. / – Боже ж мій, я **зараз проб'ю**... – почервоніла вона ще дужче. / – ... ви обманюєте контролера, ось, – Мегедь високо задер талончика, – так що **давайте штраф платіть**, а не «**зараз проб'ю**», – лунав його голос. / ... голос свій він піднімав, доки не підніс його до крику: – Не затримуйте контролера, **давайте штраф платіть!** / – Як ви так можете, Мегедь... / І от нарешті вони зустрілись поглядами. Він вдихнув, але витримав. / – **Три рублі.** / – **Три.** Ось. Тут. Беріть. / – Два дев'яносто вісім! – оголосив він. – Ось так! / – Ну? / – Свинопас» (Б. Жолдак) [32, с. 164–165].

Комунікація персонажів позначена кількома конфліктними вузлами. Експліцитно вербальний конфлікт спровокований діями пасажирки – ненавмисним неналежним користуванням талоном для проїзду, проте імпліцитна площина виводить нас на інший рівень розуміння конфліктної ситуації. Для інтерпретації імпліцитного смислу персонажної комунікації розглянемо ширший контекст: викладачка французької не відповіла взаємністю на почуття свого студента Мегедя.

Детермінантами розвитку конфлікту є, як бачимо, ретроспективний фактор (спогади Мегедя про «француженку»), сприятливі зовнішні фактори (пасажирка не пробила талон на проїзд, їй не вистачило грошей для сплати штрафу), іллокутивна мета адресанта (бажання помститись жінці).

Розглянемо детальніше повтори, використані в поданій персонажній комунікації. Редуплікації лексем «**вивчали** – **вивчали?**» в ініціальному комунікативному ході контролера (Мегедя) виконують актуалізаційну функцію (ілокутивна мета мовця – привернути увагу пасажирів, присоромивши давню

знайому) та сигналізують про завершення етапу інвенції (задуму) конфлікту. Повтор сполучення лексем *«зараз проб'ю»* у репліці інвектора (продуцента крику) носить характер глузування з адресата, і разом з тонально підсиленням (*«голос свій він піднімав, доки не підніс його до крику»*) синтаксичним повтором *«давайте штраф платіть»* маркує кульмінацію конфлікту – етап загострення суперечки між персонажами.

Повтор числівника *«три»* в реагуювальному комунікативному ході інвектума (слухача крику) з навмисними паузами свідчить про образу на адресанта.

Як бачимо, що негативні естимації виникають на ґрунті спогадів та агресивної налаштованості адресата, а одним із засобів їх вираження є саме лексичний повтор.

Лексичний повтор здебільшого є додатковим засобом експлікації ВК, наприклад: *«– Ти розумієш, що не мене кидаєш, ти кидаєш дитину?» – жбурлялася ненавистю тоді Світлана, а чоловік буденно зауважив: «Данило вже дорослий»...*(Л. Денисенко) [52, с. 96]. Мовні засоби, використані мовцем у комунікативній ситуації, та інтонаційне тло повідомлення експлікують запит інформації, тому зазначений МА інтерпретуємо як квестивний. Додамо, що семантично у повторюваних лексемах, застосованих в ініціювальному комунікативному ході адресанта, закладено агресію, тому редуплікація перформатива декларує настання конфлікту, разом з тим мовленнєвий акт кваліфікуємо як непрямий – вердиктив з іллокуцією реквестива (насправді дружина хоче, щоб чоловік залишився поруч з нею і сином). Незважаючи на власні позамовні прагнення, адресант (дружина) обирає неконгруентний набір мовленнєвих тактик задля його втілення, тому подану комунікативну ситуацію можемо вважати також неуспішною. Саме лексема *«кидаєш»*, контактено відтворена у відрізку мовлення, є домінантною у висловленні і в сукупності з авторським (*«жбурлялася ненавистю тоді Світлана»*) експлікує прагматичне налаштування мовця, передає його емоційний стан. Отже, зазначені лексичні повтори в цьому сегменті художнього тексту є виразниками ВК.

Матеріал нашого дослідження показав, що лексичний повтор здатний експлікувати зредуковані ВК – тобто такі конфлікти, у яких деякі етапи зміщені або взагалі відсутні. Наприклад: «– *Та він тебе годує! Вдягає! До школи возить! Хатку купив, а ти на нього кажеш «дядько»?!* – *сердиться мама.*» (В. Даниленко) [16, с. 301] (стадії ескалація – кульмінація). «– *Я тобі **іншу** дам, – сказав я. / – **Іншу??** – визвірився він. І тут же осікся.*» (Б. Жолдак) [52, с. 250] (кульмінація – припинення). «– ***Жме**, – процідив крізь стиснуті зуби, – **жме...***» (Г. Цимбалюк) [32, с. 392] (латентна стадія або інцидент). «– *І ти важаєш, що ви, тобто що ти назвав сина **моїм** ім'ям? **Моїм**? Виходить, як на тебе оце-от **ім'я**, воно – **моє**, так? Це ідіотське **ім'я** – **моє**?!* – починаю репетувати я.» (Л. Денисенко) [17, с.23] (інцидент). Повторювані лексичні одиниці «дядько», «іншу», «жме», «моїм», ужиті в наведених текстах, інтегруючись із позамовними чинниками (тональністю голосу мовця-адресанта, паралінгвальними засобами, конситуативними умовами комунікації), є засобами, які додатково сприяють експлікації та розвитку окремих стадій вербальних конфліктів.

Порівняємо з прикладами, де ВК локально та темпорально обмежений: «– *Та, ясно, **не дзвони** сюди більше, **зрозуміла**? ... я не знаю, хто ти така, **зрозуміло** тобі?».* «– *І **не потрібно** сюди **дзвонити**, **зрозуміло**? Подруго, слухай, це все – твої проблеми, **ясно**? ... **усвідомила ти** чи ні?» (Л. Денисенко) [17, с. 36]. Комунікація характеризується обмеженням локації телефонним зв'язком, відсутністю візуального контакту. Дистантний трикратний лексичний повтор «**зрозуміло**» з синонімічним «**усвідомила**», «**ясно**» маркує агресивну налаштованість адресата; редуплікація імператива «**не дзвони**» і «**не потрібно дзвонити**» втілює КТ наказу. Стадія припинення настане при умові виконання позамовних дій адресатом.*

На наш погляд, не слід ототожнювати ВК з комунікативними невдачами. Оскільки якщо іллокутивна метою мовця є настанова на суперечку, висловлення незгоди з комунікативним партнером, вчинення свідомого комунікативного тиску, то мова йде про конфронтаційну мовленнєву

взаємодію. Натомість КН характеризується збоєм у спілкуванні, нівеляцією бажаного перлокутивного ефекту, нерозумінням адресатом інформаційного складника повідомлення адресанта. Дехто з мовознавців кваліфікує КН як неуспішний мовленнєвий акт, натомість ВК, як свідомий мовленнєвий акт, безпосередньо спроектований на конфронтацію, є успішним комунікативним актом у разі реалізації хоча б однієї з вищеназваних умов чи стадій. «– *Що ти зробив!* – лається потім чиновник. – *Я ж тебе просив! А ти що зробив – скалічив дівчину.*» (Б. Жолдак) [53, с. 263]. Авторська вказівка «*лається*» у сукупності з повтором синтаксими «що ти зробив» є маркером МА, спроектованого на конфронтацію. Мовець досягає бажаного перлокутивного ефекту, висловлюючи незгоду зі співрозмовником.

Матеріал дослідження доводить, що лексичний повтор з паралінвальними та естралінгвальними чинниками великою мірою здатний виступати іманентно-вербальною домінантою ВК, релевантним засобом експлікації його латентної стадії, інциденту, ескалації, кульмінації чи припинення, а також ревілентом прихованих конфронтаційно зумовлених інтенцій, комунікативних стратегій і тактик учасників спілкування, які екстраполюють вербальний конфлікт.

Висновки до розділу 3. Сучасні прагмазорієнтовані лінгвістичні дослідження фокусують увагу вчених на комплексному підході до розкриття особливостей мовних засобів, релевантних при експлікації величин комунікативно-прагматичної програми спілкування (комунікативних стратегій, тактик, інтенцій, невдач, комунікативного шуму). Одним із таких засобів є лексичний повтор, який є вагомим в інтерсуб'єктній взаємодії мовців у втіленні стратегій і тактик, виявленні мовленнєвих намірів учасників спілкування. У такій парадигмі лексичний повтор розкриває свої функційні можливості в комунікативних ситуаціях кооперативного та конфронтаційного типів, а також сприяє втіленню авторської інтенції, вербалізованої в текстах сучасної української малої прози.

Наше дослідження засвідчує: лексеми, редуplikовані в мовленні автора та в мовленні персонажів, є тими мовними величинами, які важливі у втіленні намірів у вертикальній (закладена в тексті глобальна авторська інтенція) та горизонтальній (вербалізовані проміжні персонажні наміри) комунікації. Авторську інтенцію, експліковану повтором лексем, у нашій роботі співвідносимо з поняттям авторського задуму та розглядаємо крізь призму використання повторів в мовленні автора й у мовленні героїв художнього тексту, а також декодуємо мовленнєві наміри персонажів, використані безпосередньо в інтерактивній взаємодії внутрішніх комунікантів художнього тексту.

Комунікативну інтенцію інтерпретуємо як намір учасників комунікативної взаємодії, який є виразником мети висловлення та способів і засобів її реалізації. Тим самим диференціюємо поняття інтенції та іллокуції. Іллокуція – це безпосереднє втілення інтенції у комунікативному акті.

Погоджуємося з тими мовознавцями (праці Ф. Бацевича, Л. Безуглої, Г. Габрайскої, О. Гнатковської, О. Почепцова, С. Шабат-Савки), які класифікують мовленнєві наміри відповідно до семантики та прагматико-часової реалізації комунікативного акту. Результати нашого дослідження засвідчують: повтор лексем, виокремлений з блоків стратегічно-тактичної взаємодії персонажів, насамперед виступає засобом експлікації асертивної, експлікативної (наративної), реквестивної та уточнювальної інтенцій; він однаковою мірою важливий у вербалізації як актомовленнєвих (зразки малої прози В. Даниленка, Л. Денисенко, Г. Шкляра), так і постакутомовленнєвих (тексти Ю. Винничука, М. Кульбовського) інформативних, спонукальних та контактних намірів учасників спілкування, що втілюються обраним комунікантами набором комунікативних стратегій і тактик.

Комунікативну стратегію у нашій роботі розуміємо як підготоване глобальне комунікативне завдання, необхідне для розгортання комунікації шляхом взаємодії чи конфронтації з адресатом. **Комунікативна тактика** – це сукупність мовленнєвих вчинків, спрямованих на втілення певної

комунікативної стратегії (коопераційної чи конфронтаційної) учасника спілкування на окремо взятому етапі інтерактивної взаємодії. Як показав матеріал дослідження, лексичний повтор однаковою мірою виявляє коопераційні (проза С. Жадана, Є. Концевича, Я. Мельника, Г. Пагутяк, М. Прохаська та ін.) та конфронтаційні (тексти Х. Венгринюк, Н. Гуменюк, Л. Дереша, Б. Жолдака, В. Махна) установки мовців і є виразником заздалегідь спланованих чи ситуативно зумовлених, експліцитних та імпліцитних комунікативних стратегій і тактик.

Окрім реалізації коопераційного спілкування, лексичний повтор бере участь і в комунікативно невдалій взаємодії. **Комунікативні невдачі** у нашому дослідженні трактуємо як мовленнєві акти з нульовим або низьким ступенем перлокуції, неуспішність яких детермінована розбіжностями адресантно-адресатних комунікативних намірів, недостатньо високим рівнем мовної та мовленнєвої компетенції комунікантів чи зовнішніми чинниками, що призводять до часткового або повного припинення інтерактивної взаємодії.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати: лексичний повтор, ужитий у комунікативно невдалих мовленнєвих актах персонажів, є одним із виразників локальних мовленнєвих тактик, спрямованих на усунення комунікативних збоїв, тобто коригування комунікативних невдач, а також здатен безпосередньо їх експлікувати. Функціонуючи в міжперсонажній інтерактивній взаємодії, контактний чи дистантний повтор лексем маркує комунікативні дії **уточнення** (проза В. Портяка), **перефразування** (тексти В. Діброви, В. Янчука), **перепитування** (оповідання Я. Лижника), **запиту** (мала проза В. Даниленка), **затягування комунікативного ходу** (оповідання Я. Лижника), **пояснення** (фрагменти текстів О. Жовни) та **актуалізації** (проза В. Портяка).

Збої, які виникають при продукуванні чи рецепції мовленнєвого продукту, великою мірою детермінують порушення мовленнєвої конгруенції і можуть призвести до виникнення конфліктів в інтерактивній міжперсонажній взаємодії. **Вербальний конфлікт** кваліфікуємо як девіантну модель

адресантно-адресатної комунікативної взаємодії, де мовні й позамовні дії учасників спілкування взаємно чи одинарно спрямовані на досягнення комунікативної мети шляхом конфронтації з партнером. Аналіз окремих фрагментів мовленнєвої взаємодії персонажів з конфронтаційним спрямуванням (насамперед тексти Ю. Винничука, В. Даниленка, Л. Денисенко, Б. Жолдака, Г. Цимбалюка та ін.) підтверджує думку про те, що лексичний повтор є важливим у втіленні різних стадій вербального конфлікту: латентної (передконфліктна ситуація), ескалації, кульмінації, завершення конфлікту та постконфліктного етапу.

ВИСНОВКИ

Сучасний спектр наукових досліджень акцентує на важливості виявлення в художньому тексті тих мовних засобів, що є семантично й функційно значущими, сприяють розкриттю його комунікативно-прагматичних особливостей, виступають виразниками ідіостилу письменника, експлікаторами авторської модальності, експресивізуючи текст та окреслюючи в ньому семантико-прагматичну прогресію. У комплексі таких засобів особливе місце посідає лексичний повтор, який у художньому тексті як дискурсі часто і є тим важливим чинником, що дає змогу оприявлювати глибинні пласти буття тексту.

Як виразник семантичної деталізації, лексичний повтор, здавалось би, «суперечить» онтологічним ознакам малої прози: сконденсованості, чіткості, лаконічності. Однак, як засвідчив матеріал проведеного дослідження, підхід до аналізу текстів малої прози крізь призму лексичного повтору дав змогу глибше розкрити характери персонажів, їхні інтенції, декодувати імпліцитну інформацію, закладену підтекстом.

У дисертації **лексичний повтор** інтерпретовано як дво- чи кількакратне відтворення в певному сегменті тексту тотожних за значенням і структурою синсемантичних та / або автосемантичних лексем, використаних із певною комунікативно-прагматичною метою.

Проведене дослідження показало: лексичний повтор, ужитий в авторському мовленні чи в комунікативній взаємодії персонажів, виступає в текстах малої прози важливим когезійно-когерентним засобом, актуалізатором смислів, що пов'язані з реалізацією таких текстових категорій, як аксіологічність, імпліцитність, інтертекстуальність, модальність, перспекція, ретроспекція, цілісність.

Складна природа та структурно-семантичні особливості лексичного повтору детермінують у текстах малої прози його амбівалентне синкретичне функційне навантаження. Сюжетно-композиційні особливості текстів малої

прози і характер лексичного повтору, наявного в них, дали підстави всі функції лексичного повтору поділити на:

- **загальностилістичні** (виявлено в усіх аналізованих текстах малої прози);
- **комунікативно-прагматичні** (розкрито у зв'язку із дослідженням комунікативно-прагматичних особливостей лексичних повторів у художніх текстах).

До першого типу віднесено **аксіологічну, естетичну, змістотвірну, ідіостилістичну, інтертекстуальну, образо- й текстотвірну, смислоутворювальну** функції. Більшість із них виділено й іншими дослідниками повтору. Матеріал же нашого дослідження засвідчив: лексичний повтор у текстах малої прози виступає насамперед засобом вираження **асоціативно-образного та когезійно-когерентного зв'язку**, сприяє **творенню підтексту**, а також може експлікувати **інтертекстуальність**.

До другої групи функцій належать **актуалізаційна, антиципаційна (прогнозувальна), інтенційно-виражальна, інтерактивно-динамічна (гіпотетико-регулювальна), інтерактивно-зближувальна, інформаційно-уточнювальна (еліптична), комунікативно-корекційна та конфліктогенно-потенційна** та функція **творення емоційно-образного тла ситуації**, у якій відбувається дія.

Подана диференціація функцій є умовною, оскільки в обраних для аналізу текстових сегментах (персонажній комунікації та автомовленні), «співдіючи», вони доповнюють одна одну, сприяючи у такий спосіб розкриттю прагматичних особливостей лексичного повтору в художньому тексті.

Для виявлення характеру повторюваних лексичних одиниць у досліджуваних текстах необхідно було виділити ті критерії, які б дали змогу окреслити типологію лексичного повтору як поліфункційної величини. Ураховуючи наявні в сучасній лінгвістиці підходи до класифікації повторів (праці Ю. Волянської, Т. Жук, А. Загнітка, А. Папіної, І. Шкіцької та ін.), під час їхньої диференціації взято до уваги такі критерії:

- 1) **місце розташування, або принцип лінеарності** (контактні, сумісні, дистантні);

- 2) **структуру** (прості контактні, розширені, кільцеві, повтори-підхоплення, ланцюжкові);
- 3) **кратність** (дво-, три- та багатокомпонентні);
- 4) **точність** відтворення повторюваних лексем (точні (повні, абсолютні), часткові);
- 5) **частиномовну належність** (повтори автосемантичної (іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові, прислівникові, дієслівні) та синсемантичної лексики (повтори неповнозначних частин мови));
- 6) **семантичні особливості** вираження редуплікованих лексем (тотожний лексичний, синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний).

У межах контактного лексичного повтору у зв'язку з наявністю чи відсутністю з'єднувального елемента розрізняємо **повний контактний повтор без з'єднувального компонента** та **напівконтактний лексичний повтор із обов'язковим чи факультативним з'єднувальним елементом (сполучником) чи з прийменником**.

Як показує проведене дослідження, у текстах сучасної української малої прози найбільш репрезентативними є:

- в аспекті лінеарності – **контактні** та **дистантні** лексичні повтори;
- з погляду семантики та точності відтворення – **тотожні лексичні**;
- за кратністю – **двохелементні**;
- щодо частиномовної належності – **повтори повнозначних лексем (іменників, прикметників, займенників і дієслів)**.

Матеріал нашого дослідження засвідчує: в аналізованих текстах превалюють **два види лексичних повторів**: редуплікації, використані в автосемантичному оповідачем-наратором чи самим автором, та повтори лексем, ужиті в міжперсонажній інтеракції. У мовленні персонажів виокремлюємо лексичні повтори, наявні в одному комунікативному ході учасника спілкування, та повтори, кратно використані обома мовцями. Окремо виділено текстуально не вербалізований лексичний повтор. За такого його типу автор лише додатково вказує на те, що лексема редуплікована полілогічно декілька разів (мала проза Слави Світової, І. Цілик).

Важливим під час висвітлення особливостей лексичного повтору в досліджуваних текстах, декодування імпліцитних пластів змісту, глибшого розуміння інтенцій персонажів, закладених у висловленнях, є дослідження окремих видів повтору лексем, зокрема повторюваних внутрішньоформних номінацій і редуплікованих лексем із семантикою оцінки.

Розкриття ролі та функцій внутрішньоформних номінацій, що редуплікуються в блоках міжперсонажного стратегічно-тактичного наративу чи в мовленні автора (тексти Ю. Винничука, Н. Гуменюк, І. Керницького, М. Малюка, В. Мастерової), засвідчує: повтор лексем із яскраво вираженою внутрішньою формою виступає засобом прегнантності (сміслової розгорненості), яка ускладнює тексти малої прози вторинною семантизацією, потенційною інформативністю та розгалуженою асоціативністю.

У досліджуваних текстах малої прози внутрішня форма повторюваних лексичних одиниць може бути виражена:

- **експліцитно** (мотиваційна ознака, закріплена в слові, є легкою для розпізнавання й декодування);
- **імпліцитно** (для розуміння змісто- й образотвірної структури слова необхідне встановлення його зв'язку з етимомом; а також редупліковані лексеми можуть набувати внутрішньоформного статусу асоціативно, безпосередньо в художньому тексті).

Матеріал дослідження дає підстави стверджувати: редуплікація лексем з кваліфікативною семантикою сприяє додатковій актуалізації оцінного значення. Повтор лексем, наявний у міжперсонажній комунікативній взаємодії (тексти В. Даниленка, Є. Концевича, Т. Малярчук, Я. Мельника, Г. Шкляра), виражаючи в ній аксіологічний смисл, є маркером комунікативних стратегій і тактик персонажів, спрямованих на продукцію чи рецепцію мовленнєвого висловлення з позитивною оцінною семантикою, експонентом вираження й сприйняття негативної оцінки, виразником самооцінки мовця-персонажа, а також ревілентом комунікативних дій оцінно-маніпуляційного типу.

Прагматика лінгвістичних одиниць, зокрема лексичного повтору як семантико-стилістичної домінанти художнього тексту, зумовила аналіз блоків інтерактивної взаємодії на комунікативній осі «автор – читач» та «персонаж – персонаж», тому доцільно виокремлювати два типи комунікації: **горизонтальну** (персонажне мовлення) та **вертикальну** (мовлення автора), яке й детермінує поділ інтенцій на **авторські** та **персонажні**.

Проведене дослідження показує, що повтор лексем, наявний у блоках стратегічно-тактичної взаємодії персонажів, однаковою мірою експлікує як актомовленнєві (тексти В. Даниленка, Л. Денисенко, Г. Шкляра), так і постакутомовленнєві типи інтенцій (мала проза Ю. Винничука, М. Кульбовського), а також є виразником таких семантичних підтипів намірів комунікантів: **асертивного, експлікативного (наративного), реквестивного, уточнювального**.

Проекція дослідження редуплікованих номінацій на комунікативно-прагматичну площину виявила: лексичний повтор є вагомим засобом реалізації настанови мовця, репрезентації його тактико-стратегічної програми.

Аналіз текстів малої прози з погляду значущості в них лексичних повторів довів, що лексичні повтори в інтерсуб'єктному мовленні можуть бути:

- **конфронтаційними / коопераційними;**
- **експліцитними** (легко встановлюються та інтерпретуються реципієнтом) / **імпліцитними** (для їхнього розуміння й відповідного декодування необхідне знання конситуативних умов комунікації, уміння дешифрувати тональність голосу персонажів та враховувати комплекс естралінгвальних та паралінгвальних засобів, зокрема пресупозиції, фонові знання);
- **ситуативно зумовленими** (змінюються в ході комунікації задля втілення інтенції мовця) / **підготованими, апріорними** (запрограмовані інтерактантами до початку мовленнєвої взаємодії).

Незважаючи на те що персонажні тактико-стратегічні блоки наперед заплановані автором, усе ж таку комунікативну взаємодію розглядаємо як

прототип спонтанної комунікації, зокрема й неуспішної, що дало змогу різнобічно охарактеризувати роль лексичного повтору в її вираженні та коригуванні.

Проведене дослідження засвідчило: лексичний повтор, ужитий у комунікативно невдалих мовленнєвих актах персонажів, є релевантним засобом вираження відповідних мовленнєвих тактик, спрямованих на усунення комунікативних збоїв, тобто коригування комунікативних невдач. Різномасштабно функціонуючи в міжперсонажній комунікації, різні типи повторів маркують комунікативні дії: **уточнення** (проза В. Портяка), **перефразування** (тексти В. Діброви, В. Янчука), **перепитування** (оповідання Я. Лижника), **запиту** (мала проза В. Даниленка), **затягування комунікативного ходу** (оповідання Я. Лижника), **пояснення** (тексти О. Жовни) та **актуалізації** (проза В. Портяка). Крім того, повтор лексем, використаний під час неуспішної міжперсонажної комунікативної взаємодії, може виступати прямим чи опосередкованим конгруентним засобом вираження комунікативних невдач та збоїв конфліктогенного характеру.

Як маніфестант комунікативних стратегій і тактик мовців лексичний повтор є також важливим у втіленні такої моделі міжособистісної взаємодії адресанта й адресата, в основу якої закладено зіткнення інтенційно-прагматичних векторів комунікантів. Конфліктогенний потенціал повтору лексем виявляється в його здатності бути експлікатором комунікативних стратегій і тактик конфронтаційного спрямування (тексти Ю. Винничука, В. Даниленка, Л. Денисенко, Б. Жолдака, Г. Цимбалюка), а також брати участь у втіленні різних стадій вербального конфлікту.

Подальше розкриття смислотвірного й комунікативно-прагматичного потенціалу лексичного повтору пов'язуємо із дослідженням текстів різних стилів і жанрів, характеристикою ідіостилів письменників, інтернетного мовлення та з різномасштабним аналізом публіцистичного, рекламного, усно-розмовного, зокрема й діалектного, дискурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С., Чікарькова М. Мовленнєва комунікація. Київ, 2004. 472 с.
2. Антонова Ю. Интенция говорящего в аспекте коммуникативно-целевой семантики : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Орел, 2006. 183 с.
3. Арнольд И. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Москва, 1990. 220 с.
4. Арутюнова Н. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва, 1988. 339 с.
5. Баган М. Категорія ствердження-заперечення: нові аспекти дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон, 2005. Вип. 2. С. 171–174.
6. Баранов А. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика : учебное пособие. Москва, 2007. 592 с.
7. Бацевич Ф. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи : монографія. Львів, 2005. С. 135–143.
8. Бацевич Ф. Основы коммуникативной лингвистики. Київ, 2009. 376 с.
9. Безпечний І. Поетична синтакса: [повтор, інверсія, анафора]. Теорія літератури : підручник. Київ, 2009. С. 111–145.
10. Безугла Л. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків, 2007. 332 с.
11. Безугла Л. Когнитивно-семантические основы иллокутивной импликации. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна*. Харків, 2005. № 649. С. 12–17.
12. Бекетова О. Фігури повтору та організаційні форми аргументації в текстах публічної мови (на матеріалі німецької мови). *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 32–37.
13. Беляев Д. Повтор в текстовой структуре Ву Henrede. *Вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць*. Чернівці, 2005. № 267. С. 117–127.

14. Берневега С. Дистантный повтор в стихотворении: композиционно-смысловая функция. *Вестник Сыктывкарского университета. Серия 8. История, филология, философия*. Сыктывкар, 1997. Вып. 2. С. 201–207.
15. Берневега С. Проблема повтора в лингвистической литературе. *Духовная культура: проблемы и тенденции развития* : тезисы докладов. Сыктывкар, 1994. С. 124–125.
16. Бехта І., Карп М. Мультиmodalні засоби когезії та когерентності у сучасних літературних казках: теоретико-методологічна інтерпретація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія* : збірник наукових праць. Одеса, 2014. № 13. С. 87–90.
17. Библик С. Народнорозмовність як естетико-стилістична категорія. *Наукові записки. Серія філологічна*. Острог, 2000. Вип. 1. С. 24–29.
18. Білоус Н. Національна маркованість лексичних повторів як засобу діалогізації англійських та українських казок про тварин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна* : збірник наукових праць. Острог, 2013. Вип. 35. С. 44–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_35_16 (дата звернення: 12.07.2019).
19. Бобошко Т. Комунікативні стратегії і тактики та оцінні висловлення. *Лінгвістика XXI століття* : збірник наукових праць. Київ, 2013. № 2013. С. 51–58.
20. Боднар Р. Повтор у спонтанній комунікації підлітків. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Чернівці, 2005. № 267. С. 117–127.
21. Бодуэн де Куртене И. Избранные труды по общему языкознанию. Москва, 1963. Т. 1. 387 с.
22. Бойко Н. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 10–21.
23. Бойчук В. Внутрішня форма слова і словотвірна мотивація. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 1997. Вип. 2. С. 135–140.

24. Бойчук В., Бойчук М. Категорія внутрішньої форми слова в зіставно-типологічних студіях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»* : збірник наукових праць. Острог, 2015. Вип. 58. С. 139–142.

25. Бойчук В. Мовна картина світу і внутрішня форма слова. *Українознавчі студії* : науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2005–2006. № 6–7. С. 341–349. URL: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv (дата звернення: 14.03.2018).

26. Бондаренко С. Реалізація категорії когезії у художньому англомовному дискурсі. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем». Бахмут, 2017. Вип. 3. С. 58–60.

27. Бріцин В., Максим'юк Н., Максим'юк О. Прагматика висловлень відмови в українському художньому діалогічному дискурсі : монографія. Чернівці, 2017. 270 с.

28. Варина В. Лексическая семантика и внутренняя форма языковых единиц. *Принципы и методы семантических исследований*. Москва, 1976. 243 с.

29. Васильева Ю. Модели и функции лексического повтора в русском и английском фольклоре. *Сопоставительная филология и полилингвизм* : материалы Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 29–31 ноября 2002 года). Казань, 2002. С. 32–34.

30. Ващенко В. Мова Тараса Шевченка. Харків, 1963. 252 с.

31. Вежбицка А. Речевые акты. *Новое в зарубежной лингвистике* / общая редакция Е. В. Падучевой. Москва, 1985. Вып. XVI. С. 251–275.

32. Вейзе А. Чтение, реферирование и аннотирование иностранного текста : учебное пособие. Москва, 1985. 127 с.

33. Вільчинська Т. Функціонально-стилістичне навантаження повтору у творчому доробку Уласа Самчука. *Наукові записки Тернопільського*

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль, 2015. № 42. С. 40–43.

34. Вольф Е. Функциональная семантика оценки. Москва, 1985. 228 с.
35. Волянська Ю. Типологічні різновиди повтору в сучасній лінгвістичній думці. *Лінгвістичні студії Linguistic studies* : міжнародний збірник наукових праць. Вінниця, 2010. Вип. 21. С. 188–191.
36. Волянська Ю. Типологія лексико-семантичного повтору в поетичному мовленні кінця XX – початку XXI століття. *Українське мовознавство* : міжвідомчий науковий збірник. Київ, 2012. Вип. 42/1. С. 63–68.
37. Воробьёва О. Текстовые категории и фактор адресата. Київ, 1993. 200 с.
38. Гак В. Высказывание и ситуация. *Проблемы структурной лингвистики*. Москва, 1973. С. 22–31.
39. Гак В. Языковые преобразования. Москва, 1998. 768 с.
40. Гальперин И. Интеграция и завершенность текста. Москва, 2006. 140 с.
41. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 2004. 144 с.
42. Гиндин С. Онтологическое единство текста и виды внутритекстовой организации. *Машинный перевод и прикладная лингвистика*. Москва, 1971. Вип. 14. С. 114–135.
43. Гиндин С. Советская лингвистика текста. Некоторые проблемы и результаты (1948–1975). *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. Москва, 1977. № 4. Т. 36. С. 348–361.
44. Гинзбург Е. Словообразование и синтаксис. Москва, 2010. 264 с.
45. Гнатковська О. Комунікативні інтенції «Я-висловлень» у сучасному англomовному дискурсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2009. 20 с.
46. Голев Н. Речевой «конфликт» как внутренняя форма художественного текста (на материале рассказов В. Шукшина). *В. Шукшин. Жизнь и творчество* : тезисы докладов III Всероссийской научно-практической конференции (6-8 октября 1994 г.). Барнаул, 1994. С. 81–84.

47. Головкина Н. К вопросу о классификации и стилистической функции повторов в немецком языке. *Труды Рыжского высшего Краснознаменского командно-инженерного училища*. Рига, 1962. Вып. 17. С. 77–121.
48. Голоюх Л. Стилiстичнi функцiї повтору в романi Ю. Мушкетика «Яса». *Фiлологiчнi студii* : науковий часопис. Луцьк, 2000. № 1. С. 57–61.
49. Голянич М. Внутрiшня форма слова i художнiй текст : монографiя. Ивано-Франкiвськ, 1997. 180 с.
50. Голянич М. Внутрiшня форма – стратифiкацiйно-когерентна ознака художнього тексту. *Матерiали Мiжнародної наукової конференцiї «Семантика мови i тексту»*. Ивано-Франкiвськ, 1996. С. 43–45.
51. Гончарова Н. Самооцiнка в англomовному дискурсi. *Гуманiтарний вiсник. Серiя: Иноземна фiлологiя*. Черкаси, 2000. № 4. С. 129–134.
52. Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство. *Сборник в честь Е. Кубряковой*. Москва, 2009. 856 с.
53. Горобець І. Повтор у художнiй прозi М. Стельмаха. *Науковi записки Винницького державного педагогiчного унiверситету iм. М. Коцюбинського. Серiя : Фiлологiя (Мовознавство)*. Вiнниця, 2017. Вип. 24. С. 133–138.
54. Городецкий Б., Кобозева И., Сабурова И. К типологии коммуникативных неудач. *Диалоговое взаимодействие и представление знаний* : сборник статей. Новосибирск, 1985. С. 64–78.
55. Гуцуляк І. Повтор як засiб посилення експресивностi тексту i його ритмiзацiї в українськiй бароковiй поезiї. *Записки з українського мовознавства* : збiрник наукових праць. Одеса, 2009. Вип. 18. С. 336–345.
56. Джунусалiєва Г., Ковальська Н. Комунiкативнi девiацiї в контекстi теорiї мовної комунiкацiї. *Науковий часопис Нацiонального педагогiчного унiверситету iм. М. П. Драгоманова. Серiя № 9. Сучаснi тенденцiї розвитку мов*. Киiв, 2011. Вип. 6. С. 68–71.
57. Добижа О. О семантических особенностях редупликации в современном русском языке. *Речь. Речевая деятельность. Текст* : межвузовский сборник научных трудов. Таганрог, 2000. С. 40–43.

58. Долинин К. Имплицитное содержание высказывания. *Вопросы языкознания*. Москва, 1983. № 16. С. 37–46.
59. Дресслер В. Синтаксис текста. *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистика текста*. Москва, 1978. Вып. VIII. С. 111–137.
60. Дубцова О. Когнітивні причини комунікативних невдач (на матеріалі англomовного кінодискурсу). *Science and education a new dimension : Philology*, 1 (2), Issue: 11, Nov. Budapest, 2013. P. 55–59.
61. Дудникова Т. Виды повторов в современном французском языке. *Преподавание иностранных языков в средней и высшей школе*. Ростов-на Дону, 1969. Ч. 2. С. 243–258.
62. Етимологічний словник української мови / редкол.: О. Мельничук (голов. ред.) [та ін.], уклад.: Р. Болдирєв [та ін.]. Київ, 1982. Т. 1. 630 с.
63. Єрмоленко С. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3-4. С. 112–125.
64. Ефимов Л. Актуализаторы экспрессии как неинформативные компоненты речи (на материале английского языка). Київ, 1988. 11 с.
65. Жагаляк І. Повтор як принцип ритмотворчості оповідань Марка Вовчка. «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кін. ХІХ – поч. ХХ ст. : збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2006. С. 183–192.
66. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ, 2006. С. 352.
67. Жельвис В. Грубость как регулятор коммуникативного поведения. *Бытие в языке : сборник научных трудов к 80-летию В. Жельвиса*. Ярославль, 2011. С. 258–289.
68. Жирмунский В. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. Санкт-Петербург, 1977. 409 с.
69. Жук Т. Структурні види тотожного лексичного повтору. *Історія української лінгвістики : збірник наукових праць*. Київ-Ніжин, 2001. С. 190–193.

70. Жук Т. Функції дієслівних повторів в українській народній казці. *Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць. Київ, 2002. С. 202–209.
71. Заболотська О. Засоби вираження імпліцитності у художньому прозовому та віршованому тексті: компаративний аспект. *Вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. Херсон, 2013. № 19. С. 262–269.
72. Забродська Н. Передумови успішної комунікації. *Вісник Житомирського національного університету ім. І. Франка*. Житомир, 2005. Вип. 22. С. 113–115.
73. Загнітко А. Діалог (Dialogue). *Лінгвістика тексту. (Text Linguistics)*. Донецьк, 2006. С. 121–125. URL: Grinch_home.at.ua/_Id/1/149_Zagnitko_Lingv.pdf (дата звернення: 19.01.2019).
74. Загнітко А. Лінгвістика тексту: Теорія і практика : науково-навчальний посібник. Донецьк, 2006. 289 с.
75. Зеленська Ю. Стилiстичнi фiгури iз повтором у сучасному поетичному мовленнi. *Лiнгвiстичнi студii. Linguistic Studies* : збiрник наукових праць. Донецьк, 2009. Вип 19. С. 180–182.
76. Іванишин Н. Ознаки імпліцитності як мовної категорії. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies* : збірник наукових праць. Донецьк, 2011. Вип. 22. С. 12–16.
77. Иванова Р. Когезия как текстоорганизующий признак. *Когнитивные исследования языка. Ментальные основы языка как функциональной системы* : сборник научных трудов. Тамбов, 2013. Вып. XIII. С. 732–743.
78. Івкова Н. Структурно-семантичні різновиди лексичного повтору в публіцистичному тексті. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*. Львів, 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 284–291.
79. Иванчикова Е. Лексический повтор как экспрессивный приём синтаксического распространения. *Мысли о современном русском языке*. Москва, 1969. С. 126–139.

80. Иншина М. Прагматический аспект текстообразования. *Прагматика и логика дискурса*. Ижевск. 1991. С. 25–30.
81. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва, 2008. 288 с.
82. Калитюк Л., Турта Ю. Мовні засоби вираження когезії в англomовному мультфільмі torill kove «The Danish Poet». *Studia philological. Філологічні студії* : збірник наукових праць. Київ, 2016. Вип. 6. С. 42–44.
83. Кашкин В. Введение в теорию коммуникации : учебное пособие. Воронеж, 2000. 175 с.
84. Килимник Т. Дискурсивні маркери Uh, Um, You know, Like, Oh та well як засоби подолання комунікативних збоїв. *Вісник Житомирського державного університету* : науковий журнал. Житомир, 2010. Вип. 51 (Філологія). С. 190–193.
85. Кисловская Е. Побудительная модальность в структуре повтора (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1975. 18 с.
86. Кобзєв М. Сутність лексичного повтору в англійськомовному та українськомовному дискурсах. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2012. № 1. С. 234–239.
87. Кобков В. Замещение, опущение и совмещение как способы сжатия текста без утери информации. *В помощь преподавателям иностранных языков*. Новосибирск, 1974. Вып. 5. С. 49–73.
88. Кобков В. Информационная избыточность и способы сжатия текста. *В помощь преподавателям иностранных языков*. Новосибирск, 1974. Вып. 5. С. 31–48.
89. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ, 1978. 376 с.
90. Коваль О. Роль повтору у поетичній мові «неокласиків». *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2012. № 239. С. 109–111.

91. Ковальчук И. Повтор и его функции в тексте : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05. Пятигорск, 2004. 18 с.
92. Кодухов В. Введение в языкознание. Москва, 1979. 351 с.
93. Кодухов В. Общее языкознание. Москва, 1974. 303 с.
94. Кожевникова К. Об аспектах связности в тексте как целом. *Синтаксис текста* : сборник. Москва, 1979. С. 49–67.
95. Кожевникова Н. Об одном приеме звуковой организации стиха. *Проблемы структурной лингвистики 1980*. Москва, 1982. С. 269–284.
96. Кондратенко Н. Синтаксис українського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія. Київ, 2012. 328 с.
97. Кононенко В. Текст і смисл : монографія. Івано-Франківськ, 2012. 272 с.
98. Кононенко І. Компоненти оцінної структури прикметників. *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 54–60.
99. Корбут А. Повтор как средство структурной организации художественного прозаического текста. Элементы симметрии : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1995. 21 с.
100. Коровкин М. Внутритекстовые связи как средство компрессии текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1991. 25 с.
101. Корогода Т. Когнітивно-прагматичні особливості стратегій подолання комунікативних збоїв. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка* : науковий журнал. Житомир, 2011. Вип. 58. С. 142–146.
102. Котвицька В. Функціонування тотожних повторів у сучасній німецькомовній прозі. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених. Дрогобич, 2018. Вип. 22. Т. 1. С. 69–72.
103. Котюрова М. Повторы как средство связи предложений в научном стиле сравнительно с художественным. *Исследования по стилистике*. Пермь, 1974. С. 110–130.

104. Крашеніннікова Т. Повтор як художній засіб в українській літературній казці XIX століття. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2010. Вип. 5. С. 172–180.

105. Криницька О. Мовленнєві маркери комунікативних стратегій як засоби кодування й реконструкції художнього дискурсу. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (літературознавство)* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XVII–XVIII. С. 232–239.

106. Кручинина Л. Основные средства когезии английского научного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1982. 20 с.

107. Куликова З. Повтор как средство экспрессивизации и гармонизации поэтических текстов М. Цветаевой и Р.М. Рильке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2007. 18 с. URL: http://cheloveknauka.com/povtor-kak-sredstvo-ekspressivnosti-i-garmonizatsii-poeticheskikh-tekstov-m-tsvetaevoy-i-r-m-ril-ke#i_xzz3Sb0BjPYE (дата звернення: 02.2016).

108. Куцак Г. Роль внутрішньої форми слова в ономаціологічних структурах похідних одиниць у мові та мовленні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Харків, 2016. Вип. 74. С. 121–124.

109. Ладиняк Н. Повтор як домінувальний образний засіб орнаментальної прози Аркадія Любченка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки* : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 29 (1). С. 44–46. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkrpu_fil_2012_29\(1\)__14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkrpu_fil_2012_29(1)__14) (дата звернення: 21.05.2019).

110. Лепина Р. Роль лексического повтора в семантико-синтаксической организации предложения : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Київ, 1977. 25 с.

111. Лотман Ю. Сборник работ (Ю. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа). Москва, 1994. 560 с.
112. Максим'юк О. Аксіологічний аспект висловлень зі значенням відмови. *Вісник Прикарпатського національного університету* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 44–45. С. 199–203.
113. Максим'юк О., Максим'юк Н. Функційно-семантичні параметри комунікативного акту відмови в українському художньому дискурсі. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини* : спільний українсько-румунський науковий журнал. Чернівці–Сучава, 2017. № 3 (15). С. 11–15.
114. Максим'юк О. Плеонастичні моделі нерозкладних словосполучень: лінгвостилістичний аспект. *Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 07-08 квітня 2016 року). Київ, 2016. № 4. С. 98–99.
115. Марчук Л. Мовні та позамовні чинники створення функційної та нефункційної надмірності засобів вираження на рівні складного багатокomпонентного речення в українській мові. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки* : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 46. С. 137–141.
116. Маліновський Е. Когнітивні, прагматичні та стилістичні характеристики простого контактного повтору в англomовному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2006. 20 с.
117. Маловицкий Л. Повтор местоимений. *Русский язык в школе*. 1982. № 1. С. 68–70.
118. Маслова Т. Різновиди повторної номінації у семантичній структурі фахових англomовних текстів. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій* : збірник матеріалів II Міжнародної наукової конференції. Маріуполь, 2014. С. 29 – 32. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/maslova_riznovydy.pdf (дата звернення: 21.06.2019).

119. Матвеева Г. Основы прагмалингвистики : монографія. Москва, 2014. 232 с.
120. Мельник Л. Повтор як засіб зображення трагічного у збірці В. Стуса «Палімсести». *Дивослово*. 2010. № 9. С. 44–47.
121. Медников Э. Прагматический аспект текста. *Лингвистика текста* : материалы научной конференции. Москва, 1974. Ч. 1. С. 190–192.
122. Метлякова Е. Функции контактного идентичного повтора в раннем творчестве Анны Ахматовой. *Русский язык и русская речь в XXI веке: проблемы и перспективы* : материалы III Международной научно-практической конференции, 12–14 ноября 2008 года. Ижевск, 2008. С. 74–80.
123. Мойсієнко А. Стилiстичнi функцiї повтору в поезiї Т. Шевченка. *Культура слова*. Київ, 1996. Вип. 46 / 47. URL: <http://kulturamovuy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-2.pdf> (дата звернення: 15.06.2018).
124. Мойсієнко А. Повтор як динамiзуєча одиниця (на матерiалі поезiї Т. Шевченка). *Українська мова і література в школі*. 1991. № 5. С. 57–61.
125. Морозова І. Вербальний конфлікт як основна мовленнєва тактика в діалозі. *Мова*. Одеса, 2013. № 19. С. 30–33.
126. Мороховский А., Воробьёва О., Лихошерст Н., Тимошенко З. *Стилистика английского языка*. Київ, 1984. 247 с.
127. Мужеловська Л. Повтор як стилістичний засіб творення експресії в поетичному мовленні Олександра Олеся. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 12. С. 224–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_12_42 (дата звернення: 03.04.2018).
128. Невідомська Л. Імпліцитність: дискусійні питання її мовознавчої інтерпретації. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 1999. Вип. IV. С. 13–24.
129. Невідомська Л. Імпліцитність: мовносистемний аспект : монографія. Харків, 2012. 416 с.

130. Никитин М. Основы лингвистической теории значения. Москва, 1988. 168 с.
131. Овсієнко Л. Іntenційна спрямованість оцінних висловлень у ситуації міжособистісного спілкування. *Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сучасна філологія, методика викладання»*. Черкаси, 2012. С. 59–62.
132. Огринчук О. Поетика дієслова у віршованих текстах Миколи Бажана та Івана Драча : монографія. Івано-Франківськ, 2014. 168 с.
133. Оліщук Р., Макар І. Конструкції з повторами у мові роману Лонга «Дафніс і Хлоя». *Studia linguistica* : збірник наукових праць. Київ, 2011. Вип. 5. Ч. 2. С. 49–56.
134. Орлянський В. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ, 2007. 160 с.
135. Островська О. Кореляція категорії оцінки з іншими категоріями художнього тексту. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : збірник наукових праць. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 149–153.
136. Папина А. Текст: его единицы и глобальные категории. Москва, 2002. 368 с.
137. Пахолок З. Гносеологічний та онтологічний статус категорії повторюваності : мовний та мовленнєвий виміри : монографія. Луцьк, 2013. 684 с.
138. Пац Л. Функціонально-семантичні вияви категорії зв'язності в художньому тексті. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць. Донецьк, 2007. Вип. 15. С. 453–458.
139. Пишна Л. Повтор в экспликации авторской модальности. *Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому технічному навчальному закладі* : тези I Міжнародної конференції. Львів, 1994. С. 190–191.

140. Пентелюк Л. Повтор як синтаксичний засіб експресії у поетичному мовленні. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць. Донецьк, 1997. Вип. 3. С. 30–34.
141. Передон Н. Вербальне втілення основних стратегій і тактик, що застосовуються в комунікативній ситуації «примирення». *Семантика мови і тексту* : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (26–28 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2012. С. 469–471.
142. Печко Н. Прагматичне непорозуміння в англомовному комунікативному просторі. *Семантика мови і тексту* : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (26–28 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2012. С. 468–470.
143. Плющ М. Експресивно-оцінне значення повторень. *Культура мови*. Київ, 1981. Вип. 20. С. 43–46. URL: www.kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-12roif (дата звернення: 02.2015).
144. Потебня А. Мысль и язык. Київ, 1993. 192 с.
145. Почепцов Г. Теория коммуникации. Москва, Київ, 2001. 656 с.
146. Почепцов О. Основы прагматического описания предложения : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04, 10.02.19. Київ, 1986. 116 с.
147. Пришляк Л. Стилiстичнi фiгури з повтором як носiй експресивностi в українській поезії шістдесятників. *Филологические исследования* : збірник наукових праць. Донецьк, 2000. Вип. 2. С. 280–286.
148. Ранчин А., Блокина А. О «поэтическом» повторе в прозе: «Распад атома» Георгия Иванова. *Powtórzenie w tekście artystycznym. Повтор в художественном тексте*. Bydgoszcz, 2012. S. 75–81.
149. Ріжко Р. Повтор як семантико-стилістична домінанта в українській поезії кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки. Серія Філологічні науки*. Івано-Франківськ. Вип. 86. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_86/statti/35.pdf (дата звернення: 15.02.2017).

150. Ріжко Р. Функціонально-стилістичні особливості повтору в поетичних текстах кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Лінгвістика і поетика тексту. Філологічні студії*. Кривий Ріг, 2014. Вип. 10. С. 220–227.
151. Романов А. Прагматические особенности перформативных высказываний. *Прагматика и семантика синтаксических единиц*. Калинин, 1984. С. 86–92.
152. Сарина З. Функционирование лексического повтора в художественном тексте. *Сборник научных трудов Моск. гос. лингв. ун-та*. 1997. № 439. С. 54–81.
153. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Київ, 2002. 336 с.
154. Сидоренко І. Повтор як ключовий принцип функціонування стилістичних фігур у сучасних англomовних драматичних творах. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики* : збірник наукових праць Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2007. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/sydorenko_povtor.pdf (дата звернення: 12.05.2018).
155. Синиця І. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту. *Мовознавство*. 1994. № 2-3. С. 56–60.
156. Сковородников А. Позиционно-лексический повтор как стилистическое явление. *Филологические науки*. Москва, 1984. № 5. С. 71–76.
157. Славова Л. Комунікативні невдачі в англomовному спілкуванні: паралінгвістичний аспект. *Вісник Київського лінгвістичного університету*. Київ, 2000. Т. 3. № 1. С. 144–148.
158. Смолинюк О. Специфіка повторів в емоційному мовленні. *Слов'янський вісник* : збірник наукових праць. Рівне, 2007. Вип. 7. С. 271–274.
159. Соколова І. Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2002. С. 11.
160. Солганик Г. Стилистика текста. Москва, 1997. 256 с.

161. Соловій У. Оцінно-образна номінація у художньому тексті (на матеріалі етюдів М. Коцюбинського). *Вісник. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київ, 2002. Вип. 12-13. С. 48–52.
162. Станіслав О. Когезія та сепаритизація: корелятивні відношення (на матеріалі синтаксису сучасної французької мови). *Мовні та концептуальні картини світу* : збірник наукових праць. Київ, 2015. Вип. 2 (53). С. 246–254. URL: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/53/27.pdf (дата звернення: 07.08.2016).
163. Стародєдова О. Внутрішня форма як мотивуюча ознака конотативного значення фразеологічних одиниць. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов* : збірник наукових праць. Київ, 2009. Вип. 3. С. 257–260.
164. Стефурак Р. Внутрішня форма слова-образу СВІТ у художньому тексті В. Стефаника. *Вісник Прикарпатського Університету. Філологія (літературознавство)* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2008. Вип. 17-18. С. 112–115.
165. Стефурак Р. Внутрішня форма слова – центр перетину референтної, концептуальної та вербальної (поетичної) «картин світу». *Культура народів Причорномор'я* : научний журнал. Симферополь, 2002. № 32. С. 143–147.
166. Стернин И. О понятии глубинной семантики слова. *Филологические чтения ЯрГУ им. П. Г. Демидова* : материалы открытой межвузовской научной конференции (апрель, 2014). Ярославль, 2014. С. 15–17.
167. Супрун А. Повтор в лексической структуре текста. *Язык – текст. Язык – способность*. Москва, 1995. С. 110–123.
168. Сусов И. Лингвистическая прагматика. Винница, 2009. 272 с.
169. Сюта Г. Функції цитати в поетичному тексті: теоретичні та практичні аспекти. *Українська мова*. Київ, 2014. № 3. С. 21–30.
170. Сюта Г. Самоповтори в поетичній мові Тараса Шевченка. *Культура слова*. Київ, 2014. № 80. С. 79–89.

171. Сюта Г. Текст як об'єкт пізнання і стрижневе поняття рецептивної естетики та поетики. *Українська мова*. Київ, 2017. № 3. С. 64–76.
172. Тарабріна Н. Конфлікт як різновид комунікативних невдач. *Вісник Житомирського університету*. Житомир, 2013. Вип. 4 (70). С. 224–230.
173. Тищенко З. Семантико-функціональні особливості повтору в поезії Т. Мельничука. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2017. Вип. 77. С. 119–123.
174. Третьякова В. Конфликт глазами лингвиста. *Юрислингвистика-2* : сборник научных трудов. Барнаул, 2000. С. 127–140.
175. Триглебова А. Роль повторной номинации в функциональной перспективе текста (на материале испанского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05. Минск, 1980. 20 с.
176. Трубникова Ю. Основные направления и проблемы исследования повтора в русских текстах. *Текст: структура и функционирование*. Барнаул, 1997. Вып. 2. С. 130–139.
177. Тураева З. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). Москва, 1986. 127 с.
178. Українська мова : енциклопедія / ред.: В. Русанівський ; НАН України ; Ін-т мовознав. ім. О. Потебні. Київ, 2004. 824 с.
179. Урбаева А. Многообразие видов повтора в современном немецком языке : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2007. 19 с.
180. Фатеева Н. Повтор как основа синтеза целого: взаимодействие уровней в стихотворном тексте. *Powtórzenie w tekście artystycznym / Повтор в художественном тексте*. Bydgoszcz, 2012. С. 48–52.
181. Фінів В. Лексичний повтор в аксіологічних комунікативних актах персонажів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української малої прози). *Studia Ukrainica Varsoviensia*. Warszawa, 2017. № 5. С. 63–73.
182. Фінів В. Лексичний повтор у вербалізації інтенцій комунікантів (на матеріалі сучасної української малої прози). *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2016. С. 247–257.

183. Фінів В. Лексичний повтор у вираженні імпліцитності в сучасній українській малій прозі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2014–2015. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 42-43. С. 199–204.
184. Фінів В. Лексичний повтор у коригуванні комунікативних невдач персонажів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української малої прози). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2015. Вип. 770. С. 199–205.
185. Фінів В. Лексичний повтор як складник стратегічно-тактичної взаємодії персонажів сучасної української малої прози. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2014. № 2 (26). С. 335–345.
186. Фінів В. Прагматика повторюваних внутрішньоформних номінацій у текстах сучасної української малої прози. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies* : збірник наукових праць. Вінниця, 2019. Вип. 37. С. 70–75.
187. Форманова С. Мовленнєвий конфлікт у сфері вербальної комунікації. *Функциональная лингвистика* : научный журнал. Симферополь, 2012. № 4. С. 266–268.
188. Формановская Н. Эмоции, чувства, интенции, экспресия в языковом выражении. *Эмоции в языке и речи* : сборник статей. Москва, 2005. С. 106–116.
189. Формановская Н. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва, 2002. 216 с.
190. Харламова Т. Текстоброзрающие средства в устной речи (на материале русского и английского языков) : диссертация. Саратов, 2000. 305 с.
191. Цветкова Н. Лексический повтор в стихотворной речи. *Русский язык в школе*. Москва, 1986. № 1. С. 63–67.
192. Цимбал Н. Оцінні тактики діалогічного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови). *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді «Родзинка – 2008»*. Серія філологічні науки : Х Всеукраїнська студентська наукова конференція, 24–26 квітня 2008 р., м. Черкаси. Черкаси, 2008. С. 136–138.

193. Чайка Л. Вербальний конфлікт: результати та перспективи досліджень. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2009. № 3. С. 250–257.
194. Чайка Л. Дискурсивні аспекти породження вербальних конфліктів та їх конфліктогенні чинники. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2011. С. 288–294.
195. Чапи́га З. Повтор как средство выражения эмоций (на материале русского и польского языков). *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica Rossika. Aktualne problemy semantiki i pragmatiki*. Łódź, 2014. № 10. S. 69–79.
196. Чарыкова О., Попова З., Стернин И. Основы теории языка и коммуникации. Москва, 2012. 278 с.
197. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ, 1962. 386 с.
198. Чередніченко А. Повтори як засіб когезії тексту. *Синопис: текст, контекст, media*. Київ, 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2014_2_8 (дата звернення: 12.02.2017).
199. Чистоногова Л. Повтор как средство выражения отрицания в современной диалогической речи. *Вопросы английской филологии* : сборник статей. Ставрополь, 1971. С. 145–164.
200. Шабат-Савка С. Категорія інтенції в українській мові : монографія. Чернівці, 2014. 412 с.
201. Шабат-Савка С. Категорія комунікативної інтенції : типові вияви та синтаксична реалізація в сучасній українській мові. *Українська мова*. 2013. № 1. (45). С. 104–114.
202. Шахматов А. Очерк современного русского литературного языка. Москва, 1941. 288 с.
203. Шведова Н. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. Москва, 1960. 377 с.
204. Шевченко Т. Редуплікація як засіб вираження авторської модальності у творах Ю. Кириченка. *Журнал Український смисл*. Дніпро, 2012.

№ 2 (2012). URL: <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/63> (дата звернення: 12.09.2019).

205. Шевчук З. Особливості вживання лексичної когезії для характеристики портретних описів жінки (на матеріалі сучасної жіночої прози). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство*. Тернопіль, 2016. Вип. I (25). С. 109–112.

206. Шкіцька І. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія. Київ, 2012. 440 с.

207. Южанникова М. Лексический повтор и его разновидности. *Русская речь*. Москва, 2014. № 4. С. 51–54.

208. Янко Т. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии (на мат. русского языка). *Вопросы языкознания*. Москва, 1999. № 4. С. 28–56.

209. Яшенкова О. До питання про оцінку в діалозі. *Синтаксис, семантика і прагматика мовних одиниць* : збірник наукових праць. Київ, 1992. С. 152–157.

210. Яшенкова О. Традиції та напрями розвитку теорії комунікації в інформаційному суспільстві. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. Київ, 2004. Вип. 5. С. 111–121.

211. Antoniak P. Reduplikacje universalium językowe. *Investigationes Linguisticae*. Poznań, 2005. Vol. 12. S. 1–16.

212. Borisov V. Kommunikationsstrategien und Selbstdarstellung im politischen Fernsehinterview : dissertation. Berlin, 2012. 255 s.

213. De Beaugrande, Robert; Dressler, Wolfgang. Introduction to Text Linguistics. New York, 1996. P. 84–112.

214. Czapiga A. Wykazania s leksycznymi jedniami zgodie / zgoda / agreement. Pod redakcją Artura Czapigi i Zofii Czapigi. *Коммуникативные параметры текста*. Rzeszów, 2012. S. 107–131.

215. Curtius E. R. Gesammelte aufsätze zur Romanischen Philologie. Francke Verlag, 1960. 504 p.

216. Habrajska G. Sytuacja komunikacyjna i jej parametry. Bydgoszcz, 2010. 307 s.
217. Halliday MA. K., Hasan R. Cohesion in English. New York, 1976. 375 p.
218. Grice H.P. Logic and conversation. Syntax and se- Grice H.P. Logic and conversation. Syntax and semantics. New York, 1975. Vol. 3. P. 41–58.
219. Leech G. Principles of Pragmatics. London – New York, 1983. 250 p.
220. Majmieskutow A. Znów po raz pierwszy Powtórzenie w tekście artystycznym. Повтор в художественном тексте, red. A. Majmieskułow i B. Trojanowska. Bydgoszcz 2012. 312 s.
221. Martinet A. Éléments de linguistique générale, de la Collection Armand Colin. *Bulletin de l'Association Guillaume Budé*. Année 1963. Volume 349. 2 P. 249–250.
222. Pott A. Doppelung (Reduplikation, Geminatio) als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Welttheile. Lemgo Detmold, 1862. 304 s.
223. Prokop I. Aspepty analizy pragmatycznej. Poznań, 2010. 182 s.
224. Searle J. Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge, 2012. 592 p.
225. Struhanets L. Structure of lingual-communicative competence of personality. *Studia Metodologica*. Тернопіль, 2015. Вип. 41. С. 6–11.
226. Osika G. Procesy i akty komunikacyjne: koncepcje klasyczne i współczesne. Kraków. 214 s.
227. Tannen D. Transcription conventions from Talking Voices: Repetition, Dialog, and Imagery in Conversational Discourse. Cambridge, UK, 1989. 256 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Андрухович Ю. Рекреації : роман. Як ми вбили Пятраса : оповідання. Харків, 2017. 240 с.
2. Антологія сучасної новелістики та лірики України. Київ, 2007. 304 с.
3. Бабич Г. Професор Шумейко : повість, оповідання. Київ, 2011. 164 с.
4. Бабич Г. Тюті : повість і оповідання. Київ, 2007. 146 с.
5. Бабкіна К. Щасливі голі люди. Чернівці, 2016. 80 с.
6. Балачки про все на світі. Брустурів, 2014. 136 с.
7. Бондар А. І тим, що в гробах : мала проза. Львів, 2017. 176 с.
8. Бондар А. Церебро : мала проза. Львів, 2016. 120 с.
9. «Бу-Ба-Бу» (Ю. Андрухович, О. Ірванець, В. Неборак). Вибрані твори : поезія, проза, есеїстика. Львів, 2008. 392 с.
10. Велика А. Срібний перетин : повість, оповідання, есей. Київ, 2014. 320 с.
11. Венгринюк Х. Народжуватися і помирати взутими : оповідання. Львів, 2018. 128 с.
12. Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа. Київ, 1997. 544 с.
13. Волонтери. Мобілізація добра : збірка. Харків, 2015. 256 с.
14. Гуменюк Н. Етюд з метеликом : збірка оповідань. Харків, 2017. 240 с.
15. Гуменюк Н. Коханий волоцюга : збірка оповідань. Харків, 2014. 224 с.
16. Даниленко В. Сон із дзьоба стрижа : оповідання. Львів, 2007. 384 с.
17. Денисенко Л. Калейдоскоп часу. Харків, 2013. 320 с.
18. Дереш Л. Пісні про любов і вічність : збірка. Харків, 2014. 368 с.
19. Деркачова О. Гуртівня штучних квітів. Івано-Франківськ, 2014. 154 с.
20. Деркачова О. За лондонським часом : оповідання. Брустурів, 2018. 248 с.
21. Деркачова О. Повидло з яблук. Брустурів, 2014. 144 с.
22. Дочинець М. Карби і скарби. Посвіт карпатського світу. Харків, 2015. 288 с.
23. Жадан С. Біг Мак та інші історії : книга вибраних оповідань. Харків, 2011. 314 с.
24. Жити-пити : збірник оповідань. Харків, 2013. 320 с.
25. З непокритою головою. Українська жіноча проза. Київ, 2014. 424 с.
26. Забужко О. Сестро, сестро : повісті та оповідання. Київ, 2005. 240 с.

27. Забужко О. Тут могла б бути ваша реклама : збірка. Харків, 2014. 320 с.
28. Іваничук Р. Сліди на піску : новели та оповідання. Київ, 2016. 250 с.
29. Іванців Д. Старомодний роман : новели. Брошнів-Осада, 2017. 280 с.
30. Ілюха Ю. Неболови : збірка оповідань. Харків, 2016. 240 с.
31. Калитко К. Земля Загублених, або Маленькі страшні казки : оповідання. Львів, 2017. 224 с.
32. Квіти в темній кімнаті: Сучасна українська новела : найяскравіші зразки української новелістики за останні 15 років. Київ, 1997. 432 с.
33. Керницький І. Король стрільців. Львів, 2012. 632 с.
34. Книжка заборон і таємниць. Харків, 2016. 368 с.
35. Корній Дара Місячне насіння : оповідання. Київ, 2017. 296 с.
36. Коробчук П. Священна книга гоповідань. Київ, 2017. 220 с.
37. Лис В. Місяць, обмитий дощем : збірка. Харків, 2017. 352 с.
38. Лісові хлопці. Проза про УПА. Брустурів, 2016. 336 с.
39. Львів. Вишні. Дощі : збірка. Харків, 2017. 192 с.
40. Львів. Кава. Любов : збірка. Харків, 2015. 272 с.
41. Львів. Смаколики. Різдво : збірка. Харків, 2017. 256 с.
42. Любка А. Кілер : збірка історій. Львів, 2012. 112 с.
43. Любка А. Саудаде. Чернівці, 2017. 192 с.
44. Любов така. Віч-на-віч : проза. Київ, 2017. 224 с.
45. Малярчук Т. Звірслов. Харків, 2009. 281 с.
46. Мама по скайпу. Сучасна українська проза. Львів, 2013. 190 с.
47. Мастєрова В. На тому боці : збірка. Харків, 2017. 224 с.
48. Матурата І. Старші пані як явище. Тернопіль, 2013. 192 с.
49. Мацко І. Мигдаль для серця : замальовки, новели. Харків, 2017. 143 с.
50. Махно В. Дім у Бейтінг Голлов : оповідання. Львів, 2015. 172 с.
51. Мельник Я. Телефонуй мені, говори зі мною : оповідання, повісті, роман. Київ, 2012. 224 с.
52. Ода до радості : збірка оповідань Харків, 2014. 272 с.

53. Опудало : українська прозова сатира, гумор, іронія 80-90-х років ХХ століття. Київ, 1997. 384 с.
54. Пагутяк Г. Захід сонця в Урожі : романи, повісті, оповідання та новели. Львів, 2007. 368 с.
55. Пагутяк Г. Уріж та його духи. Львів, 2012. 120 с.
56. Перше побачення : проза. [В. Макарик, М. Гайдамака, В. Ситнік]. Київ, 2018. 144 с.
57. Петренко М. У Бога за пазухою : короткі новели, етюди, притчі. Львів, 2017. 292 с.
58. Пономаренко Л. Синє яблуко для Ілонки : новели та повість. Львів, 2012. 196 с.
59. Портяк В. Охоронителі діви. Брустурів, 2016. 192 с.
60. Прохасько М. Нестримна сила води : оповідання. Львів, 2018. 160 с.
61. Роздобудько І. Зроби це ніжно : новели. Київ, 2013. 302 с.
62. Свято гарбузової княгині: Любовні історії і не тільки. Антологія трьох приятелів: Володимир Даниленко, Олександр Жовна, Василь Габор. Львів, 2017. 244 с.
63. Слава Світова Жменька слів для доброго настрою. Київ, 2014. 136 с.
64. Сурженко М. АТО. Історії зі Сходу на Захід. Брустурів, 2014. 84 с.
65. Така любов : проза. Київ, 2017. 160 с.
66. Таран Л. Остання жінка, останній чоловік : оповідання. Львів, 2016. 272 с.
67. Теревені аж до ранку. Брустурів, 2016. 160 с.
68. Україна в мені (Ukraine within me). Львів, 2015. 100 с.
69. Цілик І. Червоні на чорному сліди : оповідання. Київ, 2015. 152 с.
70. Чапай А. The Ukraine. Чернівці, 2018. 240 с.
71. Чат для дівчат : оповідання. Львів, 2016. 176 с.
72. Черен Л. Обійми сукуба : новели. Київ, 2012. 124 с.
73. Черних О. Кава з медом. Київ, 2018. 88 с.
74. Чех А. Рожеві сиропи. Харків, 2012. 186 с.
75. Aestas. Літо. Сучасні тексти про літо. Київ, 2008. 296 с.
76. Primavera. Весна. Сучасні тексти про весну. Київ, 2008. 284 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Фінів В. М. Лексичний повтор як складник стратегічно-тактичної взаємодії персонажів сучасної української малої прози. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2014. № 2 (26). С. 335–345.

2. Фінів В. М. Лексичний повтор у вербалізації інтенцій комунікантів (на матеріалі сучасної української малої прози). *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2016. С. 247–257.

3. Фінів В. М. Лексичний повтор в аксіологічних комунікативних актах персонажів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української малої прози). *Studia Ukrainica Varsoviensia*. Warszawa, 2017. № 5. С. 63–73.

4. Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору у художньому тексті (на матеріалі малої прози Олеся Гончара). *Літературознавчі студії* : збірник наукових праць. Київ, 2019. № 1 (54). С. 256–263.

5. Фінів В. М. Прагматика повторюваних внутрішньоформних номінацій у текстах сучасної української малої прози. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies* : збірник наукових праць. Вінниця, 2019. Вип. 37. С. 70–75.

6. Фінів В. М. Лексичний повтор як когезійно-когерентний засіб у художньому тексті. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2019. № 3 (55). С. 491–499.

Статті, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору у непрямих мовленнєвих актах персонажів сучасної української малої прози. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Сучасні філологічні дослідження* (3–4 листопада 2017 р., м. Київ). Херсон, 2017. С. 33–36.

8. Фінів В. М. Прагматико-ітераційні функції лексичного повтору. *Матеріали науково-практичної конференції: «Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень»* (20–21 вересня 2019 р., м. Львів). Херсон, 2019. С. 22–26.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Фінів В. М. Лексичний повтор у вираженні імпліцитності в сучасній українській малій прозі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 42–43. С. 199–204.

10. Фінів В. М. Лексичний повтор у коригуванні комунікативних невдач персонажів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української малої прози). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2015. Вип. 770. С. 199–205.

11. Фінів В. М. Особливості реалізації конфліктогенного потенціалу лексичних повторів у сучасній українській малій прозі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2016. Вип. 44–45. С. 240–245.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

I. Міжнародні та всеукраїнські наукові конференції:

1. XII Міжнародна наукова конференція «Семантика мови і тексту» (м. Івано-Франківськ, 29 вересня 2015, форма участі – очна).

2. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні філологічні дослідження : комунікативно-культурний аспект» (м. Київ, 3–4 листопада 2017, форма участі - заочна).

3. Міжнародна науково-практична конференція «Твори Олеся Гончара в сучасних інтерпретаціях» (м. Київ, 3–4 квітня 2018, форма участі – заочна).

4. Науково-практична конференція «Філологічні науки : історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Львів, 20–21 вересня 2019, форма участі – заочна).

II. Засідання кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, протокол № 2 від 13 вересня 2019 р.)

Рис. 1 Функції лексичного повтору

ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ ПОВТОРІВ У ДОСЛІДЖУВАНИХ ХУДОЖНІХ

ТЕКСТАХ

КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИЧНИХ ПОВТОРІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ

